TIGHT BINDING BOOK

कैवल्योपनिषत् सादाशिवभाष्यम् ।

प्रबोध पुस्तकमालायां नवमं कुसुमम् ।

सखरायपत्तन हालुस्वामी मठाध्यक्ष
श्री सदाशिव शिवाचार्य विरचितम्

कैवल्योपनिषदः
सादाशिवभाष्यम् ।

KAIVALYOPANIṢAD
SĀDĀṢIVA BHĀSHYAM

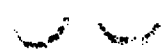
आस्थानविद्वान्, शिवाद्वैत विद्याभूषण
पण्डित म. गं. नञ्जुण्डाराध्य विरचित
कर्णाटक भावप्रकाश सहितं च ।

INTRODUCTION BY
DR. S. C. NANDIMATH, M.A., Ph.D. (Lond.)
Principal, Basaveswar College, Bagalkot

प्रकाशकाः

प्रबोध पुस्तकमाला
नं. ५, ३ वीथी, चामराज पेट
बेङ्गलूर सिटि

१९५१

ಬೆಲೆ: ರೂ. ೨-೮-೦

ಮುದ್ರಕರು :
ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್
ಮೈಸೂರು ರೋಡ್, ಬೆಂಗಳೂರು ಸಿಟಿ
೧೯೫೧

ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾರಾಜ ನಿರಂಜನ ಜಗದ್ಗುರು
ಜಯದೇವ ಮುರಘರಾಜೇಂದ್ರ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳವರು
ಶ್ರೀಮಚ್ಚಿನ್ಮೂಲಾದ್ರಿ ಬೃಹನ್ಮಠ ಮಹಾಸಂಸ್ಥಾನ

ಸಮರ್ಪಣೆ

ಕನ್ನಡನಾಡಿನ ಆದರ್ಶಗುರುವರ್ಯರೂ, ವೀರಶೈವ
ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಸಂರಕ್ಷಕರೂ, ಜ್ಞಾನನಿಧಿಗಳೂ ಆದ
ಶ್ರೀಮಚ್ಚಿನ್ಮೂಲಾದ್ರಿ ಬೃಹನ್ಮಠ ಮಹಾ ಸಂಸ್ಥಾನಾಧೀಶ್ವರ
ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾರಾಜ ನಿರಂಜನ ಜಗದ್ಗುರು ಜಯದೇವ
ಮುರಘರಾಜೇಂದ್ರ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳವರ
ದಿವ್ಯ ಚರಣಾರವಿಂದಗಳಲ್ಲಿ
ಶ್ರೀಮದ್ವೀರಶೈವ ಶಿವಯೋಗಮಂದಿರ ಮಹಾಸಂಸ್ಥೆಯ
ಸಂಸ್ಥಾಪಕ ಶ್ರೀಮತ್ಸಚ್ಚಿದ್ಗುರು ಕುಮಾರೇಶ್ವರ
ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ರಚಿತವಾದ
ಕೈವಲ್ಯೋಪನಿಷತ್
ಸಾದಾಶಿವಭಾಷ್ಯ ಗ್ರಂಥಕುಸುಮವನ್ನು
ಶ್ರದ್ಧಾಭಕ್ತಿ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ
ಸಮರ್ಪಿಸಿದೆ

ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾರಾಜ ನಿರಂಜನ ಜಗದ್ಗುರು
ಜಯವಿಭವ ಮುರಘರಾಜೇಂದ್ರ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳವರು
ಶ್ರೀಮಚ್ಚಿನ್ಮೂಲಾದ್ರಿ ಬೃಹನ್ಮಠ ಮಹಾಸಂಸ್ಥಾನ

KAIVALYOPANIṢAD WITH A COMMENTARY

INTRODUCTION

IN the philosophical literature of the world the upaniṣads occupy a very high place. Western scholars of philosophy and literary history have acknowledged in unmistakable terms the importance of the upaniṣads. Arthur Schopenhauer, the foremost modern panthiest of the West, said, "It (*Latin translation of the Persian rendering of the Upanisads*) is the most rewarding and the most elevating reading (with the exception of the original texts) there can possibly be in the world. It has been the solace of my life and will be of my death."[1] His philosophy is unmistakably transfused with the upaniṣadic doctrines.

Professor Deussen who occupied the Philosophy Chair in the University of Keil (Germany) found in the upaniṣads Parmenides, Plato and Kant in a nutshell. "On leaving India in 1893, in an address before the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society, he gave it as his parting advice that, "the Vedānta, in its unfalsified form is the strongest support of pure morality, is the greatest consolation in the sufferings of life and death. Indians, keep to it."[2]

Professor J. S. Mackenzie said, "The earliest attempt at a constructive Theory of the cosmos and certainly one of the most interesting and remarkable, is that which is set forth in the upaniṣads."[3]

---

[1] Quoted by Hume in *Thirteen Principal Upaniṣads*, pp. 3-4, 1934.

[2] Hume, *Thirteen Principal Upaniṣads*, p. 4, 1934.

[3] *Quoted by Sir Radhakrishnan*, Vol. I, p. 139, 1941.

Dr. Hume, Professor of History of Religions, New York, holds that the monism of the upaniṣads exerted and will continue to exert an influence on the monism of West, for it contains certain elements which penetrate deeply into the truths which every Philosopher must reach in a thoroughly grounded explanation of experience.[4]

In the Indian literature, the place of the upaniṣads is unique. They are known as the Vedānta, the end of the Veda, meaning that they teach the essence of the Vedas. The word 'upaniṣad' is derived from the root सद् to sit, with prefixes उप and नि, meaning, "sitting down near" the teacher to receive instruction, a sort of secret doctrine or रहस्य. Generally the upaniṣads are believed to contain the highest knowledge, *viz.*, Brahmajnāna. Chronologically they fall at the end of the Vedic period and perhaps for this reason they are called the Vedānta, end of the Vedas. They are the most precious heritage left to us by the ancient Ṛṣis.

Most of the systems of Indian Philosophy trace their source to the upaniṣads. Many schools of Indian thought holding diametrically opposite views quote freely the upaniṣads in support of their cardinal points. Śaṅkara, Rāmānuja and Madhva depend mostly on the upaniṣads to build up their Advaita, Viśiṣṭādvaita and Dvaita. It is really surprising how these great men attempted to reconcile and to utilise the manifestly contradictory passages in support of their theses. The reason is not far to seek. They regarded the upaniṣads as constituting one systematic whole and therefore believed that the system contained therein was their own. Like Ṛgveda, the upaniṣads are श्रुतिs, revealed texts and it is, therefore, impossible for these great men to accept that the revealed texts, Śrutis, should ever contain contradic-

[4] Hume, *Thirteen Principal Upaniṣads*, pp 4-5, 1934.

tory statements. But the real fact seems to be that nemerous sages of hoary antiquity expressed directly and simply their thoughts which sprung up spontaneously, which were uppermost in their mind and which were regarded as fully descriptive of views of reality. We see in the upaniṣads the bubbling of such numerous thoughts of ancient sages. They have the truths of all later systems of Indian Philosophy as Professor R. D. Ranade, one of the greatest living authorities on the upaniṣads and the upaniṣadic Philosophy aptly describes :—

"Just like a mountain which from various sides gives birth to rivers which run in different directions, similarly the Upaniṣads constitute that lofty eminence of Philosophy, which from its various sides gives birth to rivulets of thoughts, which, as they progress onwards towards the sea of life, gather strength by the inflow of innumerable tributaries of speculation which intermittently join these rivulets, so as to make a huge expanse of waters at the place where they meet the ocean of life. It is thus that we see in the upaniṣads the roots of Buddhistic as well as Jaina Philosophy, of Sānkhya as well as Yoga, of Mimāṃsā as well as Śaivism, of the theistic-Mystic Philosophy of the Bhagavadgītā, of the Dvaita, Viśiṣṭādvaita as well as the Advaita systems. Let no man stand up and say that the upaniṣads advocate only one single doctrine."[5]

It is clear that the upaniṣads being Śrutis, revealed texts, are invested with sanctity and authority. All orthodox systems of Indian philosophy invariably appeal to some passages in the upaniṣads to substantiate their own reasonings and as there is much freedom and breadth of thought in the upaniṣads, it is not difficult to find in them some

[5] *E.H I P.*, Vol. 2. 4 *Constructive Survey of Upaniṣadic Philosophy*, p. 179, 1926.

authority for almost any shade of philosophical opinion. In later ages a number of religious sets, each with a system of its own philosophy, came into existence. As usual they turned towards the upaniṣads for support and to give sanctity and authority. Whenever they failed to find in the ancient upaniṣads such support they had no scruples and no difficulty in composing new upaniṣads of their own, in many cases, in imitation of the old upaniṣads. This accounts for the large and ever-growing number of these treatises. Every new collection of manuscripts and every new list of upaniṣads adds to the number already known. The latest list contains 239.[6]

It is obvious that all these are not old. It is necessary that a clear division between the old and new upaniṣads should be made by applying tests based on historico critical spirits. A good deal of work in this direction has been done. To determine the older upaniṣads from the later ones scholars have laid down certain tests based on language, style, vocabulary, grammatical peculiarities, subject-matter, references, influence of Brahmanic ideas of sacrifice, magic, vratas, phalaśruti, historical development of philosophical ideas, etc. Applying these tests a thorough investigation of most of the available upaniṣads has been made. As a result of this investigation they may be broadly divided into earlier and later upaniṣads. The earlier upaniṣads are very old and it is generally accepted that they were in existence before 600 B.C., *i.e.*, before the birth of the Buddha. They are ten in number according to some and thirteen according to some others. In arranging these earlier upaniṣads in chronological order there is no agreement among scholars. However, (1) Bṛhadāraṇyaka, (2) Chāndogya, (3) Taittirīya, (4) Aitareya, (5) Kauṣitaki, (6) Kena,

[6] Sadhale Sastri, *Upaniṣadvākya Mahākośa*, 1940 41.

(7) Ka'ha, (8) Īśa, (9) Muṇḍaka, (10) Praśna, (11) Māṇḍūkya, (12) Śvetāś'vatara and (13) Maitri upaniṣads are accepted as the earlier upaniṣads. The first six of this list are considered the oldest. All other upanisads except these thirteen are generally agreed as later upaniṣads. It is at this stage highly desirable that some scholar should take up the study of determining the probable dates of the later upaniṣads. So far not much effort has been made in this direction. Dr. A. B. Keith holds that the later upaniṣads claimed connection with the Atharvaveda; but a number of them had no real bond of union. He divides, "the later upaniṣads into "four classes according as they (1) merely develop doctrines already found in the older upaniṣads; or (2) devote themselves to the glorification of the Yoga practices, by which religious ecstasy was produced; or (3) deal with the conditions of the Saṃnyāsis; or (4) finally give themselves upto the glorification of Rudra Śiva."[7]

The Kaivalya Upaniṣad is a Śaiva upaniṣad and propounds the cult of Rudra Śiva as is evident from the following passages:—

उमासहायं परमेश्वरं प्रभुं त्रिलोचनं नीलकण्ठं प्रशान्तम्। I. 7.

तेभ्यो विलक्षणः साक्षी चिन्मात्रोऽहं सदाशिवः । I. 18.

पुरातनोऽहं पुरुषोऽहमीशो हिरण्मयोऽहं शिवरूपमस्मि । II. 20.

यः शतरुद्रियमधीते सोऽग्निपूतो भवति, etc. । II. 25.

It is a minor and later upaniṣad, according to Dr. A. B. Keith. How late it is and its chronological order among the Upaniṣads cannot be certainly fixed. The traditional view is that it is pretty old. Traditionally it is placed twelfth from the ईशावास्योपनिषत् and comes before the

---

[7] Dr. A. B. Keith, *Religion and the Philosophy of the Veda and Upaniṣads*, p. 500, *H.O.S.* 22, 1925.

श्वेताश्वतरोपनिषत् which is accepted as one of the earlier upaniṣads. According to Dr. R. D. Ranade the श्वेताश्वतर is tenth in the chronological order of the earlier upaniṣads.[8] It appears that the Śaiva scholars considered the कैवल्योपनिषत् as very important. Nijaguṇa Śivayogi, whose date is not definitely fixed but who has been assigned to 1500 A.D. by Kannada scholars, puts it fourth among the upaniṣads and immediately after श्वेताश्वतर which he puts third in the order.[9] Rao Bahadur Hiralal notices a manuscript of the कैवल्योपनिषद्भाष्य by Śankarācārya.[10] Who this Śankarācārya is we do not know. The manuscript deserves critical study. Further he notices manuscripts of the कैवल्योपनिषत् with Dīpikā of (1) Nārāyaṇa, (2) Vidyāraṇya and (3) Śankarānanda. It is also found that a ṭīkā on the bhāṣya of Kaivalya upaniṣad by आनन्दतीर्थ is available.[11] Rajendralal Mitra notices a manuscript of कैवल्योपनिषदालोक by विज्ञानभिक्षु [12] Brahmayogi, pupil of Sri. Vāsudevendra has written विवरण on the कैवल्योपनिषत्. It is edited by Pandit A. Mahadev Sastri and published by Theosophical Society, Adyar, 1925. Before finally fixing the date of this upaniṣad critical study of all these manuscripts is necessary. On the whole the Kaivalya Upaniṣad seems to be very popular and considerably old.

Śrīpati Paṇḍita quotes the Kaivalyopaniṣad a number of times in his *Śrīkarabhāṣya.* He quotes thirteen times आत्मानमरणिं कृत्वा, etc., I. 11 and उमासहायं परमेश्वरं प्रभुं, etc., I. 7

---

[8] *A Constructive Survey of Upaniṣadic Philosophy*, 1926, p. 16.

[9] *Vivekacintāmaṇi, Ch. I under Upaniṣads.*

[10] *Cat. Skt. and Prakrit Mss. in C.P. and Berar*, 1926, p. 101.

[11] *Cat. of Sanskrit Mss. Oudh*, 13, 20.

[12] *Cat. Skt. Mss. Calcutta*, 1871–90.

thirty-two times.[13] These quotations are sufficient to justify the importance attached to this upaniṣad by Śrīpati Paṇḍita. Mr. C. Hayavadana Rao tentatively assigns 1400 A.D. as the probable date of Śrīpati Paṇḍita.

Śrīkaṇṭha Śivācārya, author of *Brahma-mīmāmṣā*, quotes the Kaivalyopaniṣad twenty-seven times and mentions the upaniṣad twice by name.[14] The date of Śrikaṇṭha Śivācārya is not yet finally settled. S. S Sūrya Nārāyaṇ-Śāstri holds that Śrīkaṇṭha was probably a contemporary of Rāmānuja, the author of *Śrībhāṣya*.[15]

Aghoraśivācārya quotes :—

आत्मानमरणिं कृत्वा प्रणवं चोत्तरारणिं ।
ज्ञाननिर्मथनाभ्यासादेवं पश्येन्निगूढवत् ॥

in his दीपिका on the वृत्ति of श्रीमृगेन्द्र, a upāgama of Kāmikāgama, by भट्टनारायणकण्ठ.[16] भट्टनारायणकण्ठ is the son of भट्टविद्याकण्ठ who is the son of भट्टनारायणकण्ठ son of भट्टरामकण्ठ whose date is assigned to 900–925 A.D. and who is a pupil of the famous Utapala Ācārya of Kashmira Śaiva School.[17] Aghora Śiva is a very famous Śivācārya of Southern India and is a voluminous writer on Śaivism. In one of his books called *Kriyākramadyotikā* known as Aghoraśiva Paddhati, he says that he completed the work in Śaka 1080,

---

[13] *The Śrīkarabhāṣya of Śripati Paṇḍitācārya* by Hayavadana Rao, Bangalore, 1936, pp. 8, 9, 16, 43, 80, 84, 347, 348, 349, 363, 394, 439, 443, 444, 498.

[14] *Brahma-mīmāmsā with Śrikaṇṭha Śivāchārya's commentary. Government Bibliotheca Sanskrit No.* 30, 1903, pp. 8, 23, 54, 55, 61, 84 85, 138, 220, 222, 230, 250, 255, 282, 283, 292, 302–3, 309.

[15] *Sivādvaita of Śrikaṇṭha* by S. S. Suryanarayan Sastri, University of Madras, 1930, p. 27.

[16] *Sri. Mrigendram*, p. 35 Edited by N. Krishnasastri and published by Sivāgama Siddhānta Paripālana Sangha, Devakoṭṭai, 1928.

[17] *Kashmir Śaivism* by J. C. Chatterji, p. 40.

i.e., 1158 A.D. In the verse आत्मानमरणिं कृत्वा, etc., quoted above देवं पश्येन्निगूढवत् may be another reading for पापं दहति पण्डितः which is found in the printed copies of the Kaivalyopaniṣad. Aghoraśiva's quotation is very helpful to us in fixing a definite mile stone in the date of the Kaivalyopaniṣat.

The Kaivalyopaniṣat contains two sections called Kāṇḍas; the first Kāṇḍa has 19 mantras and second 6; but in the printed editions of the upaniṣads the mantras are numbered serially. So there are altogether 25 mantras.

The Śāntipāṭha is :—

सहनाववतु । सहनौ भुनक्तु । सहवीर्यं करवावहै । तेजस्विनावधीतमस्तु ।
मा विद्विषावहै ॥ ओं शान्तिश्शान्तिश्शान्तिः ।

कठ, श्वेताश्वतर, गर्भ, नारायणाथर्वशिर, नारायण, कालाग्निरुद्र also have the same Śāntipāṭha. On this ground the Kaivalyopaniṣat may be attached to the same group which claimed affinity with Black Yajurveda (कृष्णयजुर्वेद).

The Kaivalyopaniṣad is in the form of a dialogue between Āśvalāyana and Prajāpati. Aśvalāyana approaches Parameṣṭhin and requests him to teach the best lore which the learned seek, which is concealed (Nigūḍha) and which after removing sin leads one to the highest Puruṣa. The Pitāmaha imparts to Āśvalāyana this secret lore. Its free rendering in English is as follows :—

Performance of rituals, large progeny, wealth and giving away gifts will not help one to achieve immortality. Yatis go to that place which is beyond Nāka, which shines brilliantly and which is hidden in Guhā (3). Yatis who have realised the Vedānta, who have been purified by Saṃnyāsa and Yoga will reside in the Brahmaloka completely freed from the upādhis (4). The sage (Muni) who

has reached a stage beyond the Āśrama (*Atyāśramī*) sitting comfortably in a solitary place, being pure of mind and body, having fixed his body firmly in a straight line from his head and neck, having restrained all senses, and having offered obeisance to his Guru, concentrates his mind on the blissful one (*Śivam*), peaceful one (*Praśāntam*), immortal one (*Amṛtam*), unthinkable one (*Acintyam*), unmanifested one (*Avyaktam*), having endless forms (*Anantarūpam*), source of creation (*Brahmayonim*), having no beginning, no intermediate stage and no end (*Ādimadhyāntarahitam*), only one (*Ēkam*), all pervading (*Vibhum*), having no form (*Arūpam*), wonderful one (*Adbhutam*), and achieves union with him who is the source of the beings (*Bhūtayonim*) who is a witness of all, who is beyond darkness, and who is popularly known as the blissful Nīlakanṭha, Trilocana, Prabhu, Parameśvara and Umāsahāya (5–7).

This God is Brahmā; he is Śiva; he is Indra; he is immutable (*Akṣara*); he is shining one (*Svarāt*); he is Viṣṇu; he is vital breath (*Prāṇa*); he is time (*Kāla*); he is fire (*Agni*); he is moon (*Candramā*); he is what it was; he is what it will be; he is eternal; having known him, (a devotee) conquers death; there is no other way for liberation (*Vimukti*) (8 and 9). He who sees Ātman in all beings and all beings in Ātman attains the highest (10). Wise men burn sin in fire in the form of knowledge, generated by rubbing two pieces of wood, the lower piece being Ātman and the upper one being Praṇava (11). The Ātman enveloped by Māyā resides in the body and does all the actions such as eating, drinking, etc. When he is awake he experiences satisfaction by his contact with sense objects (12). When he is in a dream condition he enjoys happiness and suffers misery created by his own Māyā. When he is undergoing deep sleep in which condition all

is concealed, he experiences happiness owing to enveloped darkness (13). The same soul (*Jīva*) on account of the influence of actions of previous births sleeps and diverts in three conditions, *viz.*, sleep, dream and waking (*Puratraya*); but strange it is that the same soul realises the Brahmānanda and attains perfect knowledge. The three conditions (*Puratraya*) disappear (14). Vital breath, mind, all sense objects, sky, wind, light, water and earth, supporter of all, issue out of this soul (15). Thou art that; it is eternal, smaller than the small, big one, abode of the universe, all soul and the highest Brahman (16). Individual soul realising that it is the Brahman which illuminates the awaking, dream and sleep conditions, becomes liberated from all bondages (17). Sadāśiva is only cit; he is the witness (*Sākṣī*); he is different from the enjoyer (*Bhoktā*) and enjoyment (*Bhoga*) to be found in three abodes (D*hāma*); he is identical with the individual soul (*Aham*) (18). I produce all; I protect all; I observe all; I am Brahman; I am one without second (19). I am smaller than the atom; yet I am big; it is wonderful. I am the ancient; I am the Puruṣa; I am the Lord; I am golden; I am Śivarupa (20). I have neither hands nor feet; I possess strength which is beyond the power of anybody to think; I have no eyes yet I can see; I have no ears yet I can hear; I understand all; I am beyond the power of thought; I am always Cit; I am the person to be understood by many Vedas; I am the author of the Vedānta; I know Veda; I have neither Puṇya nor Pāpa; I have neither birth, nor death, nor body; nor sense objects, nor intellect, nor eather, nor water, nor fire, nor wind, nor earth (21–23). After realizing the nature of the Supreme Soul (*Paramātmarūpa*) which is hidden in caves (*Guhāśaya*), which is free from Kaḷā, which is without second, which is the witness of all and which is free from Sat and Asat, one attains the form (*Rūpa*) of the Supreme

Soul which is pure (24). He who studies Śatarudrīya becomes purified like one who becomes pure by observing fire rituals, becomes free from the sin of stealing gold, becomes free from the sin of drinking (*Surā*), becomes free from the sin of killing Brāhmaṇa and becomes free from the sin of doing actions which ought not to have been done. His residence will be a holy place. He is Atyāśramī. He should repeat Śatarudrīya always or once. By this he acquires knowledge which destroys the ocean of worldly existence (*Samsāra*). Therefore having understood this he enjoys the fruit of Kaivalya; he enjoys the fruit of Kaivalya (25).

The Kaivalya upaniṣad teaches advaita, unity of Ātman and Brahman and identifies the Parabrahman with Śiva, Nīlakaṇṭha, Sadāśiva, Trilocana, Umāsahāya. The Paramātman is eternal, has power beyond the capacity of anybody to contemplate, is free from Puṇya and Pāpa, is pure, has no Jāgrat, Svapna and Suṣupti stages and is free from worldly entanglements.

The Ātman which is no doubt identical with Paramātman entangles itself into Samsāra under the influence of Māyā, takes to body, experiences Jāgrat, Svapna and Suṣupti conditions, transmigrates from body to body due to Karma committed and evolves the world consisting of Manas, Prāṇas, Indriyas and Mahābhūtas. Thus it forgets its true nature and suffers a good deal. The entangled soul can be freed by knowledge (*Jnāna*) which can be achieved by Śraddhā, Bhakti, Dhyāna and Yoga. Then the Ātman will be identical with Paramātman.

It is true that sentences like

स एव मायापरिमोहितात्मा शरीरमास्थाय करोति सर्वम् । I. 11.

सूक्ष्मात् सूक्ष्मतरं नित्यं तत्त्वमेव त्वमेव तत् । I. 16.

मय्येव सकलं जातं मयि सर्वं प्रतिष्ठितम् ।

मयि सर्वं लयं याति तद्ब्रह्माद्वयमस्म्यहम् ॥ I. 19.

will clearly lead one to conclude that the Philosophy taught in the Kaivalya upaniṣad is identical with the monism (*Advaita*) of Śri Śankarācaryā. But,

> अत्याश्रमस्थः सकलेन्द्रियाणि निरुध्य भक्त्या स्वगुरुं प्रणम्य । I. 5.
> उमासहायं परमेश्वरं प्रभुं त्रिलोचनं नलिकण्ठं प्रशान्तम् ।
> ध्यात्वा मुनिर्गच्छति भूतयोनिं समस्तसाक्षिं तमसः परस्तात ॥ I. 7.
> श्रद्धाभक्तियोगादवेहि । I. 2.

will also give scope for other interpretation. So this upaniṣad is not an exception to other upaniṣads which gave scope for Śankara, Rāmānuja, Madhva and other Ācāryas to propound different and diametrically opposite views.

In the commentary of Kaivalya upaniṣad named Sādāśiva Bhāṣya which is presented here to the public for the first time by Śri Sadāśiva Śivācārya Svāmijī of Sakharaya-pattana, Mysore State, an attempt has been made to interpret the Kaivalya upaniṣad in the light of Śivādvaita. The Śivādvaita of Śri Sadāśiva Svāmi should not be mistaken for the Śivādvaita of Appayya Dīkṣita who has not referred to technical terms of Vīraśaivas in any of his works. Srī Svāmiji explains in the beginning of the commentary what is meant by Kaivalya. He says:—

"केवलस्य इदं कैवल्यं लिङ्गाङ्गसामरस्यरूपा मुक्तिरित्यर्थः ।" p. 1., Text.

"केवलस्य भावः कैवल्यं, निरस्तसमस्तोपाधिकं ब्रह्म गुरूपदिष्टप्राणभाव-लिङ्गं, तदुप समीपे सादयत्यङ्गं स्थूलसूक्ष्मकारणाङ्गं गमयतीति या सा कैवल्योपनिषत" p. 1, Text.

He further explains the mantras in the light of six sthalas of Vīraśaiva Philosophy. Mantras 2 to 4, according to Svāmiji, contain Bhakta-sthala, mantras 5 to 11, Maheśvara sthala, mantras 12 to 15, Prasādī and Prāṇalingī-sthalas, mantra 16, Śaraṇa-sthala and Aikya-sthalas, mantras 17–19.

These six sthalas of Vīraśaivas are explained by Śrī Svāmiji in his commentary. For the elucidation of these sthalas the following extract may be useful to a general reader.

" The Soul, owing to the thick veil of Avidyā, possesses unbounded ignorance. It perceives only material objects, presented for its Bhoga, and takes them to be all in all. It struggles hard to secure more and more of the things the acquirement of which, it believes, enhances its pleasure. But sometimes miraculously there dawns an idea that material objects are not all in all. It perceives that there is some purpose in, and mysterious power behind them all. This idea gradually increases its faith in the supreme power and its desire to know about it. This is the starting point in the investigation and corresponds to the beginning of the Bhakta-sthala, a stage in the spiritual life of a man in which he comes to believe in the existence of the Supreme and offers his devotion to Him.

" During the Bhakta stage the soul's meditations yield conclusions like these. There is some power or spirit inside the body. What is indicated by " I " refers not to the physical body, as was believed before the investigation started, but to this spirit inside the body which controls and directs the functions of the organs. Similarly, there is some power or spirit in the universe, which like the spirit in the body, controls and directs the phenomena of the universe. Since the spirit in the body is incapable of replacing any lost limb, the body is not the creation of the spirit inside the body, but is the creation of the spirit in the Universe; the spirit in the body is thus surely dependent on the Universal Spirit, which is the maker of all things visible and invisible. The Universal spirit is known as God, Śiva, while the body spirit is known as the Soul, Jīva.. The Jīva makes use of all things in the Universe. The

investigation started in this way leads the Jīva into wonder at the marvellous power of Śiva, which culminates in admiration, deep reverence and devotion to Śiva, and discloses the usefulness of subjects, for supplying which the Jīva feels grateful. Again, the realization of the mutual good of all beings leads to the observance of moral codes such as "adhering to truth," "looking on all as equals," "honouring those that deserve honour," "living the calm and contented life," etc., self-sacrifice and service to fellow creatures.

"Again, the soul, by observing miseries which it has to suffer occasionally and which it witnesses fellow creatures suffering, comes to the conclusion that all is not always pleasant. Meditation on this subject leads the soul to perceive the horrible aspects of worldly existence, from which it then desires to be saved. This desire grows stronger and stronger. Then through the grace of the Guru it realizes that the key to liberation is Bhakti or firm devotion to Śiva. So it clings to Bhakti by means of which it rises step by step towards the ultimate goal. In Vīraśaivism, therefore, Bhakti is an important factor for the realization of the self. This stage is called the Bhakta-sthala.

The special features of the Bhakta-sthala are:—'

(1) Firm belief in, and devotion to, the one and only God who is the Supreme Śiva. No other Gods are to be worshipped.

(2) Viewing the Iṣṭalinga offered by Guru as the symbol of the Supreme Śiva. It is the object to which devotion is to be offered.

(3) Strict observance of all moral codes and dogmas of the Vīraśaiva creed. All these are compressed in the

Sanskrit word Ācāra. This seems to be the reason for connecting the Ācāralinga with the Bhakta-sthala. This leads to a pure and chaste life.

(4) Belief in the distinctness of Śiva from Jīva. In this stage, since the soul is a devotee, the object of devotion must be other than and far superior to it. Both cannot be one and equal, because in that case the devotion fails. Śiva is the highest, worthy of being worshipped or adored, while Jīva is the meanest servant or worshipper.

" The devotion to Śiva in this stage purifies the soul and raises it to a higher stage, in which the Jīva conquers egoism, the five afflictions (Kleśas), passions and emotions. Then it is always in a joyful mood and is intent on doing good to all. This stage is called the Maheśvara-sthala. Bhakti or devotion in this stage remains a dominant factor, with a greater degree of purity, on account of which the desire in the soul to attain happiness or higher status, etc., passes away. All features of Bhakta-sthala continue. Perhaps the Jīva now is in a position to guide those that are in the lower stage. On account of this function, probably, the Linga connected with this stage is named " Gurulinga ". It is mentioned that all the features of the previous stage are to be observed more minutely and strictly. In addition to these, emphasis is laid on the observance of vows (Vrata), regulation (Niyama), and moral precepts (Śīla). In Vīraśaivism, Śīlas are enumerated as 64 in number. The following passages supply us with some ideas as to what is meant by Vrata, Niyama and Śīla in the Vacana Śāstra.

"To accept whatever is offered, *i.e*, to be indifferent to pleasure and pain, is Niyama. To deceive none is Niyama. Flawless conduct is Niyama. Never to tell a lie is Niyama. When Śaraṇas of Kūḍalasangama arrive, to offer them—the masters—all is Niyama."

"Not to touch the property of others is a Vrata. Not to cherish desire for other women is a Śīla. Not to injure any being is a Niyama. This is the true Vrata in the opinion of Īśānya-Mūrti-Mallikārjuna-Linga."

" The Vīraśaiva saints laugh at those who undertake the severe vows of fasting, penance and living on scanty food. The words of Prabhudeva are typical of the attitude of Vacanaśāstrakāras towards such a life.

"Those who take a vow of living on milk will be born as cats; those living on grams, will be reborn as horses; those living on flowers, will become bees; those living on water, will reappear as frogs. Those shall never have the knowledge of Ṣaṭsthala; Guheśvara does not like those wanting in firm devotion (Bhaktiniṣṭha)"

" Vrata or Niyama, moral conduct, pure devotion and freedom from desire enhance the soul's purity and facilitates its elevation to a higher stage. In this stage Bhakti is still pure. Moral precepts and all that is demanded in the previous stages are to be observed zealously. Duties to himself, to God and to beings must not be violated. The Vīraśaiva does not preach cessations of actions, and does not believe in the doctrine of Karma. Actions must be performed with a pure intention without the desire for rewards (Niṣkāmakarma). In this stage, it is mentioned that the Jīva is active in all its duties that are pure and free from the taint of desire for rewards; therefore, they are free from producing results which bind the Jīva. It is Niṣkāma, free from the desires. The favour (Prasāda) of Śiva is bestowed on it. It looks upon all objects as Śiva's prasāda. It is now Prasādin, one that has attained favour or grace; therefore, this stage is called Prasādī-sthala. The Śivalinga is connected with this stage.

" These three stages are known as Kriyātmaka, *i.e.*, the stages where actions in the form of worship, etc., form the prominent feature. It does not mean that Kriyā is

absent in the later stages, nor Jnāna in the preceding one. They are blended together from the beginning to the end. In the first three stages Kriyā gets the upper hand, and in the last three Jnāna. Again, the duality or distinctness of Deity from the soul is preserved in these stages. From the next stage onwards the distinction decreases gradually till it ceases to exist in the last stage. In its place the idea of identity of the soul with the Deity is emerging and becoming brighter. The Soul is approaching nearer the Deity Before gaining Prasāda, it was away from the Deity; so it was unable to perceive him. When the soul gained the Prasāda, the Deity came into sight; but he is still dim and distant. In the next stage the soul is gradually developing the idea of identifying Śiva with the soul (Prāṇa equal to Ātman and not vital breath). It feels sure about the identity, but on account of the presence of waning impressions of duality, the identity is not completed. As the self is looked upon as the Linga, the Jīva is known as 'Prāṇalingin, and this stage is known as the Prāṇalingī-sthala. It is also described as a stage in which the realisation of Prāṇa = Ātman, the internal illuminating light, is achieved by means of Śivayoga. This stage is presided over by the Jangamalinga.

" In the next stage there is complete surrender to Śiva. Bhakti here assumes another form namely self-surrender (Śaraṇa), which is a higher form of devotion. In Vaiṣṇava philosophy we find that Vaiṣṇava teachers like Lokācārya Pillai declare the inadequacy of Bhakti to secure Mukti. They, therefore, preach self-surrender (Prapatti), as a means to attain Mukti. Here is a similarity in ideas between Vaiṣṇavism and Vīraśaivism. It may be said that the soul is in communion with the Deity in this stage. The description of a Śivayogi approaching the end of the Śaraṇa-sthala resembles that of the Sthitaprajna of the *Bhagavad-*

gītā. It appears that in the beginning of the Śaraṇa-sthala, duality is still existing, though it is very dim. It has probably not vanished till the end of this stage.

" In the next stage there is complete unity, and the soul ceases to exist as distinct from the Deity. The description of the Aikya-sthala, the last stage, leaves a clear impression on us that there is complete and unqualified identity of the soul with the Deity. The Vacanaśāstra is not only very explicit in asserting unity, but also declares in terms as clear as possible that this identity leading to unity is nothing else than the viod (*Bayalu*). This is the distinct feature of Vīraśaivism. Even Advaita-Vedānta, which gives us Nirguṇa Brahman, which is almost a void, interprets it as the semblance of Nothingness or Non-being. Yet the Vīraśaiva is not agnostic. Again, in the description of the Aikya-sthala we meet many times the word "Nirvāṇa" used in the sense of " Mokṣa ", or " Kaivalya ", signifying final end. In Vīraśaivism the Nirvāṇa is attained during the life time and before the bodily death of a saint. as sometimes in Buddhism.

" Nirvāṇa does not mean in the least the annihilation of the self. In Buddhism, too, originally it did not mean annihilation, but cessation and return to the original source. The Suttanipata (1074) tells us: As the flame blown down by the vehemence of the wind goes out, and can be named no more, even so the sage. liberated from individuality, goes out and can be named no more ". Dr. Keith comments:

" The comparison is indeed singificant, for there is no doubt that the Indian idea of extinction of fire was not that which occurs to us of utter annihilation but rather that the flame returns to the primitive, pure, invisible state of fire in which it existed prior to its manifestation in the

form of visible fire. In all likelihood the term Nirvāṇa as indicating the final end was taken over by the Buddhists from existing speculations......Buddhism, like every new belief, was largely compelled to put its wine into old bottles".

"From all this it is clear that the tendency of the Vacana-śāstra literature is Advaita (Monism), in the end.

"The passages describing the Bhakta-sthala greatly emphasise the devotional critical side; those on the Maheśa-sthala, in addition to this, lay stress on firmness, courage, and staunch adherence to the dogmas. Those on the Prasādi-sthala, including these, give prominence to Kriya; those on the Prāṇalinga-sthala deal prominently with the procedure of the Yoga; those on the Śaraṇa-sthala discuss the relation between Jnāna and Kriyā; and lastly, those of the Aikya-sthala are mainly concerned with quietism, Nivrittipara. These aspects may be regarded as the main features of these stages. It is insisted that in all these stages there must be the worship of the Iṣṭalinga and it should always serve as the basis of contemplation."[18]

Sri. Svāmiji, in his commentary, has quoted, in support a number of Ślokas taken from various authoritative works, All quotations have been traced to their sources. The style and the language, both, are of high type and reflect great credit to the ability, erudition and depth of knowledge of Sri. Svāmiji. It is therefore a very important work and has made a distinct contribution to the existing knowledge of the Upaniṣad.

Sri Sadāśiva Bhāṣya has been ably rendered into Kannada for the benefit of Kannada public by Asthāna Vidvān Śrī. M. G. Nanjuṇḍārādhya. The Kannada version

[18] *Hand Book of Vīraśaivism*, by Dr. Nandimath, 1942, pp. 166–76.

of the *Sādāśiva Bhāṣya* is known as the Bhāvaprakāśa. I need not say anything more in appreciation as I am confident that the enlightened public can very well judge the merit of the Bhāṣya and its Kannada version.

I hope Srī. Svāmiji and Asthāna Vidvān Nanjuṇḍārādhya will give us more works of this type and help the public to understand and appreciate Vīraśaivism.

BAGALKOT,
Dated 28th December. 1950 S. C. NANDIMATH.

ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ

ಶ್ರದ್ಧಾಸಕ್ತಿ ಭಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸುವಾದ ಶಿಷ್ಯನು ಸದ್ಗುರುವಿನ ಸನ್ನಿಧಿಗೆ ಬಂದು ಪಡೆಯುವ ಉಪದೇಶ ಸಂಗ್ರಹವೇ ಉಪನಿಷತ್ತು. ಅದು ಮಾನವನ ಆಂತರಿಕ ಅನುಭಾವದ ಸಹಾಯದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾರಿದೆ. ಉಪನಿಷದ್ಯುಗದ ಅನುಭಾವಿಗಳ ಧರ್ಮಸ್ಫೂರ್ತಿಗೆ ವೇದವೇ ಮೂಲ.

ವೈದಿಕ ಋಷಿಗಳು ಕೇವಲ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಬಾಹ್ಯವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಅನುಲಕ್ಷಿಸಿ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರೆಂದು ಕೆಲವರು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ವಾದವು ಸಮಂಜಸವೆನಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

"ವೇದಕಾಲದ ಆರ್ಯರು ಅತ್ಯಂತ ಉಚ್ಚ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವರಿದ್ದರು. ಅವರು ಕೇವಲ ನಿಸರ್ಗದೇವತೆಗಳ ಉಪಾಸಕರಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ನಿಚ್ಚಳವಾದ ಕಲ್ಪನೆಯು ಅವರಿಗಿತ್ತು ಎಂಬುದನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹೊರಗಿನ ಪುರಾವೆಯು ಏನೂ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.... ಇದಲ್ಲದೆ ಸ್ಲೆಗಲ್, ರೆ. ಬ್ರಾಯಿಸ, ರೆ. ವಾರ್ಡ್, ಚಾರ್ಲ್ಸ ಕೋಲ್‌ಮನ್, ಕೋಲ್ ಬ್ರೂಕ್, ಕೌಂಟ್ ಜಾರ್ಸ್ಟ ಜರ್ನಾ ಮುಂತಾದ ವೇದಾಭ್ಯಾಸಿಗಳು "ಏಕ ದೇವತೆ"ಯ ಕಲ್ಪನೆಯು ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಲವಿರುವುದೆಂದು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿಗೆಯನ್ನಿತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇನ್ನು ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನದ ವಿಷಯವಾಗಿ ಋಗ್ವೇದದ "ನಾಸದೀಯ ಸೂಕ್ತ" (ಋ. ಮಂ. ೧೦, ಸೂ. ೧೨೯)ವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಸಾಕು. ಋಷಿಗಳ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ವಿಚಾರ ಶಕ್ತಿಯ ಮೇರೆಯನ್ನು ದಾಟಿ ಹೇಗೆ ಹೊರನುಗ್ಗುತ್ತಿತ್ತೆಂಬುದು ಅಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದು"* ಎಂದರೆ ವೇದ ಧರ್ಮದಿಂದ ಸ್ಫೂರ್ತಿಗೊಂಡ ಉಪನಿಷತ್‌ಕಾಲದ ಯೋಗಸ್ಥರಾದ ಅನುಭಾವಿಗಳು ಉಪದೇಶಿಸಿದ ಮಂತ್ರಗಳು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಗಿವೆ. ಉಪನಿಷತ್ತು ವೈದಿಕ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳ ಮೇಲೆ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ವರ್ಚಸ್ಸನ್ನು ಬೀರಿದೆಯೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು

---

* ಉಪನಿಷತ್ ಪ್ರಕಾಶದ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ (ಪು. ೩೧–೩೨).

ನಿಜವಾದ ವೇದಭಾಗಗಳೇ ಆದ್ದರಿಂದ ವೇದೋಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಗೆ "ಶ್ರುತಿ" ಗಳೆಂಬ ಅಭಿಧಾನವು ಬಂದಿದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಉಪನಿಷದ್ಧರ್ಮವು ವೈದಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಹೊಂಗಲಶದಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತ ಜಗತ್ತಿನ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನ ನಭೋಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಧ್ರುವತಾರೆಯಂತೆ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಯೋಗಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವಾಗ ಶುದ್ಧ ಚೈತನ್ಯದ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಹೊಳೆದ ಸತ್ಯವನ್ನು ಋಷಿಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಸರಲ ಸುಂದರವಾದ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶಿಸಿದರು. ಅನಂತಶಕ್ತಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ದಿವ್ಯ ಸಂದರ್ಶನದಿಂದ ಹಿಗ್ಗಿ ಋಷಿಗಳು ಆತ್ಮಾನಂದದಲ್ಲಿ ತನ್ಮಯರಾಗಿದ್ದಾಗ ಶಬ್ದಸೃಷ್ಟಿಯ ಸಾರ್ವಭೌಮರಂತೆ ಜ್ಞಾನಶಿಲ್ಪಿಗಳಾಗಿ ಕಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ದಿವ್ಯ ವಾಣಿಯು ಉಪನಿಷತ್ತು. ಉಪನಿಷದ್ವಾಣಿ ದಿವ್ಯ ಧ್ವನಿಯಂತೆ ಆಯಾ ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಸಂಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ವಿಧವಾಗಿ ಕಂಡಿದೆ. ಒಬ್ಬ ವಿಜ್ಞಾನಿಯು ಒಂದೇ ಕಾಗದದ ಬೇರೆಬೇರೆ ಚೂರುಗಳನ್ನು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ರುಚಿ ನೋಡೆಂದಾಗ ಅದು ಒಬ್ಬರಿಗೆ ಸಿಹಿ, ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಕಹಿ, ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಒಗರು ಮುಂತಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ. ರುಚಿಯು ವ್ಯಕ್ತಿಗತವೇ ಹೊರತು ಕಾಗದದ್ದಲ್ಲ. ಶಿವಗಂಗೆ ಬೆಟ್ಟವು ಒಂದೊಂದು ಕಡೆಯಿಂದ ನೋಡುವವರಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಕಂಡರೂ ವಸ್ತು ಒಂದೇ. ಇದರಂತೆ ಎಲ್ಲರ ಗುರಿಯೂ ಸತ್ಯಾನ್ವೇಷವೇ. ದಿವ್ಯ ಧ್ವನಿ ಅಥವಾ ವಾಣಿಯೂ ಸಹ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ವಿಧವಾಗಿ ಕಾಣುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಹಾ ಪಂಡಿತನಾದ ಭಟ್ಟಾಕಳಂಕನು ಮನೋಹರವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

"ಒಬ್ಬನೇ ಭಗವಂತನ ವಾಣಿಯು ನಾನಾ ಭಾಷೆಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ಅಚಿಂತ್ಯ ಮಹಿಮೆಯಿರುವುದೇ ದಿವ್ಯ ಧ್ವನಿಯ ಸ್ವಭಾವವು—

ವರ್ಷಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗಗನದಿಂದ ಬಿದ್ದ ಅವ್ಯಕ್ತರಸವುಳ್ಳ ಮಳೆಯ ನೀರು ಉಪ್ಪು, ಕಪ್ಪು, ಚೌಳು ನೆಲಗಳ ಮೇಲೆ ಹರಿದು ಉಪ್ಪು, ಸಿಹಿ ಮತ್ತು ಒಗರು ರುಚಿಯಾಗಿ ತೋರುವಂತೆ; ಶರದೃತುವಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಿ ಮಳೆನೀರು ತಾಮ್ರಪರ್ಣೀನದಿಯ ಮುತ್ತಿನಚಿಪ್ಪು, ಸಪ್ತಚ್ಛದ

ವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಮುತ್ತು, ಕರ್ಪೂರ ರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಾಮ ಹೊಂದುವಂತೆ; ತೋಟದ ಕಾಲುವೆಯಲ್ಲಿ ಹರಿದು ಬರುವ ಒಂದೇ ಜಲವು ಅನೇಕ ಮರ, ಗಿಡ, ಬಳ್ಳಿಗಳ ಪೋದಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿ ಆಯಾ ಮರಗಳ ಬೇರುಗಳಿಂದ ಹೀರಲ್ಪಟ್ಟು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರೂಪು, ರಸ, ರುಚಿಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವಂತೆ ಭಗವತ್ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಹೊರಟ ದಿವ್ಯ ವಾಣಿಯೂ ಸಹ ಖಗ, ಮೃಗ, ಜನಂಗಳಿಗೆ ಆಯಾ ಭಾಷೆಗಳ ರೂಪದಿಂದ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೇ ದಿವ್ಯ ಧ್ವನಿಯ ವೈಚಿತ್ರ್ಯ"* ಅಂದರೆ ಶಬ್ದವು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಾಷೆಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಾಮ ಹೊಂದಿದ ಮೇಲೆ ಆಯಾ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಅವಿನಾಭಾವ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಅಡಗಿರುವ ಅರ್ಥವೂ ಸಹ ಅದರಂತೆ ಅಧಿಕಾರಿ ಭೇದದಿಂದ ನಾನಾತತ್ತ್ವಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಕಾಣುವುದರಲ್ಲಿ ಆಭ್ಯಂತರವೇನೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಅರ್ಥಾತ್ ದಿವ್ಯವಾಣಿಯೆನಿಸಿರುವ ಉಪನಿಷತ್ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡತೊಡಗಿದ ಆಚಾರ್ಯಪುಂಗವರಿಗೆ ಅದು ಅದ್ವೈತ, ದ್ವೈತ, ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತ ಅಥವಾ ಶಕ್ತಿವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತ ರೂಪವಾಗಿ ಕಂಡಿರುವುದರಲ್ಲಿ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗಲಿ, ಅಸಂಗತವಾಗಲಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ತತ್ತ್ವಗಳು ತಮ್ಮತಮ್ಮ ದೃಷ್ಟಿಕೋಣದಿಂದ ವ್ಯಷ್ಟಿಯಾಗಿ ಕಂಡರೂ ಆತ್ಯಂತಿಕ ಧ್ಯೇಯದಲ್ಲಿ ಸಮಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕೂಡಿವೆ. ಈ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವಿದೆ, ಸತ್ವವಿದೆ. ಇನ್ನು ಶ್ರೀಪತಿ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರು "ಶಿವಾದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತ"ವನ್ನು "ಭೇದಾ

* "ನನು ಏಕಸ್ಯಾ ಏವ ಭಗವದ್ವಾಣ್ಯಾಃ ನಾನಾಭಾಷಾತ್ಮಕತ್ವಂ ಕಥಮುಪಪದ್ಯತ ಇತಿ ಚೇನ್ನ — ದಿವ್ಯಧ್ವನೇರಯಮಚಿಂತ್ಯಮಹಿಮಾ ಸ್ವಭಾವಃ; ಯಥಾ ಪ್ರಾವೃಟ್ಕಾಲೇ ನಭಸ್ಸಲಾತ್ಪತಿತಮೇಕಂ ಜಲಂ ಏಕಮಪ್ಯೇಕರಸಮಪಿ ಲವಣ ಕೃಷ್ಣೋಷರಾದಿ ಕ್ಷೇತ್ರಗತಂ ಸತ್ ತದ್ವಶಾಲ್ಲವಣ ಮಧುರ ಕಷಾಯ ರಸ ಭೇದಭಿನ್ನಂ ನಾನಾತ್ಮಕತಾಮುಪಯಾತಿ; ಯಥಾ ಚ ಶರತ್ಕಾಲೇ ಸ್ವಾತೀನಕ್ಷತ್ರೇ ದಿವಾಕರೇ ಶುಭ್ರಾದಭ್ರಾದೇಶಾತ್ ಪ್ರಭ್ರಷ್ಟಮಾಭ್ರಂ ಜಲಮೇಕಮೇವ ತಾಮ್ರಪರ್ಣೀ ಶುಕ್ತಿ ಸಸ್ತಚ್ಛದಾದ್ಯಧಿಕರಣಗತಂ ಸತ್ ಮೌಕ್ತಿಕ ಕರ್ಪೂರಾದ್ಯನೇಕಾಕಾರಪರಿಣತಮಖಿಲಧರಣೀ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಮುಪಯಾತಿ; ಯಥಾ ವಾ ವೃಕ್ಷವಾಟಿಕಾಯಾಂ ಕುಲ್ಯಾಜಲಸೇಕರಸಮೇಕಮೇವ ನಾನಾ ತರು ವೀರುದ್ಗುಲ್ಮಾದಿ ಮೂಲದೇಶಕೃತಾಲವಾಲಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ, ತತ್ತದಾಕೃಷ್ಟಿತಂ ಸತ್ ತತ್ತತ್ಫಲಮಾಶ್ರಾವ್ಯ ಮಧುರಾಮ್ಲಕಟುಕಾದಿ ನಾನಾ ರಸಾತ್ಮನಾ ಪರಿಣತಂ ಸತ್ ಅನೇಕ ವಿಧಮುಖಿಲಜನಾನುಭವಸಾಕ್ಷಿಕಮಾಸ್ವಾದ್ಯತೇ. ತಥಾ ಭಗವದ್ಭಾಷಾಪಿ ಸ್ವೋತ್ಪತ್ತಿಸಮಯೇ ಸಮುದ್ರಘೋಷವತ್ ಅನಕ್ಷರೈಕಸ್ವಭಾವಾಪಿ ತತ್ತಚ್ಛ್ರೋತೃಶ್ರೋತ್ರಪ್ರದೇಶಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಸತೀ ತತ್ತದ್ಭಾಷಾತ್ಮನಾ ಪರಿಣಮತಿ ವಿಚಿತ್ರಶಕ್ತಿತ್ವಾತ್." ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನಂ (ಪು. ೯–೧೦)

ಭೇದ'' ಅಥವಾ ''ದ್ವೈತಾದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತ''ವೆಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನೇ ''ಸಮನ್ವಯ ಸಿದ್ಧಾಂತ''ವೆಂದು ಅನೇಕ ಪಂಡಿತರು ನುಡಿದಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ''ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವೈತವಿದೆ, ಅದ್ವೈತ ವಿದೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಹಿಕೆಗಳು ಅಷ್ಟೊಂದು ಉಪಕಾರವಲ್ಲ. ನಾವು ಓದುತ್ತ, ಚಿಂತಿಸುತ್ತ, ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತ ಹೋದಂತೆ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ತತ್ತ್ವ ವಿಚಾರವು ಒಡಮೂಡಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಮನಗಾಣಿಸಿ ತಣಿಸುವುದೋ ಅದೇ ಯೋಗ್ಯ''* ವೆಂದು ಕೆಲವರು ಭಾವಿಸುವುದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಗ್ರಹಿಕೆಯಂತೆ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳನ್ನು ಓದುತ್ತ, ಚಿಂತಿಸುತ್ತ, ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತ ಹೋದ ಅನುಭಾವಿಗಳಾದ ಆಚಾರ್ಯ ಪುಂಗವರ ಅನುಭವ, ಅಭಿರುಚಿ, ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಉಪನಿಷತ್ತು ಒಡಮೂಡಿ ಮನಗಾಣಿಸಿಯೇ ದ್ವೈತಾದ್ವೈತ ಮುಂತಾದ ರೂಪದಿಂದ ಕಂಡಿರಬಾರದೇಕೆ? ಈ ವಿಚಾರ ವನ್ನು ಸಾವಧಾನವಾಗಿ ಪರಿಶೀಲಿಸುವುದಾದರೆ ಒಂದು ತತ್ತ್ವದವರು ಮತ್ತೊಂದು ತತ್ತ್ವದವರನ್ನು ಹೀಯಾಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದೇ ನಿಜವಾದ ವೇದಾಂತದ ಗುರಿ.

ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಗುರಿ

ಉಪನಿಷತ್ ದ್ರಷ್ಟೃಗಳು ಅಮೋಘವಾದ ತಮ್ಮ ತಪಃ ಪ್ರಭಾವ ದಿಂದುಂಟಾದ ಅನುಭಾವದಿಂದ ದುಃಖದ ಮೂಲವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪರಿಶೋಧಿಸಿದ್ದರು. ಅವರ ಮುಖ್ಯ ಧ್ಯೇಯವು ಜೀವಾತ್ಮನನ್ನು ಕರ್ಮ ಬಂಧನದಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದ ಮೂಲಕ ಅಮೃತತ್ವದ ಕಡೆಗೆ ಒಯ್ಯುವುದೇ ಆಗಿತ್ತು. ಪ್ರೇಯೋ (ಪ್ರಾಪಂಚಿಕ) ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದವನನ್ನು ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸಿ ಶ್ರೇಯೋಜೀವನದತ್ತ ಕರೆದೊಯ್ದ ಹಿರಿಮೆ ಉಪನಿಷತ್ತಿನದು. ಅಂದಮಾತ್ರದಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯ ಸುಖವನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸಿ ಕೇವಲ ಪಾರಲೌಕಿಕ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿಯೇ ಇರಲು ಉಪನಿಷತ್ತು ಬೋಧಿಸಲಿಲ್ಲ. ಮೇಲಾಗಿ ಸಮಾಜದ ಭದ್ರತೆಗೆ ಮೂಲಭೂತವಾದ ನೀತಿಯ ನೆಲೆಗಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ಭವ್ಯಲೌಕಿಕ ಜೀವನವನ್ನು ಸಾಗಿಸಿ ಅನಾಸಕ್ತಿ ನಾವೆಯ ಮೂಲಕ ಸಂಸಾರ ಸಾಗರವನ್ನು ಹಾಯ್ದು

* ಉಪನಿಷತ್ ಪ್ರಕಾಶದ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ (ಓ. ಮಾತು. ಪು. ೧೪).

ಪಾರಲೌಕಿಕ ಪರಮಾನಂದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ ಅಮರ ಜೀವನವನ್ನು ಪ್ರದಾನ ಮಾಡಿದ ಕೀರ್ತಿ ಉಪನಿಷತ್ತಿಗೆ ಸೇರಿದೆ. ಕೇವಲ ತಾರ್ಕಿಕ ವಾದ ವಿವಾದಗಳಿಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನವಿರಲಿಲ್ಲ. 'ನ ಹಿ ತರ್ಕೇಣಾನುಸಂಧತ್ತೇ' ಎಂದು ಬೌದ್ಧಿಕ ವಾದವನ್ನು ಅದು ಟೀಕಿಸಿಯೇ ಇದೆ. ಋಷಿಗಳ ಅನುಭವದಿಂದುಂಟಾದ ದೈವೀಸ್ಫೂರ್ತಿಯಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ ದಿವ್ಯ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅದು ಉಪದೇಶಿಸಿತು. ಋಷಿಗಳು ಸರ್ವವ್ಯಾಪಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೊಡನೆ ತನ್ಮಯರಾಗಿ ಒಡವೆರೆದ ಆತ್ಮಜೀವನದ ಅನುಭವ ವನ್ನು ಹಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಆದರ್ಶ ಜೀವನ, ಸಾತ್ವಿಕಾಹಾರ, ಮನೋನೈರ್ಮಲ್ಯ, ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ, ಅನಾಸಕ್ತಿ, ಸದಾಚಾರ, ಭಕ್ತಿ, ಧ್ಯಾನಗಳ ಮೂಲಕ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಾರ್ಪಣಮಾಡಿ ನಿರ್ಲಿಪ್ತ ನಿರ್ಮಲ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿಲಾಭದ ರಹಸ್ಯವನ್ನರುಹಿ ಬಾಳನ್ನು ಬೆಳಗಿಸುವ ದಿವ್ಯತತ್ತ್ವವನ್ನು ಉಪನಿಷತ್ತು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸಾರಿದೆ.

ಈ ಮಾತಿಗೆ ನಿದರ್ಶನವಾಗಿ—

ತಮಸೋ ಮಾ ಜ್ಯೋತಿರ್ಗಮಯ
ಅಸತೋ ಮಾ ಸದ್ಗಮಯ
ಮೃತ್ಯೋರ್ಮಾ ಅಮೃತಂ ಗಮಯ ।

ಎಂಬ ದಿವ್ಯಮಂತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. 'ಕತ್ತಲಿ ನಿಂದ ಬೆಳಕಿನ ಕಡೆಗೆ, ಸಟೆಯಿಂದ ದಿಟದ ಕಡೆಗೆ, ಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ ಅಮೃತತ್ವದ ಕಡೆಗೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಒಯ್ಯಿ' ಎಂಬ ಅಮರ ಸಂದೇಶವು ಮಾನವ ಸಾಮಾನ್ಯದ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸಿ ದಿಗಂತಗಳಲ್ಲಿ ಮೊಳಗಿ ಭಾರತ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಓಜಸ್ಸನ್ನು ಚಿರನೂತನವನ್ನಾಗಿಸಿದೆ.

ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಕೈವಲ್ಯದ ಸ್ಥಾನ

ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು ಅನೇಕವಾಗಿವೆ. ಮುಕ್ತಿಕೋಪನಿಷತ್ತು ೧೦೮ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳ ನಾಮ ನಿರ್ದೇಶಮಾಡಿದೆ. ಈಚೆಗೆ ದೊರೆತ ಕೆಲವು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು 'Later Upanishads' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಮದರಾಸಿನಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಾಗಿವೆ. ಇವೂ ಸೇರಿ ಸುಮಾರು ೧೫೪ ರಿಂದ ೨೫೦ ರವರೆಗೆ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ **ಈಶ, ಕೇನ, ಕಠ, ಮಾಂಡೂಕ್ಯ, ಮುಂಡಕ, ಪ್ರಶ್ನ, ಐತರೇಯ, ತೈತ್ತಿರೀಯ,**

ಛಾಂದೋಗ್ಯ ಮತ್ತು **ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ** ಎಂಬ ಹತ್ತು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು 'ಪ್ರಸ್ಥಾನತ್ರಯ' ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ **ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ, ಭಗವದ್ಗೀತೆ** ಮತ್ತು **ಉಪನಿಷತ್ತು**ಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿವೆ. ಶಂಕರ, ಮಧ್ವ, ರಾಮಾನುಜ, ವಲ್ಲಭ, ವೃಷಭಪಂಡಿತಾರಾಧ್ಯ, ದಯಾನಂದ ಸರಸ್ವತಿ ಮತ್ತು ಉಮಚಿಗಿ ಶಂಕರಶಾಸ್ತ್ರೀ ಮುಂತಾದವರು ಇವುಗಳಿಗೆ ಅವರವರ ಮತಸಿದ್ಧಾಂತಗಳ ಪರವಾಗಿ ಭಾಷ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಇವುಗಳ ತರುವಾಯ **ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರ, ಕೈವಲ್ಯ, ಕೌಷೀತಕೀ** ಮತ್ತು **ಮೈತ್ರಿ** ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು ಸೇರಿ ಒಟ್ಟು ಹದಿನಾಲ್ಕು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು ಪ್ರಾಚೀನ ವಾದುವುಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರ ಉಪನಿಷತ್ತಿಗೂ, ಮತ್ತು ಅದೇ ಶಂಕರರ ಸಂಪ್ರದಾಯ ದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಶಂಕರಾನಂದರು* ಮತ್ತು ನಾರಾಯಣತೀರ್ಥರು ಕೈವಲ್ಯಕ್ಕೂ ಭಾಷ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರ ಮತ್ತು ಕೈವಲ್ಯಗಳು ಪ್ರಧಾನವಾದ ಶೈವೋಪ ನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುವಾಗಿವೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಕೈವಲ್ಯ ಜಾಬಾಲ ಶ್ವೇತಾಶ್ವೋ ಹಂಸ ಆರುಣಿಃ ।
ಗರ್ಭೋ ನಾರಾಯಣೋ ಹಂಸೋ ಬಿಂದುನಾದ ಶಿರ ಶ್ಶಿಖಾ ॥

ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿಕೋಪನಿಷತ್ತಿನ ವಚನದಂತೆ ಕೈವಲ್ಯವು ಮುಖ್ಯವಾದ ಶೈವೋಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು. ಕೈವಲ್ಯ ಮತ್ತು ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರ ಗಳು ಶೈವಸಿದ್ಧಾಂತ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಬಹುಸುಂದರವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸು ತ್ತವೆ. ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪಂಡಿತರಾದ ಶ್ರೀ ಎಂ. ಮಹದೇವ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು—

"ಆದರೆ ಕೈವಲ್ಯವು ಶೈವರಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವರ ಉಪಾಸ್ಯದೇವತೆಯಾದ ಶಿವನೇ ಪರಬ್ರಹ್ಮನೆಂದೂ, ಆತನು ವಿಷ್ಣು, ಬ್ರಹ್ಮ ಮೊದಲಾದವರಿಗಿಂತ ಉತ್ಕೃಷ್ಟನೆಂದೂ ಹೇಳಿದೆ. ಮತ್ತು ಇಲ್ಲಿ ಶಿವನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸದಾಶಿವ, ನೀಲಕಂಠ, ರುದ್ರ, ಉಮಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ಪುನಃ ಪುನಃ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. . . . . ಈ ಪದ ಗಳಿಗೆ ಕೆಲವರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಮತ ಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ

* ಶಂಕರಾನಂದರು ಶೃಂಗೇರಿ ಮಠಾಧ್ಯಕ್ಷರು. ೧೪ ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿದ್ದರು.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದರೂ .... "ಶತರುದ್ರೀಯ" ಪಾರಾಯಣಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಶೈವರ ವಾದಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿದೆಯೆನ್ನಬಹುದು .. ಯಾರು ಏನು ಹೇಳಿದರೂ ಈಗ ನಾವು ಕಾಣುತ್ತಿರುವ ಮತ್ತು ನಾನಾ ಮುಖವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿರುವ ಶೈವ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಮೂಲವನ್ನು ಕೈವಲ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ"* ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ವೀರಶೈವರಿಗೆ ಅತಿಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುವ "ಅತ್ಯಾಶ್ರಮಿ" ಪದವು ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರ ಮತ್ತು ಈ ಕೈವಲ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಕೈವಲ್ಯವು ಶೈವ ಮತಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದ ವೀರಶೈವ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ಉಪನಿಷತ್ತೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಶ್ರೀಪತಿ ಪಂಡಿತಾರಾಧ್ಯ, ಶ್ರೀಕಂಠ ಶಿವಾಚಾರ್ಯ, ನೀಲಕಂಠ ಶಿವಾಚಾರ್ಯ ಮುಂತಾದ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಈ ಉಪನಿಷತ್ತನ್ನು ಪದೇ ಪದೇ ತಮ್ಮ ಭಾಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ದಶೋಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಗಣಿತವಾಗದಿದ್ದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಇದು ಪ್ರಧಾನವಾದುದಲ್ಲವೆಂದು ಕೆಲವರು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. "ಪ್ರಾಚೀನ ಋಷಿಗಳೇ ಅಷ್ಟೇಕೆ ಭಗವಂತನೇ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಯುಗಗಳಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿ ಜನಗಳಿಗೆ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ವಿಚಾರಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಇಂದ್ರಿಯಾತೀತ ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನ ಮಾತ್ರ ಗೋಚರವಾದ ಪರವಸ್ತುವಿನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅವರವರ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಸಂಪ್ರದಾಯ

---

* But the *Kaivalya Upanishad* is held by the Saivas as peculiarly favouring their doctrine of Siva, the personal God, being identical with the Parabrahman and superior to other Gods, such as Vishnu, Brahma, because of the occurrence of such terms as Siva, Sadasiva, Nilakantha, Rudra, Uma. These terms are, however, explained by some as applicable in their generic sense to the Supreme Being conceived in other forms. . . . The peculiar merit, however, attached to the recitation of the *Satarudriya* text may be regarded as favouring to some extent the contention of the Saivas. . . . These considerations notwithstanding, the *Kaivalya Upanishad* seems to contain within the seed capable of developing into the Siva system of religion as we now find it."—(*Minor Upanishads*, Vol. I, Introduction pp. xviii-xx.)

ಬದ್ಧರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೇ ಒಪ್ಪಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂಥ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವುಗಳೇ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳೆಂದು ನಿರ್ಧರವಾಗುವವರೆಗೆ ಪ್ರಸ್ತುತವಾದ .... ಕೈವಲ್ಯವನ್ನೂ ಉಪನಿಷತ್ತೆಂದು ಕರೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ಬಾಧಕವೇನೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.'' *

"ಯಥೋತ್ತರಂ ಮುನೀನಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ'' ಎಂಬ ಆರ್ಯೋಕ್ತಿಯೂ ಸಹ ಮುಂದು ಮುಂದಿನ ಋಷಿಗಳು ಅಂದರೆ ಅನುಭಾವಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು "ಪ್ರಾಚೀನ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಸಾಧನವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಯೋಗದ ಪೂರ್ಣ ವಿವರಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದೇ'' † ಚಿಕ್ಕ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಮುಖ್ಯ ಗುರಿಯಾಗುವುದಾದರೆ ಈ ಮಾತು ಕೈವಲ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ.

ಕೈವಲ್ಯೋಪನಿಷತ್ತು ಯಜುರ್ವೇದ ಶಾಖೆಗೆ ಸೇರಿದುದೆಂದು ಮುಕ್ತಿಕೋಪನಿಷತ್ತು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಶ್ರೀ ಮಹದೇವ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಇದನ್ನು ಅಥರ್ವ ಶಾಖೆಯದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಸಮಂಜಸವೆನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಥರ್ವಶಾಖೆಯ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು "ಭದ್ರಂ ಕರ್ಣೇಭಿಃ'' ಎಂಬ ಶಾಂತಿ ಮಂತ್ರದಿಂದಲೂ, ಯಜುರ್ವೇದೀಯ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು 'ಸಹನಾವವತು' ಎಂಬ ಶಾಂತಿ ಮಂತ್ರದಿಂದಲೂ ಆರಂಭವಾಗುವುವೆಂದು ಮುಕ್ತಿಕವು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಯಜುರ್ವೇದ ತೈತ್ತಿರೀಯ ಶಾಖೆಯ ಕೆಲವು ಮಂತ್ರಗಳು

---

* The orthodox Brahminism admits the possibility of sages and even the Divine Being revealing at different ages for the guidance of people so much of truth concerning trancendental matters as may be necessary for their spiritual progress, in the language of the people to whom the teaching is addressed. Unless, therefore, the application of the term is restricted to works of a particular age in the historical period, the title cannot be refused to the Upanishads in question."—(*Minor Upanishads*, Vol. I, Introduction p. xv.)

† "A more detailed system of *yoga* by which to realize the unity established on the authority of the more classical Upanishads."—(*Minor Upanishads*, Introduction, p. xviii.)

ಈ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿವೆ. ಮತ್ತು ಕೈವಲ್ಯವು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು "ಶತರುದ್ರೀಯ"ವೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದೆ. ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಶತರುದ್ರೀಯವು ಯಜುರ್ವೇದ ೪ನೇ ಕಾಂಡ, ೫ನೇ ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ಅದು ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರತಿಪಾದಕವಾಗಿದ್ದು ನೂರಾರು ಸಲ ರುದ್ರಪರ್ಯಾಯ ಪದಗಳಿಂದ ಶಿವನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಕೇವಲ "ಶತರುದ್ರೀಯ"ವೆಂದೂ, ಕೈವಲ್ಯವು ನಿರ್ಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರತಿಪಾದಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ "ಬ್ರಹ್ಮಶತರುದ್ರೀಯ"ವೆಂದೂ ಹೆಸರಿರುವುದಾಗಿ ಕೈವಲ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಭಾಷ್ಯಕಾರರಲ್ಲೊಬ್ಬರಾದ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣ ತೀರ್ಥರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಂತೂ ಕೈವಲ್ಯವು ಯಜುರ್ವೇದೀಯ ಶಾಖೆಯ ಉಪನಿಷತ್ತೆಂದು ಹೇಳುವುದೇ ಯುಕ್ತವಾದುದಾಗಿದೆ.

ಕೈವಲ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಮಂತ್ರಗಳ ಹೋಲಿಕೆ

ಕೈವಲ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ೨೫ ಮಂತ್ರಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದಲ್ಲದೆ ಈ ಕೈವಲ್ಯದ ಕೆಲವು ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರ, ಭಗವದ್ಗೀತೆ, ಶಿವಗೀತೆ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಅನುವಾದ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಕೈವಲ್ಯದಲ್ಲಿನ ಕೆಲವು ಮಂತ್ರಗಳು ತೈತ್ತಿರೀಯ, ಮುಂಡಕ ಮುಂತಾದ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಮಂತ್ರಗಳು ದಶೋಪನಿಷತ್ತುಗಳಷ್ಟು ಹಿಂದಿನವಾದರೂ ಸಹ ಈ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ರಚನೆಯು ದಶೋಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಗಿಂತ ಈಚಿನದೆಂದು ಒಪ್ಪುವುದು ಉಚಿತವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಇದು ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರ, ಮಹಾಭಾರತ (ಭಗವದ್ಗೀತೆ), ಪದ್ಮಪುರಾಣ (ಶಿವಗೀತೆ) ಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಹಿಂದಿನದೆಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಮಹಾಭಾರತದ ಮುಖ್ಯ ಭಾಗವೆನಿಸಿರುವ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯು ಕೈವಲ್ಯ ಮತ್ತು ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರಗಳಿಂದ ಸ್ಫೂರ್ತಿಗೊಂಡಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಪದ್ಮಪುರಾಣಾಂತರ್ಗತವಾದ ಶಿವಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಇವೆರಡು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಉಲ್ಲೇಖವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಮುಂದಿನ ಉದಾಹರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೈವಲ್ಯ ಮತ್ತು ಇತರ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿನ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ಕೈವಲ್ಯ	ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರ
೧. ಆತ್ಮಾನಮರಣಿಂ ಕೃತ್ವಾ (ಕೈ. ಮಂ. ೧೧)	ಸ್ವದೇಹಮರಣಿಂ ಕೃತ್ವಾ (ಅ. ೧. ಮಂ. ೧೪)
೨. ಅಪಾಣಿಪಾದೋಽಹಮಚಿಂತ್ಯ ಶಕ್ತಿಃ (ಮಂ. ೨೧)	ಅಪಾಣಿಪಾದೋ ಜವನೋ ಗ್ರಹೀತಾ (ಅ. ೩. ಮಂ. ೧೯)
೩. ಅಣೋರಣೀಯಾನಹಮೇವ ತದ್ವತ್ (ಮಂ. ೨೦)	ಅಣೋರಣೀಯಾನ್ ಮಹತೋ ಮಹೀಯಾನ್ (ಅ. ೩. ಮಂ. ೨೦)
೪. ಸರ್ವಭೂತಸ್ಥಮಾತ್ಮಾನಂ....(ಮಂ. ೧೦)	ಸರ್ವತಃ ಪಾಣಿಪಾದಂ ತತ್ (ಅ. ೩. ಮಂ. ೩)
೫. ತ್ರಿಷು ಧಾಮಸು ಯದ್ಭೋಗ್ಯಂ....(ಮಂ. ೧೮)	ಏತದ್ಜ್ಞೇಯಂ .. ಭೋಕ್ತಾಭೋಗ್ಯಂ ಪ್ರೇರಿತಾರಂ (ಅ. ೧. ಮಂ. ೧೨)
೬. ಅತ್ಯಾಶ್ರಮಸ್ಥಃ ಸಕಲೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ (ಮಂ. ೨)	ಅತ್ಯಾಶ್ರಮಿಭ್ಯಃ ಪರಮಂ ಪವಿತ್ರಂ (ಅ. ೬. ಮಂ. ೨೧)
೭. ಶ್ರದ್ಧಾಭಕ್ತಿಧ್ಯಾನಯೋಗಾದವೇಹಿ (ಮಂ. ೨)	ಯಸ್ಯ ದೇವೇ ಪರಾ ಭಕ್ತಿಃ (ಅ. ೬. ಮಂ. ೨೩)
೮. ನ ಕರ್ಮಣಾ ನ ಪ್ರಜಯಾ ಧನೇನ	ನ ಕರ್ಮಣಾ ...(ಮಹಾನಾರಾಯಣ–ತೈತ್ತಿರೀಯ) (ಅನು. ೧೦. ಮಂ. ೨೧)
೯. ವೇದಾಂತವಿಜ್ಞಾನ ಸುನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥಾಃ (ಮಂ. ೩)	ವೇದಾಂತ ವಿಜ್ಞಾನ ...(ಮಹಾನಾರಾಯಣ–ತೈತ್ತಿರೀಯ) (ಅನು. ೧೦. ಮಂ. ೨೨)
೧೦. ಏತಸ್ಮಾತ್ ಜಾಯತೇ ಪ್ರಾಣೋ....(ಮಂ. ೧೫)	ಏತಸ್ಮಾತ್......(ಮುಂ. ೨. ಖಂ. ೧. ಮ. ೩)
೧೧. ವೇದೈರನೇಕೈರಹಮೇವ ...(ಮಂ. ೨೨)	ವೇದೈಶ್ಚ ಸರ್ವೈರಹಮೇವ....ಭಗವದ್ಗೀತೆ–ಶಿವಗೀತೆ (ಅ. ೧೫. ಶ್ಲೋ. ೧೫)
೧೨. ಜಾಗ್ರತ್ ಸ್ವಪ್ನಸುಷುಪ್ತ್ಯಾದಿ (ಮಂ. ೧೭)	ಶಿವಗೀತೆ (ಅ. ೧೨. ಶ್ಲೋ. ೩೪)
೧೩. ತ್ರಿಷು ಧಾಮಸು ಯದ್ಭೋಗ್ಯಂ (ಮಂ. ೧೮)	ಶಿವಗೀತೆ (ಅ. ೧೨. ಶ್ಲೋ. ೩೫)

ಪದ್ಮಪುರಾಣಾಂತರ್ಗತ ಶಿವಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರ ಮತ್ತು ಕೈವಲ್ಯಗಳ ಉಲ್ಲೇಖ

ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರ ಮಂತ್ರೇಣ ಸ್ತುವಂತಂ ಗಿರಿಜಾಪತಿಮ್ ।
ಅನಂತಾದಿಮಹಾನಾಗಾನ್ ಕೈಲಾಸಗಿರಿಸನ್ನಿಭಾನ್ ।
ಕೈವಲ್ಯೋಪನಿಷತ್ಪಾಠಾತ್ ಮಹಾರತ್ನವಿಭೂಷಿತಾನ್ ॥

(ಅ. ೪. ಶ್ಲೋ. ೪೧–೪೩)

ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಶಿವನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದಾಗ ನಂದಿ ಮೊದಲಾದವರು ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರ ಮತ್ತು ಕೈವಲ್ಯಾದಿ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಂದ ಶಿವಸ್ತುತಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಕೈವಲ್ಯ–	ಮಯ್ಯೇವ ಸಕಲಂ ಜಾತಂ	(ಮಂ. ೧೯)	ಶಿವಗೀತೆ	(ಅ. ೬ ಶ್ಲೋ. ೫೩)
,,	ಅಣೋರಣೀಯನ್	(ಮಂ. ೨೦)	,,	(ಅ. ೬ ಶ್ಲೋ. ೫೪)
,,	ಅಪಾಣಿಪಾದೋ	(ಮಂ. ೨೧)	,,	(ಅ. ೬ ಶ್ಲೋ. ೫೫)
,,	ವೇದೈರನೇಕೈ	(ಮಂ. ೨೧)	,,	(ಅ. ೬ ಶ್ಲೋ. ೫೬)
,,	ನ ಭೂಮಿರಾಪೋ	(ಮಂ. ೨೨)	,,	(ಅ. ೬ ಶ್ಲೋ. ೫೭)
,,	ಏವಂ ವಿದಿತ್ವಾ	(ಮಂ. ೨೩)	,,	(ಅ. ೬ ಶ್ಲೋ. ೫೭)
,,	ಸಮಸ್ತ ಸಾಕ್ಷಿಂ	(ಮಂ. ೨೩)	,,	(ಅ. ೬ ಶ್ಲೋ. ೫೭)

ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ:

ಕೈವಲ್ಯಂ ಫಲಮಶ್ನುತೇ (ಅ. ೬ ಶ್ಲೋ. ೫೮)

ಕೈವಲ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮುತ್ತಮಂ (ಅ. ೬ ಶ್ಲೋ. ೫೧) ಎಂದು ಹೇಳಿ ಮತ್ತೊಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ —

ಜಪೇದ್ಯೋ ರುದ್ರಸೂಕ್ತಾನಿ ತಥಾಥರ್ವಶಿರಃ ಪರಮ್ ।
ಕೈವಲ್ಯೋಪನಿಷತ್ ಸೂಕ್ತಂ ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರಮೇವ ಚ ॥

(ಅ. ೧೫. ಶ್ಲೋ. ೭).

ತತಃ ಪರತರೋ ಭಕ್ತೋ ಮಮ ಲೋಕೇ ನ ವಿದ್ಯತೇ ॥

ಎಂದು ಪರಶಿವನ ವಚನವಿರುವುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಮುಂದೆ ೧೬ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ —

ಅಜ್ಞೋಪಹಾಸಭಕ್ತಾಶ್ಚ ಭೂತಿರುದ್ರಾಕ್ಷಧಾರಿಣಃ ।
ಲಿಂಗಿನೋ ಯಶ್ಚ ವಾ ದ್ವೇಷ್ಟಿ ತೇನ್ನೈವಾತ್ರಾಧಿಕಾರಿಣಃ ॥

(ಅ. ೧೬. ಶ್ಲೋ. ೫)

ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಕೈವಲ್ಯವು "ಮಹಾಪಾಶುಪತ ವ್ರತಿ" ಅಥವಾ "ಅತ್ಯಾಶ್ರಮವ್ರತಿ"ಗಳೆನಿಸಿದ ಲಿಂಗವಂತರ ಶಿವಾದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಉಪನಿಷತ್ತೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಕೈವಲ್ಯೋಪನಿಷತ್ತು ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣ ವಾದ ಉಪನಿಷತ್ತು. ಅದಕ್ಕೆ ಶಿವಾದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಪರವಾದ ಭಾಷ್ಯವು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವಾದುದು.

ಸಾದಾಶಿವ ಭಾಷ್ಯ

ಕೈವಲ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿಗೆ ಶಿವಾದ್ವೈತಪರವಾಗಿ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಬರೆದಿರುವವರು ಕಡೂರು ತಾ॥ ಸಖರಾಯಪಟ್ಟಣದ ಹಾಲುಸ್ವಾಮಿ ಮಠಾಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಶ್ರೀ॥ ಷ॥ ಬ್ರಂ॥ ಶ್ರೀ॥ ಪಟ್ಟಾಧ್ಯಕ್ಷ ಸದಾಶಿವ ಶಿವಾಚಾರ್ಯ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳವರು. ಇವರು ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಿವಯೋಗ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಪೂಜ್ಯ ಶ್ರೀ॥ ನಿ॥ ಪ್ರ. ಲಿಂ. ಕುಮಾರಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳವರ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ವೇದವೇದಾಂತ ಸಿದ್ಧಾಂತಾಗಮ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಸಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಶಿವಯೋಗಾನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಪರಿಣತರಾಗಿ ಆದರ್ಶ ಗುರುಗಳಾಗಿ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಯವರು ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಕಡೂರು ತಾ॥ ಅಜ್ಜಂಪುರಕ್ಕೆ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಗಿರಿಯಾಪುರದ ಭಕ್ತರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಂತೆ ಅಲ್ಲಿ "ಶ್ರೀ ಗುರು ಕುಮಾರಾಶ್ರಮ"ವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಗ್ರಂಥರಚನೆ, ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸ, ಶಿವಪೂಜಾನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುತ್ತಾ ಶಿಷ್ಯೋದ್ಧಾರ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀಗಳವರ ಸೌಶೀಲ್ಯ, ವಿನಯ, ಸೌಜನ್ಯ ಮೇಲಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸ್ಸು ಈಗಾಗಲೇ ಸಮಾಜದ ಮೇಲೆ ಸತ್ಪರಿಣಾಮವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದೆ. ಇದುವರೆಗೆ ಪ್ರಕಟವಾಗಿರುವ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳವರ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವಪೂಜಾವಿಧಿ, ದೀಕ್ಷಾವಿಧಿ, ಕುಮಾರೇಶ್ವರ ವಚನ, ಕುಮಾರೇಶ್ವರ ರಗಳೆ, ವೀರಶೈವ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮುಂತಾದುವು ಮುಖ್ಯವಾದುವು.

ಶ್ರೀಗಳವರು ತಮ್ಮ ಭಾಷ್ಯದ ರೂಪುರೇಖೆಯ ವಿನ್ಯಾಸವನ್ನು ತಮ್ಮ ವಿಜ್ಞಾಪನೆಯ ಚಿಕ್ಕ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು "ತಥಾಪಿ ಪಕ್ಷಪ್ರತಿಪಕ್ಷ ಖಂಡನಮಂಡನಾದಿ ಗಹನ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ವಾಕ್ಯ

ರಚನಾಮುತ್ಸೃಜ್ಯ..ಉಪಲಬ್ಧೈರ್ನಿಗಮಾಗಮಾದ್ಯನೇಕ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೈ ಸ್ಸಾಕಂ ಶಿವಾದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತಾನುಸಾರೇಣ....ವಿರಚಿತಮಸ್ಮಾಭಿಃ'' ಎಂದು ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡಿಸಿರುವ ಅಂಶವು ಅರ್ಥಗರ್ಭಿತವೂ ಉದಾರವೂ ಆದುದಾಗಿದೆ. ಅನೇಕ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ತಮಗೆ ಅನುಭೂತವಾದ ಅಂಶವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಕೇವಲ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನೇ ಅಡಿಗಲ್ಲಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪರಮತನಿರಾಕರಣದಲ್ಲಿಯೇ ತಮ್ಮ ಶ್ರಮವನ್ನು ವಿನಿಯೋಗಿಸಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅನುಭಾವಿಗಳಿಗೆ ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳಿಗೆ ಈ ಮಾರ್ಗವು ತುಂಬ ಜುಗುಪ್ಸೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿದೆ. ''ಸಿದ್ಧಾಂತ''ವೆಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ''ರಾದ್ಧಾಂತ'' ವೆಂಬ ಪರ್ಯಾಯ ನಾಮವಿದೆ. ಎಂದರೆ ''ಪರಮತನಿರಾಕರಣ ಪೂರ್ವಕ ಸ್ವಮತ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸ್ಥಿರೀಕರಣವೇ ರಾದ್ಧಾಂತ'' ಶಬ್ದಾರ್ಥವು. ಆದರೆ ಶ್ರೀಗಳವರು ಈ ರಾದ್ಧಾಂತ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ''ಪರಮತ ನಿರಾಕರಣ'' ವೆಂಬ ಪೂರ್ವಾರ್ಧವನ್ನು ಕೈಬಿಟ್ಟು ತಮ್ಮ ಅನುಷ್ಠಾನಾನುಭವಗಳ ಫಲವಾಗಿ ಗಳಿಸಿರುವ ಕೇವಲ ''ಸ್ವಮತ ಸಿದ್ಧಾಂತ'' ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಿರುವುದು ಭಾಷ್ಯರಚನೆಯ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಗತಿಕಾರಕವೂ ಆದರ್ಶವೂ ಆದುದಾಗಿದೆ.

ಈ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಿವಾದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಭಕ್ತಾದಿ ಐಕ್ಯಾಂತವಾದ ಷಟ್‌ಸ್ಥಲಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟವೆ.

> ವಿಷಯೋ ವಿಶಯಶ್ಚೈವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ತಥೋತ್ತರಮ್ ।
> ನಿರ್ಣಯಶ್ಚೇತಿ ಪಂಚಾಂಗಂ ಶಾಸ್ತ್ರೇಧಿಕರಣಂ ಸ್ಮೃತಮ್ ॥

ಎಂದರೆ ವಿಷಯ, ವಿಶಯ (ಸಂಶಯ), ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ, ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮತ್ತು ನಿರ್ಣಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅಧಿಕರಣಗಳಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾದರೂ

> ಸೂತ್ರಸ್ಥಂ ಪದಮಾದಾಯ ವಾಕ್ಯೈಸ್ಸೂತ್ರಾನುಸಾರಿಭಿಃ ।
> ಸ್ವಪದಾನಿ ಚ ವರ್ಣ್ಯಂತೇ ಭಾಷ್ಯಂ ಭಾಷ್ಯವಿದೋ ವಿದುಃ ॥

ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯಲಕ್ಷಣವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸಂಗತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮಂತ್ರವನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಪದಶಃ ಭಾವಾರ್ಥ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸರಲ ಸುಂದರ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೇಶಿ

ಸಿರುವುದಲ್ಲದೆ ತಾವು ಮಾಡಿರುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವೇದಾಗಮೋಪನಿಷತ್ತುಗಳು, ಪುರಾಣಗಳು, ಶ್ರೀಕರಭಾಷ್ಯ, ನೀಲ ಕಂಠಭಾಷ್ಯ, ಕ್ರಿಯಾಸಾರ, ಅನುಭವಸೂತ್ರ, ಸಿದ್ಧಾಂತಶಿಖಾಮಣಿ ಮುಂತಾದ ಸುಮಾರು ಅರವತ್ತಾರು ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ವಿಪುಲವಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಒಂದು ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಸಾವಧಾನ ವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಇಡೀ ವೀರಶೈವ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಸಾರ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನು ಅರಿತಂತಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಅಮೋಘ ವಾದ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಿದ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀಗಳವರಿಗೆ ಇತೋಽಪ್ಯತಿ ಶಯವಾದ ಉದ್ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಸೌಲಭ್ಯ ಗಳನ್ನು ಜಗದೀಶ್ವರನು ಕರುಣಿಸಲೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಭಾವ ಪ್ರಕಾಶ

ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳವರು ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಕೈವಲ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿಗೆ ಬರೆದಿರುವ ಭಾಷ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು ಸಂಸ್ಕೃತವನ್ನರಿಯದ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂಬ ಅಭಿಲಾಷೆಯಿಂದ ಅದರ ಭಾವಾರ್ಥವನ್ನು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲು ನನಗೆ ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡಿದರು. ಈ ಹಿರಿಯ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ನಾನು ಪ್ರವೃತ್ತನಾದುದು ಅವರ ಕೃಪಾಬಲದಿಂದ ಮಾತ್ರ ವಲ್ಲದೆ ಬೇರೆಯಲ್ಲ. "ದೇವೋ ಭೂತ್ವಾ ದೇವಮರ್ಚಯೇತ್" ಎಂಬ ವಚನಾನುಸಾರವಾಗಿ ತಪೋನುಷ್ಠಾನಪರರಾದ ಶ್ರೀಗಳವರ ವಚೋಽಮೃತ ವನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡು ಭಾಷ್ಯಸಾರಾಂಶವನ್ನು "ಭಾವ ಪ್ರಕಾಶ" ವೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಬರೆದಿರುತ್ತೇನೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಮೂಲದಲ್ಲಿನ ವಿಚಾರ ಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿದ್ದ ವೀರಶೈವ ಸಿದ್ಧಾಂತ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿರುವುದಾಗಿದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತ ಲಿಪಿ ಪರಿಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಕನ್ನಡಿಗರೂ ಸಹ ಮೂಲವನ್ನು ಓದಿಕೊಳ್ಳಲು ಅನುಕೂಲಿಸುವಂತೆ ಉಪನಿಷನ್ಮಂತ್ರ ಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡ ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿಯೂ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಭಾವಪ್ರಕಾಶದ ಔಚಿತ್ಯ ಔನ್ನತ್ಯ ಅಭಿರುಚಿಗಳನ್ನು ಓದುಗರು ನಿರ್ಧರಿಸಬೇಕು.

ಗ್ರಂಥ ಪ್ರಕಟನೆ

ಶ್ರೀಗಳವರ ಆತ್ಮಾನುಭವದ ಆನಂದ ಗ್ರಂಥ ಕುಸುಮವು ಅರಳಿದು ದೇನೋ ಆಯಿತು. ಆದರೆ ಅದರ ಸೌರಭವವು ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಸರಿಸ ಬೇಕಾದರೆ ಅದು ಮುದ್ರಣದ ಮುದ್ರೆ ಪಡೆಯಬೇಕು. ಈ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ ಯನ್ನು ಹೊತ್ತು ಹರಸಿದ ಅನೇಕ ಗುರು-ಚರಮೂರ್ತಿಗಳ ಹಾಗೂ ಭಕ್ತ ಮಾಹೇಶ್ವರರನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವುದು ನಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯ.

ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷತಃ ವೀರಶೈವ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಅರ್ಧಶತಮಾನದವರೆಗೆ ಅಖಂಡವಾಗಿ ನಾಡು-ನುಡಿ ಸಾಹಿತ್ಯ-ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಗಳ ಏಳ್ಗೆಗಾಗಿ ಅವಿಶ್ರಾಂತವಾಗಿ ದುಡಿಯುತ್ತಿರುವ ಶ್ರೀಮಚ್ಚಿ ನ್ಮೂಲಾದ್ರಿ ಬೃಹನ್ಮಠ ಮಹಾಸಂಸ್ಥಾನಾಧೀಶ್ವರ ಶ್ರೀಮನ್ ಮಹಾರಾಜ ನಿರಂಜನ ಜಗದ್ಗುರು ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ಜಯದೇವ ಮುರಘರಾಜೇಂದ್ರ ಮಹಾ ಸನ್ನಿಧಿಯವರು ಈ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸಹಸ್ರ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಮುಕ್ತಹಸ್ತದಿಂದ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ಆನಂದಪುರ ಸಂಸ್ಥಾನ ಮಠದ ಶ್ರೀ ನಿ. ಜಗದ್ಗುರು ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ಸಚ್ಚಿ ದಾನಂದ ಮುರಘರಾಜೇಂದ್ರ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳವರು ಉದಾರವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮೊಬಲಗನ್ನು ಆಶೀರ್ವದಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಇವರಂತೆ ಹಾಲಕೆರೆ, ಹಾನಗಲ್ಲು ಮೊದಲಾದ ಇನ್ನು ಕೆಲ ಕೆಲವು ಗ್ರಾಮಗಳ ಗುರು-ಚರ ಮಠಾಧೀಶ್ವರರಾದ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳವರು, ಕೆಲವರು ಅಧ್ಯಾಪಕರು, ಗುಮಾಸ್ತರು ಮತ್ತು ಉದಾರಿಗಳಾದ ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷರಾದಿಯಾಗಿ ಅನೇಕ ಮಂದಿ ಮಹನೀಯರು ಆತ್ಮಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಈ ಸತ್ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಯಥಾ ಶಕ್ತಿ ಧನಸಹಾಯ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ.

ಈ ದ್ರವ್ಯ ಸಂಗ್ರಹ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ನಮಗೆ ನೆರವಾದ ಬೆಂಗಳೂರು ವಿದ್ಯಾ ಇಲಾಖೆಯ ಸೆಕ್ರೆಟರಿಯವರಾದ ಶ್ರೀ॥ ಎ. ಸಿ. ನಿರ್ವಾಣಗೌಡರು, ಬಿ.ಎ., ಶ್ರೀ॥ ಜಿ. ವೀರಬಸವಪ್ಪನವರು, ಬಿ.ಎ., ಎಲ್.ಎಲ್.ಬಿ., ಚಿತ್ರದುರ್ಗ, ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರು ಕಾಫಿಪ್ಲಾಂಟರವರಾದ ಶ್ರೀ॥ ಸಿ. ಪಿ. ಬಸವೇಗೌಡರು ಇವರ ಉಪಕಾರವನ್ನು ನೆನೆಯದಿರಲಾರೆವು. ಅದರಂತೆ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಸಂಸ್ಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ನೆರವಾಗಿ ಅಮೂಲ್ಯ

ವಾದ ಅನೇಕ ಸಲಹೆಗಳನ್ನಿತ್ತ ಬೆಂಗಳೂರು ಶ್ರೀ ಚಾಮರಾಜೇಂದ್ರ ಸಂಸ್ಕೃತ ಕಾಲೇಜಿನ ವೇದಾಂತ ಪ್ರೊಫೆಸರ್ ಆಸ್ಥಾನ ಮಹಾವಿದ್ವಾನ್ ಪಂಡಿತರತ್ನಂ ವೇ॥ ಬ್ರಂ॥ ಶ್ರೀ॥ ಶಿರಸಿ ಗುರುಶಾಂತ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಮತ್ತು ಕರಡುಪ್ರತಿ ತಿದ್ದುವುದರಲ್ಲಿ ನೆರವಾದ ಅ॥ ಪ್ರೊ॥ ಕೋಟೇಶ್ವರ ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು, ಸಾಹಿತ್ಯ ವಿದ್ವಾನ್ ಶಿರೋಮಣಿ ಇವರಿಗೂ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಬಗ್ಗೆ ಅಮೋಘವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ದಯಮಾಡಿ ನೀಡಿದ ಪಂಡಿತಶ್ರೇಷ್ಠರಿಗೂ ಸಹ ಅನಂತಾನಂತ ಕೃತಜ್ಞತಾ ಪೂರ್ವಕ ವಾದ ಧನ್ಯವಾದಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಸುವರ್ಣಕಲಶದಂತಿರುವ ಅಮೌಲ್ಯವಾದ ಪೀಠಿಕೆ ಯನ್ನು ಬರೆದು ಉಪಕರಿಸಿದ ಬಾಗಲಕೋಟೆ ಬಸವೇಶ್ವರ ಕಾಲೇಜ್ ಪ್ರಿನ್ಸಿಪಾಲರಾದ ಸನ್ಮಾನ್ಯ ಡಾ॥ ಎಸ್. ಸಿ. ನಂದಿಮಠ, ಎಂ.ಎ., ಪಿಎಚ್.ಡಿ. (ಲಂಡನ್) ಅವರಿಗೂ, ಅಂದವಾಗಿ ಮುದ್ರಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್ಸಿನ ಯಜಮಾನರಿಗೂ ಚಿರ ಋಣಿಗಳಾಗಿದ್ದೇವೆ.

ಸಂಪಾದಕ:

ತಾ॥ ೬–೩–೧೯೫೧
ವಿಕೃತಿ ಸಂ॥
ಮಾಘ ಬ॥ ೧೪
ಮಹಾ ಶಿವ ರಾತ್ರಿ

ಎಂ. ಜಿ. ನಂಜುಂಡಾರಾಧ್ಯ

प्रस्तावना

अयि वैदिकमतानुयायिनो महाजनाः—

सनातनधर्मावलम्बिनां भारतीयानां षड्दर्शनेष्वन्यतमे वेदान्तदर्शने द्वैताद्वैतविशिष्टाद्वैतशक्तिविशिष्टाद्वैतानीति चत्वारि मतानि वरीवृत्यन्ते । तानि च श्रीमध्वशंकररामानुजरेणुकाद्याचार्यवर्यैः स्थापितानि प्रस्थानत्रयभाष्यभूषितानि संप्रकाशन्ते । एतानि चत्वारि वैदिकतान्त्रिकाणि तान्त्रिकवैदिकानीति प्रसिद्धानि । एतदन्यतमं शक्तिविशिष्टाद्वैतबोधकं वीरशैवमतं शैवमतान्तर्गतमपि समस्तशैवमतोत्तमं तान्त्रिकवैदिकमतमिति प्रसिद्धम् । परशिवनिश्वासरूपनिगमवत् तन्मुखविनिर्गतागमा अपि प्रमाणभूता इति प्रतिपादयाद्भिः श्री रेणुकनीलकण्ठाद्याचार्यैः शिवागमनिरूपिताः षट्स्थलाष्टावरणपंचाचारास्तत्तद्भाष्ये सम्यक् प्रतिपादिताः । उपनिषद्रहस्यार्थबोधके सोमनाथभाष्येऽप्येतत्साधु निरूपितम् ।

अत्रेदं वीरशैवमतरहस्यं :—ॐकारवाच्यं निष्कलघनलिङ्गं स्वशक्तिक्षोभवशेन लिङ्गस्थलमङ्गस्थलमिति द्विविधं भवति । तत्र लिङ्गस्थलं आनन्दकलाविशिष्टं सत् भावलिङ्गं, चित्कलाविशिष्टं सत् प्राणलिङ्गं, सत्ताकलाविशिष्टं सत् इष्टलिङ्गमिति त्रिविधं भवति । एतल्लिङ्गत्रयं स्वगतोपाधिभेदेन प्रत्येकं द्विप्रकारं भवति । तत्र भावलिङ्गं शान्त्यतीतोत्तरकलाविशिष्टं महालिङ्गं, शान्त्यतीतकलाविशिष्टं प्रसादलिङ्गमिति द्विःप्रकारं भवति । प्राणलिङ्गं शान्तिकला-

विशिष्टं जङ्गमलिङ्गं, विद्याकलाविशिष्टं शिवलिङ्गमिति द्विविधं भवति। इष्टलिङ्गं च प्रतिष्ठाकलाविशिष्टं गुरुलिङ्गं, निवृत्तिकलाविशिष्टमाचारलिङ्गमिति द्विविधं भवति। एतेषां षड्विधलिङ्गानामाज्ञाचक्राद्याधारचक्रपर्यन्तषड्विधचक्राण्येव स्थानभूतानि। एवं जीवापराभिधमङ्गस्थलमपि स्वभक्त्युपाधिभेदेन विशुद्धभक्तिविशिष्टं योगाङ्गं, विचारभक्तिविशिष्टं भोगाङ्गं, विवेयभक्तिविशिष्टं त्यागाङ्गमिति त्रिविधं भवति। पुनरेतदङ्गत्रयं स्वगतभक्त्युपाधिभेदेन प्रत्येकं द्विविधं भवति। तत्र योगाङ्गं समरसभक्तिविशिष्टमैक्यस्थलं, आनन्दभक्तिविशिष्टं शरणस्थलमिति द्विविधं भवति। भोगाङ्गमनुभवभक्तिविशिष्टं प्राणलिङ्गिस्थलं, अवधानभक्तिविशिष्टं प्रसादिस्थलमिति द्विविधं भवति। त्यागाङ्गं नैष्ठिकभक्तिविशिष्टं माहेश्वरस्थलं, श्रद्धाभक्तिविशिष्टं भक्तस्थलमिति द्विविधं भवति। अत्रानुग्राहकत्वाल्लिङ्गस्थलमुपास्यं, अनुग्राह्यत्वादङ्गस्थलमुपासकं भवति। उपासनायोपास्योपासकभावापन्नयोर्लिङ्गाङ्गस्थलयोर्भ्रमरकीटन्यायेनाभेद एव पर्यवस्यतीत्यलं पल्लवितेन।

श्रीमद्धनलिङ्गपदभूषितैः सखरायपत्तनवास्तव्यैः श्रीसदाशिवशिवाचार्यैरविश्रान्तपरिश्रमेण गूढार्थप्रकाशकमनेकनिगमागमप्रमाणोपबृंहितं वीरशैवसिद्धान्तं सुतरां करतलामलकीकुर्वाणं सर्वमनोहरं सादाशिवभाष्यम् विरचितम्। भाष्यकारैस्तत्र तत्र वीरशैवसिद्धान्तप्रतिपादने युक्तिप्रयुक्त्या वैखर्या च श्रुत्यन्तरप्रमाणानि शिवागमपुराणेतिहासादिवाक्यानि सोपष्टम्भकत्वेन विशदं निरूपितानि। लिङ्गाङ्गसामरस्यजिज्ञासूनामेतद्भाष्याध्ययनेनान्यग्रन्थावलोकनपरिश्रमो न जायत इति विभावये।

एतद्भाष्यकारैः कर्णाटकभाषायामप्यनेकानि निबन्धानि विरचितानि । वीरशैवविद्वज्जना एतद्भाष्यपठनपाठनादिना भाष्यकाराणां परिश्रमं स्वजीवनं च सफलीकुर्वन्त्विति विज्ञापना ।

बसवराजशास्त्री
बृहन्मठ—पगडदिन्नी
व्याकरणतीर्थ, व्याकरणशास्त्री, व्याकरणरत्न
साहित्यशिरोमणिः

शिवयोगमन्दिरम्
ता. २९-९-१९४८

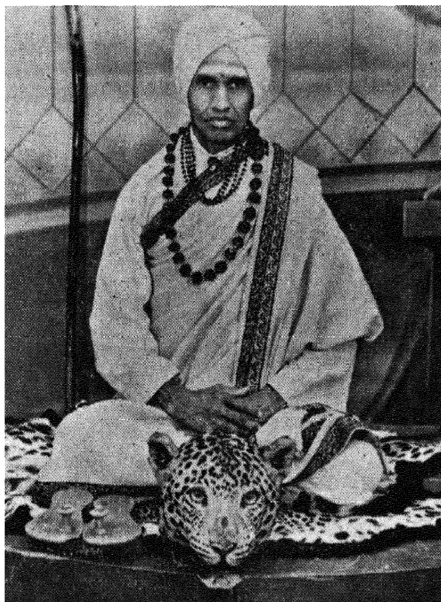
विज्ञापना

श्रुतिस्मृतीतिहासैश्च शिवधर्मादिशास्त्रकैः ।
कथ्यते शिवसिद्धान्ततन्त्रं षट्स्थलनिर्णयम् ॥
शिवागमैश्शिवाद्वैतरहस्यैः पारमार्थिकैः ।
कथ्यते शिवसिद्धान्ततन्त्रं षट्स्थलनिर्णयम् ॥
सर्वैरुपनिषद्वाक्यैः पुराणैरुत्तरार्धकैः ।
कथ्यते शिवसिद्धान्ततन्त्रं षट्स्थलनिर्णयम् ॥

अनुभवसूत्रम्

इत्यभिज्ञोक्तेरत एवैतत्कैवल्योपनिषदो वीरशैवपर भाष्यरचनायामस्माकं मतिरासीत् । एतत्कृतेः प्रारम्भात्पूर्वमस्माभिः पूर्वाचार्यकृद्भाष्याणि कानिचिदवलोकितानि । तथापि—पक्षप्रतिपक्षखण्डनमण्डनादिगहनशास्त्रीय वाक्यरचनाबुद्धिमुत्सृत्य तद्वदनुकरणपद्धतिमात्रमनुसृत्य उपलब्धैर्निगमागमाद्यनेकप्रमाणैस्साकं शिवाद्वैतसिद्धान्तानुसारेण कैवल्योपनिषत्सादाशिवभाष्यंतावद्विरचितमस्माभिः । श्रीमत् सच्चिद्गुरु प्रेरणया यथामतिरचितमास्तिकमहाशयैः सर्वैर्मुमुक्षुभिरादरणीयमनुदिनं पठनीयं चैतदिति विज्ञापना ।

ग्रन्थकर्ता

ಭಾಷ್ಯಕರ್ತೃಗಳಾದ ಶ್ರೀ॥ ಷ॥ ಬ್ರ॥ ಶ್ರೀ॥

ಸದಾಶಿವ ಶಿವಾಚಾರ್ಯ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳವರು

ಸಖರಾಯಪಟ್ಟಣ

कैवल्योपनिषत्

ॐ सहनाववतु। सह नौ भुनक्तु। सह वीर्यं करवावहै।
तेजस्विनावधीतमस्तु। मा विद्विषावहै ॥

ॐ शान्तिश्शान्तिश्शान्तिः।

अथाश्वलायनो भगवन्तं परमेष्ठिनमुपसमेत्योवाच अधीहि
भगवो ब्रह्मविद्यां वरिष्ठां सदा सद्भिः सेव्यमानां निगूढां
ययाऽचिरात् सर्वपापं व्यपोह्य परात्परं पुरुषं याति विद्वान् ॥
तस्मै स होवाच पितामहश्च श्रद्धाभक्तिध्यानयोगादवेहि॥ २ ॥
न कर्मणा न प्रजया धनेन त्यागेनैके अमृतत्वमानशुः।
परेण नाकं निहितं गुहायां विभ्राजते यद्यतयो विशन्ति॥ ३ ॥
वेदान्तविज्ञानसुनिश्चितार्थाः संन्यासयोगाद्यतयः शुद्धसत्त्वाः।
ते ब्रह्मलोके तु परांतकाले परामृतात् परिमुच्यन्ति सर्वे ॥ ४ ॥
विविक्तदेशे च सुखासनस्थः शुचिस्समग्रीवशिरःशरीरः।
अत्याश्रमस्थः सकलेन्द्रियाणि निरुध्य भक्त्या स्वगुरुं प्रणम्य ॥
हृत्पुण्डरीकं विरजं विशुद्धं विचिन्त्य मध्ये विशदं विशोकम्।
अचिन्त्यमव्यक्तमनन्तरूपं शिवं प्रशान्तममृतं ब्रह्मयोनिम् ॥
तमादिमध्यान्तविहीनमेकं विभुं चिदानन्दमरूपमद्भुतम्।
उमासहायं परमेश्वरं प्रभुं त्रिलोचनं नीलकण्ठं प्रशान्तम् ॥ ७ ॥

ध्यात्वा मुनिर्गच्छति भूतयोनिं
समस्तसाक्षिं तमसः परस्तात् ॥
स ब्रह्मा स शिवः सेन्द्रः सोऽक्षरः परमस्स्वराट् ।
स एव विष्णुः स प्राणः स कालोऽग्निः सचन्द्रमाः ॥ ८ ॥
स एव सर्वं यद्भूतं यच्च भव्यं सनातनम् ।
ज्ञात्वा तं मृत्युमत्येति नान्यः पन्था विमुक्तये ॥ ९ ॥
सर्वभूतस्थमात्मानं सर्वभूतानि चात्मनि ।
संपश्यन् ब्रह्म परमं याति नान्येन हेतुना ॥ १० ॥
आत्मानमरणिं कृत्वा प्रणवं चोत्तरारणिम् ।
ध्याननिर्मथनाभ्यासात्पापं दहति पण्डितः ॥ ११ ॥
स एव माया परिमोहितात्मा शरीरमास्थाय करोति सर्वम् ।
स्त्र्यन्नपानादिविचित्रभोगैः स एव जाग्रत्परितृप्तिमेति ॥ १२ ॥
स्वप्ने स जीवः सुखदुःखभोक्ता स्वमायया कल्पितजीवलोके ।
सुषुप्तिकाले सकले विलीने तमोऽभिभूतः सुखरूपमेति ॥ १३ ॥
पुनश्च जन्मांतरकर्मयोगात्स एव जीवः स्वपिति प्रबुद्धः ।
पुरत्रये क्रीडति यश्च जीवस्ततस्तु जातं सकलं विचित्रम् ।
आधारमानन्दमखण्डबोधं यस्मिन् लयं याति पुरत्रयं च ॥१४॥
एतस्माज्जायते प्राणो मनः सर्वेन्द्रियाणि च ।
खं वायुर्ज्योतिरापश्च पृथ्वी विश्वस्य धारिणी ॥ १५ ॥
यत्परं ब्रह्म सर्वात्मा विश्वस्यायतनं महत् ।
सूक्ष्मात् सूक्ष्मतरं नित्यं सत्वमेव त्वमेव तत् ॥ १६ ॥

जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्यादि प्रपञ्चं यत्प्रकाशते ।
तद्ब्रह्माहमिति ज्ञात्वा सर्वबन्धैः प्रमुच्यते ॥ १७ ॥
त्रिषु धामसु यद्भोग्यं भोक्ता भोगश्च यद्भवेत् ।
तेभ्यो विलक्षणस्साक्षी चिन्मात्रोऽहं सदाशिवः ॥ १८ ॥
मय्येव सकलं जातं मयि सर्वं प्रतिष्ठितम् ।
मयि सर्वं लयं याति तद्ब्रह्माद्वयमस्म्यहम् ॥ १९ ॥

इति प्रथमः खण्डः ॥

अणोरणीयानहमेव तद्वत्
महानहं विश्वमहं विचित्रम् ।
पुरातनोऽहं पुरुषोऽहमीशो
हिरण्मयोऽहं शिवरूपमस्मि ॥ २० ॥
अपाणिपादोऽहमचिन्त्यशक्तिः
पश्याम्यचक्षुः स श्रृणोम्यकर्णः ।
अहं विजानामि विविक्तरूपो
न चास्ति वेत्ता मम चित्सदाहम् ॥ २१ ॥
वेदैरनेकैरहमेव वेद्यो
वेदान्तकृद्वेदविदेव चाहम् ।
न पुण्यपापे मम नास्ति नाशो
न जन्मदेहेन्द्रियबुद्धिरस्ति ॥ २२ ॥
न भूमिरापो न च वह्निरस्ति
न चानिलो मेऽस्ति न चाम्बरं च ॥ २३ ॥

एवं विदित्वा परमात्मरूपं
गुहाशयं निष्कलमद्वितीयम् ।
समस्तसाक्षिं सदसद्विहीनं
प्रयाति शुद्धं परमात्मरूपम् ॥ २४ ॥

फलश्रुतिः

यः शतरुद्रीयमधीते सोऽग्निपूतो भवति । स वायुपूतो भवति । स आत्मपूतो भवति । स सुरापानात्पूतो भवति । स ब्रह्महत्यायाः पूतो भवति । स सुवर्णस्तेयात्पूतो भवति । स कृत्याकृत्यात्पूतो भवति ॥

तस्मादविमुक्तमाश्रितो भवति ।
अत्याश्रमी सर्वदा सकृद्वा जपेत् ॥
अनेन ज्ञानमाप्नोति संसारार्णवनाशनम् ।
तस्मादेवं विदित्वैनं कैवल्यं पदमश्नुते ॥
कैवल्यं पदमश्नुते ॥ २५ ॥

इति द्वितीयः खण्डः ।

ॐ सहनाववतु । सह नौ भुनक्तु । सह वीर्यं करवावहै । तेजस्विनावधीतमस्तु । मा विद्विषावहै ॥

ॐ शान्तिश्शान्तिश्शान्तिः ।

इति यजुर्वेदीया कैवल्योपनिषत् समाप्ता ॥

ಶ್ರೀ ಶಿವಯೋಗಮಂದಿರ ಮಹಾಸಂಸ್ಥೆಯ ಸಂಸ್ಥಾಪಕರಾದ

ಶ್ರೀ ನಿರಂಜನ ಹಾನಗಲ್ಲ ಲಿಂ॥ ಕುಮಾರ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳವರು

ॐ

श्रीगुरुसिद्धलिङ्गयतिर्विजयते

कैवल्योपनिषत् सादाशिवभाष्यम्

स्मराम्यहर्निशं श्रीमत्कुमारेश्वरनामकम् ।
चिद्गुरुं विमलं शान्तं सुखसिद्धिप्रदायकम् ॥ १ ॥
रेणुकादिमहाचार्यान् प्रभुदेवं निरञ्जनम् ।
बसवादिगणान्स्तुत्वा नत्वा स्मृत्वा च सादरम् ॥ २ ॥
कैवल्योपनिषद्भाष्यं शिवाद्वैतप्रकाशकम् ।
सदाशिवशिवाचार्यो विधत्ते देशिकाज्ञया ॥ ३ ॥
कैवल्योपनिषद्वेद्यं कैवल्यानन्दतुन्दिलम् ।
कैवल्यगिरिजारामं स्वमात्रं कलयेऽन्वहम् ॥ ४ ॥

अस्यार्थः—केवलस्येदं कैवल्यं लिङ्गाङ्गसामरस्यरूपा मुक्तिरित्यर्थः । उपनिषीदति श्रेयोऽस्यामित्युपनिषत् । कैवल्यस्य उपनिषत्कैवल्योपनिषदिति प्रतिपाद्यप्रतिपादकभावसम्बन्धे षष्ठी, कैवल्यप्रतिपादिका तद्बोधिका तत्प्रदा वोपनिषत्कैवल्योपनिषदिति तात्पर्यम् ।

यद्वा—केवलस्य भावः कैवल्यम्, निरस्तसमस्तोपाधिकं ब्रह्म गुरूपदिष्टेष्ट-प्राणभावलिङ्गं तदुप समीपे सादयत्यङ्गं स्थूल-सूक्ष्म-कारणाङ्गं गमयतीति या सा कैवल्योपनिषत् । उक्तं च अनुभवसूत्रे—

अमिति ब्रह्मसन्मात्रं गच्छतीत्यङ्गमुच्यते ।
रूप्यतेऽङ्गमिति प्राज्ञैरङ्गतत्त्वविचिन्तकैः ॥
अनाद्यन्तमजं लिङ्गं तत्परं परमं प्रति ।
यद्गच्छति महाभक्त्या तदङ्गमिति निश्चितम् ॥
अं भवेद् परमं ब्रह्म तद्गतं तत्परायणम् ।
अङ्गस्थलमिति प्राहुरङ्गतत्त्वविशारदाः ॥

अनु. अधि. ४

उपनीयेममात्मानं ब्रह्मापास्तद्वयं स्वतः ।
निहंत्यविद्यां तज्जं च तस्मादुपनिषन्मता ॥

ब्रह्मगीता. अ. २, श्लो. ११८

इत्यभिज्ञोक्तेश्च । **उपनिषन्नामात्र** ब्रह्मविद्या शिवानुभवज्ञानपरा अर्थाल्लिङ्गाङ्गादिज्ञानपरेत्यर्थः । तया वेद्यं-वेत्तुं योग्यं कैवल्यानन्दतुन्दिलं मोक्षानन्दपरिपूर्णम् । **कैवल्यगिरिजारामं** मुक्त्यङ्गनाविलासस्थानम् । **स्वमात्रं** स्वमेव स्वमात्रमिति स्वार्थे मात्रच् प्रत्ययः । स्व शब्देन स्वस्वरूपब्रह्मैव गुरूपदिष्टप्राणभावलिङ्गरूपशिवमेवेत्यर्थः । मात्रशब्देन तदतिरिक्तं गम्यं वस्तु नास्तीत्यर्थः । **अन्वहं** प्रतिदिनम् कलये प्रपद्ये, अङ्गरूपी भक्तोऽहं सङ्गच्छे लिङ्गरूपी भवेयमिति फलितार्थः । " **शिवोऽहमस्मीति शिवं प्रपद्ये** " इत्यनुभवसूत्रोक्तेः । " **कल सङ्कलनगतौ, संख्यापने च** "ति धातोः ।

मूलम्—ॐ सहनाववतु । सह नौ भुनक्तु । सह वीर्यं करवावहै । तेजस्विनावधीतमस्तु । मा विद्विषावहै ॥

ॐ शान्तिश्शान्तिश्शान्तिः ।

ॐ सहनाववत्विति—ॐ सः-अकारोकारमकारवाच्येष्टप्राणभावलिङ्गरूपो महादेवः परतरशिवलिङ्गमित्यर्थः । हेति-निश्चयार्थकमव्ययम् । नौ-आवां योग्यगुरुशिष्यावित्यर्थः । नाविति द्विवचननिर्देशेन शिष्टौ पितापुत्रौ स्वामिभृत्यौ राजप्रजे सतीपती वा ग्राह्यावितिभावः । अवतु-एककालावच्छेदेनैव रक्षतु । 'अव रक्षणे' इति धातोः । सः परमशिवः । नौ आवां विशिष्टगुरुशिष्यादी इत्यर्थः । ह-निश्चयेन । भुनक्तु-लौकिकालौकिकोभयज्ञानानन्दानुभवादिकं दत्वा पालयत्वित्यर्थः । 'भुज पालनाभ्यवहारयो'रिति धातोरवनार्थत्वात् 'भुजोऽनवन' इत्यात्मनेपदाभावः । सह-सहैव । वीर्यं करवावहै-अधीतैरभ्यस्तैर्मन्त्रादिकैस्तत्तत्फलनिष्पादनलक्षणं वीर्यं करवावहै निष्पादयाव इत्यर्थः । यद्वोभौ मिलित्वा तत्तत् सत्कर्मार्जितं वीर्यं सत्वं तेजः प्राप्नुयाव इत्यर्थः । अधीतं आवाभ्यां गुरुशिष्यादिभ्यामभ्यस्तं, लौकिकपरमार्थविहितव्यवहारादिशिक्षणमिति यावत् । तेजस्वि-वीर्यवत् वीर्यवत्तरम् । नौ आवाभ्यां गुरुशिष्यादिभ्याम् । अस्तु-भवतु । नाविति संप्रदाने चतुर्थी, दुःखबीजानहंकारममकारादीन्वर्जयित्वा सदा शिवभावनया क्षपितमाया-

जाड्यत्वेन चाध्ययनादिकं कर्तव्यमिति भावः । **मा विद्विषावहै**-मा द्वेषं करवावहै । परस्परानुरक्तौ स्यातामित्यर्थः । अन्यतरद्वेषे अधीत मन्त्रादेर्वीर्यहानिर्भवतीति भावः । आवयोर्गुरुशिष्यादयोरप्रीतिः कदाचिदपि न भूयादिति तात्पर्यम् । ॐ शान्तिश्शान्तिश्शान्तिरिति त्रिरावृत्तिस्तु कायवाङ्मनस्त्रिकरणकृतपापशमनार्थमाध्यात्मिकादितापत्रयपरिहारार्थमाणवादिमलत्रयनिवारणार्थं भूतभविष्यद्वर्तमानकालिक सकलप्रतिबन्धकादिनिवृत्यर्थं वेति ज्ञेयम् । तथाचोक्तं सूतसंहितायाम्—

शान्तिः शान्तिः पुनश्शान्तिर्दोषत्रयनिवृत्तये ।
कृत्वैवं प्रार्थनामात्मज्ञानार्थं पुनरास्तिकाः ॥ इति

सूतसं. यज्ञवै. अ. १६

अथ प्रथमः खंडः

मूलम्—अथाश्वलायनो भगवन्तं परमेष्ठिनमुप-
समेत्योवाच-अधीहि भगवो ब्रह्मविद्यां वरिष्ठां
सदा सद्भिः सेव्यमानां निगूढां ययाऽचिरात्
सर्वपापं व्यपोह्य परात्परं पुरुषं याति विद्वान् ॥

अथेति—

ॐकारश्चाथशब्दश्च द्वावेतौ ब्रह्मणः पुरा ।
कण्ठं भित्त्वा विनिर्यातौ तस्मान्माङ्गलिकावुभौ ॥

क्रियासारः उ. १

इत्युक्तेरथशब्दः स्वाभाविकमङ्गलार्थपरोप्यानन्तर्येऽर्थेऽत्र वर्तत इति विशेषः । यदनन्तरमित्याकाङ्क्षायां ब्रूमः । विशेषशिवदीक्षा संस्कारानन्तरमित्यर्थः ।

आश्वलायनः—आश्वलायन इत्यभिधानं यस्य स मुमुक्षुर्मोक्षापेक्षी सहजलिङ्गाङ्गसामरस्यानुभवज्ञानार्थी लिङ्गाङ्गी शिष्य इत्यर्थः

त्वं देवेषु ब्राह्मणोऽस्यहं मनुष्येषु ब्राह्मणः ।
ब्राह्मणो वै ब्राह्मणमुपधावतीत्यादि ॥

ब्राह्मणो भगवान् रुद्रस्सर्वेषामुत्तमोत्तमः ।
ब्रह्मभागो हि रुद्रस्य ब्राह्मण्यं नैव हेतुजम् ॥

ब्राह्मणो वै सदा लोके ब्राह्मणं चोपधावति ।
महाब्राह्मणमीशानमुपधावेन्नचेतरम् ॥

वीरशैवोत्कर्ष सं. पृ. १०

त्वं देवेष्विति मन्त्रोऽयं शिवस्योपास्तिवाचकः ।
ये पुनश्शिवभक्तास्ते गदिता ब्राह्मणोत्तमाः ॥
ब्रह्म शम्भुस्समाख्यातस्तज्ज्ञ स्याद्ब्राह्मणस्मृतः ।
ब्राह्मणश्शिवभक्तोऽसौ नान्यो ब्राह्मण उच्यते ॥
सर्वस्मादधिको यस्मात् भगवान् ब्राह्मणश्शिवः ।
स यस्य दैवतं सोऽपि ब्राह्मणो महतो महान् ॥

क्रियासारः उ. १४

सनत्कुमारप्रमुखा ज्ञाननिष्ठा यशस्विनः ।
धृतलिङ्गाङ्गभावाश्च विराजन्तेऽनिशं मुदा ॥
अगस्त्यो जैमिनिश्चैव विश्वामित्रोऽथ काश्यपः ।
भरद्वाजोऽङ्गिरा अत्रिर्वसिष्ठो रोमहर्षणः ॥
एते सर्वे महाभागा अतिवर्णाश्रमे रताः ।
वीरशैवास्समाख्याता जीवन्मुक्ता न संशयः ॥

क्रिया. उ. १

दुर्लभं प्राप्य मानुष्यं तत्रापि नरविग्रहम् ।
ब्राह्मण्यं च महाविष्णोर्वेदान्तश्रवणादिना ॥

अतिवर्णाश्रमं रूपं सच्चिदानन्दलक्षणम् ।
यो न जानाति सोऽविद्वान् कदा मुक्तो भविष्यति ॥

वराहोपनिषत् अ. २

इत्याद्यनेकप्रमाणसत्त्वात् आश्वलायनमुनिरपि भस्मरुद्राक्षलिङ्गधारणादि **महापाशुपत**व्रतसंपन्नातिवर्णाश्रमनिष्ठागरिष्ठः परमशिवसद्भक्त एवेत्यस्मन्मनोगताभिप्रायः ।

भगवन्तं भगोऽस्यास्तीति भूतोत्पत्तिप्रलयादीन्वेत्तीति वा भगवान् । तं षड्गुणैश्वर्यसंपन्नमित्यर्थः । तथा चोक्तमन्यत्र—

ऐश्वर्यस्य समग्रस्य वीर्यस्य यशसः श्रियः ।
ज्ञानवैराग्ययोश्चैव षण्णां भग इतीरितः ॥
उत्पत्तिं प्रलयं चैव भूतानामागतिं गतिम् ।
वेत्ति विद्यामविद्यां च स वाच्यो भगवानिति ॥

इति । **परमेष्ठिनं** परमे व्योम्नि चिदाकाशे तिष्ठतीति परमेष्ठी तं हृदयपुण्डरीकाकाशावच्छिन्नत्वेन भासमानज्योतिर्लिङ्गरूपपरशिवाभिन्नं सच्चिद्गुरुमित्यर्थः ।

पुरुषार्थप्रदानाय पतये परमेष्ठिने ।
ईशानाय नमस्तुभ्यमीश्वराय नमो नमः ॥

लिं. पु. भा. १, अ, ९६

"भवस्य परमेष्ठिनः" लिं. पु. भा. १, अ. ८१

"शर्वाय परमेष्ठिने" वीरशैवामृतपुराण कां. २, सं १६

कश्च गुरुरित्युच्यत इति चेत्—

यो गुरुः स शिवः प्रोक्तो यश्शिवः स गुरुस्स्मृतः ।
न तयोरन्तरं कुर्यात् ज्ञानावाप्त्यै महामतिः ॥

कुलक्रमागताचारं कुमार्गाचारवर्जितम् ।
शिवध्यानपरं शान्तं शिवतत्त्वविवेकिनम् ॥

लिङ्गधारणसंयुक्तं लिङ्गपूजापरायणम् ।
लिङ्गाङ्गयोगतत्वज्ञं निरूढाद्वैतवासनम् ॥

लिङ्गाङ्गस्थलभेदज्ञं श्रीगुरुं शिववादिनम् ।
सेवेत परमाचार्यं शिष्यो भक्तिभयान्वित ॥

सिद्धान्तशिखामणिः प. ६, श्लो. ११

श्रोत्रियं ब्रह्मनिष्ठं च गुरुं गच्छेत् प्रियेण च ।
गुरुस्तस्मै परां विद्यां दद्याच्च सुरपुङ्गवाः ॥

ब्रह्मगीता अ. ७

यो विद्यामन्ततिज्ञानसहितो देशिको भवेत् ।
सोऽनायासेन संसारान्नृणामुत्तारको भवेत् ॥

सूत. सं.—यज्ञवैभवखण्डः अ. ३५

देशिकं देवदेवेशं शिवं विद्याद्विचक्षणः ।
तदिष्टं सर्वयत्नेन प्रकुर्यात्सर्वदादरात् ॥

ब्रह्मगीता अ. १२

गुरुरेव हरस्साक्षान्नान्य इत्यब्रवीत् श्रुतिः ।

ब्रह्मोपनिषत्

गुरुमूर्तिश्शिवस्साक्षान्नान्यथा च सुरेश्वर ।
वर्तते पादयुग्मे तु त्रैलोक्यं सचराचरम् ॥
स एव वन्द्यः परिपूजनीयस्स एव माता जगतां पिता च ।
स एव बन्धुस्स गुरुश्शिवः स्यात् ज्ञानामृतं यः परमं प्रदद्यात् ॥
अगाधसंशयाम्बोधितारकानुग्रहप्रदः ।
परमज्ञानरूपत्वात् गुरुरेव परश्शिवः ॥

वीरशैवानन्दचं. पृ. ५०

इति सूतसंहिताशैवरत्नाकरशिवधर्मोत्तरशिवसूत्रवार्त्तिकादिषु ।

तद्विज्ञानार्थं स गुरुमेवाभिगच्छेत् समित्पाणिः श्रोत्रियं ब्रह्मनिष्ठम् सत्संप्रदायस्थं श्रद्धावन्तं सत्कुलभवं श्रोत्रियं शास्त्रवात्सल्यं गुणवन्तमकुटिलं सद्गुरुमासाद्य ॥

मुण्डक--नारदपरिव्राजकोपनिषत्

इत्यादिप्रमाणैर्नानाविषयतत्त्वज्ञानप्रयुक्तप्राकृतजनदुर्निवारसकलशास्त्रार्थ संशयनिवर्तकवात्सल्यविशेषप्रणीतानुग्रहकर्तृतया सर्वशरीरिबन्धुरूपतया परिपूजनीयत्वेन सचराचरत्रैलोक्याधारपादयुग्मशालितया परशिवाभिन्नत्वेन प्रतिपादनाल्लिङ्गाङ्गयोगतत्त्वज्ञगुरुरेव सर्वोत्तर इति सिद्धम् । **उपसमेत्य** समीपं गत्वा । अत्रोपसमित्युपसर्गद्वयेन नयविनयभयभक्तियुक्तस्सन्नतिनिकटमासाद्येत्यर्थो लभ्यते । इण् गताविति धातोर्ल्यबन्तं रूपम् । **उवाच**-प्रोक्तवान् । प्रार्थितवानधीहि

भगवान्नित्यादिवक्ष्यमाणरीत्येत्यर्थः । वच परिभाषण इति धातोः । **भगवो**-भगः संपदस्यास्तीति । भवं निहत्य योगं लिङ्गाङ्गयोगं ददातीति वा भगवांस्तत्संबुद्धौ भगवन् पूजावन् षड्गुणैश्वर्यादिमन्पूज्येत्यर्थः । “**अथ कस्मादुच्यते भगवानिति॥ यस्मादुच्चार्यमाण एको रुद्रो भवं निहत्य योगं ददाति तस्मादुच्यते भगवान्**” ।

प्र. चं. ना. व्या. पृ. ६४

इत्यथर्वशिखोक्तेः, भगवन्निति संबुद्धिरत्र कृपादृष्ट्यवलोकनार्था । **सदा**-सर्वदा निरन्तरमिति यावत् भूतभविष्यद्वर्तमानेष्वपि कालेषु प्रतिदिनमुचितवेलायामित्यर्थः । **सद्भिः**-सत्पुरुषैर्धीरवीरादिविशिष्टपदभूषितैः शिवदीक्षाप्रभावेण मलत्रयादिदोषविनिर्मुक्तैर्लिङ्गाङ्गिभिरित्यर्थः । अत्र सन्तः क इति चेदुच्यते ।

पवित्रं ते विततं ब्रह्मणस्पते । प्रभुर्गात्राणि पर्येषि विश्वतः ।
अतप्ततनूर्न तदामोऽश्नुते । श्रृतासइद्वहंतस्तत्समाशत ॥

श्रुतिसार. भा. पृ. १

ऋगित्याह पवित्रं ते विततं ब्रह्मणस्पते ।
तस्मात्पवित्रं तल्लिङ्गं धार्यं शैवमनामयम् ॥
ब्रह्मेति लिङ्गमाख्यातं ब्रह्मणः पतिरीश्वरः ।
पवित्रं तद्धि विख्यातं तत्संपर्कात्तनुश्शुचिः ॥
अतप्ततनुरज्ञो वै आमस्संस्कारवर्जितः ।
दीक्षया रहितस्साक्षान्नाप्नुयाल्लिङ्गमुत्तमम् ॥

सि. शि. परि. ६

या ते रुद्र शिवा तनूरघोरा पापकाशिनी ।

श्वेताश्व. अ. ३

या ते शिवा तनू रुद्र लिङ्गमङ्गलदायकम् ।
लिङ्गं शिवा तनूः प्रोक्ता मूर्तिर्घोरा तनुस्स्मृता ॥
अपापेषु च भक्तेषु तयोर्मध्ये शिवा तनूः ।
काशते परमेशस्य शिष्टास्ते लिङ्गधारिणः ॥

श्रीकर भा. पृ. १०

तपस्तप्ता तनुर्यस्य स तप्ततनुरुच्यते ।
परिपक्वो विमोक्षाय सोऽश्नुते लिङ्गधारणम् ॥
न करोति तपः पूर्वं सोऽतप्ततनुरुच्यते ।
अपक्वोऽयं विमोक्षाय नाऽश्नुते लिङ्गधारणम् ॥

वीर. आ. चं. पृ. ७८

दीयते लिङ्गसम्बन्धः क्षीयते च मलत्रयम् ।
दीयते क्षीयते यस्मात् सा दीक्षेति निगद्यते ॥

लिं. पु. भा. २, अ. २१

शरीरेऽन्तस्स्वयं ज्योतिः स्वरूपं स्वकमैश्वरम् ।
क्षीणदोषाः प्रपश्यन्ति नेतरे माययावृताः ॥
तमेव धीरो विज्ञाय प्रज्ञां कुर्वीत ब्राह्मणः ।
धीरा विशिष्टाश्च महेश्वरस्य प्रसादयुक्ताश्च महत्तमाश्च ॥
वेदोदितं केवलमेव देवमुदाकरिष्यन्ति विमुक्तिसिध्यै ॥

ब्र. गी. अ. २. ७. १०

ब्रह्म ब्रह्मपुरे गार्गि दहराब्जखमध्यमे ।
अभ्यासात्संप्रपश्यन्ति सन्तस्त्वं च तथा कुरु ॥

नलिकण्ठ भा. पृ. ३७

इति श्रुत्यागमाद्युक्तेः परशिवाभिधशिवलिङ्गविशिष्टाः सन्त इत्यवगम्यते। **सेव्यमानां**-सेव्यत इति सेव्यमाना तां पूज्यमानां संसेवितुमुचितामित्यर्थः । **निगूढां**-अत्यन्तरहस्याम् । यद्दुर्दर्शमतिगूढं तद्विद्याप्यातिगूढेत्यर्थो मन्तव्यः । तथा श्रुत्यन्तरादावप्युक्तं,

"यथा तं दुर्दर्शं गूढमनुप्रविष्टं गुहान्वितं गह्वरेष्ठं पुराणमध्यात्मयोगाधिगमेन देवं मत्वा धीरो हर्षशोकौ जहाति।

कठ. उ. अ. १, व. २

अस्ति तत्त्वं परं साक्षाद्दुर्दर्शं गूढमुत्तमम् ।
अनुप्रविष्टं सर्वत्र गुहायां निहितं परम् ॥
तद्विदित्वा महाधीरो हर्षशोकौ जहाति च ।
धर्मादिभ्यः परं तत्तु भूताद्भव्याच्च सत्तमाः ॥
अस्ति तत्त्वं परं साक्षाच्छिवरुद्रादिसञ्ज्ञितम् ।
तदवश्यं महायासाद्वेदितव्यं मनीषिभिः ॥
तद्विद्या यतिभिः सेव्या निगूढातीव शोभना ।
अचिरात्सर्वपापघ्नी परब्रह्मप्रदा नृणाम् ॥

ब्र. गी. अ. ८-११

यत्तदद्रेश्यमग्राह्यमगोत्रं रूपवर्जितम् ।
अचक्षुः श्रोत्रमत्यर्थं तदपाणिपदं सदा ॥

नित्यं विभुं सर्वगतं सुसूक्ष्मं च तदव्ययम् ।
यद्भूतयोनिं धीमन्तः परिपश्यन्ति चात्मना ॥

ब्र. गी. अ. ७

यस्येदमखिलं नित्यं गोचरं रूपवद्द्रवेः ।
तदेव परमं ब्रह्म वित्त यूयं सनातनम् ॥
एवं जानन्ति ये धीरास्तर्कतश्च प्रमाणतः ।
गुरूक्त्या स्वानुभूत्या च भवन्ति खलु तेऽमृताः ॥

ब्र. गी. अ. ४

राजविद्या राजगुह्यं पवित्रमिदमुत्तमम् ।
प्रत्यक्षावगमं धर्म्यं सुसुखं कर्तुमव्ययम् ॥

भ. गी. अ. ९

इति सूतसंहितायाम् ।

वेदान्तजन्यं यद्ज्ञानं विद्येति परिकीर्त्यते ।
विद्यायां रमते यः स वीर इत्यभिधीयते ॥
विद्यायां शिवरूपायां रमन्ते ये विशेषतः ।
तस्मादेते महाभागा वीरशैवा इति स्मृताः ॥
विद्यायां रमते यस्मान्मायां हेयां श्वद्रहेत् ।
अनेनैव निरुक्तेन वीरमाहेश्वरस्स्मृतः ॥

सि. शि. प. ५

इति सिद्धान्तशिखामणौ ।

विकल्परहितं तत्त्वं ज्ञानमानन्दमव्ययम् ।
ये पश्यन्ति विमुक्तास्ते जीवन्तोऽपि न संशयः ॥

वीरशैवनिरुक्तिर्या द्वयमेवाधुनोच्यते ।
विशब्दोऽत्र विकल्पार्थो रशब्दो रहितार्थकः ॥
विकल्परहितं शैवं वीरशैवमिति स्मृतम् ।
एकमेवाद्वितीयं यदविकल्पं परं पदम् ॥
तद्वीरशैवमित्युक्तं नेतरं सविकल्पकम् ॥

वि. प्र. अधि. २

इति विशेषार्थप्रकाशिकयाम् ।

विद्याः सर्वा नृणां साक्षात् संसारस्य प्रवर्तकाः ।
आत्मविद्या तु संसारतमसः प्रतिघातिनी ॥

ब्रह्म. गीत. अ. ५

इति सूतसंहितायाम् ।

ब्रह्मविद्यां-ब्रह्मैव विद्या ब्रह्मविद्येति कर्मधारयो न तु ब्रह्मणो विद्येति तत्पुरुषः । तां लिङ्गाङ्गसामरस्यरूपां विद्यामित्यर्थः । **अधीहि**-मदुपदेशार्थमनुचिन्तय । इङ् अध्ययन इति धातोः । **यया** यद्ब्रह्मविद्यया लिङ्गाङ्गसामरस्यरूपयेत्यर्थः । **विद्वान्**-धीमान् सूरिर्वीरधीरादिपदभूषितशिवभक्तादिरिति भावः । **अचिरात्**-शीघ्रमेव । **सर्वपापं**-सकलकल्मषं, तनुवाङ्मानसेन्द्रियादिकृतमविदितं विदितं वा समस्तदुरितमित्यर्थः । **व्यपोह्य**-परित्यज्यापहत्य, समस्तपातकोपपातक विनिर्मुक्तस्सन्नित्यर्थः । तदुक्तमथर्वशिखायामपि—

तदा विद्वान् पुण्यपापे विधूय निरञ्जनं परमं साम्यमुपैति ॥

इति । **परात्परं**-विष्णुब्रह्मादिभ्योऽपि श्रेष्ठतरं, तथाह श्रूयतेऽन्यत्र—

परात्परतरो ब्रह्मा तत्परात्परतो हरिः ।
यत्परात्परतोऽधीशस्तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ इति
शिवसंकल्पः

पुरुषं-पूर्षु स्थूलसूक्ष्मकारणशरीरेषु त्यागभोगयोगाङ्गेष्वित्यर्थः । गुरूपदिष्टप्राणभावलिङ्गरूपेण शेते तिष्ठतीति पुरुषस्तनुत्रयस्थपरतर-शिवलिङ्गाभिधेयं परशिवमित्यर्थः ।

"**अथ यदिदमस्मिन् ब्रह्मपुरे**" इत्यादि ।
छान्दोग्य. अ. ७, खं. १

अस्मिन् ब्रह्मपुरे वेश्म दहरं यदिदं सुराः ।
पुण्डरीकन्तु तन्मध्य आकाशो दहरोऽस्ति तु ॥
ब्र. गी. अ. ६

'**पुरे शेते पुरं देहं तस्मात् पुरुष उच्यते**' ।
लिं. पु. भा. १, अ. २८

योगाङ्गे भावलिङ्गन्तु वेधादीक्षाबलेन वै ।
मन्त्रदीक्षाबलेनैव भोगाङ्गे प्राणलिङ्गकम् ॥
क्रियादीक्षाबलेनायं देशिकस्तस्य चिद्धनम् ।
इष्टलिङ्गं तथा चैव त्यागाङ्गे समयोजयेत् ॥
योगाङ्गमात्मनोऽङ्गत्वात्कारणाङ्गमितीरितम् ।
भोगाङ्गमन्तरङ्गत्वात् सूक्ष्माङ्गमिति निश्चितम् ॥
त्यागाङ्गं बहिरङ्गत्वात् स्थूलाङ्गमिति कीर्तितम् ॥
अनुभवसूत्रं, अ. ५

यं प्रपश्यन्ति देवेशं यतंतो यतयः परम् ।
महेशं पुरुषं रुद्रं स देवो भगवान् भवः ॥

कूर्म. पु. भा. २, अ. ३१

ऋतं सत्यं परं ब्रह्म पुरुषं कृष्णपिङ्गलम् ।
ऊर्ध्वरेतं विरूपाक्षं विश्वरूपाय वै नमः ॥

महानारायणोपनिषत्

सहस्रशीर्षा पुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपात् ॥

श्वेताश्व. अ. ३

य एषोऽन्तरादित्ये हिरण्मयः पुरुषो दृश्यते ॥

छान्दोग्य अ. १, खं. ७

पुरुषो वै रुद्रस्तन्महो नमो नमः ॥

महानारायण उ.

सर्वो रुद्रो नमस्तस्मै पुरुषः स महान् शिवः ॥

श्रुतिसार भा. पृ. ६

पुरुषोऽक्षर उच्यते ॥
परात्परं पुरिशयं पुरुषमीक्षते ॥

प्रश्न. उ. प्र. ५

पुरिशयं महादेवमीक्षते ।
तमीशानं पुरुषमीड्यं निचाय्योत्तारं शान्तिमत्यन्तमेति ।
तमात्मस्थं येऽनुपश्यन्ति धीरास्तेषां शान्तिः शाश्वतं नेतरेषाम् ॥

श्रीकर भा. पृ. ८७

इत्यादिश्रुतिषु

पुरुषं पुरुषश्रेष्ठं ब्रह्मविष्ण्वादिकारणम् ॥ इति स्कान्दे ।
पुराणः पुरुषः पूर्णोऽनन्तरूपः पुरातनः ।

सू. सं. यज्ञ. अ. ३३

पुरुषो नाम संपूर्णः शिवः सत्यादिलक्षणः ।
साम्बमूर्तिधरो नान्यो रुद्रो विष्णुरजोऽपि वा ॥

ब्र. गी. अ. ११

वेष्टितं पुरुषोत्तमं शिवं महाशान्तमुमासहायम् ।
ध्यात्वा मुनिर्मुच्यते सर्वपाशैः ॥

नील. भा. पृ. ४१

उत्तमः पुरुषस्त्वन्यः परमात्मेत्युदाहृतः ।
यो लोकत्रयमाविश्य बिभर्त्यव्यय ईश्वरः ॥

भ. गी. अ. १५

अङ्गुष्ठमात्रः पुरुषोऽङ्गुष्ठश्च समाश्रितः ।
ईशस्सर्वस्य जगतः प्रभुः प्रीणाति विश्वभुक् ॥

म. नारायण उ.

अथवा परमात्मानं परमानन्दविग्रहम् ।
गुरूपदेशाद्विज्ञेयं पुरुषं कृष्णपिङ्गलम् ॥

श्रीकण्ठ भा. पृ. ३

ब्रह्म ब्रह्मपुरेत्यादि पूर्वोक्तस्कान्दसूतसंहितादिषु च । अथ परा यया तदक्षरमधिगम्यते इति परमः परशिवः तद्विषयिणी

विद्या परा सर्वोत्कृष्टा, तद्बोध्यमक्षरं अक्षरः परमः शिव इत्याद्युपक्रम्य श्रुतिशतसमधिगम्यः परमेश्वरः "क्षरं प्रधानममृताक्षरं हरः । येनाक्षरं पुरुषं वेद सत्यं" इति "**प्रकरणादिति**" सूत्रे श्रीमन्नीलकण्ठ (पृ. ३३) श्रीकरभाष्ययोः (पृ. १३४) प्रतिपादितम् ।

क्षरः सर्वाणि भूतानि सूत्रात्माक्षर उच्यते ।
अक्षरं परमं ब्रह्म निर्विशेषं निरञ्जनम् ॥

योगशिखोपनिषत् अ. ३

यदक्षरं परं ब्रह्म तत्सूत्रमिति धारयेत् ॥

परब्रह्मोपनिषत्

जगतः कारणं ब्रह्म चोपास्यं हि मुमुक्षुभिः ।
नायमात्मेति वाक्येन शिवस्य वरणं तनोः ॥
वरणं नाम तद्रूपधारणं विधिमार्गतः ।

क्रियासार उ. १

इति श्रुत्याद्यनेकोक्तिभिः पुरुषशब्दवाच्यः शिव एव नान्यो नारायणादिरित्यवगम्यते । भाष्यकृत्पूर्वाचार्यैरपि सयुक्तिकं बहुधा सिद्धान्तितं चात्र ग्रन्थविस्तरभयान्न लिखितम् । **याति** प्राप्नोति लिङ्गाङ्गसामरस्यसुखमनुभवतीत्यर्थः ।

भक्तस्थलम्

ब्रह्मणो मनोवागतीतत्वेन साक्षादुपदेष्टुमशक्यतया तत्ज्ञानोपायान् आह श्रुतिः ।

मूलम्——तस्मै स होवाच पितामहश्च श्रद्धाभक्तिध्यान-
योगादवेहि ॥ २ ॥

तस्मा इति–श्रद्धाभक्तिध्यानयोगात् श्रद्धा च भक्तिश्च ध्यानं च योगश्चैषां समाहारः श्रद्धाभक्तिध्यानयोगं तस्मात् । **श्रद्धा** नाम गुरुचराद्युपदिष्टेऽर्थे आस्तिक्यबुद्धिः । **भक्तिस्**सर्वदा तत्रासक्तिरनुरागो वा । **ध्यान**मनन्यचिन्तनं विजातीयप्रत्ययपरिहारपूर्वक सजातीयप्रत्ययप्रवाहात्मकम् । **योगः** शिवार्चनमुख्यश्शिवयोगः तथा चोक्तं श्रुतौ सूतसंहितायां च ।

"भक्तिगम्यं परं तत्वं" योगशिखा. उ. अ. ३

भक्त्या सर्वसिद्धयः सिध्यन्ति ।
भक्तेरसाध्यं न हि किंचिदस्ति ॥

श्रद्धया परया भक्त्या ध्यानेन च सुरोत्तमाः ।
योगेन च परा विद्या लभ्या सा नैव कर्मणा ॥ इति

ब्र. गी. अ. ८

अवेहि-जानीहीत्यर्थः । इण् गताविति धातोः । ये गत्यर्थकास्ते ज्ञानार्थका इत्युक्तत्वादवेत्युपसर्गवशाच्चात्र ज्ञानपरः । **तस्मै** उपसन्नाय शरणागतायाश्वलायननाम्ने सुच्छिष्यायेत्यर्थः । **पितामहश्च**

प्राकृतसृष्टिस्थित्यादिकर्तृणां जगज्जीवकोटिपितृणां ब्रह्मविष्ण्वादीनामपि यः पिता जनकः कर्ता स्वाम्यधिको देवाधिदेवो महादेवस्तस्येतरः कोऽपि पिता कर्ताधिपश्चाधिको नास्त्येव स परशिव एव पितामहशब्दवाच्य इत्यर्थः ।

ध्यायीतेशानं प्रध्यायितव्यं सर्वमिदं ब्रह्मविष्णुरुद्रास्ते संप्रसूयन्ते ॥ यो ब्रह्माणं विदधाति पूर्वमित्यादि शिव एको ध्येयः शिवंकरः सर्वमन्यत्परित्यज्य ॥ एक एव रुद्रो न द्वितीयाय तस्थे ॥ असंख्याताः सहस्राणि स्मर्यते न च दृश्यते ॥

अथर्वशिखा, श्वेताश्वतर उ. अ. ६

प्रजापतिश्चरति गर्भे अन्तः । यो देवानां प्रभवश्चोद्भवश्च विश्वाधिको रुद्रो महर्षिः । हिरण्यगर्भं पश्यत जायमानँ स नोदेवः शुभया स्मृत्या संयुनक्तु ॥ न चास्य कश्चिज्जनिता न चाधिपः । न तत्समश्चाभ्यधिकश्च दृश्यते ॥

महानारायण, श्वेताश्वतर अ. उ. ३-६

शिवं प्रशान्तममृतं ब्रह्मयोनिम् । तं देवतानां परमं च दैवतम् ॥

श्वेताश्व उ. अ. ६

शिवे स्थिते सर्वदेवाधिराजे भरद्वाज निर्जरैः किं तथान्यैः ॥

सिद्धान्तशिखा. मं. ३३

त्रयस्ते कारणात्मानो जातास्साक्षान्महेश्वरात् ।
चराचरस्य विश्वस्य सर्गस्थित्यन्तहेतवः ॥
पित्रा नियमिताः पूर्वं त्रयोऽपि त्रिषु कर्मसु ।
ब्रह्मा सर्गे हरिस्त्राणे रुद्रस्संहरणे पुनः ॥

तथाप्यन्योन्यमात्सर्यादन्योन्यातिशयार्थिनः ।
तपसा तोषयित्वा तं पितरं चन्द्रशेखरम् ।

श्रीकर भा. पृ. ३६

रुद्रं विश्वाधिकं साक्षान्महर्षिं सततोदितम् ।
हिरण्यगर्भसंज्ञस्य देवस्य जनकं तथा ॥

श्रुतिसार भाष्य पृ. १६

वरिष्ठो मुनयः साक्षाच्छिवो नात्र विचारणा ।
शिवाद्वरिष्ठो नैवास्ति मया सत्यमुदीरितम् ॥
विश्वस्य जगतः कर्ता पशोरन्यः परः शिवः ।

सूतगीता अ. २

ब्रह्मादिस्तम्बपर्यन्ताः पशवः परिकीर्तिताः ।

सूक्ष्मतन्त्रं प. ५

अतः सर्वं परित्यज्य शिवादन्यत्तु दैवतम् ।
तमेव शरणं गच्छेत् सद्यो मुक्तिं यदीच्छति ॥

ब्र. गी. अ. ४

महादेवस्तु सर्वात्मा सर्ववस्त्ववभासकः ।
सर्वानन्दकरः पूर्णः सर्वदेवोत्तमोत्तमः ॥
जन्मादिकारणं हेतुः शास्त्रयोनिः सुखासनः ।
तत्समो वाधिकोऽसंग आत्मा चामलसाधनम् ॥

सूत. सं. यज्ञ. खं. अ. ३३-४०

सोमः पवतेः जनिता मतीनां जनिता दिवो ।
जनिता पृथिव्याः जनिताग्नेः जनिता सूर्यस्य जनितोऽत विष्णोः ॥

श्रुति. सा. भा. पृ. १८

ब्रह्माद्याः स्थावरान्ताश्च देवदेवस्य शूलिनः ।
पशवः परिकीर्त्यन्ते संसारवशवर्तिनः ।
तेषां पतित्वाद्देवेशश्शिवः पशुपतिः स्मृतः ॥

वीरशैवानन्द चं. पृ ७५

पशवोऽपि वयं सर्वे सदेवासुरमानुषाः ।
पतिस्त्वमेव सर्वेषां पशूनां पतये नमः ॥

इति हि वहुधा श्रूयते श्रुत्यागमपुराणादिष्वपि । स एव पितामहः परशिवो लोकोपकारार्थम् । शिष्यजनोद्धारार्थं गुरुचरादिरूपः । तथाचोक्तमन्यत्र ।

कदम्बगोलकाकारो विश्वस्यातिहितो वपुर्धत्ते जगद्धितार्थः वेदादिनिगमैः प्रणवादिमन्त्रैः क्रियादिकर्माणि आत्मायं बोधः स रुद्रः स चरः द्विभुजः द्व्यक्षः द्विपादेकशिरा एको रुद्रः आचार्यरूपः ॥

कैवल्यसारः प्र. ३, श्लो. ३०

सर्वलोकोपकाराय यो देवः परमेश्वरः ।
चरत्यातिथिरूपेण नमस्ते जङ्गमात्मने ॥

अनादिवीरशैवसार सं. प्र. १६

योजयति परे तत्त्वे स दीक्षयाचार्यमूर्तिस्थः ।

सूत. सं. मुक्तिखण्ड, अ. ६, श्लो. ३१, व्या.

निष्कलो हि महादेवो नित्यज्ञानमहोदधिः ।
सकलो गुरुरूपेण सर्वानुग्राहको भवेत् ॥

सि. शि. प. ११

अप्रत्यक्षो महादेवः सर्वेषामात्ममायया ।
प्रत्यक्षो गुरुरूपेण वर्तते भक्तिसिद्धये ॥

शिवरहस्यम्

हररूपं समादाय पूजां गृह्णाति सर्वदा ।
गुरुरूपं समादाय भवपाशं निकृन्तति ॥

शैवरत्नाकर अ. ९

ललाटलोचनं चान्द्रीकलामपि च दोर्द्वयम् ।
अन्तर्निधाय वर्तेऽहं गुरुरूपो महेश्वरि ॥

वी. आ. प्रदीपिका अ. २

इति । **स पितामहश्च**-स परशिवाभिन्नः सच्चिद्गुरुरूपीत्यर्थः । **च**कारस्त्वप्यर्थेऽस्ति । **उवाच ह**-प्रोक्तवान् खलु । शिष्यवात्सल्येन बोधयामासेत्यर्थः । अत्र स इति तच्छब्दः पितामहपरामर्शकः । हेति खल्वर्थकमव्ययं चेति ज्ञेयम् ।

तस्मै स विद्वान् उपसन्नाय सम्यक् प्रशान्तचित्ताय शमान्विताय । येनाक्षरं पुरुषं वेद सत्यं प्रोवाच तां तत्त्वतो ब्रह्मविद्याम् ॥ क्रियावन्तः श्रोत्रिया ब्रह्मनिष्ठाः स्वयं जुह्वत एकर्षिं श्रद्धयन्तस्तेषामेवैतां ब्रह्मविद्यां वदेत ॥ तेषामेवैतां ब्रह्मविद्यां वदेत् । शिरोव्रतं विधिवद्यैस्तु चीर्णम् ॥

मुण्ड. मं. १-३, खं २-२

गुरुभक्ताय दान्ताय शान्ताय ऋजुचेतसे।
शिवभक्ताय दातव्यं ब्रह्मकर्मोक्तधीमते ॥
स्वभक्तायैव दातव्यमकृतघ्नाय सुव्रत ।
न दातव्यं सदा गोप्यं यत्नेनैव द्विजोत्तम ॥

शरभोपनिषत्

इति श्रुत्याद्युक्तेः । वच परिभाषण इति धातोः ॥

मूलम्—न कर्मणा न प्रजया धनेन त्यागेनैके अमृतत्वमानशुः । परेण नाकं निहितं गुहायां विभ्राजते यद्यतयो विशन्ति ॥ ३ ॥

न कर्मणेति-कर्मणा-श्रुतिस्मृत्युक्तयज्ञयागहोमहवनतीर्थस्नानदानेष्टापूर्तादिरूपबाह्यजडकर्मणा **न**-मुक्तिर्नास्ति । **प्रजया**-पुत्रपौत्रादिसन्तानेन, **धनेन**-धनकनकधान्यवस्तुवाहनादिरूपद्रव्येण **न**-मुक्तिर्नास्तीत्यर्थः । **एके**-ये केचित् प्राकृतसंन्यासिनः **त्यागेन**-सर्वकर्मपरित्यागेन एषणात्रयत्यागेन च । **अमृतत्वं**-मोक्षसुखं **आनशुः**-प्राप्ताः प्रापुरित्यर्थः । एतेन देहेन्द्रियादि विषयविरक्ता क्षणिकसिद्धिं प्राप्नुवन्तीत्यवगम्यते । अत्रैके इति पदेनास्वारस्यं सूचितम् । किन्तु, **यतयः**-शिवयोगिनो नैसर्गिकस्वभावेन बहिर्मुखानि मनोमुख्येन्द्रियाणि शिवेतरविषयेभ्यः प्रत्याहृत्य शिवैकविषय एव संयमनशीलाः फलाभिसन्धिरहितशिवार्चाद्यजडकर्मक्रियमाणास्तनुत्रयादिसकलद्रव्यसमर्पणरूपदासोऽहंभावविशिष्टा अत एव प्रजाद्यनुरक्ता अपि मुमुक्षवो धीराः भक्तमाहेश्वरादयः निर्लिप्ता वेति पङ्कस्थकुलालकीटवत्पद्मपत्रमिवाम्भसेति विशेषार्थः । तथा चोक्तं श्रुतिसिद्धान्तशिखामणिगीतानुभवसूत्रादिषु—

पराञ्चि खानि व्यतृणत् स्वयंभूस्तस्मात्पराङ्पश्यति नान्तरात्मन् । कश्चिद्धीरः प्रत्यगात्मानमैक्षदावृत्तचक्षुरमृतत्वमिच्छन् ।

कठ. अ. २, व. १, मं. १

तद्विज्ञानेन परिमुच्यन्ति धीरा यद्भाति चानन्दवपुः स्वभावात् ।
अथ धीरा अमृतत्वं विदित्वा ध्रुवं तत्त्वं यान्ति कामैरसक्ताः ॥

ब्र. गी. अ. ७-११

विशुद्धाः प्राकृताश्चेति द्विविधा मानुषाः स्मृताः ।
शिवसंस्कारिणः शुद्धाः प्राकृता इतरे मताः ॥
शिवार्थे देहसंशोषस्तपः कृच्छ्रादि नो मतम् ।
शिवार्चा कर्म विज्ञेयं बाह्यं यागादि नोच्यते ॥
जपः पञ्चाक्षराभ्यासः प्रणवाभ्यास एव वा ।
रुद्राध्यायादिकाभ्यासो न वेदाध्ययनादिकम् ॥

सि. शि. पृ. ९-१०

ज्ञाने सिद्धेऽपि विदुषां कर्माऽपि विनियुज्यते ।
फलाभिसन्धिरहितं तस्मात् कर्म न सन्त्यजेत् ॥

श्रीकर भा. पृ. १२

ब्रह्मण्याधाय कर्माणि संगं त्यक्त्वा करोति यः ।
लिप्यते न स पापेन पद्मपत्रमिवाम्भसा ॥
कायेन मनसा बुध्या केवलैरिन्द्रियैरपि ।
योगिनः कर्म कुर्वन्ति संगं त्यक्त्वात्मशुद्धये ॥
युक्तः कर्मफलं त्यक्त्वा शान्तिमाप्नोति नैष्ठिकीम् ।
अयुक्तः कामकारेण फले सक्तो निबध्यते ॥
अनाश्रितः कर्मफलं कार्यं कर्म करोति यः ।
स संन्यासी च योगी च न निरग्निर्न चाक्रियः ॥

असक्तो ह्याचरन् कर्म परमाप्नोति पूरुषः ॥

भ. गी. ३. ५. ६

प्रसादात्कर्मसंत्यागः फलतो न स्वरूपतः ।
तस्मात्कर्मफलत्यागात् शिवधर्मः स्वयं शुभः ॥

क्रियासारः उ. २७

शरीरादिपदार्थांश्च दत्त्वा दानं समर्पणम् ।
समर्प्य सोऽहमस्मीति दासोऽहंभाव उच्यते ॥

विशेषार्थ प्र. अ. ३

गुहायां-सूक्ष्मदहरहृत्पुण्डरीके । **नाकं**-तदवच्छिन्नचिदाकाशे । छान्दसत्वात् विभक्तिव्यत्ययः । **परेण**-सर्वव्यापकशिवकलारूप-तेजसेत्यर्थः ॥

तस्य भासा सर्वमिदं विभाति ।

मुण्डक. २, खं. २

नीलतोयदमध्यस्था विद्युल्लेखेव भास्वरा ।

नारायण. उ.

यद्भासा भासते विश्वं यत्सुखेनानुमोदते ॥

सि. शि. प. १

सा कला परमा सूक्ष्मा तत्त्वानां बोधिनी परा ।
तामाकृष्य यथान्यायं लिङ्गे समुपवेशयेत् ॥

अनुभवसूत्रम् अ. ५

इति श्रुत्यागमाद्युक्तेः। **निहितं**-मुमुक्षुसद्भक्तोपासनानिमित्तं परिच्छिन्नतया तत्र सान्निहितं सत्

यो वेद निहितं गुहायां परमे व्योमन् ।

तैत्तिरीय अ. १. ४३-४४

एष सर्वभूतान्तरात्मा स शिवः ।
एको देवः सर्वभूतेषु गूढः । सर्वव्यापी सर्वभूतान्तरात्मा ॥

श्वेताश्वतर

इत्यादिश्रुतेः । **यत्**-ब्रह्मापरपर्यायपरशिवतत्त्वगुरूपदिष्टेष्टप्राणभावलिङ्गरूपशिव इत्यर्थः। **विभ्राजते**-राराज्यते। तदात्मतत्वं तत् ब्रह्म परतरशिवलिङ्गमित्यर्थः। यत्तदोर्नित्यसंबंधात्तदिति ग्रहणमत्र॥ **तत्वं ब्रह्माणि याथार्थ्ये** इत्यमरोक्तेः। श्रवणमनननिधिध्यासनसाधनादि स्वगुरूपदिष्टमार्गेण ज्ञात्वेति भावः। विशन्ति प्रविशन्ति तत्समरसा भवन्तीति भावः।

**मूलम्—वेदान्तविज्ञानसुनिश्चितार्थाः संन्यासयोगा-
द्यतयः शुद्धसत्वाः । ते ब्रह्मलोके तु परांत
काले परामृतात् परिमुच्यन्ति सर्वे ॥ ४ ॥**

वेदान्तेति-वेदान्तविज्ञानसुनिश्चितार्थाः—वेदानां ऋगादि चतुर्वेदानामन्ताः वेदान्ता उपनिषदस्तासां विज्ञानं सम्यक् ज्ञानं तेन सुनिश्चितः सुष्ठु निर्धारितोऽर्थः ब्रह्मापरपर्यायलिङ्गं यैस्ते वेदान्त विज्ञानसुनिश्चितार्थाः, उपनिषद्विचारजन्यशिवानुभवज्ञानेन सुनिर्धा-रितब्रह्माणो लिङ्गाङ्गिनो भक्तमाहेश्वरादय इत्यर्थः। उपनिषदादि शिवानुभवशास्त्रप्रबन्धप्रबोधित**पशुपाशपति**रूपत्रिपदज्ञानेन **सम्यङ्-**निश्चितप्रयोजनाः **लिङ्गिपाशुपतव्रत**विशिष्टा अप्राकृतातिवर्णाश्रमिणो भक्तमाहेश्वरादय इति भावः। अत एव **शुद्धसत्वाः** शुद्धं परिशुद्धं सत्वं परवस्तु येषां ते परिशुद्धपरब्रह्मस्वरूपा लिङ्गरूपिण इत्यर्थः।

अस्नाविरं शुद्धमपापविद्धम्। ईशावास्य

आत्मद्रव्यं स्वयं शुद्धं सत्यज्ञानादिलक्षणम्। इति श्रुत्याद्युक्तेः।
सू. सं. यज्ञः अ. ४४

**अत्याश्रमसमाख्यं यद् व्रतं पाशुपतव्रतम्।
वेदान्तेषु समस्तेषु तत्सारतरमुत्तमम्॥
ब्राह्मणस्य विशेषेण धर्मो धर्मरतस्य च।
शिवभावं समागम्य शिवयोगं समाचरेत्॥**

कुर्यात्त्रिसन्ध्यमप्येवमेतत्पाशुपतव्रतम् ॥
तिर्यक् तिस्रो रेखाः प्रकुर्वीत व्रतमेतच्छांभवम् ।
सर्ववेदेषु वेदादिभिरुक्तं भवति ।
तस्मात्तत्समाचरेन्मुमुक्षुरपुनर्भवाय ।
ब्राह्मणेनात्मभूतेन शिवेन परमात्मना ।
आदरेण धृतं भस्म त्रिपुंड्रोद्धूलनात्मना ॥
आदिब्राह्मणभूतस्य धर्मं तिर्यक् त्रिपुंड्रकम् !
ब्राह्मणो धारयेन्नित्यं भुक्तिमुक्तिफलप्रदम् ॥
वेदसिद्धेषु मार्गेषु त्रिपुंड्रं भस्मकुण्ठनम् ।
वरिष्ठं सर्वलिंगेभ्य इति सत्यं मयोदितम् ॥
भस्म श्रेयोर्थिभिस्सर्वैर्जन्मना लब्धजातिभिः ।
तिर्यक्त्रिपुंड्ररूपेण भस्मना चावकुण्ठनम् ॥
रुद्राक्षधारणं कार्यं सर्वश्रेयोर्थिभिर्नरैः ।
त्रिपुण्ड्रं धारयेन्नित्यं त्रिकालेष्वपि भक्तितः ॥
होमदण्डजटाहीनमेतत्पाशुपतं व्रतम् ।

क्रियासार उ. ८

निर्मितं हि मया पूर्वं व्रतं पाशुपतं शुभम् ।
गुह्याद्गुह्यतमं सूक्ष्मं वेदसारं विमुक्तये ॥
एष पाशुपताचारस्सेवनीयो मुमुक्षुभिः ।
तान्त्रिकं वैदिकं मिश्रं त्रिधा पाशुपतं स्मृतम् ॥
तप्तलिङ्गाङ्कशूलादिधारणं तान्त्रिकं मतम् ।
लिङ्गरुद्राक्षभस्मादिधारणं वैदिकं भवेत् ॥

रविं शंभुं तथा शक्तिं विघ्नेशं च जनार्दनम् ।
यजन्ति समभावेन मिश्रपाशुपतं हि तत् ॥
वेदमार्गैकनिष्ठानां मुमुक्षूणां निरन्तरम् ।
श्रौतं पाशुपतं ग्राह्यं न ग्राह्ये मिश्रतान्त्रिके ॥

इति कूर्मे

ये लिङ्गधारिणो लोके ते भक्ता इति कीर्तिताः ।
तदन्याः पशवः प्रोक्तास्तस्मात् पाशुपतं चरेत् ॥
ब्रह्मविष्ण्वादिदेवाश्च मुनयो गौतमादयः ।
लिङ्गस्यधारणादेव पशुत्वविनिवारिताः ॥

इति लैङ्गये

पवमानानुवाकेन सर्वेषां लिङ्गधारणम् ।
यजुषा गीयते यस्मात् तस्मात् पाशुपतं शुभम् ॥

क्रियासार

अतिवर्णाश्रमं धीरं महानन्दपरायणम् ।

श्रीकरभाष्य पृ. ९५, ९७, १०६. सू. सं. मुक्तिखंड अ. ७

इति भस्मरुद्राक्षलिंगधारणाद्यप्राकृतातिवर्णाश्रमात्मकं महापाशुपतव्रतमेतदाम्नायागमपुराणादिषु बहुधा प्रपञ्चितमत्र संक्षिप्तम् ।

यतयः-यतन्त इति यतयः प्रयत्नशीलाः शिवयोगिनो गुरूपदिष्टेष्टप्राणभावलिङ्गरूपशिवासक्तचित्ताः क्रियावन्तो भक्तमाहेश्वरादय इत्यर्थः ।

आत्मक्रीड आत्मरतिः क्रियावानेष ब्रह्मविदां वरिष्ठः ।

मुण्डक. ३, ख. १

इति श्रुतेः ।

संन्यासयोगात्-फलानासक्ति निष्कारणरूपशिवार्चनार्पणानुभवमुख्य**शिवयोगमखा**दित्यर्थः ।

कर्मण्येवाधिकारस्ते मा फलेषु कदाचन ।
मा कर्मफलहेतुर्भूर्मा ते संगोस्त्वकर्मणि ॥

भगवद्गीतायाम् अ. २

ध्यानज्ञानात्मकः सूक्ष्मः शिवयोगो महामखः ।
विशिष्टः सर्वयज्ञानामसंख्यातैर्महामखैः ॥

क्रि. उ. २७

इति क्रियासार गीताद्युक्तेः ।

"काम्यानां कर्मणां न्यासं संन्यासं कवयो विदुरिति स्मृतिदर्शनात् फलत्यागस्सन्यास इति तत्वं" इति श्रीकरभाष्ये प्रदर्शितत्वाच्च ।

श्रीकरभाष्य पृ. ४३०

परान्तकाले-देहावसानसमये, देहाभिमानहानावस्थायां वा । **ब्रह्मलोके तु**-शिवलोकेषु अत्र ब्रह्मैव लोको ब्रह्मलोक इति कर्मधारय समास एव ग्राह्यः । ब्रह्मलोको नामात्र परशिवावासभूतदहराकाश इत्यर्थः । तत्र जीवन्मुक्तावस्थायां स्थित्वेति यावत् । तु शब्दस्तु अवधारणार्थकः । **ते सर्वेऽपि**—समस्तवीरशैवभक्तमाहेश्वरादयः

षट्स्थलब्रह्मिणः शिवयोगिनोपीत्यर्थः । **परामृतात्**-सर्वोत्कृष्टजीवन्मुक्तावस्थातः । **परिमुच्यन्ति**-लिङ्गशरीरान्मुक्ता भवन्ति, सहज लिङ्गाङ्गसामरस्यरूपसुखमनुभवन्तीति तात्पर्यम् । मुच्लृ मोक्षण इति धातोः ।

ते ब्रह्मलोके तु परांतकाले शिवप्रसादात्परिमुच्यन्ति सर्वे ।
लिङ्गाङ्गसामरस्याच्च शरीरे लिङ्गधारणात् ॥
नियमेनैव धृत्वा ते मुक्ताः संसारबन्धनात् ॥

पृ. ७

इति वीरशैवोत्कर्षसंग्रहोक्तेः ।

अथ माहेश्वरस्थलम्

"स्थिरासनसमायुक्तो माहेश्वरपदान्वितः" इत्युक्तदिशा निष्ठादार्ढ्याय गुरूक्तरीत्या अनुष्ठानविधानस्यात्र निरूपणात् माहेश्वरस्थलमिति संज्ञा कृता ।

सिद्धसाध्यस्वरूपादिकमति संक्षिप्तमुक्त्वा तत्साधनक्रमादिकमप्यधुना साधकस्य श्रुतिर्दर्शयति विविक्तदेशे चेत्यादिना ।

मूलम्—

विविक्तदेशे च सुखासनस्थः
शुचिस्समग्रीवशिरःशरीरः ।
अत्याश्रमस्थः सकलेन्द्रियाणि
निरुध्य भक्त्या स्वगुरुं प्रणम्य ॥ ५ ॥

हृत्पुण्डरीकं विरजं विशुद्धं
विचिन्त्य मध्ये विशदं विशोकम् ।
अचिन्त्यमव्यक्तमनन्तरूपं
शिवं प्रशान्तममृतं ब्रह्मयोनिम् ॥ ६ ॥

तमादिमध्यान्तविहीनमेकं
विभुं चिदानन्दमरूपमद्भुतम् ।

उमासहायं परमेश्वरं प्रभुं
त्रिलोचनं नीलकण्ठं प्रशान्तम् ॥ ७ ॥
ध्यात्वा मुनिर्गच्छति भूतयोनिं
समस्तसाक्षिं तमसः परस्तात् ।

विविक्तदेशे इति-**विविक्तदेशे च** पुण्याश्रमारण्यादिविधिविहिते स्वप्रशस्ते युक्तस्थान एव, जनोपद्रवादिरहितरहस्यरम्य प्रदेश इत्यर्थः । आत्यन्तिकब्रह्मानन्दप्राप्तेरैकान्तिकसुखमावश्यकमिति ज्ञेयम् ।

देवागारे तरुमूले गुहायां वसेदसंगो लक्षितशीलवृत्तः ॥
निरिन्धनज्योतिरिवोपशान्तो न चोद्विजेदुद्विजेद्यत्र कुत्र ॥
धृष्टाश्वयुक्तमिव वाहमेनं विद्वान्मनो धारयति प्रमत्तः ।
समे शुचौ शर्करावह्निवालुकाविवर्जिते शब्दजालाश्रयादिभिः ॥
मनोनुकूलेन च चक्षुपीडने गुहानि वाताश्रयणे प्रयोजयेत् ॥

इत्यादिना । एकाग्रतातिरिक्तदेशकालविशेषाश्रयणादेकाग्रतानुकूलो यो देशः कालश्च स एवोपासनस्य देशः कालश्च शास्त्रे निर्णीयते । तस्मात् नदीतीरदेवालयपुण्यक्षेत्रस्य ग्राममध्ये यत्र यस्मिन् प्रदेशे मनसः एकाग्रता चित्तप्रसन्नता । तत्र ध्यानं निरंतरं शिवोपासनात्मकं कर्तव्यम् ॥

श्रीकरभाष्य पृ. ४४४

ऐकान्तिकसुखं यत्र तथैवात्यन्तिकं भवेत् ।

देवीकालोत्तरज्ञानाचारपटलः

स्वराज्ये धार्मिके देशे सुभिक्षे निरुपद्रवे ।
एकान्ते मठिकामध्ये स्थातव्यं हठयोगिना ॥

हठयोग प्र. उ. १

इति श्रीकरभाष्यादिषूक्तत्वात् ।

शुचिः-जलभस्मादिबाह्यस्नानेन, शान्तिसत्याद्याभ्यन्तरस्नानेन सात्विकाहारनियमेन वा शुचिर्भूत्वा, पवित्रदेहेन्द्रियमनःप्राणस्सन्नित्यर्थः ।

भस्मस्नानादिभिः पूतः सितभस्मावगुण्ठितः ।
विशिष्टमन्नं भुञ्जीत चित्तशुध्यर्थमात्मनः ॥

सूत. स. यज्ञ. अ. १६

आहारशुद्धौ सत्वशुद्धिः सत्वशुद्धौ ध्रुवा स्मृतिः ।
स्मृतिलम्भे सर्वग्रन्थीनां विप्रमोक्षः ॥

छान्दोग्य अ. ७, खं. २६

अभक्ष्यस्य निवृत्या तु विशुद्धं हृदयं भवेत् ।
आहारशुद्धौ चित्तस्य विशुद्धिर्भवति स्वतः ॥

पाशुपतब्रह्मोपनिषत्

इति सूतसंहिताद्युक्तेः ।

सुखासनस्थः-सुखासने तिष्ठतीति सुखासनस्थः स्वस्तिकादिष्वासनेषु स्वसुखकर आसन उपविश्येत्यर्थः । तथा चोक्तं भगवद्गीतायाम् **आसीन सम्भवादिति** सूत्रे श्रीकरभाष्ये च—

शुचौ देशे प्रतिष्ठाप्य स्थिरमासनमात्मनः ।
उपविश्यासने युञ्ज्याद्योगमात्मविशुद्धये ॥

भग. गी. अ. ६

श्वेताश्वतरकैवल्याद्युपनिषत्सु ब्रह्मविद्याकामानामासनपूर्वकत्वेन तदुपासनाविध्युपदेशादारूढानां आसननियमाभावेप्यारुरुक्षूणामासनमुद्रालक्ष्याभ्यासनियमो न विरुध्यते ।

साधनं विना साध्यानिष्पत्तेरिति न्यायात् स्थितिगत्योः प्रयत्नसापेक्षाच्छयाने च निद्रासंभवादासीनस्यैव चित्तैकाग्रता भवति ॥ तस्मादासीनस्सन् ब्रह्मोपासनमनुतिष्ठेत । इति शास्त्रनियमानुगमात् । आसनपूर्वकत्वेन दहरादिब्रह्मोपासनं मुमुक्षूणां कर्तव्यमिति सिद्धं, इति ।

श्रीकरभाष्यम् पृ. ४४३

समग्रीवशिरःशरीरः-अचलितकण्ठमस्तकाद्यङ्गस्सन्नित्यर्थः । **समं कायशिरोग्रीवं धारयन्नचलं स्थिरः** । इति भगवद्गीतोक्तेः ।

भग. गी. अ. ६

अत्याश्रमस्थः-अत्याश्रमे तिष्ठतीत्यत्याश्रमस्थः, आश्रमपदेन वर्णोऽप्यत्रोपलक्ष्यते । ततः प्राकृतवर्णाश्रमधर्मानतीत्य स्वात्मरूपाप्राकृतवर्णाश्रमधर्मेषु तिष्ठतीत्यतिवर्णाश्रमस्थो भक्ताद्यैक्यान्तषडाश्रमाष्टावरणादिधर्मवान्वीरशैवभक्तमाहेश्वरादिरित्यर्थो लभ्यः ।

यस्य वर्णाश्रमाचारो गलितः स्वात्मदर्शनात् ।
स वर्णानाश्रमान्सर्वानतीत्य स्वात्मनि स्थितः ॥

योऽतीत्य स्वाश्रमान्वर्णानात्मन्येव स्थितः पुमान् ।
सोऽतिवर्णाश्रमी प्रोक्तस्सर्ववेदार्थवादिभिः ॥

नारदपरिव्राजकश्रुतिः उ. ६

यो वर्णानाश्रमान् सर्वान् अतीत्य स्वात्मनि स्थितः ।
सोऽतिवर्णाश्रमी प्रोक्तः सर्ववेदार्थवादिभिः ॥

वी. सदा. म. पृ. २७

हृदब्जमध्ये लिङ्गं धृत्वा ज्योतिषि संविशन्ति ।
अत्याश्रमस्थाः परिमुच्यन्ति सर्वे लिङ्गाङ्गशोभा मोक्षमार्गैकनिष्ठाः

वीरशैवोत्कर्ष. सं. पृ. ७

अष्टावरणसंपन्नः पञ्चाचारपरायणः ।
वैदिकं कर्म कुर्वीत ज्ञानैकफलसाधनम् ॥
उद्धूलनं त्रिपुण्ड्रश्च ज्ञानाङ्गत्वेन सादरम् ।
आमनन्ति मुनिश्रेष्ठाः श्वेताश्वतरशाखिनः ॥
अयमत्याश्रमो धर्मो यैस्समाचरितो मुदा ।
तेषामेव शिवज्ञानं संसारच्छेदकारणम् ॥

इति क्रियासारे

षड्विधाश्रमिणामेषां पृथगाचारलक्षणम् ।
ऐक्यस्थलादिभक्तान्तस्थलसंभूतिरीरिता ।
ऐक्यादिभक्तपर्यन्ताश्रमिणां षट्स्थलात्मनाम् ॥

अ. ४

इत्यनुभवसूत्रे ।

अत्याश्रमसमाख्यं यद्व्रतं पाशुपतव्रतम् ।
वेदान्तेषु समस्तेषु तत्सारतरमुत्तमम् ॥

क्रियासार उ. ८

विचिन्तयेत् स्वात्मनि शम्भुमीशं शिवं परं शान्तमुमासहायम् ।
भस्माङ्गमाविष्कृतदीप्तदेहमत्याश्रमोऽयं चतुर्ष्वाश्रमेषु ॥
यः पशुः स पशुत्वं च व्रतेनानेन संत्यजेत् ।
विशोध्य सर्वतत्त्वानि प्रणवेनाथवा पुनः ।
संस्थाप्य मयि चात्मानं निर्मले परमेश्वरे ।
प्लावयित्वात्मनो देहं तेनैव ज्ञानवारिणा ॥

वीर. आनं. पृ. ४५२, कूर्म. पु. भा. १, अ. १३

लिङ्गाङ्गसङ्गिनां चैव पुनर्जन्म न विद्यते ।
एषः पाशुपतो योगः पशुपाशविमुक्तये ।
सर्ववेदान्तसारोऽयमत्याश्रम इति श्रुतिः ॥
परब्रह्माभिधं लिङ्गं पशुपाशविमोचकम् ।
यो धारयति सद्भक्त्या स पाशुपत उच्यते ॥
शरीरत्रितये भक्त्या लिङ्गं परशिवात्मकम् ।
यो धृत्वा विचरेद्भूमौ स पाशुपत उच्यते ॥
लिङ्गं शिवो भवेत् क्षेत्रमङ्गं संयोग आश्रयः ॥
तस्माल्लिङ्गाङ्गसंयुक्तो योऽपि सोऽत्याश्रमी भवेत् ॥

श्रीकर भा. पृ. ९

इति क्रियासाराद्युक्तेः ।

सकलेन्द्रियाणि-सकलानि च तानीन्द्रियाणि च सकलेन्द्रियाणि, मनोमुख्यैकादशानीन्द्रियाणि ज्ञानकर्मोभयेन्द्रियाणीत्यर्थः, **निरुध्य**-संयम्य, मनोमुख्येन्द्रियाणामैकाग्रयरूपतपस्वी सन्नित्यर्थः ।

मनसश्चेन्द्रियाणां च ह्यैकाग्र्यं परमं तपः ।

इत्यभिज्ञोक्तेः ।

योगी युञ्जीत सततमात्मानं रहसि स्थितः ।
एकाकी यतचित्तात्मा निराशीरपरिग्रहः ॥
तत्रैकाग्रं मनः कृत्वा यतचित्तेन्द्रियक्रियः ।

भग. गी. अ. ६

इति गीतोक्तेश्च ।

स्वगुरुं-स्वानुभवोपदेशकर्तारं, स्वकीयं सद्गुरुमित्यर्थः । **भक्त्या**-तत्तत्कालदेशवस्त्वनुसृत्यातिममता यथैव स्वात्मनि वर्तते तथैव गुरुदेवतादिषु तदधिकोनुरागो भक्तिस्तया, गुरुः साक्षाच्छिव एवेति सद्भावरूपानुरागेणेत्यर्थः । **प्रणम्य**-पादादिमस्तकपर्यन्तं तत्स्वरूपं हृदि सम्यग्विचिन्तयन्नभिवन्द्येत्यर्थः, तथा चोक्तं शिवागमादिषु ।

गुरुर्देवो महादेवो गुरुर्देवस्सदाशिवः ।
गुरुर्देवात्परं नास्ति तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥
अवाच्यात्मस्वरूपाय शिवभावप्रदायिने ।
नमस्सद्गुरुनाथाय षट्स्थलब्रह्ममूर्तये ॥

अनु. सू. अ. १

चैतन्यं शाश्वतं शान्तं व्योमातीतं निरञ्जनम् ।
नादबिन्दुकलातीतं तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥
विविक्तं देशमाश्रित्य सुखासीनो महाशुचिः ।
समग्रीवशिरःकायः सितभस्मावगुण्ठितः ॥
इन्द्रियाणि समस्तानि निरुध्य सुरपुङ्गवाः ।
प्रणम्य स्वगुरुं भक्त्या .... ॥ इति

ब्रह्म. गी. अ. ८

विरजं-विगतं रजो यस्मात्तद्विरजं दुर्विषयवासनाजनित कालुष्यरहितम् । निर्मलमत एव **विशुद्धं**-परिशुद्धं परिपूतमित्यर्थः । **हृत्पुण्डरीकं**-हृदयपद्मं शिवधर्मकन्दादिलक्षणलक्षितं हृत्कमलमित्यर्थः । श्रीचन्नसदाशिवयोगीन्द्रचरणैस्तदुक्तम्

हृत्पद्मं शिवधर्मकन्दसहितं सुज्ञाननाळं तथा
नित्यैश्वर्यदलाष्टकं शशिनिभं वैराग्यसत्कर्णिकम् ।
श्रीरुद्रेश्वरकेसरान्वितमिदं संचिन्त्य तन्मध्यमे
सूर्येन्दूज्वलवह्निमण्डलगतं ध्यायेच्छिवं चिन्मयम् ॥ इति

शिवयोगप्रदीपिका पटल १

दहरं विपाप्मं परवेश्मभूतं हृत्पुण्डरीकं पुरमध्यसंस्थम् ।
तत्रापि दहरं गगनं विशोकः तस्मिन्यदन्तस्तदुपासितव्यम् ॥

म. नारायण.

हिरण्मये परे कोशे विरजं ब्रह्म निष्कलम् ।
तच्छुभ्रं ज्योतिषां ज्योतिः ॥

ब्र. गी. अ. ७

हृदयं निर्मलं कृत्वा चिन्तयित्वाप्यनामयम् ।
अहमेव परं सर्वमिति पश्येत्परं सुखम् ॥

पैङ्गलोपनिषत् अ. ४

शुचौ देशे समासीनो यथावत्कल्पितासनः ।
जितेन्द्रियो जितक्रोधः चिन्तयेत् शिवमव्ययम् ॥
हृत्पुण्डरीकान्तरसन्निविष्टं स्वतेजसा व्याप्तनभोऽवकाशम् ।
अतीन्द्रियं सूक्ष्ममनन्तमाद्यं ध्यायेत्परानन्दमयं महेशम् ॥
ध्यानावधूताखिलकर्मबन्धश्चिरं चिदानन्दनिमग्नचेताः ।

श्रीकर भा. पृ. ४६३

इति श्रुतिस्मृत्याद्युक्तेश्च । **विचिन्त्य**-निर्मलमनसा सम्यक् स्मृत्वा, **मध्ये**-तद्हृदम्बुजमध्ये, **विशदं**-धवलं निर्मलमित्यर्थः । अत एव **विशोकं** शोकहेतुभूतमायाराहित्याद्दुःखरहितं नित्यानन्दरूपत्वाच्छोकरहितं चेत्यर्थः ।

ब्रह्मविद् ब्रह्मैव भवति । ब्रह्मकामो ब्रह्मवेदनं कुर्यात् । मजमात्मानं त मत्वा धीरो न शोचति ।

श्रीकर भा. पृ. १९-५२

"**तरति शोकमात्मवित्**" इत्यादिश्रुतेः ।

सुबालोपनिषत् खं. ३

अव्यक्तं - शब्दस्पर्शरूपरसादीनामभिव्यक्तिकारणानामभावाद्व्यक्तमत एवात्यन्तनिर्विकल्पकत्वान्मनसाप्यचिन्त्यं, **तथाप्यनन्तरूपं**- चन्द्रधरत्वादिसकलसाकारसगुणात्मकपंचविंशतिलीलाजालात्मक

स्वेच्छाविग्रहरूपमित्यर्थः । **यद्वा** न विद्यते अन्तो यस्य तदनन्तमनन्तं रूपं यस्य **तदनन्तरूपं**-अगणिताप्राकृतदिव्यमङ्गलाचारगुरुशिवचरप्रसादमहदिष्टप्राणभावादिनवलिङ्गमूर्ध्वलिङ्गादिरूपं वेत्यर्थः ।

पंचविंशतिभेदैस्तु तन्मूर्तिर्विविधा भवेत् ।
नानारूपधरं देवं नानारूपसमन्वितम् ।
नानाचिह्नसमोपेतं नानालीलाधरं हरम् ॥

वातुल, तत्वबोध पटलः

स्वेच्छाविग्रहयुक्ताय स्वेच्छावर्तनवर्तिने ।
स्वेच्छाकृतत्रिलोकाय नमः साम्बाय शम्भवे ॥

सि. शि. परि. १

इति शिवागमाद्युक्तेः ।

भावलिङ्गं परं तत्वं प्राणलिङ्गन्तु सूक्ष्मकम् ।
इष्टलिङ्गं भवेत् स्थूलमेतल्लिंगत्रयं स्मृतम् ॥
महालिङ्गं प्रसादाख्यं लिंगं च चरलिङ्गकम् ।
शिवलिङ्गं तथा चैव गुरुलिङ्गं ततः परम् ।
आचारलिङ्गमित्येव लिङ्गं षड्विधमुच्यते ॥

अनु. सूत्र. अ. ३

इत्यनुभवसूत्रोक्तेः ।

स्थिरेभिरङ्गैरुरुरूप उग्रः । श्री रुद्रसूक्तम्

निधनपतये नमः, निधनपतान्तिकाय नमः, ऊर्ध्वाय नमः, ऊर्ध्वलिङ्गाय नमः, हिरण्याय नमः, हिरण्यलिङ्गाय नमः,

महानारायण उ.

इति महानारायणश्रुतेश्च ।

शिवं मङ्गलात्मकं, प्रशान्तं-संसारसंस्पर्शव्यामोहविरहान्निस्तरं गोदधिवत्प्रकर्षेण शान्तं, **अमृतं**-अमरणं जननमरणरहितम् । अमृतत्वसाधनभूतनित्यानन्दलिङ्गरूपं वेत्यर्थः ।

ये ह वा अमृतं सत्येन । धीराः सुकृतस्य लोके । ग्रीवायां बध्वा । अपि कक्ष आसनि । अति पाप्मानमतिमृत्युं तरन्ति ॥

इति पैङ्गायनश्रुतेः

ब्रह्म प्रजननं काटं पवित्रममृतं स्तपः ।
प्रस्तरोजनिमप्राणो देवो लिङ्गं तथैव च ।
पर्यायवाचका ह्येते लिङ्गस्य परमात्मनः ॥
लिङ्गं च काटं जनिमं ऋतं ब्रह्मेडितं परम् ।
सत्यं ज्ञानं सुखं नित्यं वाधकं शरणं श्रुतम् ।
एवमादीनि नामानि सन्ति लिङ्गस्य भूरिशः ॥

इति वैदिकनिघण्टुक्रियासारोक्तेश्च ।

क्रियासारः उ. १, वीरशैवानन्दचं. पृ. ६२

ब्रह्मयोनिं-वेदकारणं, चतुर्मुखब्रह्मादीनामपि बीजं वेत्यर्थः । **ब्रह्म तत्वं तपो वेदे न द्वयोः पुंसि वेधसि** । इत्युक्तत्वात् ।

यदा पश्यः पश्यते रुक्मवर्णं कर्तारमीशं पुरुषं ब्रह्मयोनिं ।

मुण्ड. मुं. ३, खं. १

इत्यादिश्रुतिप्रमाणाच्च ।

आदिमध्यान्तविहीनं-आदौ मध्ये चान्ते चावस्थितेन वस्त्वंतरेण परिच्छेदकेन विनिर्मुक्तं, **एकं**-अद्वितीयम्, सजातीय-विजातीयभेदरहितेष्टप्राणलिङ्गादिस्वगतभेदैकविशिष्टं वेत्यर्थः ।

"एकमेवाद्वितीयं ब्रह्म" त्रिपाद्विभूतिमहानारायणोपनिषत् अ. ३

एकमेव परं ब्रह्म सच्चिदानन्दलक्षणम् ।
शिवतत्वं शिवाचार्याः स्थलमित्याहुरादरात् ॥
स्थलं नाम परं तत्वं शिवरुद्रादिसांज्ञिकम् ।
उपास्योपासकत्वेन स्वयमेव द्विधा भवेत् ॥

अनु. सू. अ. ३

इति श्रुत्यागमाद्युक्तेः ।

यद्वा-सर्वदैकरूपं, वृध्यपक्षयविपरिणामशून्यमित्यर्थः । **विभुं**-सर्वव्यापकं, **चिदानन्दं** - सच्चिदान्दादिपंचलक्षणलक्षितमित्यर्थः । **अरूपं**-नीरूपं निष्कलं निराकाररूपं प्रापञ्चिकाकारशून्यं वेत्यर्थः । **अद्भुतं** - अजहर्यादिदेवानामप्याश्चर्यकरोरुलिङ्गरूपमद्भुतविराट्स्वरूपं वेत्यर्थः । **उमासहायं**-चिच्छक्तिवल्लभं, परशिवस्वरूपानतिरेकिण्या परशक्त्याऽविनाभावेन सहितमिष्टलिङ्गस्वरूपमित्यर्थः । तथाहि श्रूयते

"नमः सोमाय च रुद्राय च" रुद्राध्याय अ. ७

"नमोऽम्बिकापतये उमापतये" महानारायण उ.

रुद्रो लिङ्गमुमापीठं तस्मै तस्यै नमो नमः ॥

रुद्रहृदयोपनिषत्

पीठिका परमा शक्तिर्गोळः साक्षात् सदाशिवः ।
तयोरैक्यमिदं लिङ्गं भुक्तिदं मुक्तिदं द्विजाः ॥

श्रुतिसार भा. पृ. २८

न शिवेन विना शक्तिर्न देव्या च विना शिवः ।
नानयोरन्तरं किञ्चित् चन्द्रचन्द्रिकयोरिव ॥ इति

प्रभुं-ब्रह्मादिस्तम्बपर्यन्तानामपि जीवजन्तूनां पतिं, स्वामिनं कर्तुमकर्तुमन्यथाकर्तुमपि वा सर्वस्वतन्त्रमित्यर्थः ।

प्रभुः स्वतन्त्रोऽप्रभुरस्वतन्त्रः प्रभुर्यदेवेच्छति तत्करोमि ।
इच्छाज्ञानक्रियाशक्तित्रयं यस्यास्ति स प्रभुः ॥

वि. प्र. अधि. २

ब्रह्मादिस्तम्बपर्यन्तपशूनां पतिरीश्वरः ॥

विशेषार्थप्रकाशादावुक्तत्वात् ।

"एषामीशः पशुपतिः पशूनां" इति श्रुतेश्च ।

श्रीकरभाष्ये पृ. ४३२

त्रिलोचनं-त्रीणि लोचनानि सूर्येन्द्वग्निनेत्राणि यस्य तं, यद्वेच्छाज्ञानक्रियामयान्यक्षीणि यस्य तमित्यर्थः ।

इति ध्यात्वा पुनरपि ध्यायेदेवं सदाशिवम् ।
इच्छाज्ञानक्रियाशक्तिविलसल्लोचनत्रयम् ॥

इच्छा ज्ञानं क्रिया चेति शम्भोरक्षित्रयं विदुः। इत्युक्तेः ।

क्रियासारः उ. २-३-२६

नीलकण्ठं-शामग्रीवं, विषकण्ठमिति यावत् । **प्रशान्तं**-प्रकर्षेण शान्तं, तं परमेश्वरं सकलनिष्कलोभयात्मकमिष्टप्राणभावलिङ्ग रूपपरशिवमित्यर्थः ।

योगिनां च यतीनां च ज्ञानिनां मन्त्रिणां तथा ।
ध्यानपूजानिमित्ताय सकलं निष्कलं भवेत् ॥

वातुलशुद्धतन्त्रं, तत्वभेदपटलः

सकलं निष्कलं सूक्ष्मं हिरण्मयमनामयम् ।
व्योमवत्सर्वसम्पूर्णं सर्वैश्वैर्यसमन्वितम् ॥
स्वतन्त्रं जगदाधारं शिवरुद्रादिसंज्ञिकम् ।
नित्यसंवेतचिच्छक्तियुक्तं साम्बं महेश्वरम् ॥

श्रीकरभाष्यम् पृ. २५०

इति शिवागमोक्तेः ।

मुनिः-मन्यत इति मुनिर्ज्ञानी शिवानुभवज्ञानी मुमुक्षु-लिङ्गाङ्गी स्वेष्टप्राणभावलिङ्गाद्यनुसन्धानशीलः शिवभक्तमाहेश्वरादि-रित्यर्थः । **ध्यात्वा**-स्वहृत्कमले स्वस्वरूपतया चिन्तयित्वेत्यर्थः । **तमसः परस्तात्**-मायायाः परं महाप्रळयसाक्षिणं तमोरूपप्रकृति-विलक्षणं वेत्यर्थः । तमोरूपप्रकृतिमण्डलस्योपरिभागस्थितमहाकैलास-वासिनमिति यावत् । **समस्तसाक्षिं**-आकाशादिभूतभौतिकस्य सर्वस्य

जगतः साक्षिणं, द्रष्टारमिति यावत् । **भूतयोनिं**-तस्य जगतः कारणमिष्टलिंगाद्यभिधानं परशिवमित्यर्थः ।

यद्भूतयोनिं परिपश्यन्ति धीराः । इतीतरश्रुतेः ।

मुण्डक. मुं. १, ख. १

गच्छति-प्राप्नोतीति गम्लृगताविति धातोः । तथा चोक्तं सूत संहितादिषु ।

विशुद्धं विरजं तस्य मध्ये विशदमीश्वरम् ।
अनन्तं शुद्धमव्यक्तमचिन्त्यं सर्वजन्तुभिः ॥
शिवं प्रशान्तममृतं वेदयोनिं सुरर्षभाः ।
आदिमध्यान्तनिर्मुक्तमेकं साक्षाद्विभुं तथा ॥
अरूपं सच्चिदानन्दमद्भुतं परमेश्वरम् ।
उमासहायमोमर्थं प्रभुं साक्षात्त्रिलोचनम् ॥

ब्र. गी. अ. ८

न च नामानि रूपाणि शिवस्य परमात्मनः ।
तथापि मायया तस्य नामरूपे प्रकल्पिते ॥
अरूपस्य शिवस्यापि मूर्तिर्ध्येया ह्युपासकैः ।
उमार्धविग्रहा शुक्ला त्रिनेत्रा चन्द्रशेखरा ॥
नीलग्रीवा परानन्दप्रमोदा ताण्डवप्रिया ।
ब्रह्मविष्णुमहादेवैरुपास्या गुणमूर्तिभिः ॥

सर्वमूर्तिविहीनस्य सर्वमूर्तेः शिवस्य तु ।
तथाप्येषा परा मूर्तिरित्येषा शाश्वती श्रुतिः ॥

सूत. सं.—यज्ञवैभवखण्डः अ. २८

इति सूतसंहितायाम् ।

निरस्तदोषसम्बन्धं निरुपाधिकमव्ययम् ।
दिव्यमप्राकृतं नित्यं नीलकण्ठं त्रिलोचनम् ॥
चन्द्रार्धशेखरं शुद्धं शुद्धस्फटिकसन्निभम् ।
शुद्धमुक्ताफलाभासमुपास्यं गुणमूर्तिभिः ॥
विशुद्धज्ञानकरणं विषयं सर्वयोगिनाम् ।
कोटिसूर्यप्रतीकाशं चन्द्रकोटिसमप्रभम् ॥
अप्राकृतगुणाधारमनन्तमहिमास्पदम् ।
अस्ति सच्चित्सुखाकारमलक्षणपदास्पदम् ॥
निर्विकल्पं निराकारं निरस्ताशेषविप्लवम् ।
स्वप्रकाशं पराकाशमनौपम्यमनामयम् ॥
सर्वज्ञं सर्वगं शान्तं सर्वशक्तिनिरङ्कुशम् ।
शिवरुद्रमहादेवभवादिपदसंज्ञितम् ॥
अद्वितीयमनिर्देश्यं परं ब्रह्म सनातनम् ॥

सि. शि. प. २

इति सिद्धान्तशिखामणौ ।

वेदाहमेतं पुरुषं महान्तमादित्यवर्णं तमसस्तु पारे ।
सर्वाणि रूपाणि विचित्य धीरः। नामानि कृत्वाभिवदन् यदास्ते ॥

आदित्यवर्णं तमसः परस्तात्। तमेवं विद्वानमृत इह भवति। नान्यः पन्था विद्यतेऽयनाय। प्रजापतिश्चरति गर्भे अन्तः। अजायमानो बहुधा विजायते। तस्य धीराः परिजानन्ति योनिम्।
इति पुरुषसूक्ते।

"**योनिश्च हि गीयत**" इति बादरायणसूत्रस्य साक्षात् परमेश्वर एव भूतयोनिरित्युच्यत इति श्रीमन्नीलकण्ठभाष्यम्। देव एव देवतेत्युच्यते परशब्दाबहुत्ववाचिदेवशब्दात्तल्। "**परो देवो महादेवः सोऽयं देवस्तदैक्षत। द्यावाभूमिं जनयन्देव एक**" इति स महादेव एव सकलभूतकारणं परं ब्रह्म श्रूयते इत्यादि। "**तानि परे तथा ह्याह**"।

ब्र. सू. अ. ४, सू. १४

इति सूत्रे श्रीमन्नीलकण्ठभाष्ये प्रपञ्चितमिति।

नीलकण्ठ भा. पृ. १३१

मूलम्—

स ब्रह्मा स शिवः सेन्द्रः सोऽक्षरः परमस्स्वराट्।
स एव विष्णुः स प्राणः स कालोऽग्निः स चन्द्रमाः॥ ८॥
स एव सर्वं यद्भूतं यच्च भव्यं सनातनम्।
ज्ञात्वा तं मृत्युमत्येति नान्यः पन्था विमुक्तये॥ ९॥

स ब्रह्मेति-बृंहतीति **ब्रह्मा**, शिवमस्यास्तीति **शिवः**, इन्दतीति **इन्द्रः**, न क्षरतीत्य**क्षरः**, वेष्टि व्याप्नोतीति **विष्णु**रित्यादियोगवृत्त्या

शिवजगन्मयत्वसर्वगत्वादिना वा भूतभविष्यद्वर्तमानकालीनब्रह्मेन्द्रोपेन्द्रादिसर्वशब्दाभिधेयः सः साकारनिराकारात्मकेष्टप्राणभावलिङ्गरूपी परमात्मैव नान्यः कोऽपीति तमिष्टलिङ्गादिरूपिणमीश्वरं, ज्ञात्वा-बुध्वैवेत्यर्थः ।

महादेवस्तु सर्वात्मा सर्ववस्त्ववभासकः ।
सर्वानन्दकरः पूर्णः सर्वदेवोत्तमोत्तमः ॥

सू. सं. यज्ञ. अ ४०

पुरुषो वै रुद्रस्तन्महो नमः । विश्वं भूतं चित्रं बहुधा जातं जायमानं च यत्, सर्वो ह्येष रुद्रस्तस्मै रुद्राय नमः ।

सर्वज्ञः सर्ववित् साक्षी सर्वस्य जगतः सदा ।
परमार्थपरानन्दः परज्ञानघनाद्वयः ॥
शिवः शम्भुर्महादेवो रुद्रो ब्रह्म महेश्वरः ।
स्थाणुः पशुपतिर्विष्णुरीश ईशान ईश्वरः ॥
परमात्मा परः पारः पुरुषः परमेश्वरः ।
पुराणपरमः पूर्णस्तत्वं काष्ठा परा गतिः ॥
पतिर्देवो हरो हर्ता भर्ता स्रष्टा पुरातनः ।
महाव्यासो महाधारः अत्ता विश्वाधिकः प्रभुः ॥
महर्षिर्भूतपालोऽग्निराकाशो हरिरव्ययः ।
प्राणो ज्योतिः पुमान् भीमः अन्तर्यामी सनातनः ॥
अक्षरो दहरः साक्षादपरोक्षः स्वयं प्रभुः ।
असंग आत्मा निर्द्वन्द्वः प्रत्यगात्मादिसंज्ञितः ॥

उमासहायो भगवन्नीलकण्ठास्त्रिलोचनः ।
ब्रह्मणा विष्णुना चैव रुद्रेणापि सदा हृदि ॥
उपास्यमानः सर्वात्मा सर्ववस्तुविवर्जितः ।
न च नामानि रूपाणि शिवस्य परमात्मनः ॥
तथापि मायया तस्य नामरूपे प्रकल्पिते ।
शिवो रुद्रो महादेवः शङ्करो ब्रह्मसत्परम् ॥
एवमादीनि नामानि विशिष्टानि परस्य तु ॥
विष्णुनारायणादीनि नामानि परमेश्वरे ।
कथंचिद्योगवृत्त्या तु वर्तन्ते न तु मुख्यया ॥
विश्वरूपाय विश्वासलभ्याय विदितात्मने ॥

सू. सं. मुक्ति. अ. २, यज्ञवै. अ. २५-२७

इति आगमसूतसंहितादिषु ।

सर्वं खल्विदं ब्रह्म, एतत्सर्वमात्मैव, यस्मिन्निदं संच-विचैति सर्वं, यस्मिन्देवा अधिविश्वे निषेदुः, तदेव भूतं तदु भव्यम्,

निरालम्ब-नारायणादि

"पुरुष एवेदं सर्वं यद्भूतं यच्च भव्यम्"

श्वेताश्व. अ. ३

"भूतं च मे भविष्यच्च मे"

रुद्राध्याय अ. २

"विश्वरूपाय वै नमः"

महानारायणोपनिषत्

"विरूपेभ्यो विश्वरूपेभ्यश्च वो नमः"

रु. अ. ४

"पूर्णमिदं पूर्णमदः" "ईशावास्यमिदं सर्वं"

ईश.

"क्षरं प्रधानममृताक्षरं हरः येनाक्षरपुरुषं वेद सत्यम्"

सर्वाननशिरोग्रीवः सर्वभूतगुहाशयः ।
सर्वव्यापी च भगवान् तस्मात्सर्वगतः शिवः ॥

श्वेताश्व. अ. १-३

इति श्वेताश्वतरादिश्रुतौ ।

सर्वगोऽपि स्थितः शम्भुः स्वाधारे हि विशेषतः ।
तस्मादन्यत्र विमुखः स्वेष्टलिङ्गे यजेच्छिवम् ॥
शिवस्य सर्वगत्वेऽपि सर्वत्र रतिवर्जितः ।
स्वेष्टलिङ्गे यजन्देवं सर्वगत्वनिरासकः ॥
पूजाविधौ नियम्यत्वाल्लिङ्गमात्रे स्थितं शिवम् ।
पूजयन्नपि देवस्य सर्वगत्वं विभावयेत् ॥

सि. शि. प. १०

इत्यादिना बहुधा प्रपंचितत्वात् ।

यश्च ब्रह्मा यश्च विष्णुरित्यारभ्य ब्रह्मविष्णुरुद्रोमाविनायकादि-सर्वप्रपंचवाच्यत्वं प्रतिपाद्यते तथा सर्वश्रुति-सामरस्यसर्वचिदचिद्वस्त्वं-तर्यामितया सर्वशब्दवाच्यः परमेश्वरश्शिव इति विज्ञायते ।

देवा ह वै स्वर्गं लोकमगमन् । ते देवा रुद्रमपृच्छन् । को भवानिति । सोऽब्रवीदहमेकः प्रथममासम् वर्तामि च भविष्यामि च । नान्यः कश्चिन्मत्तो व्यतिरिक्तः ॥ सोऽन्तरा-दन्तरं प्राविशत् ।

इत्युपक्रम्य यो वै रुद्रो स भगवान् यश्च ब्रह्मा यश्च विष्णु-र्रित्यादिना—अथर्वशिरसि ब्रह्मविष्णुरुद्रेन्द्रचन्द्रदिनेंद्रादिशब्दानां परशिववाचकत्वेन व्यवस्थापनात् । इति ।

"**अवस्थितेरिति काशकृत्स्नः**" ब्र. सू. अ. १, पा. ४

"**गतिसामान्यात्**" ब्र. सू. पा. १

इति सूत्रे श्रीमन्नीलकण्ठश्रीकरभाष्ययोः प्रदर्शितत्वाच्च ।

ब्रह्माद्यखिलशब्दवाच्यः सर्वगतोऽपि स परशिवो विष्णुब्रह्मादि निखिलमुमुक्षुजनोपासनार्थं मुख्यतः स्थूलसूक्ष्मपरेतित्रिविधरूपस्तेषु गुरूपदिष्टस्वस्वरूपेष्टलिङ्गात्मकपररूप एव धीरैर्लिङ्गाङ्गिभिर्भक्तमाहेश्वरादिभिः षट्स्थलब्रह्मिभिरुपास्यो नान्यः स्थूलसूक्ष्मरूपो ब्रह्मविष्ण्वादिदेवतान्तरश्चेति निगमागमश्रुतिस्मृतिपुराणेतिहासाद्यनेकप्रबलप्रमाणग्रन्थोक्तयुक्तिमनुसृत्य ब्रह्मसूत्रादिभाष्यकृन्नीलकण्ठपण्डिताराध्यप्रभृतिभिः शिवाचार्यैर्राद्धान्तितो विशेषार्थ इत्यस्माकमाशयः । **तं सनातनं**-पुरातनं परशिवलिङ्गरूपिणं शिवमित्यर्थः । **ज्ञात्वा**-अन्तर्विचारेण विदित्वेति विशिष्टार्थो न तु बाह्यक्रियया सर्वत्रोपास्यत्व बुद्धिः कार्येति भावः, तथा चोक्तमागमाम्नायादिषु

तदीयं त्रिविधं रूपं स्थूलं सूक्ष्मं च तत्परम् ।
अस्मदाद्यमरैर्दृश्यं स्थूलं सूक्ष्मं च योगिभिः ॥
ततः परं तु यन्नित्यं ज्ञानमानन्दमव्ययम् ।
तन्निष्ठैस्तत्परैर्भक्तैर्दृश्यं तद्व्रतमास्थितैः ॥

वातुलशुद्धाख्यतन्त्रतत्वभेदपटलः

इति तन्त्रसंग्रहे ।

अतः शिवः सर्वजगद्विभासकः स्वयंप्रकाशः स्वयमेव केवलः।
मयोदितो लिङ्गमिति द्विजर्षभास्तदेव पूज्यं श्रुतिमस्तकास्थितम् ॥

सू. स. यज्ञ. अ. २८

अपरिच्छिन्नमव्यक्तं लिङ्गं ब्रह्म सनातनम् ।
उपासनार्थमन्तस्थं परिच्छिन्नं स्वमायया ॥

सि. शि. प. ६

अलिङ्गमेकमव्यक्तं लिङ्गं ब्रह्मेति निश्चितम् ।
स्वयं ज्योतिः परं तत्वं परे व्योम्नि व्यवस्थितम् ॥

कूर्म. पु. भा. २, अ. १०

सूक्ष्मत्वात्कारणत्वाच्च लयनाद्गमनादपि ।
लक्षणात्परमेशस्य लिङ्गमित्याभिधीयते ॥

योगशिखोपनिषत् अ. २

प्रत्यगानन्दरूपात्मा मूर्ध्नि स्थाने परे पदे ।
तस्याः शिखाया मध्ये परमात्मा व्यवस्थितः ॥

त्रिशिखब्राह्मणोपनिषत्

स ब्रह्मा स शिवः सेन्द्रः सोऽक्षरः परमः स्वराट् ॥

महानारायण

गुरुर्लिङ्गं समादाय शिष्यमस्तकचित्कलाम् ।
निजस्वभावमात्रेण विलोक्याकृष्य तां कलाम् ।
लिङ्गे संस्थाप्य पादाम्बुस्नानं कृत्वा चरस्य च ॥

वीरभद्रपुराणम्

स्वशरीरे स्वयं ज्योतिः स्वरूपं पारमार्थिकम् ।
क्षीणदोषाः प्रपश्यन्ति नेतरे माययावृताः ॥

पाशुपतब्रह्मोपनिषत्

तमेव धीरो विज्ञाय प्रज्ञां कुर्वीत ब्राह्मणः ।

ब्रह्म. गीत. अ. १

निष्कलं निर्गुणं शान्तं निर्विकारं निराश्रयम् ।
निर्लेपकं निरापायं कूटस्थमचलं ध्रुवम् ॥
ज्योतिषामपि तत् ज्योतिस्तमः पारे प्रतिष्ठितम् ।
भावाभावविनिर्मुक्तं भावनामात्रगोचरम् ॥

योगशिखोपनिषत् अ. ३

साकारमनित्यं नित्यं निराकारमिति श्रुतेः ।

त्रिपाद्विभूति महानारायणोपनिषत् अ. २

हृत्पुण्डरीकमध्यस्थं चैतन्यं ज्योतिरव्ययम् ।
कदम्बगोळकाकारं तुर्यातीतं परात्परम् ॥

त्रिशिखब्राह्मणोपनिषत्

यदक्षरं परं ब्रह्म तत्सूत्रमिति धारयेत् ।
सूचनात् सूत्रमित्याहुः सूत्रं नाम परं पदम् ॥
तत्सूत्रं धारयेद्योगी योगवित्तत्वदर्शिनाम् ।

ब्रह्मोपनिषत्

एक एव शिवो नित्यस्ततोन्यत्सकलं मृषा ।
तस्मात्सर्वान्परित्यज्य विष्णुब्रह्मादिकान्सुरान् ॥

शिव एव सदा ध्येयः सर्वसंसारमोचकः ॥

शरभोपनिषत् ३०-३१

सन्त्यज्य हृद्गुहेशानं देवमन्यं प्रयान्ति ये ।
ते रत्नमभिवांछन्ति त्यक्तहस्तस्थकौस्तुभाः ॥

महोपनिषत् अ. ३

मुनिः-मननशीलो **धीरो**-धीमान् लिङ्गाङ्गी शिवभक्तमाहेश्वरादिरित्यर्थः । **मृत्युं**-मरणं तदुपलक्षितजननमपि । **अत्येति**-ध्यान ज्ञानात्मकशिवयोगमहामखेनोत्तरति । अजननमरणधर्मवान् साक्षाच्छिवो भवतीत्यर्थः । इण् गताविति धातोः ।

ब्रह्मवेद ब्रह्मैव भवति, ईशं ज्ञात्वा अमृता भवन्ति ।
तरति शोकमात्मवित् । ज्ञात्वा शान्तं शान्तिमत्यन्तमेति ॥

श्वेत. अ. ३-४-६

अजमात्मानं मत्वा धीरो न शोचति ।
तमात्मस्थं येऽनुपश्यन्ति धीरास्तेषां सुखं शाश्वतं नेतरेषाम् ।

सुबालोपनिषत् खं. ३

ध्यानज्ञानात्मकः सूक्ष्मः शिवयोगो महामखः ।

क्रियासार उ. २७

कीटो भ्रमरयोगेन भ्रमरो भवति ध्रुवम् ।
मानवः शिवयोगेन शिवो भवति निश्चयम् ॥

लिं. पु. भा. २, अ. २१

इति श्रुत्याद्युक्तेश्च ।

विमुक्तये-विमोक्षाय, सकलदुःखनिवृत्तिनित्यानन्दपदप्राप्ति-रूपलिङ्गाङ्गसामरस्यसुखायेत्यर्थः। एतच्छिवयोगमार्गं विना **अन्यः पन्था**-अन्यः कोऽपि मार्गः। **न**-नास्त्येवेत्यर्थः।

तमेवं विदित्वा अतिमृत्युमेति। नान्यः पन्था विद्यतेऽयनाय॥
इति पुरुषसूक्तोक्तेः।

मूलम्—

सर्वभूतस्थमात्मानं सर्वभूतानि चात्मनि।
संपश्यन् ब्रह्म परमं याति नान्येन हेतुना॥ १०॥

सर्वभूतस्थमिति—आत्मानं-परमात्मानमिष्टलिङ्गरूपपरशिव-मित्यर्थः। **सर्वभूतस्थं**-ब्रह्मादिस्तंबान्तेषु सर्वेषु भूतेषु तिष्ठतीति सर्व-भूतस्थमिति ब्रह्मादिस्तम्बपर्यन्तसमस्तचराचरवस्तुष्वन्तर्यामित्वेन ब्रह्माण्डे भानुवद्गुहादिषु प्रदीपवद्घटादिष्वाकाशवदविकारात्मना वर्त-मानमित्यर्थः। **आत्मनि**-परमात्मवस्तुनि, शिवलिङ्ग इत्यर्थः। **सर्वभूतानि**-ब्रह्मादिस्तम्बान्तानि सकलस्थावरजङ्गमवस्तून्यपि सूत्रे मणिगणा इव मयूराण्डरसे करचरणाद्यवयव इव, वटबीजे महातरु-मूलशाखादिवद्वा विद्यन्त इति च। मुनिर्ज्ञानी शिवभक्तमाहेश्वरादिः सम्पश्यन्—अन्तर्विचारेण परिजानन् सन्, **परमं ब्रह्म**-परतरशिवलिङ्ग रूपपरमशिवम्। **याति**-स्वस्वरूपतया प्राप्नोतीति भावः। या प्रापण इति धातोः। **अन्येन हेतुना**-एतद्विना अन्येन केनापि कारणेन। **न याति**-न प्राप्नोतीत्यर्थः। तथा चोक्तं श्रुत्यन्तरादिषु।

रुद्रो जनानां हृदि सन्निविष्टः । यो रुद्रोऽग्नौ योऽप्सु य ओषधीषु यो रुद्रो विश्वा भुवनानि विवेश तस्मै रुद्राय नमो अस्तु ॥

शतरुद्रीय

इत्यादिश्रुतौ ।

"सर्वभूतगुहाशयम्"

ईश्वरस्सर्वभूतानां हृद्देशेऽर्जुन तिष्ठति ।

भ. गी. अ. १८

तदन्तरस्य सर्वस्य तदु सर्वस्यास्य बाह्यतः ।

यस्तु सर्वाणि भूतान्यात्मन्येवानुपश्यति ॥

सर्वभूतेषु चात्मानं ततो न विजुगुप्सते ॥

ईशावास्य

सर्वभूतस्थमात्मानं सर्वभूतानि चात्मनि ।

ईक्षते योगयुक्तात्मा सर्वत्र समदर्शनः ॥

सर्वभूतस्थितं यो मां भजत्येकत्वमास्थितः ।

सर्वथा वर्तमानोऽपि स योगी मयि वर्तते ।

यो मां पश्यति सर्वत्र सर्वं च मयि पश्यति ॥

तस्याहं न प्रणश्यामि स च मे न प्रणश्यति ॥

इति गीतादिषु ।

यस्यान्तस्थानि भूतानि यस्मात् सर्वं प्रवर्तते ।

यदाहुस्तत्परं तत्त्वं स देवस्स्यान्महेश्वरः ॥

कूर्म. पु. भा. २, अ. ३१

चन्द्रकान्ते यथा तोयं सूर्यकान्ते यथानलः ।
बीजे यथाङ्कुरस्सिद्धस्तथात्मनि शिवः स्थितः ॥

सि. शि. प. ५

इति सिद्धान्तशिखामणौ ।

मूलम्—

आत्मानमरणिं कृत्वा प्रणवं चोत्तरारणिम् ।
ध्याननिर्मथनाभ्यासात्पापं दहति पण्डितः ॥ ११ ॥

आत्मानमिति—पण्डितः—शिवानुभवज्ञानी भक्तमाहेश्वरादिरित्यर्थः । **आत्मानं**-स्वनिर्मलचित्तमित्यर्थः । "**आत्मा चित्ते शरीरे च**" इत्यमरोक्तेः । **अरणिं कृत्वा**-अधः काष्ठं कृत्वेत्यर्थः । **प्रणवं**-अकारोकारमकारमात्रात्रयात्मकमोंकारमित्यर्थः । ॐकाररूपब्रह्मलिङ्गापरपर्यायसदाशिवमिति यावत् । **उत्तरारणिं च कृत्वा**-उपरिकाष्ठं च कृत्वेत्यर्थः । **ध्याननिर्मथनाभ्यासात्**-अनुदिनमुचित काले तैलधारावद्दीर्घघण्टानिनादवदविच्छिन्नमुच्चारणानुचिन्तनरूपाभ्यासाल्लिङ्गाङ्गसामरस्यबोधकप्रणवपञ्चाक्षरीजपाभ्यासादित्यर्थः । **पापं**-तनुत्राज्मनःकृतमविदितं विदितं वाखिलदुरितमपीत्यर्थः । **दहति**-दहनं करोति दह भस्मीकरण इति धातोः । तथाहि श्रूयते श्रुति शिवागमादिषु ।

"**ॐ तद्ब्रह्म**" प्रणवो धनुः शरो ह्यात्मा ब्रह्मतल्लक्ष्यमुच्यते ।

अप्रमत्तेन वेद्धव्यं शरवत्तन्मयो भवेत् ॥
ह्रस्वो दहति पापानि दीर्घः संपत्प्रदोऽव्ययः ।
अर्धमात्रासमायुक्तः प्रणवो मोक्षदायकः ॥
तैलधारामिवाच्छिन्नं दीर्घघण्टानिनादवत् ।
अवाच्यं प्रणवस्याग्रं यस्तं वेद स वेदवित् ॥
हृत्पद्मकर्णिकामध्ये स्थिरदीपनिभाकृतिम् ।
अङ्गुष्ठमात्रमचलं ध्यायेदोङ्कारमीश्वरम् ॥

ध्यानबिन्दूपनिषत्

ध्यात्वा मध्यस्थमात्मानं कलशान्तरदीपवत् ।
अङ्गुष्ठमात्रमात्मानमधूमज्योतिरूपकम् ॥
प्रकाशयन्तमन्तस्थं ध्यायेत्कूटस्थमव्ययम् ।
ध्यायन्नास्ते मुनिश्चैव चासुप्तेरामृतेस्तु यः ॥
जीवन्मुक्तः स विज्ञेयः स धन्यः कृतकृत्यवान् ॥

पैङ्गलोपनिषत् अ. ३

ॐकारः सर्वमन्त्राणमुत्तमः परिकीर्तितः ।
ॐकारेण प्लवेनैव संसाराब्धिं तरिष्यति ॥
उमार्धविग्रहो देवो रुद्रः सत्यादिलक्षणः ।
संसारतारकस्यास्य प्रणवस्यार्थ उच्यते ॥ सू. सं. यज्ञ. अ. २

अथ हैनं ब्रह्मचारिण ऊचुः । किं जप्येनामृतत्वं ब्रूहीति ।
स होवाच याज्ञवल्क्यः शतरुद्रीयेणेत्येतानि ह वा अमृतस्य नाम धेयान्येतैर्ह वा अमृता भवन्तीति

जाबालोपनिषत् २

शतरुद्रीयसंज्ञस्तु मन्त्रो जप्यो महत्तरः ।
रुद्रजापी विमुच्येत महापातकपञ्जरात् ॥
सम्यक्ज्ञानं च लभते तेन मुच्येत बन्धनात् ॥
अनेन सदृशं जप्यं नास्ति सत्यं श्रुतौ स्मृतौ ।
एषा पंचाक्षरी विद्या शतरुद्रीयमध्यगा ।
पंचाक्षरे महादेवः सर्वदा सुप्रतिष्ठितः ॥
आचार्यमुखतः प्राज्ञा सिद्धत्येवाचिरेण तु ।
आचार्यरहितो मन्त्रः पुंसोऽनर्थस्य कारणम् ॥

सू. सं. यज्ञः अ. २४

तस्माज्जीवो भवेच्छम्भुः क्रिमिवत् कीटचिन्तनात् ।

श्रीकर भा. पृ. ४२

ॐकारात्मकलिङ्गरूपसदाशिवस्मरणपूर्वकध्यानेन—रसवेधेन ताम्रादिकं यथा स्वभावसिद्धताम्रादिकं विहाय हेमत्वं प्राप्नोति । क्रिमिः कीटको भृङ्गध्यानेन स्वभाविकक्रिमित्वनिवृत्तिपूर्वकभृङ्गत्वं यथा प्राप्नोति तथा परशिवात्मकत्वेन प्रणवोपासनं यो जीवः करोति स तथैव स्वाभाविकजीवत्वनिवृत्तिपूर्वकशिवत्वं प्राप्नोतीति रहस्यमुपदिष्ट-मिति । **ॐमिति ब्रह्म ओमितीदँ सर्वम्** इत्यादि शिक्षावल्यष्टमानु-वाकभाष्ये वृषभपण्डिताराध्यचरणैः प्रदर्शितमत्र संक्षिप्तं इति ।

प्रसादि-प्राणलिङ्गिस्थले

मूलम्——स एव माया परिमोहितात्मा शरीरमास्थाय करोति सर्वम् । स्त्र्यन्नपानादिविचित्रभोगैः स एव जाग्रत्परितृप्तिमेति ॥ १२ ॥

स्वप्ने स जीवः सुखदुःखभोक्ता स्वमायया कल्पितजीवलोके । सुषुप्तिकाले सकले विलीने तमोऽभिभूतः सुखरूपमेति ॥ १३ ॥

स एवेति-प्रणवात्मकशिव एव लिङ्गमेवेत्यर्थः । **मायापरिमोहितात्मा**-माययाऽविद्यया परिमोहितो व्यामोहित आत्मा यस्य सः तथा भूतः सन्, अनाद्यविद्यासंबंधात्किंचिज्ञत्वकिंचित्कर्तृत्वादि धर्मवान् जीवात्मा सन्नित्यर्थः । **शरीरं**-देहं तदुपलक्षितेन्द्रियादिकमपीत्यर्थः । **आस्थाय**-उपस्थाय । सङ्गम्योपलब्ध्वेति भावः । **स्त्र्यन्नपानादिविचित्रभोगैः** - वनिताशनवसनादिनानाविचित्रभोग - साधनैः सह । **सर्वं**-समस्तव्यवहारादिकमपि । **करोति**-कुरुते आचरति, डु कृञ् करण इति धातोः । **स एव**-स विश्वाख्यो जीव एव । **जाग्रत्परितृप्तिं**-जाग्रदवस्थायां संतृप्तिम् । **एति**-प्राप्नोति । इण् गताविति धातोः । **स जीवः**-स तैजसाख्यो जीव एवेत्यर्थः । **स्वप्ने**-देहेन्द्रियव्यापारशून्ये केवलमानसिकादि

व्यापारात्मके स्वप्नावस्थायामित्यर्थः । संकुचितावयवकूर्मवद्वा-समानावस्थायामिति यावत् । **स्वमायया**-स्वकीयाऽविद्यया **कल्पित जीवलोके**-संकल्पितजीवप्रपञ्चे । **सुखदुःखभोक्ता**-सुखं च दुःखं च सुखदुःखे, ते भुङ्क्त इति सुखदुःखभोक्ता । जाग्रत्कृतकर्म-वासनानुसारेण सुखदुःखेऽनुभवन्सन्नित्यर्थः । **सुषुप्तिकाले**-केवल तमसावृतमायावृत्यात्मकसुषुप्त्यवस्थायामित्यर्थः । स्वार्भकान् स्वान्तर्गर्भीकृत्य निद्रायां स्थितकुक्कुटवद्वासमानावस्थायामिति यावत् । **सकले**-निखिलमनोव्यापारेऽपि विलीने सति । केवलतमसावृतमाया-वृत्तौ तल्लीने सतीत्यर्थः । **सः**-तत्प्राज्ञाख्यो जीवः । **तमोभिभूतः**-केवलतमसावृतः सन् । **सुखरूपं**-सुखस्वरूपनिद्रानन्दम् "**सुख-महमस्वाप्सं न किञ्चिद्वेदिषम्**" इत्याकारात्मकप्राकृतिका-नन्दमित्यर्थः । **एति**-प्राप्नोति इण् गताविति धातोः । बद्धजीवस्य-व्यवहारपद्धतिरियं किन्तु त्यागभोगयोगाङ्गात्मको विश्वतैजस प्राज्ञाख्यः शुद्धजीवस्तु तत्तदवस्थासु तत्तद्व्यापारादिकमपि सर्वं तत्तल्लिङ्गमुखार्पणधिया भक्त्या च करोति भुंक्ते चात एव स लिङ्गार्पितोपभोगेन तन्निर्लेपतामेवेयादिति विशेषस्तयोरेतादृशं वैलक्षण्यं ज्ञेयमिति भावोऽलमतिविस्तरेण ।

"**अंशो नानाव्यपदेशात्**" ब्र. सू. अ. २, पा ३, सू. ४०

अनाद्यविद्यासम्बन्धात् तदंशो जीवनामकः ।
देवतिर्यङ्मनुष्यादिजातिभेदे व्यवस्थितः ।
मायी महेश्वरस्तेषां प्रेरको हृदि संस्थितः ॥

सि. शि. पं. ५

यथा सुदीप्तात्पावकात् विस्फुलिङ्गाः सहस्रशः प्रभवन्ते। सरूपाः तथाक्षाराद्विविधाः सौम्यभावाः प्रजायन्ते तत्र चैवापियंति ।

मुं. म. २, खं. १

आलयः सर्वभूतानां लोकानां सर्वसम्पदाम् ।
यद्भवेत् परमं ब्रह्म स्थलं तत्प्राहुरक्षरम् ॥
परनिर्वाणनिष्ठानां यद्भवेत्परमं पदम् ।
तदाहुः स्थलमद्वैतं शिवज्ञानैकतत्पराः ॥
स्वशक्तिक्षोभमात्रेण स्थलं तद्विविधं भवेत् ।
शक्तिः प्रवृत्तिराख्याता निवृत्तिर्भक्तिरीरिता ।
शक्त्या प्रपञ्चसृष्टिस्स्याद्भक्त्या तद्विलयो मतः ॥
शक्तिवैचित्र्यतो रूपं नीरूपमपि याति हि ।
भक्तिवैचित्र्यतो रूपमपि नीरूपतामियात् ॥
आत्मोपभोगजातानि द्रव्याणि त्रिविधानि हि ।
स्थूलाख्यं प्रविविक्ताख्यमानन्दाख्यमिति त्रिधा ॥
स्थूलद्रव्यं भवेत् रूपं प्रविविक्तं रुचिर्भवेत् ।
आनन्दस्तु भवेत् तृप्तिरेवमेव पृथक् क्रमात् ॥
रूपद्रव्यार्पको विश्व इष्टलिंङ्गे स्वभावतः ।
रुचिद्रव्यार्पकः साक्षात् प्राणलिङ्गे तु तैजसः ॥
भावलिङ्गे सदा प्राज्ञ आनन्दार्पक उच्यते ।
लिङ्गार्पणधिया ह्यात्मा प्रसादसुखमश्नुते ॥

तत्तदर्पणतो लब्धं प्रसादं तत्तदादरात् ।
भुङ्क्ते यत्नात् स्वयं विश्वतैजसप्राज्ञरूपतः ॥
जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्यादिसर्वावस्थासु सर्वदा ।
लिङ्गार्पितोपभोगेन निर्लेपोऽयं न संशयः ॥
लेपोऽङ्गं न जहेज्जातु तज्ज्ञं स्पृशति न क्वचित् ।
सर्पिषा लिप्यते पाणी रसना नैव लिप्यते ॥
यथा कालिकया दृष्टौ संपृक्तापि न लिप्यते ।
पक्ष्मणोरन्तरा तारा तथा सम्यक् शिवात्मवित् ॥
शरीरादिपदार्थांश्च दत्वा दानं समर्पणम् ।
समर्प्य सोऽहमस्मीति दासोऽहं भाव उच्यते ॥
इन्द्रियादागतं किञ्चिद्यत्सुखं तच्छिवार्पितम् ।
तत्प्रसादन्तु भोक्तव्यं तदिन्द्रियमुखेन च ।
येन गन्धरसोरूपस्पर्शशब्दरातिक्रियाः ।
एतेनैव विजानाति किमत्र परिशिष्यते ॥
एवं लिङ्गार्पितं सर्वमिति यो वेत्ति तत्वतः ।
सोऽश्नुते सकलान्भोगान्विपश्चित् ब्रह्मणा सह ॥
लिङ्गदेही शिवात्मायं लिङ्गाचारो न लौकिकः ।
सर्वं लिङ्गमयं रूपं लिङ्गेन सममश्नुते ॥
सर्वाङ्गलिङ्गमेव स्यादन्नपानाद्यमर्पितम् ।
प्रसादतृप्तिरेव स्यात्सर्वं लिङ्गमयत्वतः ॥
एतदर्पणसद्भावज्ञानं वेदान्तवाक्यजम् ।
गुरूपदेशतः साध्यं नान्यथा शास्त्रकोटिभिः ॥

अनु. सू. अ. २-७

अनात्मात्मेत्युभे तत्त्वे वेदितव्ये विवेकतः ।
अनात्मरूपो देहादिरात्मा तद्व्यतिरिच्यते ॥
अनात्माचारोऽनाचार ईरितः समलः सुखम् ।
देहादिधर्मो ह्यज्ञानलक्षणो लौकिको जडः ॥
अनात्माचारतत्त्वज्ञैरनाचारः प्रकीर्तितः ।
आत्माचारो ह्यदेहादिधर्मः सुज्ञानलक्षणः ॥
अलौकिकस्स्यादजडः सद्भिराचार आदृतः ॥

विशेषार्थ प्र. अ. ३

जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्याख्यावस्थारूपेण भाति यः ।
स विश्वतैजसप्राज्ञसमाख्यः क्रमशो भवेत् ॥
विश्वो हि स्थूलभुक् नित्यं तैजसः प्रविविक्तभुक् ।
प्राज्ञस्त्वानन्दभुक् साक्षी केवलस्सुखलक्षणः ॥

ब्र. गी. अ. ८

य एष सुप्तेषु जागर्ति कामं कामं पुरुषो निर्मिमाणः ।
तदेव शुक्रं तद्ब्रह्म तदेवामृतमुच्यते ॥

कठ. उ. अ. २, व. ५

सर्वं ह्येतद्ब्रह्मायमात्मा ब्रह्मणोऽयमात्मा चतुष्पात् । जागरितस्थानो बहिः प्रज्ञः सप्तांग एकोनविंशतिमुखः स्थूलभुक् वैश्वानरः प्रथमः पादः ॥ स्वप्नस्थानोऽन्तः प्रज्ञस्सप्ताङ्ग एकोनविंशतिमुखः, प्रविविक्तभुक् तैजसो द्वितीयः पादः । यत्र सुप्तो न कञ्चन कामं कामयते कञ्चन स्वप्नं पश्यति तत् सुषुप्तम् ।

सुषुप्तस्थान एकीभूतः प्रज्ञानघन एवानन्दमयो ह्यानन्दभुक् चेतोमुखः प्राज्ञस्तृतीयः पादः ॥ एषु सर्वेश्वर एषु सर्वज्ञ एषोऽन्तर्याम्येषु योनिः सर्वस्य प्रभवाप्ययौ हि भूतानाम् ॥ नान्तःप्रज्ञं न बहिःप्रज्ञं नोभयतःप्रज्ञं न प्रज्ञानघनं न प्रज्ञं नाप्रज्ञम् ॥ अदृष्टमव्यवहार्यमग्राह्यमलक्षणमव्यपदेश्यमेकात्म-प्रत्ययसारं प्रपञ्चोपशमं शान्तं शिवमद्वैतं चतुर्थं मन्यन्ते स विज्ञेयः ।

माण्डूक्य.

बद्धशुद्धादिभेदेन जीवत्रयमिदं स्मृतम् ।
गुरुदीक्षाविहीनश्च शिवभक्तिविवर्जितः ॥
स्वकर्तृत्वाभिमानी तु बद्धः स पशुरुच्यते ।
गुरुदीक्षां परां लब्ध्वा कैङ्कर्यत्रयसंयुतः ॥
शान्त्यादिसद्गुणोपेतो मुमुक्षू रागवर्जितः ।
शिवाधीनसुधीर्भक्तशुद्धजीव इति स्मृतः ॥
शिवयोगशिवज्ञानविभवानन्दसंयुतः ।
प्रचण्डातपमध्यस्थशुद्धकर्पूरदीपवत् ॥
शिवाकारे पराकाशे कोटिसूर्यप्रकाशके ।
विलीनचित्तवृत्तिस्तु मुक्तजीव इति स्मृतः ॥

श्रीकरभा. २०७

इति सूत्रश्रुत्यनुभवसूत्रागमादिषु बहुधा प्रपंचितमति विस्तर-भयान्नलिख्यतेऽस्माभिरत्र ।

मूलम्—

पुनश्च जन्मांतरकर्मयोगात्स एव जीवः स्वपिति प्रबुद्धः ।
पुरत्रये क्रीडति यश्च जीवस्ततस्तुजातं सकलं विचित्रम् ।
आधारमानन्दमखण्डबोधं यस्मिन् लयं याति पुरत्रयं च
॥ १४ ॥

पुनश्चेति-पुनश्च पुनरपि, **स एव जीवः**-स प्राज्ञाख्यो जीव एव, **जन्मान्तरकर्मयोगात्**-अन्यज्जन्म जन्मान्तरं तस्य कर्म जन्मान्तरकर्म तस्य योगस्तस्मात्-जन्मान्तरीयकर्मवासनासंबन्धादित्यर्थः । **स्वपिति**-शेते, **प्रबुद्धः**-सुषुप्त्यवस्थायां जाग्रतः सन्, **पुरत्रये**-पुराणां स्थूलसूक्ष्मकारणशरीराणां त्रयं तस्मिन् तनुत्रये **क्रीडति**-विनोदं करोति, क्रीडा विहरण इति धातोः । **ततस्तु**-तस्मादेव, **यश्च जीवः**-यो विश्वादिजीवः साक्षात् शिव एव न त्वन्यः । चकारस्त्वेवकारार्थे विद्यते, तस्माज्जातं तत्प्रादुर्भूतं, **विचित्रं**-आश्चर्यं नानानामरूपात्मकं वेत्यर्थः, **सकलं च**-समस्तैतच्चराचरजगत्, **पुरत्रयं** च स्थूलादिदेहत्रयं चकारादन्यदपि, **यस्मिन्**-यत्परब्रह्माणि परशिवलिङ्गे, **लयं**-लीनं दर्शनाभावं नत्वत्यन्तनाशमित्यर्थः । **याति**-प्राप्नोति, यद्ब्रह्मणो लिङ्गादुद्भवति च, तद्ब्रह्मलिङ्गम् । **आधारं**-अखिलजगदाधारं, **आनन्दं**-नित्यानन्दरूपं, **अखण्डबोधं**-परिपूर्णज्ञानात्मकमिति ज्ञेयमित्यर्थः । तथाहि श्रूयते ।

एकमेव परं ब्रह्म सच्चिदानन्दलक्षणम् ।
शिवतत्त्वं शिवाचार्याः स्थलमित्याहुरादरात् ॥

यत्रादौ स्थीयते विश्वं प्राकृतं पौरुषं यतः ।
लीयते पुनरन्ते च स्थलं तत् प्रोच्यते ततः ॥

अ. सू. अ. २

लीयते गम्यते यत्र जगदेतच्चराचरम् ।
तल्लिङ्गमिति विख्यातं लिङ्गतत्त्वपरायणैः ॥

इत्यागमे

विश्वं भूतं चित्रं बहुधा जातं जायमानं च यत् सर्वो-ह्येष रुद्रस्तस्मै रुद्राय नमः ।

नारायणोपनिषत्

विज्ञानात्मा सह देवैश्च सर्वैः प्राणा भूतानि संप्रति तिष्ठन्ति यत्र । तदक्षरं वेद्यते यस्तु स सर्वज्ञः सर्वमेव विवेशेति

प्रश्न. उ. ४

य एष सुप्तेषु जागर्ति कामं कामं पुरुषो निर्मिमाणः । तदेव शुक्रं तद्ब्रह्म तदेवामृतमुच्यते । तस्मिन् लोकाः श्रिताः सर्वे तदु नात्येति कश्चन एतद्वै तत् ॥ सूर्यो यथा सर्वलोकस्य चक्षुः न लिप्यते चाक्षुषैर्बाह्यदोषैः । एकस्तथा सर्वभूतान्तरात्मा न लिप्यते लोकदुःखेन बाह्यः । एको वशी सर्वभूतान्तरात्मा एकं रूपं बहुधा यः करोति । तमात्मस्थं येऽनुपश्यन्ति धीरास्तेषां सुखं शाश्वतं नेतरेषाम् ॥ नित्यो नित्यानां चेतनश्चेतनानामेको बहूनां यो विदधाति कामान् । तमात्मस्थं येऽनुपश्यन्ति धीरास्तेषां शान्तिः शाश्वती नेतरेषाम् ॥ इति

कठ. अ. २, व. २

मूलम्—

एतस्माज्जायते प्राणो मनः सर्वेन्द्रियाणि च ।

खं वायुर्ज्योतिरापश्च पृथ्वी विश्वस्य धारिणी ॥ १५ ॥

एतस्मादिति—एतस्मात्-एतद्ब्रह्मणः परशिवलिङ्गादित्यर्थः । **प्राणः**-सर्वचेतनान्तर्वृत्तिरूपप्राणानिल इत्यर्थः । **"स प्राणमसृजत आत्मन एष प्राणो जायत"** इत्यादिश्रुतेः । **मनः**-सङ्कल्पविकल्पात्मकं मनः । **सर्वेन्द्रियाणि च**-चक्षुरादिसकलेन्द्रियाणि च । **खं**-आकाशः । **वायुः**-मरुत्, **ज्योतिः**-अग्निः । **आपः**-जलम् । **विश्वस्य धारिणी**-विश्वंभरी जगदाश्रयेत्यर्थः । **पृथ्वी च**-भूमिश्च **जायते** उत्पद्यते । पिण्डाण्डब्रह्माण्डाद्यखिलजगत्सृष्टिर्भवतीति तात्पर्यम् ।

यतो वा इमानि भूतानि जायन्ते, येन जातानि जीवन्ति ।

तै. भृ. अ. १

येनेदं भ्राम्यते विश्वं यदाकाशान्तरं शिवम् ।
योगिभिश्चिन्त्यते तत्त्वं महादेवस्सशंकरः ॥

सामवेदे, कूर्म. पु. भा. २, अ. ३१

एष ब्रह्मैष इन्द्र एष प्रजापतिरेते सर्वे देवा इमानि च पंच महाभूतानि ।

ऐतरेयश्रुतिः

एष एव हि देवाश्च भूतानि भुवनानि च ।
अण्डजा जारुजाश्चैव स्वेदजा उद्भिजा अपि ॥

ब्र. गी. अ. ३

"ब्राह्मणोऽस्यमुखमासी" दित्यारभ्य "प्राणाद्वायुरजायत" ।

नाभ्या आसीदन्तरिक्षं शीर्ष्णोद्यौः समवर्तत ।
पद्भ्यां भूमिर्दिशः श्रोत्रात् । तथा लोकाँ अकल्पयन् ॥

इति श्रुत्याद्युक्तेः ।

शरणस्थलम्

मूलम्—

यत्परं ब्रह्म सर्वात्मा विश्वस्यायतनं महत् ।
सूक्ष्मात् सूक्ष्मतरं नित्यं सत्वमेव त्वमेव तत् ॥ १६ ॥

यदिति–यत्परं ब्रह्म-यो महादेवः परतरशिवलिङ्गमित्यर्थः । **सर्वात्मा**-सकलचराचरभूतान्तर्गतत्वात्स्तर्वात्मिस्वरूप इत्यर्थः । **विश्वस्य**-जगतः । **आयतनं**-आलयम् । आश्रयभूतत्वादालयमित्यर्थः । **महत्**-बृहत्, **सूक्ष्मात्**-सूक्ष्मवस्तुनोऽपि, **सूक्ष्मतरं**-अतिसूक्ष्मं, **नित्यं**-त्रिकालाबाधितं, **सत्वं**-सतो भावस्सत्वं सद्रूपं । **तदेव**-तद्ब्रह्मैव लिङ्ग-मेवेत्यर्थः, **त्वमेव**-युष्मच्छब्दगोचरः प्रत्यगात्मैव एवेत्यव्ययमत्र निर्धारणे वर्तते । "**तत्त्वमसि**" इति श्रुतेः अत्र तस्यैवाहं, तवैवाहं, त्वमेवाहमित्याकारकचिन्तनारूपानुसंधानमवगम्यत इति भावः ।

ऐक्यस्थलम्

मूलम्—

जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्यादि प्रपञ्चं यत्प्रकाशते ।
तद्ब्रह्माहमिति ज्ञात्वा सर्वबन्धैः प्रमुच्यते ॥ १७ ॥

जाग्रदिति-यत्-यद्ब्रह्मणः सकाशाल्लिङ्गादित्यर्थः । **जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्यादिप्रपञ्चं**-जाग्रदाद्यवस्थात्मकसकलव्यापारादिकमपीत्यर्थः । **प्रकाशते**-भासते । "**तस्य भासा सर्वमिदं विभाति**" इति श्रुतेः ।

मुण्डक. मं. २, खं. २

यद्भासा भासते विश्वं यत्सुखेनानुमोदत

सि. शि. प. १

इति सिद्धान्तशिखामण्युक्तेश्च ।

तद्ब्रह्माहमिति-तद्ब्रह्मैव परतरशिवलिङ्गमेवाहमिति, **ज्ञात्वा** विदित्वा । **मुनिर्ज्ञानी** शिवभक्तो मुमुक्षुः । **सर्वबन्धैः**-अविद्याहृदयग्रन्थ्यादिसमस्तप्रतिबन्धकैरित्यर्थः । **प्रमुच्यते**-प्रकर्षेण मुच्यते । तद्बन्धनाद्विमुक्तो भवतीति यावत् । मुच्लृ मोक्षण इति धातोः ।

यथा सर्वे प्रमुच्यन्ते कामा येऽस्य हृदि स्थिताः ।
अथ मर्त्योऽमृतो भवत्यत्र ब्रह्म समश्नुते ॥
भिद्यते हृदयग्रन्थिः छिद्यन्ते सर्व संशयाः ।
क्षीयन्ते चास्य कर्माणि तस्मिन् दृष्टे परावरे ॥ इति श्रुतेः ।

मुंण्डक. मं. २ खं. २; बृहदार. अ. ४, ब्रा. ४

मूलम्—

त्रिषु धामसु यद्भोग्यं भोक्ता भोगश्च यद्भवेत् ।
तेभ्यो विलक्षणस्साक्षी चिन्मात्रोऽहं सदाशिवः ॥
॥ १८ ॥

त्रिष्विति–**त्रिषु धामसु**-जाग्रत्-स्वप्नसुषुप्तित्रयेषु स्थानेषु, **यद्-भोग्यं**-भोक्तुं योग्यं यद्वस्त्वित्यर्थः । **भोक्ता**-तदनुभोक्ता जीवः, **भोगश्च**-तदाकारवृत्तिश्च । **यत्**-यः, **भवेत्**-स्यात्, **तेभ्यो**-भोग्यादि त्रयेभ्यः । **विलक्षणः**-विशिष्टसच्चिदानन्दादिलक्षणः । **साक्षी**-तत्साक्षी-**चिन्मात्रः**-चैतन्यमात्रः । **सदाशिवः**-प्रत्यक्षशिव एव । **अहं**-अस्मच्छब्दप्रत्ययविषयः । तथा चोक्तमनुभवसूत्रादौ ।

त्रिषु धामसु यद्भोग्यं भोक्ता भोगश्च यो भवेत् ।
त्रिविधं प्रति यो वेद स भुञ्जानो न लिप्यते ।
अहं कर्ता समस्तस्य धर्माधर्मस्य कर्मणः ।
इत्यनेनाभिमानेन कर्मकाण्डोऽयमुच्यते ॥
नाहं कर्तास्य कर्तृत्वं नैव साक्षी स्वभावतः ।
इत्यनेनाभिमानेन ज्ञानकाण्डोऽयमुच्यते ।
न कर्ताहं न साक्षी च शिव एवेति कर्मणोः ।
द्वयाभिमानराहित्यं भक्तिकाण्डोऽयमुच्यते ॥
शुक्तिः कर्मपदं, सरोरुहदलं ज्ञानं पदं, भक्तिकम् ।
तप्तायोघनमेघसंसृतिपयोबिन्दुः स्थितस्तत्क्रमात् ।

साफल्यं, विफलत्वमाकृतितया प्रायेण नाशं गतो ।
नाम्नाप्येव शिवात्मिकां परतरां भक्तिं किमाचक्ष्महे ॥

कर्ता कारयिता कर्म करणं कार्यमेव च ।
सर्वमात्मतया भाति प्रसादात् पारमेश्वरात् ॥

अनु. अ. ७-८

भोक्ता देवो महेश्वरः । शिवो दाता शिवो भोक्ता शिवस्सर्वमिदं जगत् ॥ त्रिषु धामसु यद्भोग्यं भोक्ता यश्च प्रकीर्तितः । उभयं ब्रह्म यो वेद स भुञ्जानो न लिप्यते ॥ इति

श्रीकरभा. पृ. ४७; ब्र. गी. अ. ८

मूलम्—

मय्येव सकल जातं मयि सर्वं प्रतिष्ठितम् ।
मयि सर्वं लयं याति तद्ब्रह्माद्वयमस्म्यहम् ॥ १९ ॥

इति प्रथमः खण्डः ॥

मयीति-मत्त एव यद्ब्रह्मणः परशिवलिङ्गादित्यर्थः मयीति पंचम्यर्थे छान्दसत्वात्सप्तमी । मय्येवेति पदमुत्तरत्रान्वयः । **सकलं**-चराचरात्मकसमस्तं जगत् । **जातम्**-उत्पन्नम् । **सर्वं**-अखिलम् स्थावरजङ्गमात्मकं विश्वमित्यर्थः । **प्रतिष्ठितं**-प्रकर्षेण स्थितम् । **लयं च**-लीनमदर्शनं च । **याति**-प्राप्नोति 'या प्रापण' इति धातोः ।

यत्रादौ स्थीयते विश्वं प्राकृतं पौरुषं यतः ।
लीयते पुनरन्ते च स्थलं तत् प्रोच्यते ततः ॥

अनु. अ. २

इत्युक्तत्वात् ।

तत्-तस्मात् सकलं प्रपञ्चसृष्टिस्थितिसंहारकारणत्वात् । **ब्रह्म**-बृहत् देशकालादिपरिच्छेदशून्यं । **अद्वयं**-अद्वितीयं ज्ञातृज्ञानज्ञेयविभागशून्यशिवतत्त्वापरपर्यायलिङ्गमेवेत्यर्थः । **अहम्**-नान्योऽहमिति ।

एक एव रुद्रो न द्वितीयाय तस्थे ।

नारायणोपनिषत् शैव भाष्यं पृ. ५२

शिवोऽहमिति भावो हि शिवतापत्तिकारणम् ।
शिव एव जगत्सर्वं शिव एवाहमित्यपि ।
भावयन् परमो योगी भवदोषैर्न बाध्यते ॥

सि. शि. प. १६-१९

इत्यादिश्रुतिसिद्धान्तशिखामण्युक्तेः ।

नमश्शिवायेति शिवं प्रपद्ये शिव प्रसीदेति शिवं प्रपद्ये ।
शिवात्परं नेति शिवं प्रपद्ये शिवोऽहमस्मीति शिवं प्रपद्ये ॥

वि. प्र. अ. ४

इति विशेषार्थप्रकाशिकायां मायिदेवप्रभुणापि प्रदर्शितत्वाच्च ।

इति श्री सखरायपत्तन क्षीरस्वामिमठाध्यक्ष्यैः श्रीसदाशिवशिवाचार्यैर्विरचिते शिवाद्वैतप्रकाशक कैवल्योपनिषत्सादाशिवभाष्ये

प्रथमः खण्डः समाप्तः ॥

*

अथ द्वितीयः खण्डः

उपास्योपासकत्वयोरैकत्वं दर्शयति श्रुतिरणोरणीयानित्यादिना ।

मूलम्—

अणोरणीयानहमेव तद्वत्
महानहं विश्वमहं विचित्रम् ।
पुरातनोऽहं पुरुषोऽहमीशो
हिरण्मयोऽहं शिवरूपमस्मि ॥ २० ॥

अपाणिपादोऽहमचिन्त्यशक्तिः
पश्याम्यचक्षुः स शृणोम्यकर्णः ।
अहं विजानामि विविक्तरूपो
न चास्ति वेत्ता मम चित्सदाहम् ॥ २१ ॥

अणोरिति-अहमेव शिवयोगतत्परः शिवोपासकोऽहमेव किञ्चिज्ज्ञत्वादिधर्मवान् जीवसाक्षितया भासमानसर्वज्ञत्वाद्यसाधारण धर्मवान् शिव एव गुरूपदिष्टेष्टलिङ्गरूपपरमात्मैवेत्यर्थः ।

सर्वज्ञता तृप्तिरनादिबोधः स्वतन्त्रतानित्यमलुप्तशक्तिः ।
अनन्तशक्तिश्च विभोर्विधिज्ञाः षडाहुरंगानि महेश्वरस्य ॥

पारमेश्वरतन्त्रं, पटल ६

इति शिवागमोक्तेः ।

अणोः-सूक्ष्मात् । **अणीयान्**-सूक्ष्मतरः । अणुप्राणिनोऽप्यणुतर इत्यर्थः । **तद्वत्**-तथैव । **महान्**-महतो महीयानित्यर्थः । महद्वस्तुनोऽप्यतिमहानिति यावत् ।

अणोरणीयान्महतो महीयानात्मास्य जन्तोर्निहितो गुहायाम् ।

कठ. अ. १, व. २

यस्मात्परं नापरमस्ति किञ्चिद्यस्मान्नाणीयो न ज्यायोस्ति कश्चित् ।
वृक्ष इव स्तब्धो दिवि तिष्ठत्येकस्तेनेदं पूर्णं पुरुषेण सर्वम् ॥

ना. उपनिषत्

अशरीरं शरीरेष्वनवस्थेष्ववस्थितम् ।
महान्तं विभुमात्मानं मत्वा धीरो न शोचति ॥

कठ. अ. १, व. २

इत्याद्यन्यश्रुतयोऽपि भणन्ति । अहमित्युत्तरत्रान्वयः ।

विश्वं-व्यापको जगद्रूपो वा । यद्वेष्टप्राणभावादिनवलिङ्गरूप इत्यर्थः । **विचित्रं**-विचित्रो विलक्षणस्त्रिलोचनत्वादिविरूपात् **यद्वा** विविधनामरूपात्मकश्चन्द्रशेखरत्वादिविचित्रलीलाविग्रहवानित्यर्थः । विश्वं विचित्रमिति वचसी पुल्लिंगत्वेन परिणेये । पुरातनोऽहमित्यादि पुल्लिङ्गत्वेन निर्देशात् । **पुरातनः** आद्यः सनातनः पुराण इति यावत् ।

अणीयसँ हि परात्परं यन्महतोमहान्तं यदेकमव्यक्तमनन्तरूपम् । विश्वं पुराणं तमसः परस्तात् ॥

नारायण

ईशानो भूतभव्यस्य स एवाद्यः स विश्व एतद्वैतत् ।

कठ. अ. २, व. ४

रुद्रो वै शाश्वतं पुराणम् ।

अ. शि. उ.

इत्यादिश्रुतेः ।

पुरुषः-पुरि शरीरे पुरीतति नाड्यां वा शयनात्पुरुषः । आत्मेष्टलिङ्गरूपाशिवः, समस्तचेतनाचेतनप्राणिदेहान्तर्वर्ति 'पुरुष-शब्दवाच्यः शिवलिङ्गरूपपरमेश्वर इत्यर्थः ।

"योऽसावसौ पुरुषः सोऽहमस्मि"

ईशावास्य

"अंगुष्ठमात्रः पुरुषोऽन्तरात्मा सदा जनानां हृदये सन्निविष्टः। इन्द्रियेभ्यः पराह्यर्था" इत्युपक्रम्य **"अव्यक्तात्पुरुषः परः। पुरुषान्नपरं किंचिन् सा काष्ठा सा परा गति"**रित्यन्तमुक्तं कठोपनिषदि ।

अंगुष्ठमात्रः पुरुषो मध्य आत्मनि तिष्ठति ।
अंगुष्ठमात्रः पुरुषो ज्योतिरिवाधूमकः ॥

कठ. अ. १-२, व. ३-४-६

अंगुष्ठमात्रः पुरुषोऽगुष्ठं च समाश्रितः ।

नारायण

"एष त आत्मा सर्वान्तरः स वा अयं पुरुषः सर्वासु पूर्षु पुरि शय"

बृहदारण्यक अ. २-३, ब्रा. ५-४)

इत्याद्यन्यश्रुतेः ।

ईशः-ईष्ट इतीशो हरिब्रह्माद्यखिलभूतानामपीश्वरः स्वामी महालिङ्गरूपपरशिव इत्यर्थः ।

"ईशानो भूतभव्यस्य"

कठ. अ. २, व. ४

"ईश्वरः सर्वभूतानां"

ईशः सर्वस्य जगतः प्रभुः प्रीणाति विश्वभुक् ।

नारायण

पशूनां ब्रह्मविष्ण्वादिदेवानां पतिरीश्वरः ।

पशूनां पतये जगतां पतये ।

रुद्राध्याय अ. २

परब्रह्ममहालिङ्गं प्रपंचातीतमव्ययम् ।

तदेतत्सर्वभूतानामान्तरस्थानगोचरम् ॥

वीरशैवानन्दचन्द्रिका पृ. ३६

इति श्रुत्याद्यनेकोक्तेः ।

हिरण्मयः-हिरण्यमिव हिरण्मयो ज्योतिर्लिङ्गमयमहादेव इत्यर्थः ।

नमो हिरण्यबाहवे हिरण्यवर्णाय हिरण्यपतयेऽम्बिकापतये उमापतये पशुपतये नमो नमः ।

नारायणश्रुति

नमो हिरण्यबाहवे सेनान्ये दिशां च पतये नमो नमः ॥

रुद्राध्याय अ. २

असौ योऽवमर्पति नीलग्रीवो विलोहितः । इत्यादिश्रुतेः ।

सर्वलोकविधातारमीश्वरं हेमरूपिणम् ।

हिरण्मयश्मश्रुकेशं हिरण्मयनखं तथा ॥

कष्याद्यासनवद्धवक्त्रं नीलग्रीवं त्रिलोचनम् ॥

श्रीकरभाष्ये पृ. ७४

इत्याद्युक्तेश्च ।

शिवरूपमिति-शिवरूप इति पुल्लिंगतया विपरिणेयः पुरुषः ईश इत्यादिपुल्लिंगसाहचर्यात् । **शिवरूपोऽस्मि** साक्षाल्लिङ्गरूप परमेश्वर एवास्मीत्यर्थः ।

अहं ब्रह्मास्मि संबुध्य इदं सर्वं च मन्मयम् ।
मयि विद्या समुद्दिष्टा विमुक्तिर्यन्निबन्धनी ॥ इत्युक्तेः ।

उवटाचार्यकृत ईशावास्य भाष्यम् पृ. २

पाणिपादः-पाणी च पादौ च पाणिपादम् । न विद्यते पाणिपादं यस्य स तथा भूतोऽहम् ।

अपाणिपादो जवनो ग्रहीता । पश्यत्यचक्षुस्सशृणोत्यकर्णः ।
स वेत्ति वेद्यं न च तस्यास्ति वेत्ता तमाहुराद्यं पुरुषं महान्तम् ॥

श्वेताश्व. अ. ३

यद्वा-पाणिपादादिकर्मेन्द्रियवर्जित इति यावत् । **अचिन्त्य शक्तिः**-चिन्तयितुमशंक्या शक्तिर्यस्य स तथा भूतः । ऐच्छिकशक्ति मान्विविधशक्तिमान्वेत्यर्थः ।

अनेजदेकं मनसो जवीयो नैनद्देवा आप्नुवन् पूर्वमर्षत् ।
स पर्यगाच्छुक्रमकायमव्रणम् । ईशावास्य

"अस्थूलमनण्वह्रस्वमदीर्घम्" बृहदा. अ. ३, ब्रा. ७

अथ परा यया तदक्षरमधिगम्यते । यत्तदद्रेश्यमग्राह्य मगोत्रमवर्णमचक्षुःश्रोत्रं तदपाणिपादं । नित्यं विभुं सर्वगतं सुसूक्ष्मं तदव्ययं यद्भूतयोनिं परिपश्यन्ति धीराः ।

मुंड. मं. १, खं. १

परास्य शक्तिर्विविधैव श्रूयते स्वाभाविकी ज्ञानबलक्रिया च ॥

श्वेताश्व. अ. ६

इत्याद्यनेकश्रुतेः ।

अथवानन्तकल्याणगुणैकघन ईश्वरः ।
शिव इत्युच्यते सद्भिश्शिवतत्त्वार्थवेदिभिः ॥

वी. अनंद चं. पृ. ३८

इति स्मरणाच्च ।

अचक्षुः-न विद्येते चक्षुषी यस्य स तथा भूतः सन् प्राकृत भौतिकजडाङ्गेन्द्रियादिरहितोऽप्राकृताजडलिङ्गेन्द्रियादिविशिष्टस्सन्नि - त्यर्थः । पश्यामि-शिवलिङ्गमुखत ईक्षे । तद्वदकर्णः सन् सोऽहं शृणोमि-प्रसादलिङ्गमुखेन सर्वं शृणोमीत्यर्थः ।

"विश्वतश्चक्षुरुतविश्वतो मुखः"

श्रुतिसार भा. पृ. १५

केनेषितं पतति प्रेषितं मनः केन प्राणः प्रथमः प्रैति युक्तः । केनेषितां वाचमिमां वदन्ति चक्षुःश्रोत्रं क उ देवो युनक्ति । श्रोत्रस्य श्रोत्रं मनसो मनो यद्वाचोह वाचं च उ प्राणस्य प्राणश्चक्षुषश्चक्षुरतिमुच्य धीराः प्रेत्यास्माल्लोकादमृता भवन्ति ।

केन. खं. १

स्थूलाङ्गे स्थूलरूपेण सूक्ष्माङ्गे सूक्ष्मरूपतः ।
कारणे कारणत्वेन तिष्ठन्त्येतानि खानि हि ॥
तेष्वेषु खेषु सर्वेषु लिङ्गं सत्यादिलक्षणम् ।
गुरूपदेशसंसिद्धं भासते सर्वतोमुखम् ॥
एतल्लिङ्गमुखं यत्र दृश्यते सूक्ष्मदर्शिभिः ।
यदामनन्ति वेदाश्च तपांसि नियमास्तथा ॥
हृदयं हृदयस्येति श्रोत्रं श्रोत्रस्य सर्वदा ।
वाचो वाक् त्वक् त्वचः पाणिः पाणेश्चक्षुश्चक्षुषः ॥
पादः पादस्य जिह्वाया जिह्वा गुह्यस्य गुह्यकम् ।
नासिका नासिकायाश्च पायोः पायुरिति स्थितिः ॥
तल्लिङ्गमुखमित्याहुः शिवसिद्धान्ततान्त्रिकाः ।
प्रत्येकलिङ्गमस्यैव मुखं वक्ष्ये पृथक् पृथक् ॥
घ्राणस्य घ्राणमाचारलिङ्गस्य मुखमुच्यते ।
जिह्वायाश्च तथा जिह्वा गुरुलिङ्गमुखं भवेत् ॥
चक्षुषश्च तथा चक्षुः शिवलिङ्गमुखं भवेत् ।
त्वचस्त्वक्चररूपस्य लिङ्गस्य मुखमुच्यते ॥
मुखं प्रसादलिङ्गस्य श्रोत्रं श्रोत्रस्य कथ्यते ।
हृदयं हृदयस्यैव महालिङ्गमुखं भवेत् ॥

अनुभवसूत्रं, अ. ६

नेता त्वमिन्द्रियाणां च सर्वज्ञानप्रबोधकः ।
सांख्ययोगश्च हंसश्च मृत्युंजय नमोऽस्तु ते ॥

मृत्युंजयस्तोत्रे

इत्यादिश्रुत्यानुभवसूत्रादिषु बहुधा प्रपंचितं सविस्तरमत्र संक्षिप्तम् ॥

यद्वा-चक्षुः श्रोत्रादि ज्ञानेन्द्रियरहित इति यावत्। **विविक्तरूपश्चाहं** सूक्ष्मरूपो विविधरूपो वा भूत्वा चाहम्। **विजानामि**-सकलं विशेषेण जानामि। इष्टप्राणभावलिङ्गादिविविधरूपस्सन् सर्वं जानामीति भावः। **सदा**-निरन्तरं, भूतभविष्यद्वर्तमानेष्वपि कालेष्वित्यर्थः। **चिदहं**-चैतन्यस्वरूपोऽहं, **यद्वा** चिदुपलक्षित सच्चिदानन्दादिपंचलक्षणलक्षितोऽहमित्यर्थः।

"चेता केवलो निर्गुणश्च"

प्रश्नोपनिषत्

"ज्ञानमयमात्मा" "ज्ञानमानन्दं ब्रह्म"

निष्कलं निष्क्रियं शान्तं निरवद्यं निरञ्जनम्।
अमृतस्य परं सेतुं दग्धेन्धनमिवानलम्॥

श्वेताश्व. अ. ६

चिद्रूपं हि परं तत्त्वं शिवाख्यं विश्वकारणम्।
निरस्तविश्वकालुष्यं निष्कलं निर्विकल्पकम्॥
सत्तानन्दपरिस्फूर्तिसमुल्लासकलामयम्।
अप्रमेयमनिर्देश्यं मुमुक्षुभिरुपासितम्॥

सि. शि. प. ६

इति श्रुतिसिद्धान्तशिखामण्युक्तेः।

"चिदानन्दरूपः शिवोऽहं शिवोऽहम्"
"शिवोऽहमस्मीति शिवं प्रपद्ये"

इत्यभिज्ञोक्तेश्च।

मम-मां, ममेति कर्मणि षष्ठी । **वेत्ता**-ज्ञाता । **नास्ति**-न विद्यते, कोऽपि न वेत्तीत्यर्थः ।

मूलम्—

वेदैरनेकैरहमेव वेद्यो
वेदान्तकृद्वेदविदेव चाहम् ।
न पुण्यपापे मम नास्ति नाशो
न जन्मदेहेन्द्रियबुद्धिरस्ति ॥ २२ ॥

न भूमिरापो न च वह्निरस्ति
न चानिलो मेऽस्ति न चाम्बरं च ॥ २३ ॥

एवं विदित्वा परमात्मरूपं
गुहाशयं निष्कलमद्वितीयम् ।
समस्तसाक्षिं सदसद्विहीनं
प्रयाति शुद्धं परमात्मरूपम् ॥ २४ ॥

वेदैरिति—अनेकैः-चतुर्विधैः, **वेदैः**-ऋग्यजुराद्याम्नायैः, **अहमेव**-अस्मच्छब्दाभिधेय आत्मैव, लिङ्गरूपशिव एवेत्यर्थः । **वेद्यः**-वेत्तुं योग्यः । **वेदान्तकृत्**-वेदानामन्ता वेदान्ता उपनिषदः, तान् करोतीति वेदान्तकृत् । उपनिषत्कर्तेत्यर्थः । **वेदवित्**-वेदान्वेत्तीति वेदवित् वेदज्ञोऽहमेवेत्यर्थः ।

"शास्त्रयोनित्वात्"

ब्र. सू. अ. १, पा. १ सू. ३

अस्य महतो भूतस्य निश्वसितमेतदृग्वेदो यजुर्वेदस्साम-वेद इत्यादि "**शिवो मामेव पितरः**" **अष्टादश नामेतासां विद्यानां भिन्नवर्त्मनां। आदिकर्ता शिवस्साक्षाच्छूलपाणिरिति-श्रुतिः ॥**

श्रीकरभा. पृ. ३६

ईश्वरस्सर्वविद्यानामीश्वरस्सर्वभूतानां ब्रह्माधिपतिर्ब्रह्मणो-धिपतिः ब्रह्मा शिवो मे अस्तु सदाशिवोम्।

नारायणोपनिषत्

"**ब्रह्मयोनिः स वा एष पुरुषः**" इति श्रुत्याद्युक्तेः।

"यस्य निश्वसिता वेदा ऋग्वेदयजुर्वेदसामवेद" इति श्रुतौ तथाश्रूयते शास्त्रयोनित्वादिति सूत्रे भगवता व्यासेन वेदप्रतिपाद्यत्वं वेदकारणत्वं च शिवस्य प्रतिपादितमिति। पुरुषसूक्तभाष्ये प्रदर्शित-त्वाच्च। **मम**-मे। **पुण्यपापे**-पुण्यं च पापं च पुण्यपापे धर्माधर्मजन्या-दुरितदुरिते **न स्तः**-न विद्येत इत्यर्थः।

पुण्यपापे विधूय परात्परं पुरुषमुपैति विद्वान्। अपापविद्धम्।

ईशावास्य

इत्यादिश्रुतेः।

नाशः-हानिः, **नास्ति**-न विद्यते, सच्चिदानन्दादिरूपपरशिव-स्वरूपत्वात्। **जन्मदेहेन्द्रियबुद्धिः**-जन्म च देहश्चेन्द्रियाणि च

बुद्धिश्चैषां समाहारो जन्मदेहेन्द्रियबुद्धिः । लिङ्गव्यत्ययःछान्दसः । जननमरणतनुकरणेन्द्रियादिकमपि । **नास्ति**-न विद्यते ।

न जायते म्रियते वा विपश्चिन्नायं कुतश्चिन्न बभूव कश्चित् ।
अजो नित्यः शाश्वतोऽयं पुराणो न हन्यते हन्यमाने शरीरे ॥

कठ. अ. १, व. २

सपर्यगाच्छुक्रमकायमव्रणमस्नाविरं शुद्धमपापविद्धम् ।

ईशावास्य

इत्यादिश्रुतेः ।

मे-मम, **भूमिः**-पृथ्वी, **आपः**-जलम्, **वह्निश्च**-अग्निरपि, **न**-नास्ति । **अनिलश्च**-वायुरपि, **नास्ति**-न विद्यते । **अम्बरं च**-आकाशोऽपि **नास्ति**-न विद्यते । चकारस्त्वप्यर्थेऽस्ति । आत्मन एवाकाशादिपंचभूतोत्पत्तेस्तत्पंचभूतान्यात्मरूपाणि नेति भावः ।

आत्मन आकाशः संभूतिराकाशाद्वायुः ।

तै. अ. १, ब्रह्मानन्दवल्ली

स यदा सोम्य वयांसि वासो वृक्षं संप्रतिष्ठन्ते ।
एवं ह वै तत्सर्वं पर आत्मनि संप्रतिष्ठते ॥

पृथ्वी च पृथ्वी मात्रा चापश्चापो मात्रा च तेजश्च तेजो मात्रा च वायुश्च वायुमात्रा चाकाशश्चाकाशमात्रा च ॥

प्रश्नोपनिषत् ४

"**आकाशवत्सर्वगतश्च पूर्णः**" इत्यादिश्रुतेः ।

शांकरभा. पृ. २०

एवं-इत्थं, **निष्कलं**-अविद्यादिकलंकरहितम् । **अद्वितीयम्**-अद्वयम् । सजातीयविजातीयभेदरहितस्वगतैकभेदविशिष्टमित्यर्थः ।

"निष्कलं निष्क्रियं शान्तम्"

श्वेताश्व. अ. ६

"एकमेवाद्वितीयं ब्रह्म"

छान्दोग्य. अ. ६, ख. २

इत्यादिश्रुतेः ।

गुहाशयं-प्राणिनां हृदयाकाशे सन्निहितं ।

आत्मास्य जन्तोर्निहितो गुहायाम् ।

कठ. अ. ७, व. २

रुद्रो जनानां हृदये सन्निविष्टः ।

श्रीकरभा. पृ. ४६३

एष सर्वेषु भूतेषु गूढोऽत्मा न प्रकाशते ।
दृश्यते त्वग्रया बुध्या सूक्ष्मया सूक्ष्मदर्शिभिः ॥

कठ अ १, व. २

गुहां प्रविश्य तिष्ठन्तं यो भूतेभिर्व्यपश्यत, एतद्वैतत् ।

एको देवः सर्वभूतेषु गूढः सर्वव्यापी सर्वभूतान्तरात्मा कर्माध्यक्षः सर्वभूताधिवासः साक्षी चेता केवलो निर्गुणश्च ॥

श्वेताश्व. अ. ६

इत्यादिश्रुतेः ।

परमात्मरूपं-परतरशिवलिङ्गरूपपरमात्मानम् । **विदित्वा**-शिवयोगी भक्तमाहेश्वरादिर्ज्ञात्वेत्यर्थः । **समस्तसाक्षिं**-चेतनाचेतन-सकलप्रपंचसाक्षिणम् ।

सर्वात्मा शंकरो नाम साक्ष्येव सकलस्य तु ।

ब्र. गी. अ. २

इति ब्रह्मगीतोक्तेः ।

सदसद्विहीनं-सच्चासच्चसदसत्सतो **विहीनं**-सदसद्विहीनं जडाजडप्रपंचविरहितम्, विलक्षणमिति यावत् । **शुद्धं**-परिशुद्धम् । **निर्मलं**-अविद्यादिमलरहितमित्यर्थः ।

"**शुद्धमपापविद्धम्**" इति श्रुतेः ।

ईशावास्य

परमात्मरूपं-परतरशिवलिङ्गस्वरूपपरमात्मानम् । परब्रह्म-परशिवमित्यर्थः । **प्रयाति**-प्राप्नोति । सहजलिङ्गांगसामरस्य सुख-मनुभवतीत्यर्थः ।

यथा नद्यः स्यन्दमानाः समुद्रेऽस्तं गच्छन्ति नामरूपे विहाय, तथा विद्वान्नामरूपाद्विमुक्तः परात्परं पुरुषमुपैति दिव्यम् ।

मुण्ड. मं. २, खं. २

इति श्रुतेः । या प्रापण इति धातोः ।

फलश्रुतिः

मूलम्——यः शतरुद्रीयमधीते सोऽग्निपूतो भवति ।
स वायुपूतो भवति । स आत्मपूतो भवति ।
स सुरापानात्पूतो भवति । स ब्रह्महत्यायाः
पूतो भवति । स सुवर्णस्तेयात्पूतो भवति ।
स कृत्याकृत्यात्पूतो भवति ॥

तस्मादविमुक्तमाश्रितो भवति ।
अत्याश्रमी सर्वदा सकृद्वा जपेत् ॥

अनेन ज्ञानमाप्नोति संसारार्णवनाशनम् ।
तस्मादेवं विदित्वैनं कैवल्यं पदमश्नुते ॥
कैवल्यं परमश्नुते ॥ २५ ॥

इति द्वितीयः खण्डः ।

इति यजुर्वेदीया कैवल्योपनिषत् समाप्ता ॥

य इति-योऽत्याश्रमी योऽप्राकृतातिवर्णाश्रमधर्माचारवान् ॥ **महापाशुपतव्रती**त्यर्थः । अष्टावरणसंपन्नपंचाचारपरायणातीन्द्रियत्वादिगुणोपेतः षट्स्थलब्रह्मी वीरशैवभक्तमहेश्वरादिरिति भावः ।

अत्याश्रमिभ्यः परमं पवित्रं प्रोवाच सम्यग् ऋषिसंघजुष्टम् ।

श्वेताश्व. अ. ६

क्रियावन्तः श्रोत्रिया ब्रह्मनिष्ठाः स्वयं जुह्वत एकर्षिं श्रद्धयन्त-स्तेषामेवैतां ब्रह्मविद्यां वदेत । व्रतमेतत्पाशुपतं तत्समाचरे-न्मुमुक्षुर्नपुनर्भवाय । मुण्ड. मं. ३, खं. २

इत्यादिश्रुतेः ।

रुद्रं शाश्वतं वै पुराणमिषमूर्जं तमसा नियच्छतु व्रतमेतत्पाशुपतम् । अग्निरित्यादिना भस्म गृहीत्वा विमृज्याङ्गानि संस्पृशेत् । तस्माद्व्रतमेतत्पाशुपतं पशुपाशादिविमोक्षायेति रुद्रध्यानस्य पाशविच्छेदरूपस्य मोक्षफलस्य च संबन्धावगमात् । अतो यावदायुषं पाशुपतव्रतधारिणां यदुक्तमाश्रमेष्वन्तर्भावादिति तत्राह—आश्रमांतरेण रूपेणात्मानमनाविष्कुर्वन्नव्यक्तीभवन्नपि पाशुपताश्रमो विद्यासाधनब्रह्मचर्यादिधर्मसमन्वयादत्याश्रम संज्ञकोऽयमाश्रमभेदः स्वतन्त्रः परमशिवप्राप्तिहेतुः ॥

यावच्छरीरपातं वा द्वादशाब्दमथापि वा । इति

सावधित्वेन पाशुपतस्य विकल्पस्तत्रात्यन्तिकमत्याश्रम संज्ञकमपवर्गहेतुरिति व्यवस्था । एवं भुक्तिमुक्तिहेतुतयोभयात्मकमिदं व्रतं शिवप्रसादकरं श्रुतिरेव विदधाति । इति ।

"मौनवदितरेषामप्युपदेशात्" । "अनाविष्कुर्वन्नन्वयात्" ।

इति सूत्रद्वयस्य श्रीमन्नीलकण्ठभाष्ये सुस्पष्टमुक्तत्वात् ।

नी. भा. पृ. ११९-२०

प्रशान्तचित्ताय जितेन्द्रियाय प्रहीणदोषाय यथोक्तकारिणे गुणान्विताया‍नुगताय नित्यं प्रदेयमेतत्सततं मुमुक्षवे ॥ अत्याश्रमिभ्यः शान्तेभ्यो वक्तव्यं ब्रह्मवेदनम् । नाप्रशान्ताय दातव्यं नापुत्राय कदाचन ॥ अग्निरित्यादिभिर्मन्त्रैर्भस्मनोद्धूलनं तथा । त्रिपुण्ड्रधारणं चापि वदंत्यत्याश्रमं बुधाः ॥

ब्र. गी. अ. ११

अत्याश्रमसमाख्यं यद्व्रतं पाशुपतव्रतम् ।
वेदान्तेषु समस्तेषु तत्सारतरमुत्तमम् ॥
उद्धूलनं त्रिपुण्ड्रं च ज्ञानाङ्गत्वेन सादरम् ।
आमनन्ति मुनिश्रेष्ठाः श्वेताश्वतरशाखिनः ॥
अयमत्याश्रमो धर्मो यैस्समाचरितो मुदा ।
तेषामेव शिवज्ञानं संसारच्छेदकारणम् ॥

क्रियासारः उ. ८

यो वर्णानाश्रमान् सर्वान् अतीत्य स्वात्मनि स्थितः ।
सोऽतिवर्णाश्रमी प्रोक्तः सर्ववेदार्थवादिभिः ॥

वी. स. सं. २७

हृदब्जमध्ये लिङ्गं धृत्वा ज्योतिषि संविशन्ति । अत्याश्रमस्थाः परिमुच्यन्ति सर्वे लिङ्गांगशोभा मोक्षमार्गैकनिष्ठाः ॥

वीरशैवोक्तर्पसंग्रहः पृ. ७

तस्मात् हृदम्बुजे धार्यं लिङ्गमाद्यं पुरातनम् । अतिवर्णाश्रमी सोऽयं । साक्षान्मोक्षैकभाजनम् ॥ लिङ्गांगेत्यादि वाक्येन मोक्षमार्गैकतत्पराः । अमृतस्येतिवाक्येन धारणं प्रतिपादितम् ॥

तान्निष्ठा एव मनुजा अतिवर्णाश्रमे रताः ।
त एव हि महात्मानो ब्रह्मनिष्ठा उदाहृताः ॥
लिङ्गांगसामरस्येन ब्रह्मभावमुपाश्रिताः ।
सारूप्यरूपिणीं मुक्तिं संप्राप्य परदुर्लभाम् ॥
कृतकृत्या भवन्त्येव शिवानन्दभुजोऽनिशम् ।

क्रियासारः ३

लिङ्गाङ्गसंगिनां चैव पुनर्जन्म न विद्यते ।
एष पाशुपतो योगः पशुपाशनिवृत्तये ॥
सर्ववेदान्तसारोऽयमत्याश्रम इति श्रुतिः ।
परब्रह्माभिधं लिङ्गं पशुपाशविमोचकम् ॥
यो धारयति सद्भक्त्या स पाशुपत उच्यते ।
शरीरत्रितये भक्त्या लिङ्गं परशिवात्मकम् ।
यो धृत्वा विचरेद्भूमौ स पाशुपत उच्यते ॥
लिङ्गं शिवो भवेत् क्षेत्रमंगं संयोगमाश्रयः ।
तस्माल्लिङ्गांगसंयुक्तो योऽपि सोऽत्याश्रमी भवेत् ॥
ब्रह्मचारी गृहस्थो वा वानप्रस्थो यतिस्तु वा ।
यस्तु लिङ्गांगसंयुक्तस्स एवात्याश्रमी भवेत् ॥

श्रीकरभा. पृ. १-४३०

इत्याद्यनेकग्रन्थाधाराच्च कैवल्योपनिषत्प्रतिपादितब्रह्मविद्या-
याद्याधिकारी अतिवर्णाश्रमी वीरशैवभक्तमाहेश्वरादिरेव नाऽन्यःकोऽप्य-

धिकारीत्यत्रगम्यते । **शतरुद्रीयम्**-शतरुद्रस्येदम् तदधीते-**अभ्यास**-मध्ययनं पारायणं वा कुरुत इत्यर्थः । **सः**-सोऽतिवर्णाश्रमी शिवभक्त माहेश्वरादिरिति भावः । सोऽतिवर्णाश्रमीत्युत्तरत्रान्वयः । **अग्नि-पूतो भवति**-शिवज्ञानाग्निना सुपवित्रो भवति । शिवज्ञानाग्न्यातिशया-त्सर्वकर्मनिर्लेपतामियादिति भावः ॥

ज्ञानाग्निः सर्वकर्माणि भस्मसात्कुरुतेऽर्जुन ।

भ. गी. अ. ४

इति गीतोक्तेः ।

यद्वा-जाठराद्यग्निसंबंधजातपापान्मुक्तो भवत्यनलवत्पवित्रोभवत्य-नलतत्त्वोपलक्षितदृष्टिजदोषात्पूतो वा भवत्यर्थात्तनुकृतपापात्सुपवित्रो भवतीति यावत् । **वायुपूतो भवति**-शिवमन्त्रस्मरणादिना शिवमन्त्रा-त्मकत्वात्तच्छ्वासोच्छ्वासरूपानिलेन पावनो भवतीत्यर्थः । **यद्वा**-प्राणापानाद्यनिलजाद्दोषाद्विनिर्मुक्तो भवत्यनिलवत्सुपवित्रो भवत्यनिल-तत्त्वोपलक्षितत्वक्जन्य पापात्परिपूतो वा भवत्यर्थाद्वचनकृत दुरिता-द्विनिर्मुक्तो भवतीति भावः । **आत्मपूतो भवति**-मनसात्मनात्मवद्वा-पवित्रो , भवति । स्वस्वरूपेष्टलिङ्गाद्यनुसंधानात्मकमनसात्मना वा परिपूतो भवत्यर्थान्मनोजीवकृतपापात्पवित्रो भवतीति तात्पर्यम् । **सुरापानात्पूतो भवति**-मद्याद्यपेयपानजन्यमहापातकान्मुक्तो भवती-त्यर्थः । **ब्रह्महत्यायाः पूतो भवति**-ब्रह्मस्वरूपसत्पुरुषमहानुभाव हत्यादिमहादुरिताद्दूरो भवतीति भावः । **सुवर्णस्तेयात्पूतो भवति**-कनकरजतादिचौर्यजातपापाद्विनिर्मुक्तो भवतीति तात्पर्यम् । **कृत्या**-

कृत्यात्पूतो भवति-कार्याकार्यजनितदोषादिभ्यः पावनो भवतीति भावः ।

"अथैनं ब्रह्मचारिण ऊचुः । किं जप्येनामृतत्वं ब्रूहीति । स होवाच याज्ञवल्क्यः शतरुद्रीयेणेत्यादि" ।

जाबालोपनिषत्

मद्यं पीत्वा गुरुदारांश्च गत्वा स्वर्णस्तेयं ब्रह्महत्यां च कृत्वा भस्मच्छन्नो भस्मशय्याशयानो रुद्राध्यायी मुच्यते सर्वपापैः ।

श्रीकरभा. ४५०

इति श्रुतेः ।

त्यजेद्धर्ममधर्मं च उभे सत्यानृते त्यजेत् ।
उभे सत्यानृते त्यक्त्वा येन त्यजसि तत्त्यज ॥
सर्वधर्मान्परित्यज्य मामेकं शरणं व्रज ।
अहं त्वां सर्वपापेभ्यो मोचयिष्यामि राघव ॥

श्रीकरभा. पृ. ३८५

इति पुराणाद्युक्तेश्च ।

तस्मात् तदेतत्कारणात्, सर्वपापविमोचनादिति यावत् । **अविमुक्तं**-अविमुक्तनामकस्थानम् ॥ **सद्योमुक्तिकरं**-ब्रह्मलिङ्गापर-पर्यायपरमशिवपदमित्यर्थः । तथा चोक्तं वेदान्तसारोपनिषदि—

अथाश्वलायनो भगवन्तं परमेष्ठिनं परिसमेत्योवाच अविमुक्तसद्योमुक्तिकरं ब्रूहीति ।

स होवाच याज्ञवल्क्यः परमेष्ठी शिवाद्वैतश्चतुर्थश्शान्तस्स एव ध्येयस्स एव पूज्यस्तध्यानादविमुक्ता भवन्ति ॥ अयं

विशेषः, अत्याश्रमिणः साक्षादमृतीभूत्वा मोक्षीभवन्ति । न कर्मणा न प्रजया धनेन शिवं प्रपूज्यामृतत्वमानशुः । परेण शुद्धेन हृदब्जमध्ये लिङ्गं धृत्वा ज्योतिषि संविशन्ति ॥ इति ।

वीरशैवानन्द चं. पृ. १०१

आश्रितो भवति-अवलंबितो भवति । **इति**-एवं सर्वदा अनेक वारं प्रतिदिनमुचितकाल इति भावः । **सकृद्वा जपेत्**-सकृदेकवारं वाचिकतया वा जपं योऽतिवर्णाश्रमी शिवभक्तमाहेश्वरादिः कुरुते । पठनं पारायणं वा भक्त्या करोतित्यर्थः । **अनेन**-एतज्जपकर्मणा । सोऽतिवर्णाश्रमी शिवभक्तमाहेश्वरादिरित्यन्वयः, यत्तदोर्नित्यसंबन्धात् । **संसारार्णवनाशनं**-संसारसागरतारणम् । **ज्ञानं**-शिवज्ञानम् । सहज लिङ्गांगसामरस्यज्ञानमिति यावत् । **आप्नोति**-प्राप्नोति । आप्लृ व्याप्ताविति धातोः । **तस्मात्**-तदेतद्धेतोः । **एवं**-इत्थम् । पूर्वोक्त-प्रकारेणेति भावः । **विदित्वा**-सर्वं ज्ञात्वा । **कैवल्यं पदं**-सहज-लिङ्गांगसामरस्यरूपमुक्तिमित्यर्थः । **अश्नुते**-प्राप्नोति । अश व्याप्तौ संघाते चेति धातोः । द्विरुक्तिरादराद्यर्था ॥

इति शिवाद्वैतप्रकाशक कैवल्योपनिषत्सादाशिवभाष्ये

द्वितीयः खण्डः समाप्तः ।

ॐ सहनाववत्विति शान्तिः ।

इति यजुर्वेदीयकैवल्योपनिषत्सादाशिवभाष्यं समाप्तम् ।

चिद्गुरु श्री कुमारेशप्रेरितात्मा सदाशिवः !
कैवल्योपनिषद्भाष्यं रचयामास सादरम् ॥

१०४५–४९. बेङ्गळूरनगरस्थ बेङ्गळूरुप्रेस्सवेक्षकैः जि. श्रीनिवासरायमहोदयै

मुद्रापितम्

ಭಾವಪ್ರಕಾಶಕರ್ತೃಗಳಾದ ಆಸ್ಥಾನವಿದ್ವಾನ್ ಶಿವಾದ್ವೈತ ವಿದ್ಯಾಭೂಷಣ

ವೇ॥ ಬ್ರ॥ ಶ್ರೀ॥ ಮ. ಗಂ. ನಂಜುಂಡಾರಾಧ್ಯರು

ಕೈವಲ್ಯೋಪನಿಷತ್ ಸಾದಾಶಿವಭಾಷ್ಯ

(ಭಾವಪ್ರಕಾಶ)

ಭಾವಪ್ರಕಾಶ

ನಂಜುಂಡಃ ನಿಖಿಲಭುವನದೊ
ಳಂಜಿಕೆಯುಂ ಬಿಡಿಸಿ ಸೊಗವ ನೀಡಿದ ದೇವಂ ।
ಕಂಜಾಕ್ಷವಿನುತ ಚರಣಂ
ಮಂಜುಳಮೆನೆ ಶುಭವನೀಗೆ **ನಂಜುಂಡನು** ತಾಂ ॥ ೧ ॥

ಹರಸಮಯಾಂಬುಧಿಸೋಮಂ
ಪರಶಿವತತ್ತ್ವಾರ್ಥಬೋಧನೈಕವಿಲೋಲಂ ।
ವರನಿಡುಮಾಮಿಡಿ ಮಠದಾ
ಗುರುವರನೆಮಗೀಯಲಿಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಯನನಿಶಂ ॥ ೨ ॥

ವರ **ಕೈವಲ್ಯಸುಭಾಷ್ಯಕೆ**
ಬರೆದಂ **ಭಾವಪ್ರಕಾಶ**ಮುಂ ಕನ್ನಡದೊಳ್ ।
ಹರುಷದಿ **ನಂಜುಂಡಾರ್ಯಂ**
ನರಪತಿ **ಜಯಚಾಮರಾಜ**ನಾಸ್ಥಾನ ಬುಧಂ ॥ ೩ ॥

'ಅಮರವಾಣಿ'

ಸ್ಮರಾಮ್ಯಹರ್ನಿಶಂ ಶ್ರೀಮತ್ಕುಮಾರೇಶ್ವರನಾಮಕಮ್ ।
ಚಿದ್ಗುರುಂ ವಿಮಲಂ ಶಾಂತಂ ಸುಖಸಿದ್ಧಿಪ್ರದಾಯಕಮ್ ॥ ೧ ॥

ಲಿಂಗಾಂಗಸಾಮರಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ಯಜುರ್ವೇದೀಯ ಕೈವಲ್ಯೋಪನಿಷತ್ತು ಅತಿಮುಖ್ಯವಾದ ಏಕಾದಶೋಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಪ್ರಸ್ಥಾನತ್ರಯದಲ್ಲಿ ಪರಿಗಣಿತವಾದ ಹತ್ತು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಇದು ಸೇರದಿದ್ದರೂ ಅನೇಕ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಕೈವಲ್ಯವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಇದು **ಶಿವಾದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತ**ವನ್ನು ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದರಿಂದಲೂ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಇದರ ಗೂಢಾರ್ಥವು ವಿಚಾರಶೀಲರಿಗೆ ಸುಬೋಧವಾಗಲೆಂಬ ಸದುದ್ದೇಶದಿಂದ

ಈ ಉಪನಿಷತ್ತಿಗೆ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಬರೆಯಲು ತೊಡಗಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ ಈ ಗ್ರಂಥರಚನೆಯು ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಯಾಗಲೆಂಬ ಮನೀಷೆಯಿಂದ **"ಮಂಗಲಾದೀನಿ ಮಂಗಲಮಧ್ಯಾನಿ ಮಂಗಲಾಂತಾನಿ ಚ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ಪ್ರಥಂತೇ"** ಎಂಬ ಮಹಾಭಾಷ್ಯಕಾರರ ವಚನದಂತೆ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ತನ್ನ ಇಷ್ಟಗುರುವೂ, ದೈವವೂ ಆದ ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿರುವುದಲ್ಲದೆ ವೀರಶೈವ ಮತಸ್ಥಾಪಕರಾದ **ಆಚಾರ್ಯ**ರನ್ನೂ, ನಿರಂಜನಮೂರ್ತಿಯಾದ **ಪ್ರಭುದೇವ**ರನ್ನೂ ಮತ್ತು **ಬಸವಾದಿಪ್ರಮಥ**ರನ್ನೂ ನೆನೆದು ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ್ದಾರೆ:

ಅದ್ವಿತೀಯ ಷಟ್‌ಸ್ಥಲ ಪರಶಿವಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವನೂ, ಹುಟ್ಟುವುದು, ಇರುವುದು, ಬೆಳೆಯುವುದು, ಬದಲಾವಣೆ ಹೊಂದುವುದು, ಕ್ಷೀಣವಾಗುವುದು ಮತ್ತು ನಾಶಹೊಂದುವುದು ಎಂಬ ಷಡ್ಭಾವವಿಕಾರರಹಿತನಾದುದರಿಂದ ತುಂಬಿದ ಕೊಡದಂತೆಯೂ, ನಿರ್ವಾತ ದೀಪದಂತೆಯೂ, ಅಲೆಗಳಡಗಿದ ಕಡಲಿನಂತೆ ಶಾಂತನೂ, ನಿರತಿಶಯ ಸುಖ ಎಂದರೆ **"ಯಥಾ ನದ್ಯಃ ಸ್ಯಂದಮಾನಾಃ ಸಮುದ್ರೇಽಸ್ತಂ ಗಚ್ಛಂತಿ ನಾಮರೂಪೇ ವಿಹಾಯ"** ಎಂಬಂತೆ ಲಿಂಗಾಂಗಸಾಮರಸ್ಯರೂಪವಾದ ಶಿವಾನಂದಾತ್ಮಕ ಅಮೃತಾಸ್ವಾದವನ್ನು ಮತ್ತು ಸಿದ್ಧಿ ಎಂದರೆ **"ಸ ಖಲ್ವೇವಂ ವರ್ತಯನ್ ಯಾವದಾಯುಷಂ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಂ ಅಭಿಸಂಪದ್ಯತೇ । ನ ಚ ಪುನರಾವರ್ತತೇ, ನ ಚ ಪುನರಾವರ್ತತೇ ॥"** (ಛಾಂದೋಗ್ಯ) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಚನಾನುಸಾರವಾಗಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಮಲತ್ರಯಾತ್ಮಕಪಾಶದುಃಖಆತ್ಯಂತಿಕನಿವೃತ್ತಿಪೂರ್ವಕ ಶಿವತ್ವಪ್ರಾಪ್ತಿರೂಪವಾದ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ನೀಡುವವನು. ಎಂದರೆ **"ಅನಾದಿಮಲಸಂಬಂಧಾತ್ ಕಿಂಚಿಜ್ಞೋಽಣುರ್ಯೋದಿತಃ । ಅನಾದಿಮಲಮುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಸರ್ವಜ್ಞೋಽಸೌ ತತಶ್ಶಿವಃ ॥"** (ಶತಸೂತ್ರರತ್ನ) ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಂತೆ **"ಅಣು"** ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಜೀವನಿಗೆ ತಾಮ್ರದಲ್ಲಿನ ಕಾಳಿಕೆ (ಕಿಲುಬು) ಯಂತೆ ಅನಾದಿಯಿಂದ ಮಲವು ಆವೃತವಾಗಿದೆ. ಆದರಿಂದಲೇ **"ಕಿಂಚಿಜ್ಞ"** ಮತ್ತು **"ಅಣು"** ಎಂದು ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅಂತಹ ಜೀವನು ಸದ್ಗುರು

ವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಂತರಶೂನ್ಯಚೈತನ್ಯಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿರೂಪ ವಾದ ಅಮೃತತ್ವ (ಮೋಕ್ಷ) ರೂಪ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವನು. ಇಂತಹ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ನೀಡುವ ಷಟ್‌ಸ್ಥಲಬ್ರಹ್ಮಿಯೂ ಇಷ್ಟಗುರುವೂ ಆದ ಕುಮಾರೇಶ್ವರನನ್ನು ಅಥವಾ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪರಶಿವನಿಂದಲೇ ಷಟ್‌ಸ್ಥಲ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದ ಇಷ್ಟದೈವವಾದ ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ನಿರಂತರವೂ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತೇನೆ. ॥ ೧ ॥

ರೇಣುಕಾದಿಮಹಾಚಾರ್ಯಾನ್ ಪ್ರಭುದೇವಂ ನಿರಂಜನಮ್ ।
ಬಸವಾದಿಗಣಾನ್ ಸ್ತುತ್ವಾ ನತ್ವಾ ಸ್ಮೃತ್ವಾ ಚ ಸಾದರಮ್ ॥ ೨ ॥

ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪರಶಿವನ ಅನುಜ್ಞೆಯಿಂದ ಲೋಕೋದ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ರೇಣುಕ, ದಾರುಕ ಮೊದಲಾದ ಅಭಿಧಾನದಿಂದ ಅವತರಿಸಿ ಶಿವಸಮಯ ವನ್ನು ಉದ್ಧಾರಮಾಡಿರುವ ಮಹಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿ; ಎಂದರೆ **ರೇಣುಕಾದಿ ಆಚಾರ್ಯರು** ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮತಃ ವೀರಶೈವ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಸ್ಥಾಪನೆಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಅವರನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರ (ವಾಚಕ) ಮಾಡಿರುವರೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ತರುವಾಯ ನಿರಂಜನಮೂರ್ತಿಯೂ, ವಿರಕ್ತ ಶಿರೋಮಣಿಯೂ ಆದ **ಪ್ರಭುದೇವನು** ಲಿಂಗಾಂಗಸಾಮರಸ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಧನ ವಾದ ಷಟ್‌ಸ್ಥಲಮಾರ್ಗವನ್ನು ಬೋಧಮಾಡಿ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಿರುವುದ ರಿಂದ ಇವನನ್ನು '**ಉರಸಾ ಶಿರಸಾ ದೃಷ್ಟ್ಯಾ ಮನಸಾ ವಚಸಾ ತಥಾ । ಪದ್ಭ್ಯಾಂ ಕರಾಭ್ಯಾಂ ಕರ್ಣಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರಣಾಮೋಽಷ್ಟಾಂಗ ಉಚ್ಯತೇ ॥**' (ಬೋಧಾಯನ) ಎಂಬ ವಚನಾನುಸಾರವಾಗಿ ಸಾಷ್ಟಾಂಗ (ಕಾಯಿಕ) ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಕಡೆಯದಾಗಿ ಷಟ್‌ಸ್ಥಲ ಜ್ಞಾನಭಾಸ್ಕರನಾದ ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭುವಿನ ದಿವ್ಯಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಲಿಂಗಾಂಗಸಾಮರಸ್ಯರೂಪವಾದ ಶಿವಾನುಭವಮಾಡಿ ಷಟ್‌ಸ್ಥಲ ಸಿದ್ಧಾಂತಾನುಸರಣೆಗೆ ಬೀಜಭೂತವಾದ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ತಂದು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಿರುವುದರಿಂದ **ಬಸವಾದಿಪ್ರಮಥ** ರನ್ನು ಮನಸ್ಸಿ (ಮಾನಸಿಕ)ನಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಿರುವರೆಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ

ವೀರಶೈವ ಮತಕ್ಕೆ ಪರಶಿವನ ಮೂರು ಕಣ್ಣುಗಳಂತೆ ಅತಿಮುಖ್ಯರಾದ ಆಚಾರ್ಯರು (ಗುರು) ಪ್ರಭು (ಜಂಗಮ) ಮತ್ತು ಪ್ರಮಥರು (ಸದ್ಭಕ್ತರು) ಇವರುಗಳನ್ನು ವಾಚಕ ಕಾಯಿಕ ಮಾನಸಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಯಥಾಸಂಖ್ಯಾಕ್ರಮದಿಂದ ನಮಸ್ಕಾರಸಮರ್ಪಣೆಮಾಡಿರುವರೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಇದರಿಂದ ಆಚಾರ್ಯರಿಂದ ವಸ್ತುಸಿದ್ಧಿಯೂ, ಪ್ರಭುದೇವರಿಂದ ಆ ವಸ್ತುವಿನ ಪ್ರಕಾಶವೂ, ಬಸವಾದಿ ಪ್ರಮಥರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಮೂಲಾಧಾರವಾದ ಭಕ್ತಿಯ ಅನುಷ್ಠಾನ (ಶಿವಾನುಭವ)ವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ॥ ೨ ॥

ಕೈವಲ್ಯೋಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯಂ ಶಿವಾದ್ವೈತಪ್ರಕಾಶಕಮ್ ।
ಸದಾಶಿವಶಿವಾಚಾರ್ಯೋ ವಿಧತ್ತೇ ದೇಶಿಕಾಜ್ಞಯಾ ॥ ೩ ॥

ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಕೈವಲ್ಯೋಪನಿಷತ್‌ಭಾಷ್ಯಂ ಎಂಬುದರಿಂದ ತಾವು ಬರೆಯುವ ಗ್ರಂಥದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ. **'ಶಿವಾದ್ವೈತ ಪ್ರಕಾಶಕಂ'** ಎಂದರೆ ಶಕ್ತಿವಿಶಿಷ್ಟಪರಶಿವಬ್ರಹ್ಮದೊಡನೆ ಜೀವನಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಅದ್ವೈತ (ಐಕ್ಯ)ವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದು.

ಶಕ್ತಿಯ ಸ್ವರೂಪ

ಪರಶಿವ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಪೃಥಕ್ ಸಿದ್ಧವಾದ ಒಂದು ಶಕ್ತಿಯಿದೆ. ಇದನ್ನು ಸರ್ವಜ್ಞತಾ (ಚಿತ್) ಮತ್ತು ಸರ್ವಕರ್ತೃತಾ (ಅಚಿತ್) ಎಂದು ಕರೆಯುವರು. ಪರಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಅವಿನಾಭಾವದಿಂದ ಇಂತಹ ಶಕ್ತಿಯಿರುವುದೆಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಗಳು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿವೆ.

"ಪರಾಽಸ್ಯ ಶಕ್ತಿರ್ವಿವಿಧೈವ ಶ್ರೂಯತೇ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೀ ಜ್ಞಾನಬಲಕ್ರಿಯಾ ಚ" (ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರ ೬–೮) ಇಲ್ಲಿರುವ 'ಸ್ವಾಭಾವಿಕೀ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಶಕ್ತಿಯು ಪರಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದೇ ಶ್ರುತಿಯ ಮತ್ತೊಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ

ತೇ ಧ್ಯಾನಯೋಗಾನುಗತಾ ಅಪಶ್ಯನ್ ದೇವಾತ್ಮಶಕ್ತಿಂ
ಸ್ವಗುಣೈರ್ನಿಗೂಢಾಮ್ । ಯಃ ಕಾರಣಾನಿ ನಿಖಿಲಾನಿ ತಾನಿ
ಕಾಲಾತ್ಮಯುಕ್ತಾನ್ಯಧಿತಿಷ್ಠತ್ಯೇಕಃ ॥ (೧–೩) ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಶಿವಾನುಭಾವಿಗಳಾದ ನಿಜಗುಣಾರಾಧ್ಯರೂ ಸಹ ತಮ್ಮ ಅನುಭವಸಾರದಲ್ಲಿ (ಸಂ. ೧. ಸೂ. ೪. ಪದ ೬) **"ದೇವಾತ್ಮಶಕ್ತಿಯೆಂಬಾ ವಾಕ್ಯದಿಂ ಸಾರುವಾ ವೇದದಲ್ಲಿ ತಿಳಿ ಮಾಯೆ ತತ್ತ್ವದೊಳೋವಿ ಬೇರಿಲ್ಲದಿಹುದೆಂದು"** ಎಂದು ದೇವಾತ್ಮಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

"ಪ್ರಜ್ಞಾ ಚ ತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಸೃತಾ ಪುರಾಣೀ" (ಶ್ವೇತಾ. ೪-೧೮)

"ಮಾಯಾಂ ತು ಪ್ರಕೃತಿಂ ವಿದ್ಯಾನ್ಮಾಯಿನಂ ತು ಮಹೇಶ್ವರಮ್" (ಶ್ವೇತಾ. ೪-೧೦)

"ನಮಃ ಸೋಮಾಯ ಚ" (ಯಜು. ೪-೫-೮) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಮತ್ತು ಇದೇ ಕೈವಲ್ಯ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ

"ಉಮಾಸಹಾಯಂ ಪರಮೇಶ್ವರಂ ಪ್ರಭುಂ" (೧-೭) ಎಂಬ ಮಂತ್ರವು ಈ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದೆ. ರೇಣುಕಭಗವತ್ಪಾದರೂ

"ತದೀಯಾ ಪರಮಾ ಶಕ್ತಿಃ" (ಪರಿ. ೨-೧೨).

ವಿಮರ್ಶಾಖ್ಯಾ ಪರಾಶಕ್ತಿರ್ವಿಶ್ವವೈಚಿತ್ರ್ಯಕಾರಿಣೀ ।
ಯಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ ಬ್ರಹ್ಮ ತದಿದಂ ವಿಶ್ವಭಾಜನಮ್ ॥
(ಪರಿ. ೨೦-೨೧)

ಮುಂತಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಈ ಶಕ್ತಿಯು ಪರಶಿವನಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಿಕೆಯಂತೆಯೂ, ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥದಂತೆಯೂ ಇರುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಾನುಭವಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಶಕ್ತಿಯು ಶಿವನಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಚಿತ್ (ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ) ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಅಚಿತ್ (ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವ) ರೂಪವಾಗಿಯೂ, ಶಿವನ ಅಂಶಭೂತನಾದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸ್ಥೂಲ ಚಿತ್ (ಕಿಂಚಿಜ್ಞತ್ವ) ಸ್ಥೂಲ ಅಚಿತ್ (ಕಿಂಚಿತ್ ಕರ್ತೃತ್ವ) ರೂಪವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಎರಡು ಶಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಜೀವನಿಗೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಚಿದಚಿತ್ ಶಕ್ತಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ಶಿವನೊಡನೆ ಆಗುವ ಅದ್ವೈತವೇ **ಶಿವಾದ್ವೈತ** ಅಥವಾ **ಶಕ್ತಿವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತ,** ಇಲ್ಲವೆ **ವಿಶೇಷಾದ್ವೈತವೆಂದು** ಹೇಳಲ್ಪಡುವದು :

"ಶಕ್ತಿಶ್ಚ ಶಕ್ತಿಶ್ಚ-ಶಕ್ತೀ-ತಾಭ್ಯಾಂ ವಿಶಿಷ್ಟೌ ಜೀವೇಶೌ-ತಯೋಃ ಅದ್ವೈತಂ ಶಕ್ತಿವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಮ್"

ಇದನ್ನೇ ಶ್ರೀಕರಭಾಷ್ಯಕಾರರು **"ವಿಶೇಷಾದ್ವೈತ"** ಅಥವಾ **"ಭೇದಾಽಭೇದ"** (ದ್ವೈತಾದ್ವೈತ) ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಎಂದರೆ **"ವಿಃ ಪಕ್ಷಿ ಪರಮಾತ್ಮನೋಃ"** ಎಂಬ ನಿಘಂಟುವಿನ ಪ್ರಮಾಣದಂತೆ "ವಿ" ಎಂದರೆ ಪರಶಿವಬ್ರಹ್ಮವು. "ಶೇಷ" ಎಂದರೆ ಶಿವಾಂಶವಾದ ಜೀವ. ಅಂತಹ ಶಿವ ಮತ್ತು ಜೀವರ ಅದ್ವೈತ (ಸಾಮರಸ್ಯ)ವೇ **"ವಿಶೇಷಾದ್ವೈತ"** ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಅಗ್ನಿಗೂ ಅಗ್ನಿಕಣಗಳಿಗೂ, ವೃಕ್ಷಕ್ಕೂ ವೃಕ್ಷಾವಯವಗಳಿಗೂ, ಸಮುದ್ರಕ್ಕೂ ಅದರಲ್ಲಿನ ನೊರೆತೆರೆಗಳಿಗೂ ಕೆಲವು ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಭೇದವೂ, ಕೆಲವು ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಅಭೇದವೂ ಇರುವಂತೆ ಶಿವ ಮತ್ತು ಜೀವರಲ್ಲಿ (ಅಂಶಿ–ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿ) ಈರೀತಿಯ ಭೇದ ಮತ್ತು ಅಭೇದವಿದೆಯೆಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ಸಿದ್ಧಾಂತಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದುದರಿಂದ ಗ್ರಂಥಕಾರರಾದ **ಸದಾಶಿವ ಶಿವಾಚಾರ್ಯರು** ತಮ್ಮ ಚಿದ್ಗುರುವಿನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಇಂಥ ಕೈವಲ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿಗೆ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ॥ ೩ ॥

ಕೈವಲ್ಯೋಪನಿಷದ್ವೇದ್ಯಂ ಕೈವಲ್ಯಾನಂದತುಂದಿಲಮ್ ।
ಕೈವಲ್ಯಗಿರಿಜಾರಾಮಂ ಸ್ವಮಾತ್ರಂ ಕಲಯೇಽನ್ವಹಮ್ ॥ ೪ ॥

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಆರಂಭಮಾಡಿರುವ ಈ ಕೈವಲ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ವಿಷಯ, ಪ್ರಯೋಜನ, ಸಂಬಂಧ ಮತ್ತು ಅಧಿಕಾರಿ ಎಂಬ **ಅನುಬಂಧ ಚತುಷ್ಟಯವನ್ನು** "ಕೈವಲ್ಯೋಪನಿಷತ್‌ವೇದ್ಯಂ" ಎಂಬ ಕಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ಕೈವಲ್ಯೋಪನಿಷತ್ **'ಕೇವಲಸ್ಯ ಭಾವಃ ಕೈವಲ್ಯಂ'** ಎಂದರೆ ಲಿಂಗಾಂಗಸಾಮರಸ್ಯರೂಪವಾದ ಮುಕ್ತಿಯೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. "ಉಪನಿಷೀದತಿ **ಶ್ರೇಯೋ** ಅಸ್ಯಾಮಿತ್ಯುಪನಿಷತ್": ಇಂತಹ ಮುಕ್ತಿಯು ಯಾವುದನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದೆಯೋ ಅದು ಉಪನಿಷತ್. **"ಷದ್ ಲೃ ವಿಶರಣ ಗತ್ಯವಸಾದನೇಷು"** — ಎಂಬ ಧಾತ್ವರ್ಥದಿಂದ ಸದ್ ಧಾತುವಿಗೆ ಹಿಂಸೆಮಾಡುವುದು (ವಿಶರಣ) ಪಡೆವುದು (ಗತಿ) ಮತ್ತು ಲೀನವಾಗುವುದು (ಅವಸಾದನ) ಎಂಬ ಮೂರು ಅರ್ಥಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮಲತ್ರಯವನ್ನು

ನಾಶಗೊಳಿಸುವುದು, ಪರಶಿವಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಹೊಂದುವುದು ಮತ್ತು ಆ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ನದಿಗಳು ಅಡಗುವಂತೆ ಜೀವ (ಅಂಗ)ವು ಏಕರಸವಾಗುವುದು ಎಂಬ ಕೇವಲತ್ವ ರೂಪ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕೈವಲ್ಯೋಪನಿಷತ್ ಎಂದು ಅರ್ಥವು. ಅಂಥ ಕೇವಲ (ಬ್ರಹ್ಮ)ತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೂ ಸಹ ಅದೇ ಹೆಸರೇ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. "**ತುಪ್ಪವೇ ಆಯುಸ್ಸು**" ಮುಂತಾದ ಪ್ರಯೋಗಗಳಂತೆ ಈ ಶಬ್ದವೂ ಸಹ ಮುಖ್ಯ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪರವಾಗಿಯೂ, ಗೌಣೀ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಗ್ರಂಥಪರವಾಗಿಯೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ **ಶ್ರೇಯಃ** ಪದಕ್ಕೆ ಕೆಲವರು ಸಾಲೋಕ್ಯ, ಸಾಮೀಪ್ಯ, ಸಾರೂಪ್ಯ ಮತ್ತು ಸಾಯುಜ್ಯ ರೂಪವಾದ ಮುಕ್ತಿಯೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಆದರೆ ವೀರಶೈವರು ಆತ್ಯಂತಿಕ ಮಲನಿವೃತ್ತಿ ಪೂರ್ವಕ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥರೂಪ ಪರಶಿವತ್ವಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿ (ಸಾಮರಸ್ಯ)ಯೇ ಮುಕ್ತಿಯೆಂದು ಹೇಳುವರು.

"**ಅಥವಾ**" ಎಂಬುದರಿಂದ 'ಕೈವಲ್ಯೋಪನಿಷತ್' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ನಿರಸ್ತ ಸಮಸ್ತೋಪಾಧಿಕವಾದ ಬ್ರಹ್ಮ(ಕೈವಲ್ಯಂ)ವೇ ಲೋಕಾನುಗ್ರಹಾರ್ಥವಾಗಿ ಗುರೂಪದಿಷ್ಟವಾದ ಇಷ್ಟ, ಪ್ರಾಣ, ಭಾವಲಿಂಗರೂಪವಾಗಿದೆ. ಅಂಥ ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಸ್ಥೂಲ, ಸೂಕ್ಷ್ಮ, ಕಾರಣಾತ್ಮಕ 'ಅಂಗ' ಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ಶುದ್ಧ ಜೀವನನ್ನು ಸೇರಿಸುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಕೈವಲ್ಯೋಪನಿಷತ್ ಎಂದು ಅರ್ಥವು.

> ಅನಾದ್ಯಶುದ್ಧಿಶೂನ್ಯತ್ವಾತ್ ನ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ಭವಾಂತರಮ್ ।
> ಅನೇನ **ಕ್ರಮಯೋಗೇನ** ಪರಾಂ ಕೇವಲತಾಂ ಗತಃ ॥

ಎಂಬ ಶಿವಾಗಮವೂ ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. **ಕ್ರಮಯೋಗ**ವೆಂದರೆ '**ಕಲಾದಿಯೋಗ, ಭೋಗ, ಮಲಪರಿಪಾಕ, ಕರ್ಮಕ್ಷಯ, ಶಕ್ತಿಪಾತ** ಮತ್ತು **ಗುರೂಪಸದನ**' ಮುಂತಾದುವು. ಈ ಕ್ರಮದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಯೋಗ ಎಂದರೆ ಶಿವದೀಕ್ಷಾರೂಪ ಯೋಗ (ಉಪಾಯ) ದಿಂದ ಕೇವಲತ್ವ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರವಿತತಾತ್ ಬಂಧಾತ್ ಪರಸಂಸ್ಥಾನಿರೋಧಕಾತ್ ।
ದೀಕ್ಷೈವ ಮೋಚಯತ್ಯೂರ್ಧ್ವಂ ಶೈವಂ ಧಾಮ ನಯತ್ಯಪಿ ॥
(ಮೃಗೇಂದ್ರಾಗಮ)

ಎಂಬ ಆಗಮಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಕೇವಲ ಶಿವದೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಇದೇ ವಿಷಯವು ಅನುಭವಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾಗಿದೆ. **"ಅಮಿತಿ ಬ್ರಹ್ಮಸನ್ಮಾತ್ರಂ ಗಚ್ಛತೀತ್ಯಂಗಮುಚ್ಯತೇ"** ಎಂಬುದರಿಂದ "ಅಂಗಂ" ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿನ 'ಅಂ' ಅವಯವಕ್ಕೆ ಸತ್ತಾರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದರ್ಥ. **'ಸದೇವ ಸನ್ಮಾತ್ರಂ'** ಮಾತ್ರ ಪದದಿಂದ ಅಸದಾದಿಗಳ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ ತೋರುತ್ತದೆ. ಸತ್ ಎಂಬುದು ಚಿತ್ ಮತ್ತು ಆನಂದಗಳಿಗೆ ಉಪಲಕ್ಷಕ. ಅರ್ಥಾತ್ 'ಅಂ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದಸ್ವರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಅರ್ಥವು. ಇಂಥ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು 'ಗಮ್ಲೃ ಗತೌ' ಎಂಬ ಧಾತ್ವರ್ಥವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಶುದ್ಧ ಜೀವನು ಹೊಂದುವುದರಿಂದ ಅಂತಹ ಜೀವನು ಅಂಗವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಯಾವ ವಸ್ತುವು ಯಾವ ವಸ್ತುವಿನ ಅಂಗ (ಅಂಶ) ವಾಗಿದೆಯೋ ಆ ಅಂಗವು ಆ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರುವುದೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಜೀವನು ಶಿವಾಂಶಭೂತನಾದುದರಿಂದ ಶಿವರೂಪವನ್ನೇ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. **"ಕಾರ್ಯನಾಶೇ ಕಾರಣರೂಪೇಣಾವತಿಷ್ಠತೇ"** ಘಟಾದಿಕಾರ್ಯವು ನಾಶವಾದಮೇಲೆ ಮೃದ್‌ರೂಪದಿಂದಲೇ ಉಳಿಯುವಂತೆ ಜೀವನಿಷ್ಠವಾದ ಕಿಂಚಿಜ್ಞತ್ವಾದಿಗಳು, ಶಿವದೀಕ್ಷೆಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅಳಿದು ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ ವಿಶಿಷ್ಟತಾದಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತವೆ.

ಇನ್ನು ಇಂತಹ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ವಿಷಯ ವಾವುದು?

ಶಿವ–ಜೀವ

"ಅನಾದ್ಯಂತಮಜಂ ಲಿಂಗಂ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ಪರಶಿವನು ಅನಾದಿ ಅನಂತನು. ಮತ್ತು ಅಜನು. **"ಜ್ಞಾಜ್ಞೌ ದ್ವಾವಜಾ**

ವೀಶನೀಶೌ" (ಶ್ವೇತಾ. ೧–೯) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಚನಾನುಸಾರವಾಗಿ ಶಿವ–ಜೀವರಿಬ್ಬರೂ ಅಜರು ; ಆದರೆ ಅವರಲ್ಲಿ ಶಿವನು ಈಶನು. ಜೀವನು ಅನೀಶನು. ಅರ್ಥಾತ್ ಬದ್ಧನು. ಒಬ್ಬನು ಸರ್ವಜ್ಞನು. ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಅಜ್ಞ (ಕಿಂಚಿಜ್ಞ) ನು. ಶಿವನು **"ಚಿದಾತ್ಮೈವ ಹಿ ದೇವೋಽಂತಃ ಸ್ಥಿತಮಿಚ್ಛಾವಶಾದ್ಬಹಿಃ । ಯೋಗೀವ ನಿರುಪಾದಾನಂ ಅರ್ಥಜಾತಂ ಪ್ರಕಾಶಯೇತ್"** ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರವಾಗಿ ಚೇತನಾ ಚೇತನಾತ್ಮಕ ನಾಮರೂಪಶೂನ್ಯನಾದ ಶಿವನೇ ಪ್ರಜ್ಞಾಶಕ್ತಿಸ್ಫುರಣದಿಂದ **"ಸೋಽಕಾಮಯತ"** (ಛಾಂದೋಗ್ಯ) **"ಬಹು ಸ್ಯಾಂ ಪ್ರಜಾಯೇಯ"** (ಛಾಂದೋಗ್ಯ ೬–೨–೩) ಎಂಬ ವಚನಾನುಸಾರವಾಗಿ ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಅರ್ಥಜಾತವನ್ನೇ ಯಾವುದೊಂದು ಸಾಧನವೂ ಇಲ್ಲದೆಯೇ ಯೋಗಶಕ್ತಿಸಂಪನ್ನನಾಗಿರುವ ಪುರುಷನು ಸಂಕಲ್ಪಮಾತ್ರದಿಂದ ಹೇಗೆ ವಿಚಿತ್ರ ಚಿತ್ರವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆಯೋ ; ಅದರಂತೆ ಅನನ್ಯವಾದ ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿಯ ಸಹಾಯದಿಂದಲೇ ತನ್ನೊಳಗೆ ಅವ್ಯಕ್ತವಾಗಿರುವ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ವಿಮರ್ಶಶಕ್ತಿ ಸ್ಫುರಣವೇ ಶಿವಾದಿ ಪೃಥಿವ್ಯಂತವಾದ ಮುವತ್ತಾರು ತತ್ತ್ವಗಳೆಂದು ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ **ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾರ್ಗ**ವೆಂದು ಹೆಸರು.

"ಯತ್ತದೇವೋಪಾಸತೇ ತತ್ತದೇವ ಭವತಿ" (ಶ್ರುತಿ) ಆತ್ಮನು **"ಶಿವೋಽಹಂ"** ಎಂಬ ಅಹಂಗ್ರಹೋಪಾಸನೆಯಿಂದ ಶಿವನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಇದೇ ಅರ್ಥವು. **"ಯಂ ಯಂ ವಾಪಿ ಸ್ಮರನ್ಭಾವಂ ತ್ಯಜತ್ಯಂತೇ ಕಳೇವರಮ್ । ತಂ ತಮೇವೈತಿ ಕೌಂತೇಯ ಸದಾ ತದ್ಭಾವಭಾವಿತಃ ॥** (ಭ. ಗೀ. ೫–೮–೬). ಎಂಬ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಪರಾಯಣತ್ವವಿಲ್ಲದೆ ಬ್ರಹ್ಮಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂದ್ರಿಯಸನ್ನಿಕರ್ಷದಿಂದ ಜ್ಞಾತಗಳಾದ ವಸ್ತುಗಳು ಅದೇ ಪದದ ಅರ್ಥಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದುವುದು ಅನುಭವದಲ್ಲಿದೆ. ಆದರೆ ಜೀವನು ತೈಲಧಾರೆಯಂತೆ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಶಿವಜ್ಞಾನದಿಂದ ಶಿವಾಕಾರನಾಗುತ್ತಾನೆ. **"ಉಪನೀಯೇ ಮಮಾತ್ಮಾನಂ"** ಎಂಬ ಅಭಿಜ್ಞೋಕ್ತಿಯಂತೆ ಜನನ–ಮರಣ, ಸುಖ–ದುಃಖ, ಕ್ಷುತ್–ಪಿಪಾಸೆ ಎಂಬ ದ್ವಂದ್ವ

ರಹಿತವಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿ, ಆ ದ್ವಂದ್ವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಮಲತ್ರಯುವನ್ನೂ ಅದರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಭವರೋಗವನ್ನೂ ಸಹ ನಾಶಮಾಡುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಉಪನಿಷತ್ತೆಂದು ಹೆಸರು. ಇಂತಹ ಶಿವಾನುಭವಜ್ಞಾನವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದರಿಂದ ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೂ ಸಹ ಈ ಹೆಸರು ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ.

'ಕೈವಲ್ಯಾನಂದತುಂದಿಲಂ' ಕೈವಲ್ಯಾನಂದ ಪ್ರಚುರವಾದ ಎಂದರೆ ಆನಂದ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ **'ಆನಂದಮಯೋಽಭ್ಯಾಸಾತ್'** ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವೂ ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತದೆ. **ಕೈವಲ್ಯ ಗಿರಿಜಾರಾಮಂ:** ಮುಕ್ತ್ಯಂಗನಾರೂಪಳಾದ ಗಿರಿಜೆಯಲ್ಲಿ ಆ ಆನಂದ ವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲು ವಿಹಾರಸ್ಥಾನವಾದ; **ಸ್ವಮಾತ್ರಂ: 'ಏಕ ಏವ ರುದ್ರೋ ನ ದ್ವಿತೀಯಾಯ ತಸ್ಥೇ'** ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣದಂತೆ ಅದ್ವಿತೀಯನಾದ ಪರಶಿವಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಸುಕರ್ಮದಿಂದ ಕ್ಷೀಣಪಾಪನೂ, ಪಿಂಡಶಬ್ದವಾಚ್ಯನೂ **'ಇದಂ, ನಿತ್ಯಂ, ಇದಂ ಅನಿತ್ಯಂ'** ಎಂಬ ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯ ವಿವೇಕವುದಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಅನಿತ್ಯವಾದ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಜಿಹಾಸೆ (ಅನಾಸಕ್ತಿ)ಯುಳ್ಳವನೂ ಆದ ಭಕ್ತನು (ಪಿಂಡಜ್ಞಾನಿ) ಜ್ಞಾನದೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ಮಲತ್ರಯ* ಮುಕ್ತನಾಗಿ **"ಲಿಂಗರೂಪೀ ಭವೇಯಂ"** ಎಂಬುದಾಗಿ ಶಿಖಿಕರ್ಪೂರನ್ಯಾಯದಂತೆ ಲಿಂಗ–ಅಂಗ ವೆಂಬ ಭೇದವಳಿದು ಕೇವಲ ಶಿವನೇ ಆಗುವನೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವು. **'ಕಲಯೇಽನ್ವಹಂ'** ಇಂತಹ ಪರವಸ್ತುವನ್ನು ನಿರಂತವೂ ಅನುಸಂಧಾನಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ಇದನ್ನೇ ಅನುಭವಸೂತ್ರಕಾರರು **"ಶಿವೋಽಹಮಸ್ಮೀತಿ ಶಿವಂ ಪ್ರಪದ್ಯೇ"** ಎಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ.

---

* **ಮಲತ್ರಯ:** ಅಕ್ಕಿಯು ಕಾಳಿನ ಮೇಲಿರುವ ತುಷ, ಕಂಬುಕ, ಮತ್ತು ಕಿಂಶಾರುಕ ಎಂಬ ಸ್ಥೂಲ, ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮತ್ತು ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಹೊಟ್ಟು ಕುಟ್ಟುವುದರಿಂದ ಕಳಚಿ ಉಪಭೋಗಯೋಗ್ಯವಾಗುವಂತೆ ಜೀವನ ಮೂರು ಅಂಗಗಳನ್ನು ಆಣವ, ಮಾಯಾ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಮಿಕ ಎಂಬ ಮೂರು ಮಲಗಳು ಆವೃತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಮಲಾವೃತ ಜೀವನೇ ಸಂಸಾರಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಶಿವಭಕ್ತನು ಶಿವದೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ಮಲವಿಮುಕ್ತನಾಗಿ ಮುಕ್ತಿ ಯೋಗ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ.

"ಕೈವಲ್ಯೋಪನಿಷದ್ವೇದ್ಯಂ" ಎಂಬುದರಿಂದ ಧ್ಯೇಯವಸ್ತು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವೂ, "ಕೈವಲ್ಯಾನಂದತುಂದಿಲಂ" ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದಿಂದಾಗುವ ಫಲಸಿದ್ಧಿಯೂ ತೋರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಆನಂದವು ವೈಷಯಿಕಾನಂದವಲ್ಲ. ಅದು ನಿತ್ಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದ. ವೈಷಯಿಕಾನಂದವು ಸಾತಿಶಯಾನಂದ, ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವಾದರೋ ನಿರತಿಶಯವಾದುದು. "ತುಂದಿಲಂ" ಎಂಬುದು ಈ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತದೆ. "ಸ್ವಮಾತ್ರಂ" ಎಂಬುದರಿಂದ ಜೀವ ಪರಮಾತ್ಮರಿಗೆ ಭೇದ ರಾಹಿತ್ಯವು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಅನುಬಂಧ ಚತುಷ್ಟಯ

ಇಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಾದಿ ಐಕ್ಯಾಂತವಾದ ಷಟ್ ಸ್ಥಲಗಳೇ **ವಿಷಯ.** ಜೀವನಿಗೆ ಪಶುತ್ವವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿರುವ ಮಲವಳಿದು ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥ ಸ್ವರೂಪವೆನಿಸಿರುವ ಶಿವತ್ವಪ್ರಾಪ್ತಿಯೇ **ಪ್ರಯೋಜನ.** ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದಕ ಭಾವವೇ **ಸಂಬಂಧ.** ಅರ್ಥೀ, ಸಮರ್ಥೋ, ವಿದ್ವಾನ್ ಎಂಬ ಗುಣಭೂಷಿತನಾದವನೇ **ಅಧಿಕಾರಿ.** *

ಹೀಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥರಚನೆಗೆ ಮುಖ್ಯವೆನಿಸಿದ ಅನುಬಂಧ ಚತುಷ್ಟಯವು ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ.

---

* **ಅರ್ಥೀ :** ಗುರುವಿನಲ್ಲಿ '**ದಿವ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಂ ದೇಹಿ**' ಎಂದು ವಿನಯದಿಂದ ಶರಣಾಗತನಾಗಿ ಬಂದು ದೈನ್ಯದಿಂದ ಸೇವಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಗುರುಕಟಾಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾದವನು ಎಂದು ಭಾವವು.

ಸಮರ್ಥ : ಗುರೂಪದಿಷ್ಟ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಣಮಾಡಿ ಪುನರಾವೃತ್ತಿ ಚಿಂತನಾದಿಗಳಿಂದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಮನನ ಮಾಡುವವನು.

ವಿದ್ವಾನ್ : ಶಿವಾದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ತಿಳಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಾಂಗವಾಗಿ ಸಕಲ ಸತ್ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರವೀಣನಾಗಿ ಪ್ರಕೃತ ವೇದಾಂತ ಶಾಸ್ತ್ರ ಜಿಜ್ಞಾಸುವಾದವನು.

ಮೂಲ

ಓಂ ಸಹ ನಾವವತು । ಸಹ ನೌ ಭುನಕ್ತು । ಸಹ ವೀರ್ಯಂ ಕರವಾವಹೈ । ತೇಜಸ್ವಿನಾವಧೀತಮಸ್ತು । ಮಾ ವಿದ್ವಿಷಾವಹೈ ॥

ಓಂ ಶಾಂತಿಃ ಶಾಂತಿಃ ಶಾಂತಿಃ

ವೀರಶೈವ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮವು ಲಿಂಗವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಅದು **ಇಷ್ಟ, ಪ್ರಾಣ** ಮತ್ತು **ಭಾವ** ಎಂದು ಮೂರು ತೆರನಾಗಿದೆ. ಸಕಲ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ಪರಮೇಶ್ವರನನ್ನು ಸೂಚಿಸುವದರಿಂದ ಈ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಸೂತ್ರವೆಂದು ಹೆಸರು.* ಅದರಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟ ಲಿಂಗವು ಪಂಚಸೂತ್ರ ಘಟಿತವಾಗಿರಬೇಕು.† ಇದಕ್ಕೆ ವಾಚ್ಯ (ಅರ್ಥ ರೂಪ) ಲಿಂಗವೆಂದು ಕರೆಯುವರು. ಈ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ವಾಚಕ (ಶಬ್ದರೂಪ) ವಾದ ಪಂಚಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರಕ್ಕೂ ಸೂತ್ರವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿದೆ.‡ **ತಾರ, ದಂಡ, ಕುಂಡಲ, ಅರ್ಧಚಂದ್ರ** ಮತ್ತು **ಬಿಂದು**ವೆಂಬುವುಗಳೇ ಆ ಪಂಚಸೂತ್ರಗಳು.§ ಓಂಕಾರ (ಪ್ರಣವ) ದಲ್ಲಿಯೂ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ

---

* "ಸೂಚನಾತ್ಪರಮೇಶಸ್ಯ ಲಿಂಗಂ ಸೂತ್ರಮಿತೀರಿತಮ್" (ಕಿರಣಾಗಮ)

† "ಪಂಚಸೂತ್ರಕೃತಂ ಲಿಂಗಂ ಧಾರಯೇದ್ವಿಧಿವಚ್ಛುಭಮ್"
(ವೀ. ಆ. ಪ್ರದೀಪಿಕೆ, ಆಚಾರಕಾಂಡ)

‡ "ಪಂಚಾಕ್ಷರಸ್ಯೈವ ಸೂತ್ರನಾಮ ಪ್ರಸಿದ್ಧತಃ"
"ಸೂತ್ರಂ ಪಂಚಾಕ್ಷರಸ್ತಥಾ" (ಸಿ. ಶಿ. ಪ. ೮. ಶ್ಲೋ. ೨೩)

§ "ನಕಾರಸ್ತಾರಕಸ್ಥಾನಂ ಮಕಾರೋ ದಂಡ ಉಚ್ಯತೇ ।
ಶಿಕಾರಃ ಕುಂಡಲಾಕಾರೋ ವಾಕಾರಶ್ಚಾರ್ಧಚಂದ್ರಕಃ ॥
ಯಕಾರೋ ಬಿಂದುರೂಪೋಽಯಮೋಂಕಾರಃ ಪಂಚವರ್ಣಕಃ" ॥
(ಶಿವತತ್ತ್ವ ರತ್ನಾಕರ. ಕ. ೧. ತ. ೫. ೧೯–೨೦)

"ನಕಾರಶ್ಚಾದಿ ಪೀಠಂ ಚ ಮಕಾರೋ ಮಧ್ಯಮೇಪ ಚ ।
ಶಿಕಾರೋ ವರ್ತುಳಂ ಚೈವ ವಾಕಾರೋ ಗೋಮುಖಂ ತಥಾ ।
ಯಕಾರೋ ಬಿಂದುರೇವಂ ಸ್ಯಾತ್ ಪ್ರಣವೋ ಲಿಂಗಮುಚ್ಯತೇ" ॥
(ಶಿ. ರತ್ನಾ. ತ. ೧. ಪ. ೪. ೩೭–೩೮).

"ಪ್ರಣವಂ ಪಂಚಬ್ರಹ್ಮರಾಟ್" (ಕಾಮಿಕಾಗಮ)

ಕಾರಾದಿ ಪಂಚಸೂತ್ರಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಲಿಂಗವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. "**ಓಂಕಾರಂ ಲಿಂಗಮಾಖ್ಯಾತಂ**" ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಓಂ ಕಾರವು ಲಿಂಗರೂಪವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಆಶಯವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು "**ಓಂ ಸಹ ನಾವವತು**" ಎಂಬ ಶಾಂತಿಮಂತ್ರ ಪಠಿತವಾದ "**ಓಂ**" ಕಾರಕ್ಕೆ ಲಿಂಗವೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಓಂಕಾರವು "**ಅ, ಉ, ಮ**" ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಾವಯವಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದರಿಂದ ಆ ವರ್ಣತ್ರಯವು ಇಷ್ಟ, ಪ್ರಾಣ, ಭಾವ ಲಿಂಗಗಳ ಪ್ರತೀಕವೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಅಂತಹ ಲಿಂಗರೂಪನಾದ ಪರಶಿವನು ನೌ=ನಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನು ಎಂದರೆ ಯೋಗ್ಯರಾದ ಗುರು–ಶಿಷ್ಯರು, ತಂದೆ–ಮಕ್ಕಳು, ಸ್ವಾಮಿ–ಭೃತ್ಯರು, ರಾಜ–ಪ್ರಜೆಗಳು, ಸತೀ-ಪತಿ ಮುಂತಾದ ಸಮಸ್ತರನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕಾಪಾಡಲಿ ಎಂದು ಭಾವವು. ಹಾಗೆಯೇ ಆ ಪರಶಿವನು ಲೌಕಿಕವಾದ ಸದ್ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಉಪಭೋಗಿಸುವುದರಿಂದುಂಟಾಗುವ ಆನಂದವನ್ನೂ, ಮತ್ತು ಅಲೌಕಿಕ ಆತ್ಯಂತಿಕ ದುಃಖನಿವೃತ್ತಿಪೂರ್ವಕ ನಿರತಿಶಯಾನಂದವನ್ನೂ ಸಹ ದಯೆಪಾಲಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸಲಿ, ಅಂದರೆ ಮಾನವರು ಯಾವುದೊಂದು ಭೇದವಿಲ್ಲದೆ ಐಹಿಕ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕ ಸುಖಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ಪರಸ್ಪರ ದ್ವೇಷಾಸೂಯೆಗಳನ್ನು ತೊರೆದು ಬಾಳಲಿ ಎಂದು ಆಶಯ. ಮತ್ತು ಇವರೆಲ್ಲರೂ ತಾವು ಕಲಿತ ಮಂತ್ರ, ಮತ್ತು ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಉದ್ಯಮಗಳಿಂದ ಆಯಾ ಫಲಸಿದ್ಧಿರೂಪವಾದ ವೀರ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಅಭ್ಯುದಯ ನಿಶ್ರೇಯಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ಸಾಧಕವಾದ ಸಕಲ ಸಂಪತ್ಸಮೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವವರಾಗಲಿ. ಗುರು–ಶಿಷ್ಯರು ತಮ್ಮ ಸಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಾಧ್ಯಯನದಿಂದ ಸತ್ವ, ತೇಜಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಬಲಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಶಿಕ್ಷಣಮಾರ್ಗವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಬೇಕು. ರಾಜ–ಪ್ರಜೆಗಳು ತೇಜೋವಂತರಾಗಿ ಬಾಳಿ ರಾಷ್ಟ್ರಾಭ್ಯುದಯ ಸಾಧಕರಾಗಬೇಕು. ಸತೀ–ಪತಿಗಳು ಆದರ್ಶ ದಂಪತಿಗಳಾಗಿ ಅರುಂಧತೀ — ವಸಿಷ್ಠರಂತೆಯೂ, ಮೈತ್ರೇಯಿ — ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯರಂತೆಯೂ, ಗಂಗಾಂಬಿಕಾ–ಬಸವೇಶ್ವರರಂತೆಯೂ, ಮಹಾದೇವಿ–ಮೋಳಿಗೆ ಮಾರಯ್ಯಗಳಂತೆಯೂ ಇಹಾಮುತ್ರಫಲಸಾಧಕರಾಗಿ ಬೆಳಗಬೇಕೆಂದು ಭಾವವು.

ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದ ಬಂದಿರುವ ಗುರುಶಿಷ್ಯಾದಿ ದ್ವಂದ್ವದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ದ್ವೇಷಾಸೂಯೆಗಳಿಂದ ಅವರಿಗಿರುವ ಬಾಂಧವ್ಯಕ್ಕೆ ಧಕ್ಕೆ ಬರಬಾರದು. ಇದರಿಂದ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಮೂಲಬೀಜವಾದ ಅಹಂಕಾರ ಮಮಕಾರಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅನಾಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಮಾನವನು ವರ್ತಿಸಬೇಕು. ನಿರಂತರವೂ ಶಿವಭಾವನೆಯಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಭಕ್ತಿವಾತ್ಸಲ್ಯಗಳು ನೆಲಸಿರಬೇಕು. ಇಲ್ಲದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಲೋಕವ್ಯವಸ್ಥೆಯೇ ಕೆಟ್ಟು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಅಶಾಂತಿ ನೆಲಸೀತು. ಮತ್ತು ಈ ವಿದ್ವೇಷದಿಂದ ತಾವು ಗಳಿಸಿದ ಅಧ್ಯಯನ, ವೀರ್ಯ, ತೇಜಸ್ಸು ಎಲ್ಲವೂ ನಷ್ಟವಾಗಿ ಆತ್ಮಪತನವೇ ಆದೀತು. ಆದುದರಿಂದ ಮಾನವರಾದ ನಾವು ಪರಸ್ಪರ ದ್ವೇಷಾದಿಗಳನ್ನು ತೊರೆಯುವೆವೆಂಬುದಾಗಿ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಮೊದಲಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆಯೆಂದು ಭಾವವು.

ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ತರುವಾಯ "**ಓಂ ಶಾಂತಿಃ ಶಾಂತಿಃ ಶಾಂತಿಃ**" ಎಂದು ಮೂರು ಸಲ ಶಾಂತಿ ಪಾಠ ಮಾಡಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಕಾಯ–ವಾಕ್–ಮನಸ್ಸುಗಳೆಂಬ ತ್ರಿಕರಣಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಾಪಪರಿಹಾರ ಮತ್ತು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ–ಆಧಿಭೌತಿಕ ಮತ್ತು ಆಧಿದೈವಿಕವಾದ ತಾಪತ್ರಯವು ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ಸದ್ಭಕ್ತರು ಆಣವ, ಮಾಯಾ, ಕಾರ್ಮಿಕ ಮಲವಿಮುಕ್ತರಾಗಿ ಪರಶಿವಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ನಿರತಿಶಯಾನಂದಾತ್ಮಕ ಪರಮ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವರೆಂದು ಭಾವವು. ಇದನ್ನೇ ಸೂತಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ "**ಶಾಂತಿಃ ಶಾಂತಿಃ ಪುನಃ ಶಾಂತಿರ್ದೋಷತ್ರಯನಿವೃತ್ತಯೇ । ಕೃತ್ವೈವ ಪ್ರಾರ್ಥನಾಮಾತ್ಮಜ್ಞಾನಾರ್ಥಂ ಪುನರಾಸ್ತಿಕಾಃ ॥** ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಈ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವೇ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥಶಾಂತಿಪ್ರದವೆಂದು ಉದ್ಘೋಷಿಸಿದೆ.

ಮೊದಲನೆಯ ಖಂಡ

ಮೂಲ

“ಅಥಾಶ್ವಲಾಯನೋ ಭಗವಂತಂ ಪರಮೇಷ್ಠಿನ ಮುಪಸಮೇತ್ಯೋವಾಚ ಅಧೀಹಿ ಭಗವೋ, ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಂ ವರಿಷ್ಠಾಂ ಸದಾ ಸದ್ಭಿಸ್ಸೇವ್ಯಮಾನಾಂ ನಿಗೂಢಾಂ ಯಯಾಽಚಿರಾತ್ಸರ್ವಪಾಪಂ ವ್ಯಪೋಹ್ಯ ಪರಾತ್ಪರಂ ಪುರುಷಮುಪೈತಿ ವಿದ್ವಾನ್ ॥ ೧ ॥

ಅರ್ಥ:—ಅಥ = ಪೂರ್ವಕಾಂಡೋಕ್ತಗಳಾದ ಅನಿತ್ಯಫಲಪ್ರದ ಗಳಾದ ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮಾದಿ ಅಶ್ವಮೇಧಾಂತ ಪಶುಕರ್ಮಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು, ಅವುಗಳಲ್ಲಿನ ಜುಗುಪ್ಸೆಯಿಂದ ಸದ್ಗುರು ಕೃಪಾಪಾತ್ರನಾಗಿ ಲಿಂಗಧಾರಣ ರೂಪವಾದ ವಿಶೇಷ ಶಿವದೀಕ್ಷಾಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದ ತರುವಾಯ, ಆಶ್ವ ಲಾಯನಃ=ಆಶ್ವಲಾಯನನೆಂಬ ಶಿವಭಕ್ತನು, ಭಗವಂತಂ=ಪೂಜ್ಯನಾದ, ಪರಮೇಷ್ಠಿನಂ=‘ಪರಮೇ ವ್ಯೋಮ್ನಿ’ ಎಂದರೆ ಹೃದಯ ಕಮಲದಲ್ಲಿರುವ ಚಿದಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಬೆಳಗುವ ಜ್ಯೋತಿರ್ಲಿಂಗಾನುಸಂಧಾನದಿಂದ ಶ್ರೋತ್ರಿಯ ಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠನಾದ ಸದ್ಗುರುವನ್ನು, ಉಪಸಮೇತ್ಯ=ನಯವಿನಯ ಭಕ್ತಿ ಭಾವದಿಂದ ಸಮೀಪವನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಉವಾಚ=ಹೀಗೆಂದು ಬಿನ್ನೈ ಸಿದನು. ಭಗವೋ=ಷಡ್ಗುಣೈಶ್ವರ್ಯ ಸಂಪನ್ನನೂ, ಷಟ್‌ಸ್ಥಲಮಾರ್ಗ ಪ್ರದರ್ಶಕನೂ ಆದ ಎಲೈ ಗುರುವೆ, ವಿದ್ವಾನ್=ಸಂಸ್ಕಾರ, ಅಭ್ಯಾಸ ಮತ್ತು ಸತ್ಸಹವಾಸಗಳಿಂದ ಸ್ಥಿತಪ್ರಜ್ಞನಾದ ಶಿವಯೋಗಿಯು, ಯಯಾ= ಯಾವ ಶಿವಜೀವೈಕ್ಯಬೋಧಕವಾದ ಪರಶಿವಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಿಂದ, ಅಚಿ ರಾತ್=ಪರುಷಮಣಿಯ ಸಂಪರ್ಕವಾದ ಕೂಡಲೆ ಕಬ್ಬಿಣವು ಕನಕ ವಾಗುವಂತೆ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ, ಸರ್ವಪಾಪಂ ವ್ಯಪೋಹ್ಯ=ಮೈ, ಮಾತು ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸುಗಳಿಂದ ತಿಳಿದೊ ತಿಳಿಯದೆಯೋ ಮಾಡಿದ ಸಮಸ್ತಪಾಪಗಳನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು, ಪರಾತ್ಪರಂ=ಸ್ವರ್ಗಾದಿಲೋಕಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಪರನೆನಿಸಿದ,

ಪುರುಷಂ=ಪುರವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಸ್ಥೂಲಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮತ್ತು ಕಾರಣ ಶರೀರ(ತ್ಯಾಗಾಂಗ, ಭೋಗಾಂಗ, ಯೋಗಾಂಗ)ಗಳಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟ, ಪ್ರಾಣ ಮತ್ತು ಭಾವಲಿಂಗ ರೂಪದಿಂದ ನೆಲೆಸಿರುವ ಪರಶಿವಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು, ಉಪೈತಿ= ಉರಿಯುಂಡಕರ್ಪ್ಪುರದಂತೆ ನಾಮರೂಪಗಳನ್ನು ತೊರೆದು ಕೇವಲತ್ವ (ಶೂನ್ಯ)ವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆಯೋ ಅಂತಹ ಪರಮ ಪುರುಷಾರ್ಥ ಪ್ರದವಾದುದರಿಂದ, ವರಿಷ್ಠಾಂ=ಲೌಕಿಕವಾದ ಹಾಗೂ ದುಃಖದಾಯಕ ಗಳಾದ ಚತುಷ್ಷಷ್ಠಿ ವಿದ್ಯೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಪರಮೋತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಆದುದ ರಿಂದಲೇ, ಸದ್ಭಿಃ=ಶಿವದೀಕ್ಷಾಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಮಲತ್ರಯ ವಿಮುಕ್ತರಾದ ಶಿವಭಕ್ತರಿಂದ, ಸೇವ್ಯಮಾನಾಂ=ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ, ನಿಗೂಢಾಂ = ಗುರೂಪದೇಶಮಾತ್ರಸಾಧ್ಯವೂ, ಅಹಂಗ್ರಹೋಪಾಸನಾ ಯೋಗ್ಯವೂ ಆದುದರಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ರಹಸ್ಯ (ಗುಹ್ಯಾದ್ಗುಹ್ಯತರ)ವಾದ, ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಂ=ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸದಿಂದುಂಟಾದ ಲಿಂಗಾಂಗಸಾಮ ರಸ್ಯರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು, ಅಧೀಹಿ=ಉಪದೇಶಿಸು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—'ಅಥ'ಶಬ್ದದಿಂದ ಈ ಉಪನಿಷತ್ತು ಆರಂಭ ವಾಗಿದೆ. ಅಥ ಮತ್ತು ಓಂ ಶಬ್ದಗಳು ಮೊತ್ತಮೊದಲು ಬ್ರಹ್ಮನ ಕಂಠ ದಿಂದ ಪ್ರಕಟವಾದವುಗಳಾದುದರಿಂದ ಅವೆರಡೂ ಮಂಗಲವಾಚಕ ಗಳಾಗಿವೆ.

ಮುಮುಕ್ಷುವಾದ ಆಶ್ವಲಾಯನನೆಂಬ ಶಿವಭಕ್ತನು ದುಃಖ ರೂಪವಾದ ಭವಸಾಗರವನ್ನು ದಾಟಬೇಕೆಂಬ ಅಭಿಲಾಷೆಯಿಂದ **ಪರಮೇಷ್ಠಿ** ಎಂಬ ಸದ್ಗುರುವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಯಾಚಿಸುತ್ತಾನೆ. **'ಪರಮೇ ವ್ಯೋಮ್ನಿ ತಿಷ್ಠತೀತಿ ಪರಮೇಷ್ಠೀ'** ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ 'ಪರಮವ್ಯೋಮ' ಎಂದರೆ ಹೃದಯಕಮಲದಲ್ಲಿ ರುವ 'ದಹರಾಕಾಶ'. ಅಲ್ಲಿ ಅಂಗುಷ್ಠಪರಿಮಿತಿಯಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವ ಜ್ಯೋತಿರ್ಲಿಂಗಾನುಸಂಧಾನದಿಂದ ಶ್ರೋತ್ರಿಯನೂ, ಪರಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠನೂ, ಆದ ಸದ್ಗುರುವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಗುರುವು ಶಿವದೀಕ್ಷಾ ಸಂಪನ್ನನಾದ ಶಿವಲಿಂಗೋಪಾಸಕನೆಂದು ಬೇರೆಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಆಶ್ವ ಲಾಯನನು ಬಹುಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯಕರ್ಮ ಪರಿಪಾಕದಿಂದ

ಶುದ್ಧಾಂತಃಕರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅನಾದ್ಯವಿದ್ಯಾಸಂಬಂಧದಿಂದ ಶಿವಾಂಶವೇ ಜೀವನಾಗಿರುವೆನೆಂದು ಅರಿತು '**ಪಿಂಡಸ್ಥಲ**'ವನ್ನು ದಾಟಿದ್ದಾನೆ. ಶರೀರಾತ್ಮವಿವೇಕವುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ '**ಪಿಂಡಜ್ಞಾನ**' ಸ್ಥಲವನ್ನೂ ಪಡೆದು ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯ ವಿವೇಕವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಸಂಸಾರಹೇಯಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನಾದ ಈ ಆಶ್ವಲಾಯನನನು "**ಅಥಾತೋ ಧರ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ**" ಎಂದು ಆರಂಭವಾಗುವ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾದ ಅನಿತ್ಯ ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಫಲಜನಕಗಳಾದ ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮಾದಿ ಕರ್ಮಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಜುಗುಪ್ಸಿತನಾಗಿ ಗುರುಕಾರುಣ್ಯದಿಂದ ವಿಶೇಷಶಿವದೀಕ್ಷಾ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದು '**ಪರಮೇಷ್ಠಿ**' ಎಂಬ ಅನ್ವರ್ಥಕನಾಮಧೇಯವನ್ನು ಪಡೆದ ಸದ್ಗುರುವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಾರ್ಥಿಯಾಗಿ ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ. ಸದ್ಗುರುವಿನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಶಿಖಾಮಣಿಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ.

'ಗುರುವೇ ಶಿವನು, ಶಿವನೇ ಗುರುವು. ಅವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಅಂತರವಿಲ್ಲ. ಆತನು ಕುಲಕ್ರಮವಾಗಿ ಬಂದ ಆಚಾರಶೀಲನೂ ಕುಮಾರ್ಗವರ್ಜಿತನೂ ಆಗಿರಬೇಕು. ಆತನು ನಿರಂತರವೂ ಶಿವಜ್ಞಾನಾಸಕ್ತನಾಗಿ ಅಲೆಯಡಗಿದ ಕಡಲಿನಂತೆ ಗಂಭೀರನೂ, ಶಾಂತನೂ, ಶಿವಾದಿ ಪೃಥಿವ್ಯಂತವಾದ ಮೂವತ್ತಾರು ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದು ವಿವೇಕಿಯೂ, ಲಿಂಗಧಾರಿಯೂ, ಲಿಂಗಪೂಜಾತತ್ಪರನೂ, ಲಿಂಗಾಂಗ ಸಾಮರಸ್ಯ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲವನೂ, ಶಿವಜೀವೈಕ್ಯರೂಪವಾದ ನಿರೂಢಾದ್ವೈತಾನುಭವಿಯೂ, ಶಿವನ ವಿಚಾರವನ್ನೇ ಧ್ಯಾನ, ಚಿಂತನ, ಪ್ರವಚನಾದಿಗಳಿಂದ ಪರಿಸತಕ್ಕವನೂ, ಶ್ರೋತ್ರಿಯ ಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠನೂ ಆಗಿರಬೇಕು."

ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯ ಸ್ವರೂಪವು ಈ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಹು ಸುಂದರವಾಗಿಯೂ, ಸೂತ್ರರೂಪವಾಗಿಯೂ ನಿರೂಪಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಮಂತ್ರವು ಶಿವಾದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಕೀಲಿ ಕೈಯಂತಿದೆ. "**ಕೆಲವಂ ಮಾಳ್ಪವರಿಂದ ಕಂಡು**" ಎಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿಯಂತೆ ಆಶ್ವಲಾಯನನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಅದು ಅಂದಿನ ಮತ್ತು ಆತನಿಗೆ ಹಿಂದಿನ

ಸತ್ಪುರುಷರಿಂದ ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದುದೇ ಮುಖ್ಯಕಾರಣವೆಂಬ ಅಂಶವು '**ಸದ್ಭಿಃ ಸೇವ್ಯಮಾನಾಂ**' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಸತ್ಪುರುಷರ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಬಹು ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿ ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿ ಪುರಾಣಾಗಮ ವಚನಗಳಿಂದ ಲಿಂಗಧಾರಿಯಾದ ಶಿವಭಕ್ತನೇ ಸತ್ಪುರುಷನೆಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

"**ಪವಿತ್ರಂ ತೇ ವಿತತಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತೇ**" ಎಂಬ ಋಙ್ಮಂತ್ರವನ್ನು ಉಪಬೃಂಹಣಮಾಡಿರುವ ಲಿಂಗಪುರಾಣದ "**ಋಗಿತ್ಯಾಹ ಪವಿತ್ರಂ ತೇ**" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಗಳು ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿವೆ. "'**ಪವಿತ್ರ**' ಶಬ್ದ ವಾಚ್ಯವಾದುದು ಲಿಂಗ. ಅಂತಹ ಶಿವಲಿಂಗವನ್ನು ಧರಿಸಬೇಕು. ಆ ಲಿಂಗವನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಶರೀರವು ಶುಚಿಯೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಅನೇಕ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ತಪೋನುಷ್ಠಾನಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಪರಿಪಕ್ವಾಂತಃಕರಣನಾದ ಮುಮುಕ್ಷುವೇ ಲಿಂಗಧಾರಣೆಗೆ ಯೋಗ್ಯನು. 'ಅತಪ್ತತನು' ಎಂದರೆ ಅಜ್ಞನೂ, ಸಂಸ್ಕಾರಹೀನನೂ ಆದವನು ಲಿಂಗಧಾರಣೆಗೆ ಯೋಗ್ಯನಲ್ಲ." "ಮಲತ್ರಯವನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿ ಲಿಂಗಸಂಬಂಧವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದೇ ದೀಕ್ಷೆಯೆನಿಸುವುದು. ನಮ್ಮ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಬೆಳಗುವ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ಕ್ಷೀಣಪಾಪರಾದವರು ಮಾತ್ರ ಅರಿಯಬಲ್ಲರೇ ಹೊರತು ಇತರರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನೇ ಶ್ರುತಿ ಆಗಮಾದಿಗಳು ಸಮರ್ಥಿಸಿವೆ. ಇಂಥ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನು ಶಿಷ್ಯನ ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರಸ್ಥಿತಸಹಸ್ರ ದಲ ಕಮಲದಲ್ಲಿ 'ನೀಲಮೇಘದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೆಳಗುವ ಮಿಂಚಿನಂತೆಯೂ, ಭತ್ತದ ತುದಿಯ ಮುಳ್ಳಿನ ಮೊನೆಯಂತೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿಯೂ, ಹೊಂಬಣ್ಣದಂತೆ ಹೊಳೆದು. ಅಣುಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಆ ಪರವಸ್ತುವನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮ, ಶಿವ, ಹರಿ, ಇಂದ್ರ, ಅಕ್ಷರ ಎಂಬ ಅಭಿಧಾನಗಳಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅದನ್ನು ಗುರುವು ಭಾವಮನೋದೃಷ್ಟಿ ಗಳಿಂದ ಸ್ವಸ್ವರೂಪವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಇಷ್ಟಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿ ಧರಿಸುವುದರಿಂದಲೂ, ಅಂತಹ ಅನುಸಂಧಾನ ರೂಪವಾದ ಷಟ್‌ಸ್ಥಲ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಶಿವಾಂಶನಾದ ಜೀವನು ಶಿವಸ್ವರೂಪಿಯೇ ಆಗುವುದ ರಿಂದ ಇಂಥ ಸದಾಚರಣೆಯುಳ್ಳ ಲಿಂಗಾಂಗಿಗಳೇ ಸತ್ಪುರುಷರೆಂದು ಇಲ್ಲಿ

ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಈ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯು ಅನಿತ್ಯಫಲದಾಯಕವಾದ ವಿದ್ಯೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ವರಿಷ್ಠವಾದುದು.

ವಿದ್ಯಾಸ್ಸರ್ವಾ ನೃಣಾಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸಂಸಾರಸ್ಯ ಪ್ರವರ್ತಕಾಃ ।
ಆತ್ಮವಿದ್ಯಾ ತು ಸಂಸಾರತಮಸಃ ಪ್ರತಿಘಾತಿನೀ ॥

ಎಂಬ ಸೂತಸಂಹಿತೆಯ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲ ವಿದ್ಯೆಗಳೂ ಮಾನವನನ್ನು ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿ ಸುಖದುಃಖಾತ್ಮಕವಾದ ಬಂಧನದಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿಸುತ್ತವೆ. ಆತ್ಮವಿದ್ಯೆಯಾದರೋ ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಕಳೆದು ದಿವ್ಯಜ್ಞಾನಪ್ರದಾನಮಾಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ನೀಡುವುದರಿಂದ ಇದು "ವರಿಷ್ಠ"ವೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಮತ್ತು ಇದು 'ನಿಗೂಢ'ವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಎಂದರೆ ನಯವಿನಯಭಕ್ತಿಭಾವಗಳಿಂದ ಗುರುಶುಶ್ರೂಷೆಮಾಡಿ ಗುರುವಿನ ಕೃಪಾನುಗ್ರಹದಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ಲಭ್ಯವಾಗುವುದಾದ್ದರಿಂದ ಇದು **ನಿಗೂಢ.** ಮತ್ತು ಇದು **'ದುರ್ದರ್ಶ್ಯ, ಗುಹಾನ್ವಿತ, ಗಹ್ವರೇಣ್ಯ'**ವೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಆತ್ಮತತ್ವವು ಚಕ್ಷುರಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲು ಅಶಕ್ಯವಾದುದು. ಇದನ್ನು ತಿಳಿದಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಮಾನವನು ಜನನಮರಣಾತ್ಮಕವಾದ ದ್ವಂದ್ವದಿಂದ ವಿಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಕಣ್ಣು, ಕಿವಿ, ಕೈ, ಕಾಲು, ಗೋತ್ರಾದಿ ರಹಿತವಾದುದು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ವಿಭುವೂ, ಸರ್ವಗತವೂ, ಅವ್ಯಯವೂ, ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವೂ ಆದ ಆ ವಸ್ತುವನ್ನು ಶಿವಾದ್ವೈತವಿಚಕ್ಷಣರಾದ ಯಾವ ಧೀಮಂತರು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆಯೋ ಅವರೇ **ಅಮೃತರು.** ಇದನ್ನೇ **'ರಾಜವಿದ್ಯೆ, ರಾಜಗುಹ್ಯ'**ವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಇಂತಹ ರಾಜವಿದ್ಯೆಯನ್ನೇ ವೀರಶೈವ ಮತಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ "ಶಿವಜೀವೈಕ್ಯಬೋಧಿನೀ ವಿದ್ಯೆ"ಯೆಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ. 'ಶಿವರೂಪವಾದ ಈ ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷರೀತಿಯಿಂದ ಎಂದರೆ ಷಟ್‌ಸ್ಥಲಮಾರ್ಗದಿಂದ ವಿಹರಿಸುವವನೇ 'ವೀರಶೈವ'ನು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವನು ಹೇಯವಾದ ಮಾಯೆಯನ್ನೂ ತ್ಯಜಿಸಿ **ವೀರಮಾಹೇಶ್ವರ**ನಾಗುತ್ತಾನೆ. **'ವಿ'** ಎಂದರೆ ವಿಕಲ್ಪ (ಸಂಶಯ) **'ರ'** ಎಂದರೆ ರಾಹಿತ್ಯವೆಂದು ಹೆಸರು. ಅದ್ವಿತೀಯವೂ

ಅವಿಕಲ್ಪವೂ ಆದ ಆ ಪರಮಪದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದೇ ವೀರಶೈವ ಶಬ್ದದ ನಿರುಕ್ತಿ.' ಆದುದರಿಂದ ಇಂತಹ ಪರಮೋತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಲಿಂಗಾಂಗ ಸಾಮರಸ್ಯಾತ್ಮಕವಾದ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ನನಗೆ ಉಪದೇಶಮಾಡು' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಮುಂದೆ ಈ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಆಗುವ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

"ಜ್ಞಾನಾಗ್ನಿಸ್ಸರ್ವ ಕರ್ಮಾಣಿ ಭಸ್ಮಸಾತ್ಕುರುತೇಽರ್ಜುನ" ಎಂಬ ಗೀತೋಕ್ತಿಯಂತೆ ಈ ವಿದ್ಯೆಯ ಸಂಬಂಧವಾಹೊಡನೆಯೇ ಬೆಳಕು ಇರುವಲ್ಲಿ ಅಂಧಕಾರವು ಹೇಗೆ ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೋ, ಹೇಗೆ ಪರುಷ ಮಣಿಯ ಸಂಪರ್ಕವಾದೊಡನೆಯೇ ಲೋಹವು ಮಿಸುನಿಯಾಗುವುದೋ ಅದರಂತೆಯೇ ಶಿವಭಕ್ತನು ತಾನು ಹಿಂದೆ ತಿಳಿದೊ ತಿಳಿಯದೆಯೋ ತ್ರಿಕರಣಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಎಲ್ಲ ಪಾಪಗಳೂ ನಷ್ಟವಾಗಿ ಶಿವಭಕ್ತನು ತ್ಯಾಗಾಂಗಾದಿ ತನುತ್ರಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ **ಆಣವ, ಕಾರ್ಮಿಕ, ಮಾಯಾ** ಮಲಗಳಿಂದ ವಿಮುಕ್ತನಾಗಿ ಪರಾತ್ಪರನಾದ ಪುರುಷ **(ಪರಶಿವಬ್ರಹ್ಮ)**ನಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಇಲ್ಲಿ **'ಪುರುಷಂ'** ಎಂಬ ಪದವು ವೀರಶೈವ ಪರಿಭಾಷೆಗೆ ಬಹು ಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ. **'ಪುರಿ ಶೇತೇ ಇತಿ ಪುರುಷಃ'** ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಶಿವನು ನಮ್ಮ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲೆಸಿದ್ದಾನೆ.

ಬ್ರಹ್ಮ ಬ್ರಹ್ಮಪುರೇ ಗಾರ್ಗಿ ದಹರಾಬ್ಜಖಮಧ್ಯಮೇ ।
ಅಭ್ಯಾಸಾತ್ಸಂಪ್ರಪಶ್ಯಂತಿ ಸಂತಸ್ತಂ ಚ ತಥಾ ಕುರು ॥

ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಶರೀರವು ಬ್ರಹ್ಮಪುರವೆಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಶರೀರವು **ಸ್ಥೂಲ, ಸೂಕ್ಷ್ಮ** ಮತ್ತು **ಕಾರಣ**ವೆಂದು ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿದೆ. ಈ ಮೂರು ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮನ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಮಾಂಡೂಕ್ಯ ಶ್ರುತಿಯು ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದೆ. ಇದನ್ನೇ ವೀರಶೈವ ಪರಿಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ **ತ್ಯಾಗಾಂಗ, ಭೋಗಾಂಗ** ಮತ್ತು **ಯೋಗಾಂಗ**ವೆಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಅನುಭವಸೂತ್ರಕಾರರು—"**ತ್ಯಾಗಾಂಗ**ವು ಬಹಿರಂಗವಾಗಿದ್ದು ತ್ಯಾಗಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ಥೂಲಶರೀರವೆಂದು ಹೆಸರು. **ಭೋಗಾಂಗ**ವೆಂಬುದು ಕಣ್ಣು, ಕಿವಿ, ಜಿಹ್ವೆ, ಮೂಗು

ಮತ್ತು ತ್ವಕ್ಕು ಮೊದಲಾದ ಅವಯುವಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರುವ ಇಂದ್ರಿಯಾತ್ಮಕವಾದುದು. ಇದು ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಭೋಗಾಂಗವೆನಿಸುವುದು. **ಯೋಗಾಂಗ**ವು ಕೇವಲ ಆತ್ಮನ ಅಂಗವಾಗಿದ್ದು ಮೇಲೆಹೇಳಿದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ, ಸ್ಥೂಲ ಶರೀರಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದು "ಕಾರಣ ಶರೀರ" ವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು. ದೀಕ್ಷಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗುರುವು ಈ ಮೂರು ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ "ಕ್ರಿಯಾದೀಕ್ಷಾ" ಬಲದಿಂದ ತ್ಯಾಗಾಂಗದಲ್ಲಿ **ಇಷ್ಟಲಿಂಗ**ವನ್ನೂ, "ಮಂತ್ರದೀಕ್ಷಾ" ಬಲದಿಂದ ಭೋಗಾಂಗದಲ್ಲಿ **ಪ್ರಾಣಲಿಂಗ**ವನ್ನೂ, "ವೇಧಾದೀಕ್ಷಾ" ಬಲದಿಂದ ಯೋಗಾಂಗದಲ್ಲಿ ಭಾವನಾಮಯವಾದ **ಭಾವಲಿಂಗ**ವನ್ನೂ ಸಂಯೋಗಮಾಡುತ್ತಾನೆ" ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ತ್ರಿಗುಣಾತೀತವಾದ ಆತ್ಮನ ಸ್ಥಿತಿಯು ತುರೀಯಾವಸ್ಥೆಯೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇದರ ಅನುಭವ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರಿಗೆ ಆಗಲಾರದು. ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸ ಬಲದಿಂದ ಇಲ್ಲವೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಈ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿರುವ ಸದ್ಗುರುವಿನ ಕೃಪಾಬಲದಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕಗೋಚರವೂ, ಲಕ್ಷಣರಹಿತವೂ ಮೇಘಮಂಡಲದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯುವ ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಮಯವೂ, ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮವೂ ಆದ ಆ ಪರವಸ್ತುವನ್ನು ಈ **ಪುರುಷ** ಶಬ್ದವು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. **"ಪರಾತ್ಪರಂ ಪುರಿಶಯಂ ಪುರುಷಮೀಕ್ಷತೇ, ಪುರಿಶಯಂ ಮಹಾದೇವಮೀಕ್ಷತೇ" "ಏಷೋಽಂತರಾದಿತ್ಯೇ ಹಿರಣ್ಮಯಃ ಪುರುಷಃ" "ಪುರುಷೋಽಕ್ಷರ ಉಚ್ಯತೇ" "ಪುರುಷೋ ನಾಮ ಸಂಪೂರ್ಣಃ ಶಿವಃ ಸತ್ಯಾದಿ ಲಕ್ಷಣಃ" "ಅಂಗುಷ್ಠಮಾತ್ರಃ ಪುರುಷೋ"** ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪುರುಷನು ಶರೀರಾವಚ್ಛಿನ್ನ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ. " **ಪ್ರಕರಣಾಚ್ಚ** " ಎಂಬ ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯವೂ ಸಹ ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದೆ. ಕ್ರಿಯಾಸಾರದಲ್ಲಿ— "ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಆ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನೇ ಮುಮುಕ್ಷುವು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕು.

ನಾಯಮಾತ್ಮಾ ಬಲಹೀನೇನ ಲಭ್ಯೋ ನ ಚ ಪ್ರಮಾದಾತ್ತಪಸೋ ವಾಪ್ಯಲಿಂಗಾತ್ । ಏತೈರುಪಾಯೈರ್ಯತತೇ ಯಸ್ತು ವಿದ್ವಾಂಸ್ತಸ್ಯೈಷ ಆತ್ಮಾ ವಿಶತೇ ಬ್ರಹ್ಮಧಾಮ ॥ (ಮುಂಡಕ ೨–೪)

ಎಂಬ ಮಂತ್ರದ ಆಧಾರದಿಂದ ವಿಧ್ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಲಿಂಗಧಾರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲೇಬೇಕು" ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ॥ ೧ ॥

ಭಕ್ತಸ್ಥಳ

ಅವತಾರಿಕೆ:—ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೇಳಿ **ಭಕ್ತಸ್ಥಳಕ್ಕೆ** ಮೂಲಕಾರಣವಾದ ಶ್ರದ್ಧೆ ಮತ್ತು ಶ್ರದ್ಧಾಪೂರ್ವಕವಾದ ಗುರುಲಿಂಗ ಜಂಗಮಪೂಜೆಯು ಮುಖ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಧನಗಳಾದ ಶ್ರದ್ಧಾ, ಭಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮುಂದಿನ ಮೂರು ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಹೇಳಿದೆ.

ಮೂಲ

ತಸ್ಮೈ ಸ ಹೋವಾಚ ಪಿತಾಮಹಶ್ಚ ।
ಶ್ರದ್ಧಾಭಕ್ತಿಧ್ಯಾನಯೋಗಾದವೇಹಿ ॥ ೨ ॥

ಅರ್ಥ:—ಸಃ ಪಿತಾಮಹಃ=ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಕರ್ತೃಗಳೆನಿಸಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷ್ಣು ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಹ ಪಿತೃವೆನಿಸಿದ ಪರಶಿವಾಭಿನ್ನನಾದ ಸದ್ಗುರುವು, ತಸ್ಮೈ=ಭಕ್ತಿಭಾವದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಾರ್ಥಿಯಾಗಿ ಬಂದಿರುವ ಆಶ್ವಲಾಯನನನ್ನು ಕುರಿತು, ಉವಾಚ=ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದನು. (ಹೇ ವತ್ಸ, ಆ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು), ಶ್ರದ್ಧಾಭಕ್ತಿ ಧ್ಯಾನಯೋಗಾತ್=ಶ್ರದ್ಧಾ=ಗುರು ಜಂಗಮರೇ ಮೊದಲಾದ ಮಹಾನುಭಾವರಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಅವರು ರಚಿಸಿರುವ ಸಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿನ ನಂಬುಗೆ, ಭಕ್ತಿ=ಅದೇ ಗುರುಹಿರಿಯರಲ್ಲಿರುವ ಆಸಕ್ತಿ ಇಲ್ಲವೆ ಅನುರಾಗ, ಧ್ಯಾನ=ಅನನ್ಯಚಿಂತನೆ, ಅರ್ಥಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮಾತಿರಿಕ್ತವಾದ ವಿಜಾತೀಯ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕೇವಲ ತದೇಕಚಿಂತನೆ, ಯೋಗ=ಲಿಂಗಾಂಗಸಾಮರಸ್ಯರೂಪವಾದ **ಶಿವಯೋಗ**ದಿಂದ ದೊರೆಯುವುದೆಂಬುದಾಗಿ, ಅವೇಹಿ=ತಿಳಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:–ಮುಂಡಕಶ್ರುತಿಯು "**ಕ್ರಿಯಾವಂತಃ ಶ್ರೋತ್ರಿಯಾ ಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠಾಃ**" ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ "ಯಾರು **ಶಿರೋವ್ರತ**ವನ್ನು ವಿಧಿಯುಕ್ತವಾಗಿ ಆಚರಿಸುವರೋ ಅವರೇ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು. ಅವರಿಗೇ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು" ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಆಶ್ವ

ಲಾಯನನನು ಅಂತಹ ಶಿರೋವ್ರತಶೀಲನಾದುದರಿಂದಲೇ ಪಿತಾಮಹನು ಅವನಿಗೆ ಪರಶಿವ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಲು ತೊಡಗಿದ್ದಾನೆ. "ನಿರ್ವಾತ ದೀಪದಂತೆ ಪ್ರಶಾಂತಚಿತ್ತನೂ, ಅಂತರಿಂದ್ರಿಯ ನಿಗ್ರಹ ಮತ್ತು ಬಹಿರಿಂದ್ರಿಯ ನಿಗ್ರಹಗಳಿಂದ **ಕೂಡಿ** ನಯವಿನಯ ಭಯಭಕ್ತಿ ಭಾವಗಳಿಂದ ಶರಣಾಗತನಾಗಿ ಬಂದ ಈ ಶಿಷ್ಯನು ಲಿಂಗಧಾರಣರೂಪ ವಾದ ಶಿವದೀಕ್ಷಾವ್ರತಿಯೇ ಆಗಿರಬೇಕೆಂದು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಜಗದ್ಗುರು ರೇಣುಕಾಚಾರ್ಯರು **"ವೀರಶೈವೋ ಮಹಾವ್ರತೀ"** ಎಂದು ಹೇಳಿರುವ ಮಹಾವ್ರತವು ಈ ಶಿರೋವ್ರತವನ್ನೇ ನಿರೂಪಿಸುವು ದಾಗಿದೆ. ಅಥರ್ವಶಿರಸ್ಸು, ಮುಂಡಕ, ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರ, ಕಾಲಾಗ್ನಿರುದ್ರ ಮುಂತಾದ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಈ ವ್ರತಕ್ಕೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ **'ಪಾಶುಪತ ವ್ರತ', 'ಶಿರೋವ್ರತ', 'ಶಾಂಭವವ್ರತ'** ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಇದೇ ಕೈವಲ್ಯಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ **'ಅತ್ಯಾಶ್ರಮವ್ರತ'**ವೂ ಸಹ ಈ ಶಿರೋವ್ರತವನ್ನೇ ನಿರೂಪಿಸುವುದಾಗಿದೆ. ಪಾಶುಪತವ್ರತ ಶೀಲ ನಾದವನು ಲಿಂಗಾಂಗ ಸಂಗಿಯಾದವನೇ ಆಗಿರುವನೆಂದು ಲಿಂಗ, ಸ್ಕಾಂದಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ, **'ಶಿರೋವ್ರತವೆಂದರೆ ಪಾಶುಪತವ್ರತ'** ಎಂಬ ಸೂತಸಂಹಿತೆಯ ವಚನದಿಂದಲೂ, ಆತನೇ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಯೆಂಬುದು ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ, ಸಿದ್ಧವಾಗು ವುದರಿಂದ ಆಶ್ವಲಾಯನನು ಲಿಂಗಧಾರಣರೂಪ ಶಿವದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪಡೆದ ಶಿರೋವ್ರತಿಯೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು. ಇಂತಹ ಲಿಂಗಧಾರೀ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಪರಶಿವ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡಿದ ಗುರುವಾದ ಪಿತಾಮಹನೂ ಸಹ ಪರಶಿವಾಭಿನ್ನನಾದ ಸದ್ಗುರುವೇ ಆಗಿರುವನೆಂಬು ದನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿರು ತ್ತಾರೆ.

ಶಂಕೆ:—'ಪರಮೇಷ್ಠೀ ಪಿತಾಮಹಃ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ನಿಘಂಟುವಿನ ಆಧಾರದಿಂದ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೇ ಅನ್ವಯಿಸುವುದ ರಿಂದ ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮನುಷ್ಯಶರೀರಧಾರಣಮಾಡಿದ ಗುರುವೆಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡುವುದು ಅಸಂಗತ.

ಸಮಾಧಾನ:—ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಜಗತ್ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ "**ಪಿತಾಮಹ**" ಶಬ್ದದ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥವು ಅನ್ವಯಿಸುವುದಾದರೂ ಸಹ ಯೋಗರೂಢಿಯಿಂದ '**ಪರಮೇ ವ್ಯೋಮ್ನಿ ಹೃದಯಕಮಲಾಂತರ್ಗತ ಚಿದಾಕಾಶೇ ತಿಷ್ಠತೀತಿ ಪರಮೇಷ್ಠೀ' 'ಪಿತೄಣಾಂ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತ್ಯಾದಿ ಕರ್ತೄಣಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಮಪಿ ಪಿತಾ ಜನಕಃ ಪಿತಾಮಹಃ'** ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಪರಶಿವನೇ ಈ ಶಬ್ದ ವಾಚ್ಯನೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು. ಏಕೆಂದರೆ "**ಪ್ರಜಾಪತಿಶ್ಚರತಿ ಗರ್ಭೇ ಅಂತಃ**" "**ವಿಶ್ವಾಧಿಕೋ ರುದ್ರೋ ಮಹರ್ಷಿಃ**" ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವನೇ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷ್ಣ್ವಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಅಧಿಕನೂ, ನಿಯಾಮಕನೂ ಆಗಿರುವನೆಂದು ವ್ಯಕ್ತಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಮತ್ತು ಈ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳು ಕೂಡ "**ತಪಸಾ ತೋಷಯಿತ್ವಾ ತಂ......ಸತತೋದಿತಂ**", "**ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಜಗತಃ......ಪಶವಃ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಾಃ**" ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಪಿತಾಮಹನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪರಶಿವನೆಂದೇ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆ ಪರಶಿವನೇ ಭಕ್ತಜನೋದ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ಗುರುಜಂಗಮರೂಪದಿಂದ ಅವತರಿಸುತ್ತಾನೆ. "ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದ ಮಹಾದೇವನೇ ಗುರುರೂಪದಿಂದ ಸಂಚರಿಸುವನೆಂಬುದನ್ನು ಶೈವಾಗಮಗಳು ಉದ್ಘೋಷಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಪಿತಾಮಹನೆಂಬ ಪರಶಿವಬ್ರಹ್ಮವೇ ಗುರುರೂಪದಿಂದ ಅವತರಿಸಿರುವನೆಂದು ಹೇಳಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಗೆ **ಶ್ರದ್ಧಾ ಭಕ್ತಿ ಧ್ಯಾನ ಯೋಗ**ಗಳು ಮುಖ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದೆ.

ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ **ಶ್ರದ್ಧೆ** ಬಹುಮುಖ್ಯವಾದುದು. ನಂಬುಗೆಯೇ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಯಾವ ಪುರುಷಾರ್ಥವೂ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಮೊದಲಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. "**ನ್ಯಗ್ರೋಧಫಲಮತ ಆಹರೇತಿ। ಇದಂ ಭಗವ ಇತಿ। ಭಿಂದೀತಿ। ಭಿನ್ನಂ ಭಗವ ಇತಿ।**" (ಛಾಂದೋಗ್ಯ ೬–೧೨–೧–೩) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಗುರುವು ಶ್ವೇತಕೇತುವಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಲು ಶ್ರದ್ಧೆಯು ಅತಿ ಮುಖ್ಯವಾದುದೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. 'ಒಂದು ಆಲದ ಬೀಜವನ್ನು ತರಿಸಿ ಶಿಷ್ಯನಿಂದ ಅದನ್ನು ಒಡೆಯಿಸಿ ಅದರಲ್ಲೇನಿದೆ? ಎಂದು ಕೇಳಿದನು.

ಶಿಷ್ಯನು ಅದರಲ್ಲಿ "ಏನೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ" ಎಂದನು. ಆಗ ಗುರುವು ಅದರಲ್ಲಿ ಆಲದ ಮರವೆಲ್ಲವೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪದಿಂದ ಅಡಗಿದೆಯೆಂದು **"ಶ್ರದ್ಧತ್ಸ್ವ ಸೌಮ್ಯ"** ಎಂದು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಗೆ ಶ್ರದ್ಧೆಯೇ ಬೀಜವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಎರಡನೆಯದಾಗಿ **ಭಕ್ತಿಯು** ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಸಾಧನ. '**ಮೋಕ್ಷಕಾರಣಸಾಮಗ್ರ್ಯಾಂ** ಭಕ್ತಿರೇವ ಗರೀಯಸೀ' ಎಂದು ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರೂ ಭಕ್ತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಸಾಧನವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ವೀರಶೈವ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಂತೂ ಪರಶಿವನಲ್ಲಿ ಅವಿನಾಭಾವದಿಂದಿರುವ ಶಕ್ತಿಯೇ ಭಕ್ತಿಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆಯೆಂತಲೂ, ಭಕ್ತಿಯು ಸಹಾಯದಿಂದಲೇ ಅಂಗಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ಜೀವನು ಭಕ್ತಾದಿ ಆರು ಸ್ಥಲಗಳನ್ನೂ ಸಾಧಿಸಿ ಶಿವೈಕ್ಯನಾಗುವನೆಂದೂ ಹೇಳಿದೆ. 'ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಎಲ್ಲ ಸಿದ್ಧಿಗಳೂ ದೊರೆಯುವುವು. ಭಕ್ತಿಗೆ ಅಸಾಧ್ಯವಾದುದು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ.' ಎಂದು ಅನೇಕ ಶಾಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು 'ಭಕ್ತಿಪ್ರಿಯ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವ' ಎಂಬ ಅನುಭವಿಗಳ ವಚನಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಭಕ್ತಿಮಾರ್ಗ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ವೇದಾಂತಿಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ '**ಮಾರ್ಜಾರಕಿಶೋರನ್ಯಾಯ**' ಮತ್ತು '**ಮರ್ಕಟಕಿಶೋರನ್ಯಾಯ**'ವೆಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಜ್ಞಾನಮಾರ್ಗಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಕ್ತಿಮಾರ್ಗವು ಸುಲಭವಾದುದರಿಂದ ಶಿವಶರಣರು ಶಿವನಿಗೆ ಶರಣಾಗತರಾಗಿ ಮೋಕ್ಷಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದರೆಂಬ ಇತಿಹಾಸಗಳು ಜನಜನಿತವಾಗಿವೆ. **ಧ್ಯಾನವು** ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಸಾಧನದಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯದು. ವಿಜಾತೀಯಪ್ರತ್ಯಯಪರಿಹಾರಪೂರ್ವಕ ಸಜಾತೀಯ ಪ್ರತ್ಯಯಾತ್ಮಕವಾದ ಅನನ್ಯಚಿಂತನವೇ ಧ್ಯಾನ. ಮತ್ತು ಯೋಗವೆಂದರೆ **ಶಿವಯೋಗ.** ಇವುಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಶಿವಯೋಗ

ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿನಿರೋಧಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾದುದೇ ಯೋಗವೆನಿಸುವುದು. ಇದು **ಮಂತ್ರ-ಲಯ-ಹಠ-ರಾಜ** ಮತ್ತು **ಶಿವಯೋಗ**ವೆಂದು ಐದು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿರುವುದು. ಕಡೆಯವುಗಳೆನಿಸಿದ **ರಾಜಯೋಗ** ಮತ್ತು **ಶಿವಯೋಗ**ಗಳಿಗೆ ತತ್ತ್ವತಃ ಅಷ್ಟೇನೂ ಭೇದವಿರುವುದಿಲ್ಲ. '**ಬಾಹ್ಯ**

ಲಕ್ಷ್ಯ-ಮಧ್ಯಲಕ್ಷ್ಯ-ಅಂತರ್ಲಕ್ಷ್ಯಗಳಿಂದಾಗಲಿ ಅಥವಾ **ಅಮನಸ್ಕ ಜ್ಞಾನ** (ಅಂತರ್ಮುದ್ರಾಜ್ಞಾನ)ದಿಂದಾಗಲಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸುವುದೇ "**ರಾಜಯೋಗ**"ವೆನಿಸುವುದು. ಇದು ಹಿಂದಿನ ನಾಲ್ಕು ಯೋಗಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದೆನಿಸಿದೆ. **ರಾಜಯೋಗ** ಮತ್ತು **ಶಿವಯೋಗ**ಗಳಿಗೆ ತತ್ತ್ವತಃ ಅಷ್ಟೊಂದು ಭೇದವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಪರಶಿವ ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿಗಳಾದ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳ ಜ್ಞಾನಾಭಿವೃದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರ **ಶಿವಯೋಗ**ವು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿದೆಯೆಂಬುದು ಮುಂದಿನ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ದೃಢಪಡುತ್ತದೆ.

ನ ಭೇದಃ ಶಿವಯೋಗಸ್ಯ ರಾಜಯೋಗಸ್ಯ ತತ್ತ್ವತಃ ।
ಶಿವಾರ್ಥಿನಾಂ ತಥಾಪ್ಯೇವಮುಕ್ತೋ ಬುದ್ಧೇಃ ಪ್ರವೃದ್ಧಯೇ ॥

ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಶಿವಪ್ರೀತಾತ್ಮರಾದವರು ಶಿವಯೋಗವನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸುತ್ತಾರೆ. ರಾಜಯೋಗ ಮತ್ತು ಶಿವಯೋಗಗಳ ಅಂತರವು ಈ ರೀತಿಯಿದೆ. ಪಾತಂಜಲಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಗುಣತ್ರಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವೇ "ತಾರಕತ್ರಯ"ವೆಂದೂ, ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಮನೋಲಯವೇ "ಅಮನಸ್ಕ"ವೆಂದೂ ತಿಳಿದು ಪುರುಷ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ "**ರಾಜಯೋಗ**"ವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೆ ಶಿವಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಗೆ ಆಧಾರವಾದ ಮಹಾಕುಂಡಲಿನೀಜನಿತ ತಾರಕತ್ರಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ದ್ವಾರಾ ಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಲಯಗೊಳಿಸಲು ಸರ್ವತೋಮುಖವಾಗಿ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗುವ ಶಿವತ್ವಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯೇ "**ಶಿವಯೋಗ**"ವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು.

*ಜ್ಞಾನಂ ಶಿವಮಯಂ ಭಕ್ತಿಃ ಶೈವೀ ಧ್ಯಾನಂ ಶಿವಾತ್ಮಕಮ್ ।
ಶಿವವ್ರತಂ ಶಿವಾರ್ಚೇತಿ ಶಿವಯೋಗೋ ಹಿ ಪಂಚಧಾ ॥

ಈ ಶಿವಯೋಗವು—ಶಿವಜ್ಞಾನ, ಶಿವಭಕ್ತಿ, ಶಿವಧ್ಯಾನ ಶಿವವ್ರತ, ಶಿವಪೂಜಾ ಎಂದು ಐದು ಬಗೆಯಾಗಿದೆ. "**ಶ್ರದ್ಧಾ, ಭಕ್ತಿ, ಧ್ಯಾನಯೋಗಾದವೇಹಿ**" ಎಂಬ ಈ ಕೈವಲ್ಯ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಶಿವಯೋಗದ ಮುಖ್ಯ ಅಂಗಗಳೆನಿಸಿದ ಶ್ರದ್ಧೆ, ಭಕ್ತಿ, ಧ್ಯಾನಗಳು ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾದ ಯೋಗಪದವು **ಶಿವಯೋಗ**ವನ್ನೇ ನಿರೂಪಿಸಿದೆಯೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ॥ ೨ ॥

ಮೂಲ

ನ ಕರ್ಮಣಾ ನ ಪ್ರಜಯಾ ಧನೇನ ತ್ಯಾಗೇನೈಕೇ ಅಮೃತತ್ವಮಾನಶುಃ। ಪರೇಣ ನಾಕಂ ನಿಹಿತಂ ಗುಹಾಯಾಂ ವಿಭ್ರಾಜತೇ ಯದ್ಯತಯೋ ವಿಶಂತಿ ॥ ೩ ॥

ಅರ್ಥ :—ಏಕೇ=ಕೆಲವರು ಪ್ರಾಕೃತ ಧರ್ಮಾವಲಂಬಿಗಳಾದ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳು, ಕರ್ಮಣಾ=ಶ್ರೌತಸ್ಮಾರ್ತಕರ್ಮಗಳು ಮತ್ತು ಜ್ಯೋತಿಷ್ಟೋಮಾದಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡುವುದರಿಂದಾಗಲಿ, ಪ್ರಜಯಾ=ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮಸ್ವೀಕಾರಮಾಡಿ ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿ ಸಂತಾನ ಫಲಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವುದರಿಂದಾಗಲಿ, ಧನೇನ=ಧನಕನಕ ವಸ್ತುವಾಹನಾದಿ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದಾಗಲಿ, ನ=ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ತ್ಯಾಗೇನ=ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಾದ ಈಷಣಾತ್ರಯರಹಿತವಾದ ಸರ್ವಸಂಗಪರಿತ್ಯಾಗಾತ್ಮಕ ಪರಿವ್ರಾಜಕತ್ವ (ಸಂನ್ಯಾಸ)ವೊಂದರಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯವೆಂದು, ಅಮೃತತ್ವಂ=ಮೋಕ್ಷವನ್ನು, ಆನಶುಃ= ಪಡೆಯಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರು. **ಆದರೆ** ಯತಯಃ=ಅಪ್ರಾಕೃತ ಅತಿವರ್ಣಾಶ್ರಮಿಗಳಾದ ಶಿವೈಕವಿಷಯ ಸಂಯಮನಶೀಲರೂ, ಲಿಂಗಾರ್ಚನತತ್ಪರರೂ ಆದ ಶಿವಯೋಗಿಗಳು, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅಪ್ರಾಕೃತ ಶಿವಾರ್ಚನಾದಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡಿಯೂ ಸಹ, ಗುಹಾಯಾಂ= ಹೃತ್ಪುಂಡರೀಕದಲ್ಲಿನ, ನಾಕಂ=ದಹರಾಕಾಶದಲ್ಲಿ, ಪರೇಣ=ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕವಾದ ಶಿವಕಲೆಯಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಾ, ನಿಹಿತಂ=ಭಕ್ತನ ಉಪಾಸನೆಗಾಗಿ ಉಪಾಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ, ಯತ್=ಯಾವ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗವು, ವಿಭ್ರಾಜತೇ=ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿದೆಯೋ ಅಂತಹ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗವನ್ನು, ವಿಶಂತಿ= ಸಮರಸಭಾವದಿಂದ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಈ ಮಂತ್ರವು ಪ್ರಾಕೃತ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಧರ್ಮಿಗಳಿಗೂ ಮತ್ತು ಅಪ್ರಾಕೃತ ಅತಿವರ್ಣಾಶ್ರಮಿಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ವೀರಶೈವರಿಗೂ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿರುವ ಅಂತರವನ್ನು ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿದೆ. ಪ್ರಾಕೃತಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ, ಗೃಹಸ್ಥ,

ವಾನಪ್ರಸ್ಥ ಮತ್ತು ಸಂನ್ಯಾಸಿ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಆಶ್ರಮಗಳೂ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ವೈಶ್ಯ ಮತ್ತು ಶೂದ್ರ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣಗಳೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಾಗಿವೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವ ವರ್ಣಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ಮುಂದು ಮುಂದಿನ ವರ್ಣದವರಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನು. ಆಶ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಮಾನವನು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ಆಶ್ರಮಗಳನ್ನು ದಾಟಿ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯಾದ ಹೊರತು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಲಾರನು. ತತ್ರಾಪಿ ಶೂದ್ರನಿಗೆ ಸಂನ್ಯಾಸಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹತೆಯಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯತೆಯೇ ಇಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಮಾನವನ ಅರ್ಧಾಂಗಿ ಯೆನಿಸಿದ ಸ್ತ್ರೀಯಳಿಗೆ ವೇದಾಧ್ಯಯನದ ಅರ್ಹತೆಯೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇನ್ನು ಸಂನ್ಯಾಸದ ಸ್ಥಿತಿಯಂತು ಕಾಮಿನೀ ಕಾಂಚನ ಗಳನ್ನು ಮಣ್ಣಿನ ಹೆಂಟೆಯಂತೆ ತಿಳಿದು ಕಡೆಗೆ ಮಣ್ಣನ್ನೂ ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಇದರಿಂದ **'ಸರ್ವಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಗಚ್ಛತೀತಿ ಪರಿವ್ರಾಜಕಃ'** ಎಂದರೆ ಹೆಣ್ಣು ಹೊನ್ನು ಮಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಯ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ತಾಳಿ, ಜಗತ್ತು ಮಿಥ್ಯೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕೆಂದು ನಂಬ ಲಾಗಿದೆ.

ಆದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಸಮ್ಮತಿಯಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಈ ಮಂತ್ರ ದಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ಏಕೇ' ಎಂದರೆ 'ಬೇರೆಯವರು ಹೀಗೆ ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ' ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಮತವು ಉಪನಿಷ ತ್ಸಂಮತವಲ್ಲವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು. ಅದೇ ಮಂತ್ರದ ಉತ್ತರಾರ್ಧ ದಲ್ಲಿ "ಯತಯಃ"ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಾಕೃತ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿ ಅವರು ಮೋಕ್ಷ ವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಕರ್ಮಾದಿಗಳ ತ್ಯಾಗಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಯಾರುಬೇಕಾದರೂ ವರ್ಣ, ಲಿಂಗ, ಆಶ್ರಮಗಳ ಕಟ್ಟಳೆಯಿಲ್ಲದೆ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದೆ. ಮಹಾ ನಾರಾಯಣೋಪನಿಷತ್ ಭಾಷ್ಯಕಾರರಾದ ಶ್ರೀ ವೃಷಭಪಂಡಿತಾರಾಧ್ಯರೂ ಸಹ ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ವೀರಶೈವ ಧರ್ಮವು ಅಪ್ರಾಕೃತಾತಿವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಧರ್ಮವೆಂದು

ಉದ್ಘೋಷಿಸಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಅತಿವರ್ಣಾಶ್ರಮವೆಂಬ ಪದವು ಸಮಸ್ತ ವೀರಶೈವರಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು ವೀರಶೈವ ಧರ್ಮವು ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಗಳೆರಡನ್ನೂ ಒಪ್ಪುತ್ತದೆ.

ಉಭಾಭ್ಯಾಮೇವ ಪಕ್ಷಾಭ್ಯಾಂ ಯಥಾ ಖೇ ಪಕ್ಷಿಣಾಂ ಗತಿಃ ।
ತಥೈವ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಭ್ಯಾಂ ಮುಕ್ತಿರ್ಜಂತೋರ್ವಿಧೀಯತೇ ॥
(ಯೋಗವಾಸಿಷ್ಠ)

ಪಕ್ಷಿಯು ಗಗನಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸಿ ಆನಂದಿಸಲು ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳೂ ಹೇಗೆ ಆವಶ್ಯಕವೋ ಅದರಂತೆ ಅಮೃತರೂಪವಾದ ನಿರತಿಶಯಾನಂದದಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಗಲು ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಗಳೆರಡೂ ಆವಶ್ಯಕವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.* ಕರ್ಮವೂ ಸಹ ಪ್ರಾಕೃತಯಾಗಾದಿ ಅನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳಲ್ಲ. ಅವು ಶಿವಾರ್ಚನಾದಿ ಸತ್‌ಕರ್ಮಗಳು. ವೀರಶೈವನಿಗೆ "ತಪಸ್ಸು, ಕರ್ಮ, ಜಪ, ಧ್ಯಾನ, ಜ್ಞಾನ ಇವುಗಳೇ **ಪಂಚಯಜ್ಞ**ಗಳೆಂದು ವೀರಮಾಹೇಶ್ವರಾಚಾರ ಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. **"ಶಿವಾರ್ಥೇ ದೇಹಸಂಶೋಷಃ ತಪಃ ಕೃಚ್ಛ್ರಾದಿ ನೋಚ್ಯತೇ । ಶಿವಾರ್ಚಾ ಕರ್ಮ ವಿಜ್ಞೇಯಂ ಬಾಹ್ಯಂ ಯಾಗಾದಿ ನೋಚ್ಯತೇ"** ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತಶಿಖಾಮಣ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕರ್ಮವು ತ್ಯಾಜ್ಯವಲ್ಲವೆಂದೇ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. **'ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾಧಾಯ ಕರ್ಮಾಣಿ'** ಎಂಬುದರಿಂದ 'ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ಪರಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸಿ ಕಾಯ, ವಾಕ್ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸುಗಳಿಂದ ಯೋಗಿಗಳು ಕರ್ಮಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇದರಿಂದ

---

* ಅಂಧಪಂಗುವದನ್ಯೋನ್ಯ ಸಾಪೇಕ್ಷೇ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಣಿ ।
ಫಲೋತ್ಪತ್ತ್ಯೈ ವಿರಕ್ತಸ್ತು ತಸ್ಮಾತ್ತದ್ವಯಮಾಚರೇತ್ ॥
ಜ್ಞಾನೇ ಸಿದ್ಧೇಽಪಿ ವಿದುಷಾಂ ಕರ್ಮಾಪಿ ವಿನಿಯುಜ್ಯತೇ ।
ಫಲಾಭಿಸಂಧಿರಹಿತಂ ತಸ್ಮಾತ್ ಕರ್ಮ ನ ಸಂತ್ಯಜೇತ್ ॥
ಆಚಾರ ಏವ ಸರ್ವೇಷಾಮಲಂಕಾರಾಯ ಕಲ್ಪತೇ ।
ಆಚಾರಹೀನಃ ಪುರುಷೋ ಲೋಕೇ ಭವತಿ ನಿಂದಿತಃ ॥
ಜ್ಞಾನೇನಾಚಾರಯುಕ್ತೇನ ಪ್ರಸೀದತಿ ಮಹೇಶ್ವರಃ
ತಸ್ಮಾದಾಚಾರವಾನ್ ಜ್ಞಾನೀ ಭವೇದಾದೇಹಪಾತನಮ್ ॥
(ಸಿ. ಶಿ. ಪರಿ. ೧೬)

ಕಮಲದ ಎಲೆಯು ನೀರಿನಲ್ಲಿದ್ದರೂ ನೆನೆಯದಿರುವಂತೆ ಅವರಿಗೆ ಪಾಪ ಲೇಪವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಭ. ಗೀ. ಅ. ೫. ಶ್ಲೋ. ೧೦-೧೨). ಅಲ್ಲದೆ ಅದೇ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನು '**ಯದ್ಯದಾಚರತಿ ಶ್ರೇಷ್ಠಃ**' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮಾನವನಿಗೆ ಆದರ್ಶಭೂತನಾದ ಯೋಗಿಯೇ ಕರ್ಮಮಾಡದೆ ಬಿಟ್ಟಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಉಳಿದವರೂ ಅದನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿದಲ್ಲಿ ಲೋಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೇ ಕೆಡುವುದೆಂದೂ, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ತಾನು ಭಗವಂತನಾಗಿದ್ದರೂ, ತನಗಾಗಿ ಯಾವ ಕರ್ಮದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಲೋಕಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ತಾನು ಕರ್ಮಮಾಡುತ್ತಿರುವುದಾಗಿಯೂ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಯಾವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೂ ಕರ್ಮವು ತ್ಯಾಜ್ಯವಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ತ್ಯಾಗಮಾಡುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಗೀತೆಯು ಸಾರುತ್ತದೆ. '**ನ ಹಿ ಕಶ್ಚಿತ್ ಕ್ಷಣಮಪಿ ಜಾತು ತಿಷ್ಠತ್ಯಕರ್ಮಕೃತ್**' (೩-೫) (ಯಾವನೂ ಕೂಡ ಕರ್ಮವಿಲ್ಲದೆ ಒಂದರಗಳಿಗೆಯೂ ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ) "**ನ ಕರ್ಮಣಾಮನಾರಂಭಾನ್ನೈಷ್ಕರ್ಮ್ಯಂ ಪುರುಷೋಽಶ್ನುತೇ ॥ ನ ಚ ಸಂನ್ಯಸನಾದೇವ ಸಿದ್ಧಿಂ ಸಮಧಿಗಚ್ಛತಿ**" (ಅ. ೩. ಶ್ಲೋ. ೪) (ಕರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸದಿರುವುದರಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ಮಾನವನು ನಿಷ್ಕರ್ಮಿಯಾದನೆಂದೂ, ಕೇವಲ ಸಂನ್ಯಾಸ ಸ್ವೀಕಾರದಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನೈದಿದನೆಂದೂ ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ) ಮತ್ತು ಕರ್ಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ "**ಶರೀರಯಾತ್ರಾಪಿ ಚ ತೇ ನ ಪ್ರಸಿದ್ಧ್ಯೇದಕರ್ಮಣಃ**" (೩-೮) ಶರೀರವ್ಯಾಪಾರವೂ ಸಹ ನಡೆಯುವಂತಿಲ್ಲ ಎಂದಮೇಲೆ ಕರ್ಮತ್ಯಾಗವು ಕೇವಲ ವಾಚಾ ರಮಣೀಯವೆನ್ನದೆ ವಿಧಿಯಿಲ್ಲ. ಆದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಪ್ರಶ್ನೋತ್ತರ ರತ್ನಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ "**ಕಿಂ ಮೋಕ್ಷತರೋರ್ಬೀಜಂ**" ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ "**ಸಮ್ಯಗ್‌ಜ್ಞಾನಂ ಕ್ರಿಯಾಸಹಿತಂ**" ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಚನ್ನಬಸವಣ್ಣನವರು

"ಗುರು ಲಿಂಗ ಜಂಗಮವು ಸನ್ಮತವಾದ ಕ್ರಿಯವನಹುದಾಗ ದೆಂಬರು. ಸತ್ಕ್ರಿಯೆವಿಡಿದು ತನುವ ಗಮಿಸುವುದು. ಅರುಹುವಿಡಿದು ಮನವ ಗಮಿಸುವುದು.

ಸಾಕ್ಷಿ :—

ಕ್ರಿಯಾದ್ವೈತಂ ನ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಭಾವಾದ್ವೈತಂ ಸಮಾಚರೇತ್ ।
ಕ್ರಿಯಾ ನಿರ್ವಾಹತೋ ಯಸ್ತು ಭಾವಶುದ್ಧಂ ತು ಶಾಂಕರಿ ॥

ಎಂಬುದಾಗಿ ಅನುಭಾವದಿಂದ ಸಕಲೇಂದ್ರಿಯಂಗಳು ನಮ್ಮ ಕೂಡಲ ಚನ್ನಸಂಗಯ್ಯನಲ್ಲಿ ತದ್ರೂಪು."

"ಮಾಟವಿಲ್ಲದ ಕೂಟವದೇತಕೋ? ಕೂಟವಿಲ್ಲದ ಮಾಟವದೇತಕೊ? ಮಾಟಕೂಟವೆರಡರನುವರಿಯಬೇಕು. ಸಟೆಯಿಲ್ಲದೆ ದಿಟವ ಮಾಡಿಸಿ ಸ್ವಯವಾಗಬೇಕು. ಮಾಟಕೂಟವೆರಡರನುವುತದಿಂದವೆ ಭಕ್ತಿರತಿಯಯ್ಯಾ ಕೂಡಲ ಚನ್ನಸಂಗಮದೇವಾ"

(ಚ. ವಚನ. ಪು. ೧೭. ಪ. ೨–೩)

"ಗುರುವೆಂಬಾತನು ಸಕಲಾಗಮದ ಹೃದಯವನರಿದು, ಕ್ರಿಯಾ ಜ್ಞಾನಯುಕ್ತನಾಗಿ, ಸರ್ವಾಚಾರ ಸಂಪನ್ನತೆ ನೆಲೆಗೊಂಡು, ನಿರ್ಣಯದ ಗೊತ್ತನರಿದು, ಉಪದೇಶವಮಾಡಬಹುದು."

(ಚ. ವ. ಪು. ೪೬)

"....ಕುಲದೀಪಕನಾರೆಂದೊಡೆ ನಮ್ಮ ಕೂಡಲ ಚನ್ನಸಂಗಯ್ಯನಲ್ಲಿ ಅರಿವು, ಆಚಾರ, ಸತ್ಕ್ರಿಯೆ, ಸಂಪತ್ಸಮೃದ್ಧಿಯನುಳ್ಳ ಶಿವಸಂಧಾನಿಗಳೆ ಶಾಣರೋ"

(ಚ. ವ. ಪು. ೬೫)

ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮಾತಿನ ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ ಕರ್ಮ ಅಥವಾ ಕ್ರಿಯೆ (ಮಾಟ)ಯ ಆವಶ್ಯಕತೆಯು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು ಕರ್ಮವಿಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನಸಿದ್ಧಿಯು ಸಹ ಆಗುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಕರ್ಮಜ್ಞಾನಗಳಿಗೆ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಭಾವವನ್ನು ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. **"ಫಲಸ್ಯ ಕಾರಣಂ ಪುಷ್ಪಂ ಫಲಂ ಪುಷ್ಪವಿನಾಶಕಂ"** ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನರೂಪವಾದ ಫಲಕ್ಕೆ ಕರ್ಮವು ಹೂವಿನಂತಿರುವುದೆಂದೂ, ಜ್ಞಾನೋದಯವಾದಮೇಲೆ ಕರ್ಮವು ಹೂವಿನಂತೆ ನಷ್ಟವಾಗುವುದೆಂದೂ ಇದಕ್ಕೆ "ಕ್ರಮಸಮುಚ್ಚಯ"ವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ವೀರಶೈವರು **"ಅಂಧ–ಪಂಗು"** ನ್ಯಾಯವನ್ನೂ "ಪಕ್ಷಿ–ಪಕ್ಷ" ನ್ಯಾಯವನ್ನೂ ನಿದರ್ಶಿಸಿ ಕರ್ಮಜ್ಞಾನಗಳಿಗೆ "ಸಮಸಮುಚ್ಚಯ" ತತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ಬಸವಣ್ಣನವರು

ಭಕ್ತಿಯೆಂಬ ಪೃಥ್ವಿಯ ಮೇಲೆ ಗುರುವೆಂಬ ಬೀಜವಂಕುರಿಸಿ, ಲಿಂಗವೆಂಬ ಎಲೆಯಾಯಿತ್ತು. ಲಿಂಗವೆಂಬ ಎಲೆಯ ಮೇಲೆ **ವಿಚಾರವೆಂಬ ಹೂವಾಯಿತ್ತು. ಆಚಾರವೆಂಬ ಕಾಯಾಯಿತ್ತು.** ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯೆಂಬ ಹಣ್ಣಾಯಿತ್ತು. **ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯೆಂಬ ಹಣ್ಣು ತೊಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು ಕಳಚಿ ಬೀಳುವಲ್ಲಿ, ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವ ತನಗೆ ಬೇಕೆಂದು ಎತ್ತಿಕೊಂಡ''**

ಎಂದು ಹೇಳಿ ವಿಚಾರ (ಜ್ಞಾನ) ಮತ್ತು ಆಚಾರ (ಕ್ರಿಯೆ) ಗಳಿಗೆ ಕಾರ್ಯ ಕಾರಣ ಭಾವವನ್ನು ಮಾರ್ಮಿಕವಾಗಿ ಹೇಳಿ ಇವೆರಡೂ ಸ್ವಾತ್ಮಾರ್ಪಣದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯವಾಗಬೇಕಾದರೆ ''ನಿಷ್ಪತ್ತಿ, ಎಂಬ ಹಣ್ಣು ತೊಟ್ಟು ಕಳಚಿ ಬೀಳುವಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನ ಕರ್ಮಗಳ ಅಭಿಮಾನವಳಿದಾಗ ಮಾತ್ರವೇ ಸಾಧ್ಯ''ವೆಂದು ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಲೋಕಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳು ಎಂದಿಗೂ ಪರಿತ್ಯಾಗಾರ್ಹವಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಬಸವಾದಿ ಶಿವಶರಣರು 'ಕಾಯಕವೇ ಕೈಲಾಸ'ವೆಂದು ಕರ್ಮ (ಕಾಯಕ)ಕ್ಕೆ ಅಗ್ರಸ್ಥಾನವನ್ನಿತ್ತು ಸಮಾಜಸೇವಾಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿ ಮಾದರಿಯಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಅನುಭವಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಈ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೇ 'ದಾಸೋಹಂಭಾವ' ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ.

'ಉಂಡೂ ಉಪವಾಸಿ, ಬಳಸಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ' ಎಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿಯು ಈ ಧರ್ಮದ ಅನಾಸಕ್ತತೆಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ವೇದಕಾಲದ ಜನಕ, ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಮುಂತಾದ ಋಷಿಗಳು ಗೃಹಸ್ಥರಾಗಿದ್ದೂ ಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠರಾಗಿದ್ದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟತೆಯನ್ನು ಜ್ಞಾಪಕಕ್ಕೆ ತರುತ್ತದೆ.

ಬಸವಣ್ಣನವರು

'' ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹವ ಮಾಡಿದರೆ, ಹೊಂದುವುವು ದೋಷಂಗಳು. ಮುಂದೆ ಬಂದು ಕಾಡುವುವು ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳು. ಸತಿಪತಿ ರತಿಸುಖವ ಬಿಟ್ಟರೆ ಸಿರಿಯಾಳ ಚಂಗಳೆಯರು? ಸತಿಪತಿ ರತಿಸುಖ ಭೋಗೋಪಭೋಗ ವಿಳಾಸವ ಬಿಟ್ಟರೆ ಸಿಂಧು ಬಲ್ಲಾಳರು? ನಿಮ್ಮ ಮುಟ್ಟಿ ಪರಧನ ಪರಸತಿಯರಿಗೆಳಸಿದರೆ ನಿಮ್ಮ ಚರಣಕ್ಕೆ ದೂರ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವಾ''

(ಬ. ವ. ಪುಟ ೯೭)

ಎಂಬ ವಚನದಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧವಾದ ದಾಂಪತ್ಯಪ್ರೇಮದ ಆದರ್ಶವನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಸತಿಯ ಕಂಡು ವ್ರತಿಯಾದನಯ್ಯ ಬಸವಣ್ಣ, ವ್ರತಿಯಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಚಾರಿಯಾದನಯ್ಯ ಬಸವಣ್ಣ, ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯಾಗಿ ಭವಗೆಟ್ಟನಯ್ಯ ಬಸವಣ್ಣ, ಗುಹೇಶ್ವರ ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಬಾಲಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯಾದವನು ಬಸವಣ್ಣನೊಬ್ಬನೇ

(ಪ್ರಭುದೇವರವಚನ)

ಆದುದರಿಂದ ವೀರಶೈವರಿಗೆ **'ನ ಪ್ರಜಯಾ'** ಎಂಬುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಗೃಹಸ್ಥನಾಗಿ ಪತ್ನೀ ಪುತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದು ಅನ್ವಯಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಕ್ಷಯಿಸದೆ ಸರ್ವಕಾಮಿತ ಸಮೃದ್ಧಿ ಸಮನ್ವಿತ ತತ್ತದೈಹಿಕಾ
ಶ್ರಯ ಘನಸೌಖ್ಯಮಂ ಬಿಡದೆ ಭೋಗಿಸಿ ತತ್ತ್ವನಿಜಸ್ವರೂಪ ನಿ ।
ಶ್ಚಯ ಪದಮಂ ಶರೀರದವಸಾನದೊಳೊಂದಿ ಮಹಾಮಹೇಶ್ವರ
ರ್ಬಯಸದೆ ಭೋಗಮೋಕ್ಷಪರರಪ್ಪುದು ಚಿತ್ರವಲಾ ಶಿವಾಧವ ॥

(ಶತಕತ್ರಯ ಪ. ೧೧)

ಎಂದು ಮೊಗ್ಗೆಯ ಮಾಯಿದೇವರು ವೀರಶೈವರ ಅನಾಸಕ್ತಿಯೋಗದ ಪರಮಾರ್ಥವನ್ನು ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ.

'ನ ಧನೇನ' ಎಂಬ ಪದವು ಹೆಣ್ಣು ಮತ್ತು ಮಣ್ಣುಗಳಿಗೂ ಉಪಲಕ್ಷಣ. ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಕಾಮಿನೀ ಕಾಂಚನಗಳನ್ನು ಪರಿತ್ಯಾಗಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ವೀರಶೈವ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ವಿಷಯಗಳು ಹೇಯವಲ್ಲ. ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕುದೃಷ್ಟಿ ಎಂದರೆ ಕೆಟ್ಟ ಭಾವನೆಯೇ ಹೇಯ. ಮಾನವನು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ವಿಷಯತ್ವರೂಪದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ಅದು ಹೇಯ. ಅವುಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿ ಪ್ರಸಾದವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಲಿಂಗಮುಖದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ಹೇಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನೂ ಸಹ **'ಯತ್ಕರೋಷಿ ಯದಶ್ನಾಸಿ ಯಜ್ಜುಹೋಷಿ ದದಾಸಿ ಯತ್ । ಯತ್ತಪಸ್ಯಸಿ ಕೌಂತೇಯ ತತ್ಕುರುಷ್ವ ಮದರ್ಪಣಮ್'** ಎಂದಿದ್ದಾನೆ. ಈಶಾವಾಸ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ **'ತೇನ ತ್ಯಕ್ತೇನ ಭುಂಜೀಥಾಃ'** ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾದದ ಮಹತ್ವವನ್ನೇ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ವೀರಶೈವ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಗುರು ಲಿಂಗಾದಿ ಷಡ್ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಭಾವಿಸಿ, ಸರ್ವವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಆಯಾ

ಲಿಂಗಗಳ ಮೂಲಕ ಪ್ರಸಾದರೂಪವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಮಾರ್ಮಿಕವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿದೆ.

> "ಲಿಂಗವಿಕಾರಿಗೆ ಅಂಗವಿಕಾರವೆಂಬುದಿಲ್ಲ. ಜಂಗಮವಿಕಾರಿಗೆ ಧನವಿಕಾರವೆಂಬುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಸಾದವಿಕಾರಿಗೆ ಮನವಿಕಾರವೆಂಬುದಿಲ್ಲ. ಇಂತೀ ತ್ರಿವಿಧಗುಣವನರಿವಾತನು ಅಚ್ಚಲಿಂಗೈಕ್ಯನು ಕೂಡಲ ಸಂಗಮ ದೇವಾ" (ಬ. ವ. ಪು. ೧೨೧)

ಎಂಬ ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನವು ಇದೇ ಅಂಶವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. "**ಇಷ್ಟಲಿಂಗಾರ್ಪಿತಂ ಶುದ್ಧಂ**" ಎಂಬ ಅನುಭವಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಶಿವಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ದೋಷವಾಗಲಾರದು, ಎಂದಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷಯ "ಪರಿತ್ಯಾಗವು" ಶ್ರುತಿಸಮ್ಮತವಲ್ಲ. ಮತ್ತು ವಿಷಯ "**ಪರಿಗ್ರಹ**" ಅನಿವಾರ್ಯ. ಅಲ್ಲದೆ ತನು ಮನ ಧನಗಳನ್ನು ಗುರು, ಲಿಂಗ ಜಂಗಮರಿಗೆ ಕ್ರಮದಿಂದ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವು ಅವುಗಳ ಆವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಹೇಯಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ತಾಳಿ ಅನಾದರಣೆ ಮಾಡಿದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಗುರುವನ್ನು ತನುವಿನ ಸೇವೆಯಿಂದ ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸಬೇಕೆಂಬ ತತ್ವಕ್ಕೆ ಧಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಉಪನಿಷತ್ತು '**ನಾಯಮಾತ್ಮಾ ಬಲಹೀನೇನ ಲಭ್ಯಃ**' (ಮುಂಡಕ ೩–೨–೪) ಎಂದು ಎಚ್ಚರಿಸಿದೆ. ಮನಸ್ಸನ್ನು ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಲೀನಗೊಳಿಸಿ ಸಮರಸಾನಂದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಬೇಕು. ಹಾಗೆಯೇ ಧನವನ್ನು ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕೆಂಬುದರಿಂದ ಮಾನವನು ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ಸತ್ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಎಸಗಿ ಧನಾರ್ಜನೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಹೀಗೆ ಜಂಗಮ ಸೇವೆಗಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಉದ್ಯೋಗ (ಕರ್ಮ)ವು ಹೇಯವಲ್ಲ. ಹಾಗೂ ಅಂಥ ಧನವು ಶಿವಸ್ವರೂಪಿಯಾದ ಜಂಗಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಿತವಾಗುವುದರಿಂದ ಅದು ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವಾಗದೆ ಮತ್ತೆ ಸಮಾಜದ ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರದ ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕಾಗಿ ವಿನಿಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಸಮವಾಗಿ ಸಂಪದ್ವಿನಿಮಯವು ಏರ್ಪಟ್ಟು ಒಬ್ಬನು ಶ್ರೀಮಂತನು ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಬಡವನೆಂಬ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ಹೋಗಿ ಸಮಾನತೆಯು ನೆಲಸಿ, ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿಸ್ಥಾಪನೆಯಾಗುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಇದರಿಂದ ನಿಜಗುಣಾರಾಧ್ಯರು ಹೇಳುವ **ಲೌಕಿಕ ಪರಮಾರ್ಥ**ರೂಪವಾದ **ಅಭ್ಯುದಯ ನಿಶ್ಶ್ರೇಯಸ್ಸು**ಗಳೆರಡೂ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಶಿವಭಕ್ತನಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ. ಆದುದರಿಂದ ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿನ ಕುಂಬಾರ ಹುಳುವಿನಂತೆ ಅನಾಸಕ್ತನಾಗಿ ಕೇವಲ ಶಿವಾರಾಧನೆಗಾಗಿಯೇ ಸರ್ವವಿಧದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವವರೇ **ಶಿವಯೋಗಿ**ಗಳು. ಇದನ್ನು ಬಸವಣ್ಣನವರು,

> "ತನುವ ಕೊಟ್ಟು ಗುರುವನೊಲಿಸಲೇ ಬೇಕು. ಮನವ ಕೊಟ್ಟು ಲಿಂಗವ ನೊಲಿಸಲೇ ಬೇಕು. ಧನವ ಕೊಟ್ಟು ಜಂಗಮುವನೊಲಿಸಲೇ ಬೇಕು. ಈ ತ್ರಿವಿಧವ ಹೊರಗುಮಾಡಿ ಹರೆಯ ಹೊಯಿಸಿ ಕುರುಹ ಪೂಜಿಸುವವರ ಮೆಚ್ಚ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ" (ಬ. ವ. ಪು. ೨೧)

ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಸಾಧಕನು ತನ್ನ ಹೃದಯಕಮಲದಲ್ಲಿರುವ ದಹರಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಬೆಳಗುವ 'ನೀಲತೋಯದಮಧ್ಯಸ್ಥ' ಮುಂತಾದ ಲಕ್ಷಣ ಲಕ್ಷಿತವಾದ ಚಿತ್ಕಲೆಯೇ ಭಕ್ತಾನುಗ್ರಹಾರ್ಥವಾಗಿ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗ ರೂಪವಾಗಿ ಬೆಳಗುವುದೆಂದರಿದು ಆ ಪರಶಿವ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಾಂಗಸಾಮರಸ್ಯರೂಪವಾದ ನಿರತಿಶಯಾನಂದವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. **'ಪರಾಂಚಿ ಖಾನಿ ವ್ಯತೃಣತ್'** ಎಂಬ ಕಾಠಕ ಶ್ರುತಿಯು ಇದನ್ನೇ ಉದ್ಗಾರ ಮಾಡಿದೆ. ॥ ೩ ॥

ಮೂಲ

ವೇದಾಂತವಿಜ್ಞಾನಸುನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥಾಃ ಸಂನ್ಯಾಸ ಯೋಗಾದ್ಯತಯಶ್ಶುದ್ಧಸತ್ವಾಃ । ತೇ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕೇ ತು ಪರಾಂತಕಾಲೇ ಪರಾಮೃತಾತ್ಪರಿಮುಚ್ಯಂತಿ ಸರ್ವೇ ॥ ೪ ॥

ಅರ್ಥ :— ವೇದಾಂತವಿಜ್ಞಾನಸುನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥಾಃ = ವೇದಾಂತ = ಈಶಾದಿ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾದ, ವಿಜ್ಞಾನ=ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನ ಅರ್ಥಾತ್ ಪಶು, ಪಾಶ, ಪತಿ ಇವುಗಳ ವಿಚಾರಾತ್ಮಕವಾದ ಸಮ್ಯಗ್ ಜ್ಞಾನದಿಂದ, ಸುನಿಶ್ಚಿತ=ಸಂಶಯ ವಿಕಲ್ಪಗಳಿಲ್ಲದೆ ದೃಢವಾಗಿ ನಿಶ್ಚೈಸಲ್ಪಟ್ಟ, ಅರ್ಥಾಃ=ಲಿಂಗಾಂಗಸಾಮರಸ್ಯರೂಪವಾದ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥ

ಪ್ರದವಾದ ಮಹಾಪಾಶುಪತವ್ರತಶೀಲರಾದುದರಿಂದಲೇ, ಶುದ್ಧಸತ್ವಾಃ= ನಿರ್ಮಲ ಪರವಸ್ತುಸ್ವರೂಪರಾದ, ತೇ=ಪೂರ್ವಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಯತಯಃ=ಷಟ್‌ಸ್ಥಲಾನುಸಂಧಾನರೂಪ ಪ್ರಯತ್ನಶೀಲರಾದ ಶಿವಯೋಗಿಗಳು, ಸಂನ್ಯಾಸಯೋಗಾತ್='ಸತಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ನ್ಯಾಸಃ ಮನೋ ನ್ಯಸ್ಯತೀತಿ ಸಂನ್ಯಾಸಃ, ಸ ಚಾಸೌ ಯೋಗಃ ಸಂನ್ಯಾಸಯೋಗಃ' ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಪರಶಿವ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಫಲಾಸಕ್ತಿರಹಿತ ನಿಷ್ಕಾಮ ಶಿವಾರ್ಪಣಾನುಭವರೂಪವಾದ ಶಿವಯೋಗದಿಂದ, ಪರಾಂತಕಾಲೇ=ಶರೀರವಿಯೋಗಸಮಯದಲ್ಲಿ, ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕೇತು=ಶಿವಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಪರಾಮೃತಾತ್=ಮುಕ್ತಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವಾಗ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರ ಭಂಗವಾಗಿ, ಪರಿಮುಚ್ಯಂತಿ=ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕ ಲಿಂಗಾಂಗ ಸಾಮರಸ್ಯರೂಪವಾದ ಶಿವಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾರೆ.

> "ಸ ಖಲ್ವೇವಂ ವರ್ತಯನ್ಯಾವದಾಯುಷಂ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಮಭಿಸಂಪದ್ಯತೇ।
> ನ ಚ ಪುನರಾವರ್ತತೇ ನ ಚ ಪುನರಾವರ್ತತೇ"

ಎಂಬ ಛಾಂದೋಗ್ಯವಚನಾನುಸಾರವಾಗಿ ಶಿವೋಪಾಸಕರು ಇಹದಲ್ಲಿ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತರಾದ್ದರಿಂದ ಶಿವನೊಡನೆ ಎಲ್ಲ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳೂ ದೊರೆತು ತರುವಾಯ ಭ್ರಮರಕೀಟ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ಜೀವಭಾವನಿವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ಶಿವತ್ವಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾದ ಮೇಲೆ ಜನನ ಮರಣಾತ್ಮಕ ಘೋರ ಸಂಸಾರ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕದೆ ಶಿವಸಾಯುಜ್ಯಹೊಂದುವರೆಂಬುದು ಈ ಮಂತ್ರದ ಮುಖ್ಯ ಆಶಯವಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ **"ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಪ್ನೋತಿ ಪರಂ" "ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಭವತಿ" "ತರತಿ ಶೋಕಮಾತ್ಮವಿತ್" "ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಶಿವಂ ಶಾಂತಿಮತ್ಯಂತಮೇತಿ" "ತತ್ತ್ವಮಸಿ"** ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಪರಶಿವಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸಕರಿಗೆ ಪರಶಿವತ್ವಪ್ರಾಪ್ತಿರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಶ್ರೀಪತಿ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರೂ ಸಹ ಫಲಾಧ್ಯಾಯೋಕ್ತ **"ಅನಾವೃತ್ತಿಃ ಶಬ್ದಾದನಾವೃತ್ತಿಶ್ಶಬ್ದಾತ್"** ಎಂಬ ಕೊನೆಯ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಮಹಾನುಭಾವಿಗಳಾದ ಬಸವಣ್ಣನವರು,

"ಮಾಡಿ ಮಾಡಿ ಕೆಟ್ಟರು ಮನವಿಲ್ಲದೆ
ನೀಡಿ ನೀಡಿ ಕೆಟ್ಟರು ನಿಜವಿಲ್ಲದೆ
ಮಾಡುವ ನೀಡುವ ನಿಜಗುಣವುಳ್ಳೊಡೆ
ಇದೇ ಜನ್ಮ ಕಡೆ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ!"

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ **ನಿಜಗುಣವಾದರೂ** ಇದನ್ನೇ ಸೂಚಿಸುವುದಾಗಿದೆ. ಇನ್ನು **"ವೇದಾಂತವಿಜ್ಞಾನಸುನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥಾಃ"** ಎಂಬುದರಿಂದ ಉಪನಿಷದ್ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದಿರುವವರೇ ಶುದ್ಧಸತ್ವರಾದ ಯತಿಗಳೆಂದು ಹೇಳಿರುವ ವಿಶೇಷಣವು ಮಹಾಪಾಶುಪತ ವ್ರತಶೀಲರಾದ ಶಿವಯೋಗಿಗಳಿಗೇ ಹೇಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವುದೆಂಬುದನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ.

'ಆತ್ಮದ್ರವ್ಯಂ ಸ್ವಯಂ ಶುದ್ಧಂ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿ ಲಕ್ಷಣಂ' **'ಅಸ್ನಾವಿರಂ ಶುದ್ಧಮಪಾಪವಿದ್ಧಂ'** ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ **'ಶುದ್ಧಸತ್ವ'**ವೆಂದರೆ ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆಯುವಿಕೆ. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪಡೆದವರಿಗೆ **ಮಹಾಪಾಶುಪತವ್ರತಿ**ಗಳೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದ ಈ ಪಾಶುಪತ ವ್ರತವನ್ನು **ಅತ್ಯಾಶ್ರಮವ್ರತ**ವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. **'ಅತ್ಯಾಶ್ರಮ ಸಮಾಖ್ಯಂ ಯತ್'** ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ 'ಪಾಶುಪತವ್ರತವೇ ಸಮಸ್ತ ವೇದಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ಸಾರವತ್ತಾದುದು. ಇದರಿಂದ ಶಿವಭಾವವನ್ನು ಪಡೆದು ಶಿವಯೋಗವನ್ನು ಆಚರಿಸಬೇಕು' ಎಂದು ಕ್ರಿಯಾಸಾರಕಾರರು ಸಿದ್ಧಾಂತಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಇದೇ ಕೈವಲ್ಯ ಶ್ರುತಿಯೂ ಸಹ **'ಅತ್ಯಾಶ್ರಮಸ್ಥಃ'** ಎಂಬ ಮುಂದಿನ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಅತ್ಯಾಶ್ರಮಸ್ಥ'ನೇ ಮೋಕ್ಷಾಧಿಕಾರಿಯೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಅತ್ಯಾಶ್ರಮಸ್ಥರಾದ ಮಹಾಪಾಶುಪತರಾರೆಂಬುದನ್ನು ಅರಿಯುವುದು ಅವಶ್ಯ.

"ಪಾಶುಪತವು ಪೂರ್ವ ಮತ್ತು ಅಪರ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧ. ಶೈವಾಗಮಾನುಸಾರವಾಗಿ ಭಸ್ಮರುದ್ರಾಕ್ಷಧಾರಣಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಲಿಂಗರೂಪನಾದ (ಸ್ಥಾವರ) ಮಹಾದೇವನನ್ನು ತ್ರಿಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸುವುದೇ **ಪೂರ್ವಪಾಶುಪತ**ವೆನಿಸುವುದು. ನಿಗಮಾಗಮ ವಿಧಿಯಂತೆ

ಶೈವದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಶಿವಲಿಂಗವನ್ನು ಕರ, ಕಂಠ, ಅಥವಾ ವಕ್ಷ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿ ತ್ರಿಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಹಸ್ತಪೀಠದಲ್ಲಿ ಅರ್ಚಿಸುವುದೇ **ಮಹಾ ಪಾಶುಪತ**ವೆನಿಸುವುದು: * ಈ ಮಹಾಪಾಶುಪತವ್ರತವನ್ನೇ ಆದಿತ್ಯ, ಲೈಂಗ್ಯ, ಸ್ಕಾಂದ, ಕೂರ್ಮ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಕನ್ನಡ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕವಿಯಾದ ಲಕ್ಕಣ್ಣದಂಡೇಶ (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೪೨೮)ನು ತನ್ನ ಶಿವತತ್ತ್ವ ಚಿಂತಾಮಣಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಗುರುವಾದ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ನನ್ನು ಮಹಾಪಾಶುಪತವ್ರತಿಯೆಂದು ಸ್ತುತಿಸಿದ್ದಾನೆ. † ಆದುದರಿಂದ ವೀರಶೈವರಿಗೆ (ಲಿಂಗಧಾರಿ) **ಮಹಾಪಾಶುಪತ**ರೆಂದು **ಅನೂಚಾನ**ವಾಗಿ ಕರೆಯುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅವರೇ ಶುದ್ಧ ಸತ್ವರಾದ ಯತಿಗಳು. ಇಂತಹ ಮಹಾ ಪಾಶುಪತವ್ರತ ನಿಷ್ಠನಾದ ಶಿವಭಕ್ತನನ್ನೇ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ **'ಆತ್ಮಕ್ರೀಡ ಆತ್ಮರತಿಃ ಕ್ರಿಯಾವಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಂ ವರಿಷ್ಠಃ'** ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಇಂಥ ಯತಿಗಳು ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಶಿವನಲ್ಲಿ ಮನಃ ಪ್ರಣಿಧಾನ ರೂಪವಾದ ಶಿವಯೋಗದಿಂದ ಶಿವಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ **'ಕರ್ಮಣ್ಯೇವಾಧಿ ಕಾರಸ್ತೇ'** ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಷ್ಕಾಮಯೋಗವು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಧ್ಯಾನ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕ ಶಿವಯೋಗವನ್ನು **'ಮಹಾಮುಖ'**ವೆಂದು ನೀಲ ಕಂಠ ಶಿವಾಚಾರ್ಯರು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

---

* ದ್ವಿಧಾ ಪಾಶುಪತಂ ಜ್ಞೇಯಂ ಪೂರ್ವಾಪರವಿಭೇದತಃ ।
ಶೈವಾಗಮಾನುಸಾರೇಣ ಭಸ್ಮರುದ್ರಾಕ್ಷಧಾರಣಮ್ ॥
ಉಪಾಸ್ಥ್ವ ಶಿವಂ ಮಹಾದೇವಂ ಲಿಂಗರೂಪಮುಮಾಪತಿಮ್ ।
ಅರ್ಚಯೇತ್ತ್ರಿಕಾಲಂ ವೈ ಪೂರ್ವಪಾಶುಪತಂ ಹಿ ತತ್ ॥
ನಿಗಮಾಗಮಸಂಘಾನಶೈವದೀಕ್ಷಾವಿಧಾನತಃ ।
ಶಿವಲಿಂಗಂ ಕರೇ ಕಂಠೇ ಧೃತ್ವಾ ವಕ್ಷಸ್ಥಲೇಽಪಿ ವಾ ॥
ತ್ರಿಕಾಲಂ ಯೋಽರ್ಚಯೇತ್ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಮಹಾಪಾಶುಪತೋ ಹಿ ಸಃ ।
(ಶ್ರೀಕರಭಾಷ್ಯ)

† ನಿರುಪಮಿತವೆನಿಪ ಮಹದಾಕಾಶಪದ್ಮದೊಳ್
ಸ್ಫುರಿಸುವ ಮಹಾ ಜ್ಞಾನ ಕರ್ಣಿಕಾಪೀಠದೊಳ್
ಪರಮ ತೇಜೋರಾಶಿಯಾದ ನಿರುಪಾಧಿಕ ಜ್ಯೋತಿಯಾಗಿಪ್ಪ ಶಿವಜನಾ ।
ಪರ ಕಳೇವರವೆ ಭಕ್ತಾನುಗ್ರಹಾರ್ಥಮವ
ತರಿಸಿ ಸದ್ಗುರುಮೂರ್ತಿ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ನಾಮ
ಧರನಾದ **ಪಾಶುಪತಸದ್ವ್ರತ**ದ ಗುಣಾಗ್ರಣಿಯ **ಚರಣಾಂಬುಜಕ್ಕೆ** ಶರಣು ॥

ಸ್ಥೂಲದೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಮೇಲೆ ಆತ್ಮವು ಲಿಂಗ (ಸೂಕ್ಷ್ಮ) ಶರೀರ ದೊಡನೆ ಪ್ರಾಕೃತಮಂಡಲದವರೆಗೂ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿರುವ ವಿರಜಾನದಿ ಯಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿದೊಡನೆಯೇ ಲಿಂಗಶರೀರ ಭಂಗವಾಗಿ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸ್ವಯಂ ಗಮನಶಕ್ತಿ ಬರುವುದೆಂದೂ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಪರಿಶುದ್ಧ ಆತ್ಮವು ಅಪ್ರಾಕೃತ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಶಿವಸಾಯುಜ್ಯಪಡೆಯುವುದೆಂದೂ ಕೆಲವು ಶೈವ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳ ಮತವು. ಆದರೆ ವೀರಶೈವಾಚಾರ್ಯರು ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಬಹು ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ಆತ್ಮನ ಪರಮಪದಪ್ರಾಪ್ತಿ ವಿಧಾನವನ್ನು ಪ್ರವಿಲಾಪನಮಾರ್ಗದಿಂದ ನಿರೂಪಿಸಿರು ತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರವಿಲಾಪನ ಮಾರ್ಗದ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಸ್ವರೂಪ

ಪಾದದಿಂದ ಮೊಣಕಾಲಿನವರೆಗೆ ಪೃಥಿವೀಸ್ಥಾನ. ಅಲ್ಲಿಂದ ನಾಭಿಯ ವರೆಗೆ ಅಪ್ಪುವಿನಸ್ಥಾನ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೃದಯದವರೆಗೆ ಅಗ್ನಿಸ್ಥಾನ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಭ್ರೂಮಧ್ಯವವರೆಗೆ ವಾಯುವಿನ ಸ್ಥಾನ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರದ ವರೆಗೆ ಆಕಾಶದ ಸ್ಥಾನ. ಹೀಗೆ ಶಿವಭಕ್ತನು ತನ್ನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪಂಚ ಮಹಾಭೂತಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳ ಆಕಾರ, ಲಾಂಛನ, ವರ್ಣ ಮತ್ತು ಬೀಜಾಕ್ಷರಗಳೊಂದಿಗೆ ಪರಿಭಾವಿಸಿ ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಧಾದಿ ಪಂಚಗುಣಾತ್ಮಕವಾದ ಪೃಥಿವಿಯನ್ನು ಅದರ ಬೀಜವೆನಿಸಿದ ಷಡುದ್ಘಾತ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಅಪ್ಪುವಿನಲ್ಲಿಯೂ, ಅಪ್ಪನ್ನು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ಅಗ್ನಿ ಯನ್ನು ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿಯೂ, ವಾಯುವನ್ನು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯೂ ಆಯಾ ಉದ್ಘಾತ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಲಯಗೊಳಿಸಿ, ಆಕಾಶವನ್ನು ಅಹಂಕಾರ ದಲ್ಲಿಯೂ, ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಮಹತ್ತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿಯೂ, ಮಹತ್ತತ್ತ್ವ ವನ್ನು ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರೂಪ ಮಾಯೆಯಲ್ಲಿಯೂ, ಅಂಥ ಮಾಯೆಯನ್ನು ನಿತ್ಯಶುದ್ಧಬುದ್ಧಮುಕ್ತಸ್ವರೂಪ ಸ್ವಾತ್ಮಪ್ರಕಾಶವೂ, ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾನಂದ ಲಕ್ಷಣವೂ, ಪರಮಕಾರಣವೂ ಆದ ಪರಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರವಿಲಾಪನಮಾಡಿ **'ಶುದ್ಧೋಽಹಂ ಮುಕ್ತೋಽಹಂ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದಸ್ವರೂಪೋಽಹಂ'** ಎಂದು ಚಿರಕಾಲ ಭಾವಿಸುವುದೇ ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ.

ಹೀಗೆ ಸಾಧಕನು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ತನ್ನ ಇಷ್ಟಲಿಂಗ ಪೂಜಾಸಮಯ ದಲ್ಲಿ ಅನುಸಂಧಾನಮಾಡಿ ಭಕ್ತಾದಿ ಆರು ಸ್ಥಲಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವಾನುಭವಮಾಡುವ ಮಹಾಸಾಧನೆಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಭಕ್ತನು ಭ್ರಮರವನ್ನೇ ನೆನೆನೆನೆದು ಭ್ರಮರವೇ ಆಗುವ ಕೀಟದಂತೆ ತನ್ನ ಜೀವಿತಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಸ್ಥೂಲಶರೀರಕ್ಕೂ ಅತೀತವಾದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರಾವಚ್ಛೇದೇನ ಜೀವ ನ್ಮುಕ್ತಾತ್ಮಕವಾದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತಾನೆ. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕ ಅಥವಾ ಶಿವಲೋಕ (ಮಹಾಕೈಲಾಸ)ವಾಸ ಸ್ಥಿತಿಯೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇಂಥ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವನು ನಿರ್ಲಿಪ್ತನಾಗಿ 'ಉಂಡೂ ಉಪವಾಸಿ ಬಳಸಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ' ಯಾಗಿರಲು ಸಾಧ್ಯ. ಆದರೆ ದೇಹಾವಸಾನಸಮಯದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಆ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸು ವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ 'ಪರಾಂತಕಾಲ'ವೆಂದು ಈ ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಘಟದಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿರುವ ದೀಪಪ್ರಕಾಶವು ಘಟವು ಒಡೆದಮೇಲೆ ಎಲ್ಲೆಡೆಯೂ ಹರಡುವಂತೆ ಶಿವಾನುಭವನಿಷ್ಠವಾದ ಆತ್ಮವು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶರೀರವನ್ನೂ ತ್ಯಜಿಸಿ ಕಾರಣಾತ್ಮಕ ಶರೀರವನ್ನು ಪಡೆದು ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕ ವಾದ ಭಾವಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೀರು ಬೆರೆವಂತೆ ಐಕ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಥರ್ವಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ **'ಶಿವ ಏಕೋ ಧ್ಯೇಯಃ ಶಿವಂಕರಃ'** **'ಶಿವಂ ಕರೋತೀತಿ ಶಿವಂಕರಃ'** ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಭಕ್ತನನ್ನು ಮುಕ್ತನನ್ನಾಗಿಸುವುದೇ ಈ ಮಂತ್ರದ ಅಂತರಾರ್ಥ. ॥ ೪ ॥

ಮಹೇಶಸ್ಥಳ

ನಿಷ್ಠೆಯು ಅಂದರೆ ಮನೋದಾರ್ಢ್ಯವು ಮತ್ತು ಗುರೂಕ್ತಮಾರ್ಗದಿಂದ ಆಚರಣೆಯು ಮಾಹೇಶ್ವರಸ್ಥಲದ ಮುಖ್ಯ ಲಕ್ಷಣವು ಈ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾಗಿದೆ.

ಸಿದ್ಧಸಾಧ್ಯ ಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನು ಅತಿಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿ ಸಾಧಕನಿಗೆ ಆದರ ಸಾಧನಕ್ರಮುವನ್ನು 'ವಿವಿಕ್ತದೇಶೇ ಚ' ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಮೂಲ

ವಿವಿಕ್ತದೇಶೇ ಚ ಸುಖಾಸನಸ್ಥಃ ಶುಚಿಸ್ಸಮಗ್ರೀವ ಶಿರಃಶರೀರಃ । ಅತ್ಯಾಶ್ರಮಸ್ಥಃ ಸಕಲೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ನಿರುಧ್ಯ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಸ್ವಗುರುಂ ಪ್ರಣಮ್ಯ ॥ ೫ ॥

ಹೃತ್ಪುಂಡರೀಕಂ ವಿರಜಂ ವಿಶುದ್ಧಂ ವಿಚಿಂತ್ಯ ಮಧ್ಯೇ ವಿಶದಂ ವಿಶೋಕಮ್ । ಅಚಿಂತ್ಯಮವ್ಯಕ್ತಮನಂತರೂಪಂ ಶಿವಂ ಪ್ರಶಾಂತಮಮೃತಂ ಬ್ರಹ್ಮಯೋನಿಮ್ ॥ ೬ ॥

ತಮಾದಿಮಧ್ಯಾಂತವಿಹೀನಮೇಕಂ ವಿಭುಂ ಚಿದಾನಂದಮರೂಪಮದ್ಭುತಂ । ಉಮಾಸಹಾಯಂ ಪರಮೇಶ್ವರಂ ಪ್ರಭುಂ ತ್ರಿಲೋಚನಂ ನೀಲಕಂಠಂ ಪ್ರಶಾಂತಮ್ ॥೭॥

ಧ್ಯಾತ್ವಾ ಮುನಿರ್ಗಚ್ಛತಿ ಭೂತಯೋನಿಂ ಸಮಸ್ತಸಾಕ್ಷಿಂ ತಮಸಃ ಪರಸ್ತಾತ್ ॥

ಅರ್ಥ :—ಅತ್ಯಾಶ್ರಮಸ್ಥಃ=ಆಶ್ರಮಪದದಿಂದ ವರ್ಣಕ್ಕೂ ಉಪಲಕ್ಷಣವಾದುದರಿಂದ ಅತಿವರ್ಣಾಶ್ರಮ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಮಹಾಪಾಶುಪತ ವ್ರತನಿಷ್ಠನಾದ, (ಮುನಿಃ=ವೀರಶೈವ ಶಿವಭಕ್ತನಾದ

ಸಾಧಕನು) ವಿವಿಕ್ತದೇಶೇ=ಜನೋಪದ್ರವರಹಿತವಾದ ಪುಣ್ಯಾರಣ್ಯಾಶ್ರಮ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಶಾಂತಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ, ಶುಚಿಃ=ಜಲಭಸ್ಮಾದಿ ಬಾಹ್ಯಸ್ನಾನ ದಿಂದಲೂ, ಶಾಂತಿಸತ್ಯಾದಿ ಆಭ್ಯಂತರ ಸ್ನಾನದಿಂದಲೂ, ಸಾತ್ವಿಕಾಹಾ ರಾದಿ ನಿಯಮಿತ ಆಹಾರ ವಿಹಾರಗಳಿಂದಲೂ, ಶುದ್ಧಾಂತಃಕರಣವುಳ್ಳವ ನಾಗಿ, ಸುಖಾಸನಸ್ಥಃ=ಸ್ವಸ್ತಿಕಾಸನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಗ್ರೀವಶಿರಃಶರೀರಃ= ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನೇರವಾಗಿ ಕುಳಿತು, ಸಕಲೇಂದ್ರಿ ಯಾಣಿ = ಚಕ್ಷುರಾದಿ ಬಹಿರಿಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಅಂತರಿಂದ್ರಿಯ (ಮನಸ್ಸು) ವನ್ನೂ ವಿಷಯಗಳಿಗೆರಗದಂತೆ, ನಿರುಧ್ಯ=ನಿಗ್ರಹಿಸಿ, ಧ್ಯೇಯವಸ್ತುವಿಗೂ ತನಗೂ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನಸ್ಮೃತಿಸಂತಾನ ರೂಪವಾದ ಏಕಾಗ್ರಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಭಕ್ತ್ಯಾ=ತನಗಿಂತಲೂ ಗುರುದೇವತಾದಿ ಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಕತಾರೂಪವಾದ ಗೌರವಬುದ್ಧಿಯಿಂದ, ಸ್ವಗುರುಂ=ತನ್ನ ಗುರುವನ್ನು, ಪ್ರಣಮ್ಯ=ತತ್ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೆನೆದು. ॥ ೫ ॥

ಹೃತ್ಪುಂಡರೀಕಂ=ತನ್ನ ಹೃದಯಕಮಲವನ್ನು, ವಿರಜಂ=ದುರ್ವಿ ಷಯ ವಾಸನಾರಹಿತವಾದುದಾದ್ದರಿಂದಲೇ, ವಿಶುದ್ಧಂ=ಪರಿಶುದ್ಧವಾದು ದನ್ನಾಗಿ, ವಿಚಿಂತ್ಯ=ಭಾವಿಸಿ, ಮಧ್ಯೇ=ಆ ಹೃದಯಕಮಲ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ವಿಶದಂ=ಶುದ್ಧಸ್ಫಟಿಕದಂತೆ ಶುಭ್ರವಾದುದಾದ್ದರಿಂದಲೇ, ವಿಶೋಕಂ= ಶೋಕಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಮಾಯಾಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ದುಃಖ ರಹಿತವಾದ, ಅವ್ಯಕ್ತಂ=ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸಾದಿಗಳ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಕಾರಣಗಳಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ನಾಮರೂಪುಗಳಿಲ್ಲದ, ಅಚಿಂತ್ಯಂ=ನಿರ್ವಿ ಕಲ್ಪಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಾಕ್ಕು ಮನಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ಅತೀತವಾದ, ಅನಂತ ರೂಪಂ=ಊರ್ಧ್ವಲಿಂಗ, ಚಂದ್ರಧರತ್ವಾದಿ ಸಕಳನಾಕಾರ ಸಗುಣಾತ್ಮಕ ಭಕ್ತಾನುಗ್ರಹಾರ್ಥವಾಗಿ ಸ್ವೇಚ್ಛಾವಿಗ್ರಹ ರೂಪನಾದ, ಶಿವಂ=ಮಂಗಳ ಕರನಾದ, ಪ್ರಶಾಂತಂ=ಸಂಸಾರ ಸಂಪರ್ಕವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಅಲೆಗಳಡ ಗಿದ ಕಡಲಿನಂತೆ ಅತ್ಯಂತ ಶಾಂತನಾದ, ಅಮೃತಂ=ಜನನಮರಣರಹಿತ ವಾಗಿ ಅಮೃತತ್ವ(ಮೋಕ್ಷ)ಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ, ಬ್ರಹ್ಮಯೋನಿಂ= ಚತುರ್ಮುಖಾದಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೂ ಕಾರಣನಾದ. ॥ ೬ ॥

ಆದಿಮಧ್ಯಾಂತವಿಹೀನಂ=ಮೊದಲು ಮಧ್ಯೆ ಕಡೆಗಳಿಲ್ಲದ, ಏಕಂ=ಇಷ್ಟಪ್ರಾಣಾದಿ ಸ್ವಗತಭೇದವಿಶಿಷ್ಟನಾದರೂ ಸಜಾತೀಯ ವಿಜಾತೀಯ ಭೇದಶೂನ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಅದ್ವಿತೀಯನಾದ, ವಿಭುಂ=ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕನಾದ, ಚಿದಾನಂದಂ=ಸತ್, ಚಿತ್, ಆನಂದ, ನಿತ್ಯ, ಪರಿಪೂರ್ಣವೆಂಬ ಪಂಚಲಕ್ಷಣ ಲಕ್ಷಿತನಾದ, ಅರೂಪಂ=ನಿಷ್ಕಲ, ನಿರಾಕಾರವುಳ್ಳ, ಅದ್ಭುತಂ=ಅಜಹರಿಗಳಿಗೂ ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ಉರುಲಿಂಗ, ವಿರಾಡ್ರೂಪಾದಿ ಅದ್ಭುತರೂಪವುಳ್ಳ, ಉಮಾಸಹಾಯಂ=ಇಚ್ಛಾಜ್ಞಾನಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿ ವಿಶಿಷ್ಟನಾದ, ಪ್ರಭುಂ=ತೃಣದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮದವರೆಗಿನ ಸಕಲ ಚರಾಚರ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೂ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ, ತ್ರಿಲೋಚನಂ=ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರಾಗ್ನಿರೂಪವಾದ ಅಥವಾ ಇಚ್ಛಾ, ಜ್ಞಾನ, ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕವಾದ ಮೂರು ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳ, ನೀಲಕಂಠಂ=ಲೋಕೋದ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ವಿಷಪಾನಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಕಾರುಣ್ಯಸೂಚಕವಾದ ಕಪ್ಪುಗೊರಲಿನಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ, ತಂ=ಹಿಂದೆಹೇಳಿದ ಮಹಾಮಹಿಮೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಪರಮೇಶ್ವರಂ=ದೇವೋತ್ತಮನಾದ ಪರಶಿವನನ್ನು, ಧ್ಯಾತ್ವಾ=ಸ್ವಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಅನುಚಿಂತಿಸಿ, ತಮಸಃ ಪರಸ್ತಾತ್=ಮಾಯೆಗಿಂತಲೂ ಅತೀತವಾದ ಅಂದರೆ ಪ್ರಕೃತಿ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ, ಸಮಸ್ತಸಾಕ್ಷಿಂ=ಸಕಲ ಭೂತಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾದ, ಭೂತಯೋನಿಂ=ಅಖಿಲ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಅಭಿನ್ನನಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನಾತ್ಮಕವಾಗಿರುವ ಆ ಪರವಸ್ತುವನ್ನೇ ಭ್ರಮರಕೀಟ ನ್ಯಾಯದಿಂದ, ಗಚ್ಛತಿ=ಸಾಮರಸ್ಯಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ॥ ೭ ॥

ತಾತ್ಪರ್ಯ :— ಇಲ್ಲಿ ಮೂರು ಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಏಕಾನ್ವಯವಿರುವುದರಿಂದ ಒಟ್ಟಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಮಂತ್ರವು ಸಾಧಕನ ಅರ್ಹತೆ, ಶಿವಾರಾಧನೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಪ್ರದೇಶ, ಆಸನ ಶುದ್ಧಿ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುತ್ತದೆ.

ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಮುನಿ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ಸಾಧಕನು ಅತ್ಯಾಶ್ರಮಿಯಾಗಿರಬೇಕೆಂಬುದು '**ಅತ್ಯಾಶ್ರಮಸ್ಥಃ**' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅತ್ಯಾಶ್ರಮ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅವಯವಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೇವಲ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾದಿ ಆಶ್ರಮಾತೀತನೆಂದು ಕಂಡುಬಂದರೂ ಉಪಲಕ್ಷಣ

ವಾಗಿ '**ಆಶ್ರಮ**' ಶಬ್ದದಿಂದ '**ವರ್ಣ**'ವೆಂಬ ವಿಶೇಷಾರ್ಥವನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ವರ್ಣವಿರಹಿತವಾದ ಆಶ್ರಮಧರ್ಮವು ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಅತಿವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಶೀಲನಾದವನೇ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಯೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ವಿಶಿಷ್ಟ ಪ್ರಾಕೃತ ಧರ್ಮಾವಲಂಬನೆಯು ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥಪ್ರದವಲ್ಲವೆಂದೂ ಅತಿವರ್ಣಾಶ್ರಮ ವಿಶಿಷ್ಟ ಅಪ್ರಾಕೃತ ಮಹಾಪಾಶುಪತಲಿಂಗದೀಕ್ಷಾವ್ರತಿಯೆಂದರೆ ವೀರಶೈವ ಶಿವಭಕ್ತನೆಂಬು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ವರ್ಣಗಳನ್ನೂ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾದಿ ಆಶ್ರಮಗಳನ್ನೂ ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿ ಸ್ವಾತ್ಮಾನುಸಂಧಾನದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿ ಹೃದಬ್ಜಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗವನ್ನು ನೆನೆದು ಆ ಚಿತ್‌ಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ತಲ್ಲೀನನಾಗುವವನೇ "ಅತ್ಯಾಶ್ರಮಸ್ಥ"ನೆಂದು ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರ ಶಾಖಿಗಳಾದ ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠರು ಹೇಳುವರೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಈ '**ಅತ್ಯಾಶ್ರಮವ್ರತವೇ ಪಾಶುಪತವ್ರತ**'ವೆಂದು ಕ್ರಿಯಾಸಾರ, ಅನುಭವಸೂತ್ರ ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೇ ಮೊದಲಾದ ಆಶ್ರಮಗಳೆಲ್ಲವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವುದೇ ಅತ್ಯಾಶ್ರಮವೆಂದು ಭಾವಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಲಿಂಗಧಾರಿಯಾಗಿ ಲಿಂಗವ್ರತವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವನು ಯಾವ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಸಹ ಆತನು ಅತ್ಯಾಶ್ರಮಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಇದರಿಂದ ಲಿಂಗಧಾರಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಮೋಕ್ಷಾಧಿಕಾರಿಗಳೆಂದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು

• ಬ್ರಹ್ಮಚಾರೀ ಗೃಹಸ್ಥೋ ವಾ ವಾನಪ್ರಸ್ಥೋ ಯತಿಸ್ತು ವಾ ।
ಯಸ್ತು ಲಿಂಗಾಂಗಸಂಯುಕ್ತಃ ಸ ಏವಾತ್ಯಾಶ್ರಮೀ ಭವೇತ್ ॥

ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತವೆ.

ಇನ್ನು ಶಿವಾರ್ಚನೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸ್ಥಾನನಿರ್ದೇಶವನ್ನು '**ವಿವಿಕ್ತದೇಶೇ**' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಜನೋಪದ್ರವರಹಿತ ಪ್ರಶಾಂತ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ, ಶಿವೋಪಾಸಕನು ಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರ ಸ್ನಾನಗಳಿಂದಲೂ, ಸಾತ್ವಿಕಾಹಾರ ವಿಹಾರಾದಿನಿಯಮಗಳಿಂದಲೂ, ಪವಿತ್ರ

ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನಾಗಿರಬೇಕೆಂಬುದು 'ಶುಚಿಃ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ. 'ಆಹಾರ ಶುದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೆ ಸತ್ವಶುದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಸತ್ವಶುದ್ಧಿಯಿಂದ ಮನಸ್ಸು ದೃಢವಾಗುತ್ತದೆ. ಮನೋದಾರ್ಢ್ಯದಿಂದ ಕಾಯಜೀವರ ಹೊಲಿಗೆ (**ಸರ್ವಗ್ರಂಥೀನಾಂ ವಿಪ್ರಮೋಕ್ಷಃ**) ಯು ಸಡಲಿ ಬಿಡುಗಡೆಯೆಂದು' ಸೂತಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಸ್ವಸ್ತಿಕಾಸನವೇ ಮೊದಲಾದ ಸುಖಾಸನದಲ್ಲಿ

ನಾಸಾಗ್ರನ್ಯಸ್ತನಯನಃ ಸಂವೃತಾಸ್ಯಃ ಸುನಿಶ್ಚಲಃ ।
ಧ್ಯಾಯೀತ ಮನಸಾ ದೇವಮುರೋಽವಿಷ್ಟಭ್ಯ ಚಾಗ್ರತಃ ॥ ಎಂದರೆ
"ತುದಿಮೂಗಿನೊಳು ನೋಟ, ತುಟಿಮುಚ್ಚಿದಾನನವು
ಎದೆಯುಬ್ಬಿ ನಿಶ್ಚಲದಿ ಶಿವನ ನೆನೆ, ಎಲೆ ಮನವೆ!"

ಎಂಬಂತೆ ಕುಳಿತು ಕಣ್ಣು, ಕಿವಿ ಮೊದಲಾದ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೂ, ಕರಚರಣಾದಿ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೂ, ಯಮನಿಯಮಗಳಿಂದ ನಿಗ್ರಹ ಮಾಡಬೇಕು. 'ಆತ್ಮನೇ ರಥಿಕ, ಶರೀರವೇ ರಥ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳೇ ಅಶ್ವಗಳು, ಮನಸ್ಸು ಹಗ್ಗ, ಬುದ್ಧಿಯೇ ಸಾರಥಿ, ವಿಷಯಗಳೇ ಹಾದಿ ಯಾದುದರಿಂದ ಆತ್ಮನು ಮನಸ್ಸಿನ ಮೂಲಕ ವಿಷಯಗಳ ಮೇಲೆ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಹರಿಯುತ್ತಿರುವ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಯಮನಿಯಮಾದಿ ಯೋಗಮಾರ್ಗದಿಂದ ತಡೆದು ಗುರುಧ್ಯಾನಮಾಡಬೇಕು.

'ಶಿವಪಥವನರಿವೊಡೆ ಗುರುಪಥವೆ ಮೊದಲು' ಎಂಬ ಶಿವಶರಣರ ವಚನದಂತೆ ತನಗೆ ಶಿವಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡಿದ ಗುರುವನ್ನು ಪ್ರಥಮತಃ ನೆನೆವುದು ಸಾಧಕನ ಆದ್ಯಕರ್ತವ್ಯ. **'ನಾಸ್ತಿ ತತ್ವಂ ಗುರೋಃ ಪರಂ'** ಗುರುತತ್ತ್ವಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದುದಿಲ್ಲ. **'ಹರ ಮುನಿದರೆ ಗುರು ಕಾಯ್ವನು, ಗುರು ಮುನಿದರೆ ಕಾಯ್ವರಿಲ್ಲ'** ಗುರು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪರಶಿವನು. ಅವನು ಭಕ್ತನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ರುವ ಅಜ್ಞಾನಾಂಧಕಾರವನ್ನು ತೊಲಗಿಸಿ ಶಿವಭಾವವನ್ನುಂಟುಮಾಡು ವನು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಶ್ರುತಿಯು **'ಆಚಾರ್ಯದೇವೋ ಭವ'** ಎಂದು ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡಿದೆ. **'ಮಂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾಕೃದಾಚಾರ್ಯಃ'** ಎಂಬ ನಿಘಂಟುವಿನಂತೆ ವೇದವೇದಾಂತಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಅಭ್ಯಸಿಸಿ ತಾನು

ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡಿ ತನ್ನ ಅನುಭವಾಮೃತವನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡಿರು ವುದರಿಂದ ಅವನೇ ತನ್ನೆಲ್ಲ ಅಭ್ಯುದಯ ನಿಶ್ಶ್ರೇಯಸ್ಸುಗಳಿಗೂ ಕಾರಣನು. 'ಗುರುಭಕ್ತಿ ವಿಹೀನನಾದವನಿಗೆ ಶಿವಭಕ್ತಿಯುದಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದ ರಿಂದ ಶಿವನಲ್ಲಿ ಹೇಗೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಗುರುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಭಕ್ತಿಯಿಡ ಬೇಕು' (ಸಿ. ಶಿ. ಪ. ೧೧). ಆದುದರಿಂದ ಸಾಧಕನು ಮೊದಲು ಮಹಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ತತ್ಸೂತ್ರಾನುವರ್ತಿಯಾದ ತನ್ನ ದೀಕ್ಷಾಗುರು ವನ್ನು ಪರಮಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನೆನೆಯಬೇಕು. ॥ ೫ ॥

ಮುಂದಿನ ಎರಡು ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧಕನು ತನ್ನ ಹೃದಯಕಮಲ ದಲ್ಲಿರುವ ಶುದ್ಧಸ್ವರೂಪನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿ ಅಂತಹ ಪರವಸ್ತುವನ್ನು ಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಾ ಅದನ್ನೇ ಹೊಂದಬೇಕೆಂದು ನಿರೂಪಿಸಿದೆ.

ಮಾನವನ ಹೃದಯ ಕೋಶವು ತಾವರೆಯ ಮೊಗ್ಗಿನಂತೆ ಇರುವುದ ರಿಂದ ಅದನ್ನು ಹೃತ್ಪುಂಡರೀಕವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅಂಥ ಹೃದಯ ಕಮಲದಲ್ಲಿ '**ವಿಶದಂ, ವಿಶೋಕಂ**' ಮುಂತಾದ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಉಮಾಸಹಾಯನಾದ ಪರಶಿವನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಹೃದಯಕೋಶದಲ್ಲಿರುವ ಅವಕಾಶವನ್ನು '**ಮಹದಾಕಾಶ**'ವೆಂದೂ, ಅದನ್ನು ನಿರ್ವಚನ ಮಾಡಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ '**ಶೂನ್ಯಲಿಂಗ**' ವೆಂದೂ, '**ಪರಮಾಕಾಶ**'ವೆಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಶಿವಾಖ್ಯಂ ಪರಮಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಾಕಾಶಲಕ್ಷಣಮ್ ।
ಲಿಂಗಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ ಸದ್ಭಿಃ ಯದ್ವಿನಾ ನ ಜಗತ್ ಸ್ಥಿತಿಃ ॥
(ಸಿ. ಶಿ. ಪ. ೧೯-೬೯)

ಎಂಬ ರೇಣುಕ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರ ಉಕ್ತಿಯಂತೆ ಹೃದಬ್ಜಕೋಶ ದಲ್ಲಿರುವ ಪರಮಾಕಾಶವೇ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗ. ಅದು ಮಾನವನ ಅಂಗುಷ್ಠ ಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ. '**ಅಂಗುಷ್ಠಮಾತ್ರಃ ಪುರುಷೋಽಂತರಾತ್ಮಾ**' '**ಅಂಗುಷ್ಠಮಾತ್ರಮಚಲಂ ಧ್ಯಾಯೇತ್**' '**ಹೃದಬ್ಜೇ ಜ್ವಲಂತ ಮಂಗುಷ್ಠಮಿತಂ ಪುರಾಣಂ ಲಿಂಗಸ್ವರೂಪಂ**' ಎಂದು ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರ, ಶಂಕರಸಂಹಿತೆ, ವೀ. ಧರ್ಮಶಿರೋಮಣಿ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ

ಹೃದಯಕೋಶದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗವೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. **'ಹೃದ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ ತು ಮನುಷ್ಯಾಧಿಕಾರತ್ವಾತ್'** (ಬ್ರ. ಸೂ. ೧-೩-೮-೨೫) ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಮಾನವನು ಶಾಸ್ತ್ರಾಧಿಕಾರಿಯಾದುದರಿಂದ ಅವನ ಅಂಗುಷ್ಠಪರಿಮಾಣವೇ ಹೃದಯಕೋಶಾಂತರ್ವರ್ತಿ ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿರುವುದೆಂದೂ, ಆದುದರಿಂದಲೇ ಹೃದಯಾಂತರ್ವರ್ತಿಯಾದ ಆಕಾಶವೇ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪರಿಮಿತ ಆಕಾರವೆಂದೂ ಹೇಳಿ ಅದು ಲಿಂಗಾಕಾರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಲಿಂಗರೂಪಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವುದೆಂದು ಶ್ರೀಕರ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಅಪ್ಪಯ್ಯದೀಕ್ಷಿತರು ತಮ್ಮ ಪಂಚರತ್ನಸ್ತುತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಿದ್ಧಿಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಶ್ರುತಿಯು ಹೃತ್ಪುಂಡರೀಕದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧಸ್ಫಟಿಕದಂತೆ ಸ್ವಚ್ಛವೂ, ವಿಶೋಕವೂ, ಅಚಿಂತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷಣ ವಿಶಿಷ್ಟವೂ ಆದ ಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ॥ ೬ ॥

ಇನ್ನು **'ಉಮಾಸಹಾಯಂ'** ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಪರಮಾತ್ಮನು ಸೂಕ್ಷ್ಮಚಿದಚಿದಾತ್ಮಕ ವಿಮರ್ಶಶಕ್ತಿ ವಿಶಿಷ್ಟನೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಕೇವಲ ನಿರ್ಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮವು ಶ್ರುತಿತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯವಲ್ಲವೆಂದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅನೇಕ ಆಚಾರ್ಯರು ಶಕ್ತಿವಿಶಿಷ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮಸಾಧನೆಗೆ ಈ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ಪರಮಾತ್ಮನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣನೂ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಘಟಕ್ಕೆ ಮೃತ್ ಉಪಾದಾನಕಾರಣ. ಕುಲಾಲನು ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣ. ಆದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ವಿಲಕ್ಷಣ ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ. **'ತತ್ಸೃಷ್ಟ್ವಾ ತದೇವಾನುಪ್ರಾವಿಶತ್'** (ತೈತ್ತಿರೀಯ, ಆನಂದವಲ್ಲಿ ೬) 'ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನೊಳಗೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರುವ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸ್ಥೂಲರೂಪವಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ತಾನೂ ಅದರೊಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು.' **'ಬಹುಸ್ಯಾಂ ಪ್ರಜಾಯೇಯ'** (ಛಾಂದೋಗ್ಯ ೬-೨೩) 'ನಾನೇ ನಾನಾ ವಿಧವಾದ ರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದುವೆನು.' **'ಯಥೋರ್ಣನಾಭಿಃ ಸೃಜತೇ ಗೃಹ್ಣತೇ ಚ....'** (ಮುಂಡಕ ೧-೧-೭) 'ಜೇಡರಹುಳುವು

ತನ್ನ ವಿಶಿಷ್ಟರೂಪದಿಂದಲೇ ಜಾಲವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ, ತಿರುಗಿ ತನ್ನ ವಿಶ್ಲಿಷ್ಟ ರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಆ ಜಾಲವನ್ನು ಅಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ' **'ಆತ್ಮಶಕ್ತಿ ವಿಕಾಸೇನ ಶಿವೋ ವಿಶ್ವಾತ್ಮನಾ ಸ್ಥಿತಃ'** (ಸಿ. ಶಿ. ಪ. ೧೦–೬೫–೬೬) 'ತನ್ನ ವಿಮರ್ಶಶಕ್ತಿಯ ಸ್ಫುರಣದಿಂದ ಶಿವನು ಜಗದ್ರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತಾನೆ.' ಒಂದೇ ಪಟವು ಗುಡಾರವಾಗಿಯೂ, ವೃಕ್ಷವು ಪತ್ರ ಪುಷ್ಪ ಶಾಖೆಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ, ಆಲದ ಬೀಜದಲ್ಲಿ ಆ ವೃಕ್ಷದ ಪತ್ರಪುಷ್ಪಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅಡಗಿರುವಂತೆ' (ಸಿ. ಶಿ. ಪ. ೧೦) ಪರಮಾತ್ಮನು ಸಮಸ್ತಕ್ಕೂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿಯೂ, ಸಮಸ್ತಭೂತ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೂ ಕಾರಣನಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣತ್ವ ಹಾಗೂ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣತ್ವ ಸಂಭವಿಸುವುದೆಂದು **'ಸಮಸ್ತಸಾಕ್ಷಿಂ, ಭೂತಯೋನಿಂ'** ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಪರಮೇಶ್ವರನಿಗೇ ಹೊರತು ಜಡವಾದ ಕೇವಲ ಮಾಯೆಗಲ್ಲ. ಮಾಯಾವಿಶಿಷ್ಟ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಜಗದ್ರೂಪನಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದೇ ವಿಷಯವು **'ಯದ್ಭೂತಯೋನಿಂ ಪರಿಪಶ್ಯಂತಿ ಧೀರಾಃ' 'ಕರ್ತಾರಮೀಶಂ ಪುರುಷಂ ಬ್ರಹ್ಮಯೋನಿಂ' 'ವಿಶ್ವಾಧಿಕೋ ರುದ್ರಃ' 'ಸರ್ವೋ ವೈ ರುದ್ರಃ'** ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ **''ಸಾಕ್ಷಾಚ್ಚೋಭಯಾಮ್ನಾನಾತ್''** (ಬ್ರ. ಸೂ. ೧–೪–೨೫) **'ಯೋನಿಶ್ಚ ಹಿ ಗೀಯತೇ'** (ಬ್ರ. ಸೂ. ೧–೪–೮–೨೭) **'ಆತ್ಮಕೃತೇಃ ಪರಿಣಾಮಾತ್'** (ಬ್ರ. ಸೂ. ೧–೪–೨೬) ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಶಂಕೆ:—ಪರಮೇಶ್ವರನು ತಮೋಗುಣ ಪ್ರಧಾನನೂ, ಜಗತ್ತಿನ ಲಯಕರ್ತೃವೂ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವನು ತಮಃ ಪ್ರಕೃತಿಯುಳ್ಳವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನ, ತಮಸ್ಸು, ಕ್ರೋಧ, ಮೋಹಾದಿ ಅಮಂಗಲ ಗುಣಗಳೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ನಿತ್ಯತ್ವ, ಶುದ್ಧತ್ವ, ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದಿ ಧರ್ಮಗಳು ಅನ್ವಯಿಸಲಾರವು.

ಸಮಾಧಾನ :—ಬಾದರಾಯಣನ **'ಅತ್ತಾ ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಾತ್'** (ಬ್ರಂ. ಸೂ. ೧–೨. ೨–೯) ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು

ವಿಚಾರಮಾಡಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸರ್ವಸಂಪತ್ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಗಳಿದ್ದರೂ ತಮಸಃ ಪರತ್ವವೇ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತಮಾಡಿದೆ.

'ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕ್ಷತ್ರಂ ಚೋಭೇ ಭವತ ಓದನಃ, ಮೃತ್ಯುರ್ಯಸ್ಯೋಪಸೇಚನಂ' ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೃತ್ಯೂಪಸೇಚನೆ(ಮೃತ್ಯುಸಹಾಯ)ಯುಳ್ಳ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಷತ್ರೋಪಲಕ್ಷಿತ (ಕಠ. ಅ. ೧. ವಲ್ಲಿ ೨–೨೫) ಸಕಲಚರಾಚರ ಪ್ರಪಂಚವೂ ಶಿವನಿಗೆ ಒದನ (ಅನ್ನ) ವಾಗಿದೆ. **'ತಜ್ಜಲಾನೀತಿ ಶಾಂತ ಉಪಾಸೀತ'** ಎಂದು ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ **'ತಜ್ಜಲಾನಿ'** ಎಂಬ ಪದವು ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಿತಿಲಯಾತ್ಮಕತ್ವವು ಪರಶಿವನಿಗಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. **'ತಸ್ಮಾತ್ ಜಾಯತ ಇತಿ ತಜ್ಜಂ, ತಸ್ಮಿನ್ ಲೀಯತ ಇತಿ ತಲ್ಲಂ, ತಸ್ಮಾತ್ ಅನತೀತಿ, ಚೇಷ್ಟತ ಇತಿ ತದನಂ; ತಜ್ಜಂ ಚ, ತಲ್ಲಂ ಚ, ತದನಂ ಚ ತಜ್ಜಲಾನಿ' (ಅವಯುವಲೋಪಶ್ಛಾಂದಸಃ)** ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಪರಶಿವನೇ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಕರ್ತನೆಂದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. **'ಪ್ರಪಂಚೋಪಶಮಂ ಶಾಂತಂ ಶಿವಮದ್ವೈತಂ ಚತುರ್ಥಂ ಮನ್ಯಂತೇ' 'ನಿಧನಪತಯೇ ನಮಃ' 'ಮಹಾಗ್ರಾಸಾಯ ನಮಃ' 'ಇಮಾನಿ ವಿಶ್ವಾನಿ ಜುಹ್ವತಿ' 'ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ'** ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಚರಾಚರಪ್ರಪಂಚದ ಜನ್ಮ ಸ್ಥಿತಿ ಲಯ ಕರ್ತೃತ್ವವು ಪರಮೇಶ್ವರನಿಗೆ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ **'ಅನಶ್ನನ್ನನ್ಯೋ ಅಭಿಚಾಕಶೀತಿ'** ಎಂಬುದರಿಂದ ಜಗತ್ಸಾಕ್ಷಿಕತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, **'ಯದಾ ತಮಸ್ತನ್ನ ದಿವಾ ನ ರಾತ್ರಿರ್ನಸನ್ನ ಚಾಸಚ್ಛಿವ ಏವ ಕೇವಲಃ'** ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವನಿಗೆ ಪ್ರಳಯದಲ್ಲಿಯೂ ಜಗತ್ಸಾಕ್ಷಿತ್ವವೂ ತಮಸಃ ಪರತ್ವವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. **'ತಾನಿ ಪರೇ ತಥಾ ಹ್ಯಾಹ'** (ಬ್ರಂ. ಸೂ. ೪–೨–೭–೧೫) ಎಂಬ ಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಶಿವನಿಗೆ ತಮಸಃ ಪರತ್ವವು ಸಮರ್ಥಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಇಂಥ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸಾಧಕನು ತ್ರಿಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವಸ್ವರೂಪಾನುಸಂಧಾನ ಪೂರ್ವಕ ಉಪಾಸಿಸಿ ಅವನನ್ನೇ ಭ್ರಮರಕೀಟ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಹೊಂದಬೇಕೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವು. ॥ ೭ ॥

ಮೂಲ

ಸ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಸ ಶಿವಃ ಸೇಂದ್ರಃ ಸೋಽಕ್ಷರಃ ಪರಮಸ್ವರಾಟ್ । ಸ ಏವ ವಿಷ್ಣುಃ ಸ ಪ್ರಾಣಃ ಸ ಕಾಲೋಽಗ್ನಿಃ ಸ ಚಂದ್ರಮಾಃ ॥ ೮ ॥

ಸ ಏವ ಸರ್ವಂ ಯದ್ ಭೂತಂ ಯಚ್ಚ ಭವ್ಯಂ ಸನಾತನಮ್ । ಜ್ಞಾತ್ವಾ ತಂ ಮೃತ್ಯುಮತ್ಯೇತಿ ನಾನ್ಯಃ ಪಂಥಾ ವಿಮುಕ್ತಯೇ ॥ ೯ ॥

ಅರ್ಥ :—ಹಿರಿದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹಿರಿದಾದುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ, ಮಂಗಳಕರನಾದ್ದರಿಂದ ಶಿವ, ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯವುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದ ಇಂದ್ರ, ನಾಶವಿಲ್ಲದವನಾದ್ದರಿಂದ ಅಕ್ಷರ, ಸ್ವಾತ್ಮಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಪರಮಸ್ವರಾಟ್, ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕನಾದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣು, ಸರ್ವಕ್ಕೂ ಜೀವನಪ್ರದಾತೃವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಣ, ಭೂತಭವಿಷ್ಯದ್ವರ್ತಮಾನಾತ್ಮಕನಾದುದರಿಂದ ಕಾಲ, ತೇಜಃಸ್ವರೂಪನಾದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿ, ಜಗದಾಹ್ಲಾದಕನಾದ್ದರಿಂದ ಚಂದ್ರಮಾ, ಎಂಬುದಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮೇಂದ್ರಾದಿ ಪದಗಳ ಯೋಗವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಜ್ಞಾತವಾಗುವ ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳೂ, ಸ ಏವ=ಆ ಪರವಸ್ತುವೇ, ಸರ್ವಂ=ಸಮಸ್ತವಾದ, ಯದ್ ಭೂತಂ ಯಚ್ಚ ಭವ್ಯಂ=ಯಾವುದು ವಿಭೂತಿಯುಳ್ಳದ್ದೂ, ಸಿರಿಯುಳ್ಳದ್ದೂ, ಪ್ರಭಾವವೂ, ಭವ್ಯವೂ, ಸನಾತನಂ=ಚಿರಂತನವಾದುದು ಆಗಿರುವುದೋ, ತಂ=ಅಂತಹ ಶಿವ ಜಗನ್ಮಯತ್ವ ಸರ್ವಗತತ್ವಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಆ ಪರವಸ್ತುವನ್ನೇ ಜ್ಞಾತ್ವಾ=ಧ್ಯಾನ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕವಾದ ಶಿವಯೋಗರೂಪ **ಮಹಾಮುಖ** ಮಾರ್ಗದಿಂದ ತಿಳಿದು (ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡಿ) ಮುನಿಃ=ಸಾಧಕನು, ಮೃತ್ಯುಂ=ಜನನ ಮರಣಾತ್ಮಕವಾದ ಭವವನ್ನು, ಅತ್ಯೇತಿ=ದಾಟುತ್ತಾನೆ. ವಿಮುಕ್ತಯೇ=ಅಮೃತತ್ವಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ, ಅನ್ಯಃ ಕೋಽಪಿ ಪಂಥಾಃ=ಬೇರೆ ಯಾವ ಮಾರ್ಗವೂ, ನ ವಿದ್ಯತೇ=ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಹಿಂದಿನ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪರಶಿವನು ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ಜಗದಧಿಪತಿಯಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಜಗದ್ರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಅಭಿನ್ನನಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನ ಕಾರಣನಾಗಿರುವನೆಂದು ಹೇಳಲಾಯಿತು. ಈ ಮಂತ್ರವೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮೇಂದ್ರಾದಿ ಅನೇಕ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಸಕಲದೇವತಾವಾಚ್ಯನಾದ ವಸ್ತುವು '**ಸರ್ವೋ ವೈ ರುದ್ರಃ**' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಚನದಂತೆ ಒಬ್ಬನೆ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದು ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಅನೇಕ ದೇವತಾವಾದದಿಂದ ಅಂತಃಕಲಹಗಳಿಗೆ ಎಡೆಗೊಟ್ಟು ಅನರ್ಥಕಾರಕವಾದ ಮತವೈಷಮ್ಯಗಳನ್ನು ಹೊರದೂಡಲು ಈ ಮಂತ್ರವು ಸಂಜೀವಿನಿಯಂತಿದೆ. '**ಇಂದ್ರಂ ಮಿತ್ರಂ ವರುಣಮಗ್ನಿಮಾಹುರಥೋ ದಿವ್ಯಃ ಸ ಸುಪರ್ಣೋ ಗರುತ್ಮಾನ್ । ಏಕಂ ಸದ್ವಿಪ್ರಾ ಬಹುಧಾ ವದಂತ್ಯಗ್ನಿಂ ಯಮಂ ಮಾತರಿಶ್ವಾನಮಾಹುಃ ॥**' (ಋ. ೧–೧೬೪–೪೬) '**ತದೇವಾಗ್ನಿಸ್ತದಾದಿತ್ಯಸ್ತದ್ ವಾಯುಸ್ತದು ಚಂದ್ರಮಾಃ । ತದೇವ ಶುಕ್ರಂ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ತಾ ಆಪಃ ಸ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ**' (ಯಜು ೩೨–೧) ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನೇ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅನೇಕ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವನೆಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನೇ ಈ ಉಪನಿಷತ್ತು ಉದ್‌ಘೋಷಿಸಿದೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಶ್ರೀ ರೇಣುಕ ಭಗವತ್ಪಾದರು ಶಿವಜಗನ್ಮಯ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ

> ಯಸ್ಮಾದೇತತ್ ಸಮುತ್ಪನ್ನಂ ಜಗದೇತಚ್ಚರಾಚರಮ್ ।
> ತಸ್ಮಾದೇತನ್ನಭಿದ್ಯೇತ ಯಥಾ ಕುಂಭಾದಿಕಂ ಮೃದಃ ॥ (ಪ. ೧೦)

ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ವಾಯುವೀಯ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಇದೇ ವಿಷಯವು.

> ಶಕ್ತ್ಯಾದಿ ಚ ಪೃಥಿವ್ಯಂತಂ ಶಿವತತ್ತ್ವಸಮುದ್ಭವಮ್ ।
> ತೇನೈಕೇನ ತು ತದ್ವ್ಯಾಪ್ತಂ ಯಥಾ ಕುಂಭಾದಿಕಂ ಮೃದಃ ॥

ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಅಂದರೆ ಮಣ್ಣು ಗಡಿಗೆಗೆ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಗಡಿಗೆಯ ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಅದೇ ವ್ಯಾಪಿಸಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಶಿವಸ್ವರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮೇಂದ್ರಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತೂ ಸಹ ತನ್ಮಯವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಸುವರ್ಣವು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ನಾಮ ರೂಪುದಳೆದಿರುವ ಅನೇಕ ಆಭರಣಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ವಸ್ತು ಒಂದೇ ಆಗಿರುವಂತೆ ಶಿವನೇ ಜಗದ್ರೂಪ

ವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಜಗತ್ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ನಿಮಿತ್ತ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಾನೆ. "ಮಹಾದೇವನು ಸರ್ವಾತ್ಮಕನು. ಅವನೇ ಎಲ್ಲ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬೆಳಗುವನು. ಅವನು ಪೂರ್ಣ. ಭೂತ ಭವಿಷ್ಯದ್ವರ್ತಮಾನ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿರುವ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ಅವನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನು ಸರ್ವಜ್ಞ, ಸರ್ವಸಾಕ್ಷಿ, ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಿತಿ ಸಂಹಾರ ಕರ್ತೃ. ಅಲ್ಲದೆ ವಿಶ್ವಾಧಿಕನು. ವಿಶ್ವರೂಪನು. ಅವನಿಗೆ ಭವ, ಶರ್ವ, ಪಶುಪತಿ, ಉಗ್ರ, ಭೀಮ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಹೆಸರುಗಳಿವೆ. ಉಮಾಸಹಾಯನಾದ ಅವನು ನೀಲಕಂಠ ತ್ರಿಲೋಚನತ್ವಾದಿಗಳಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. **'ಶಿವ, ರುದ್ರ, ಮಹಾದೇವ, ಶಂಕರ, ಬ್ರಹ್ಮ, ಸತ್, ಪರ'** ಮುಂತಾದ ಹೆಸರುಗಳು ಅವನಿಗೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದವುಗಳು. ವಿಷ್ಣು, ನಾರಾಯಣಾದಿ ಹೆಸರುಗಳು ಯೋಗವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಅವನಿಗೇ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತವೆ." "ವಿಶ್ವರೂಪನಾದ ಆ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಭಕ್ತನ ಆನನ (ಮುಖ) ದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರರೂಪವಾಗಿಯೂ, ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಭಾವಲಿಂಗ ರೂಪವಾಗಿಯೂ, ಕುತ್ತಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟಲಿಂಗ ರೂಪವಾಗಿಯೂ, ದಹರಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗರೂಪವಾಗಿಯೂ ಇದ್ದಾನೆ." "ಅಗ್ನಿಯು ಎಲ್ಲ ವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ್ದರೂ ಸಹ ಅದು ಬನ್ನಿಮರದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷರೀತಿಯಿಂದ ಇರುವಂತೆ ಶಿವನು ಸರ್ವಗತನಾಗಿದ್ದರೂ ಗುರುಕಾರುಣ್ಯದಿಂದ ಇಷ್ಟಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ನೆಲಸಿರುವುದರಿಂದ ಕಾಶಿ, ರಾಮೇಶ್ವರಾದಿ ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಚಾಪಲ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇಷ್ಟಲಿಂಗೋಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕು." ಎಂಬುದಾಗಿ ಸೂತಸಂಹಿತೆ, ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರ ಶ್ರುತಿ ಮತ್ತು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಶಿಖಾಮಣಿ ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. **"ಅವಸ್ಥಿತೇರಿತಿ ಕಾಶಕೃತ್ಸ್ನಃ"** (ಬ್ರಂ. ಸೂ. ೧–೪. ೬–೨೨) ಎಂಬ ಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪತಿ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರು ಶಿವನಿಗೆ ಸರ್ವದೇವತಾತ್ಮಕತ್ವ ಮತ್ತು ತದಧಿಪತಿತ್ವವನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ.

"ಅಂತಹ ಪರವಸ್ತು ಶಿಷ್ಯನ ಶಿಖಾಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿದೆ. ಅದೇ ಬ್ರಹ್ಮ, ಶಿವ, ಇಂದ್ರ ಅಕ್ಷರಾದಿ ಸಂಜ್ಞೆಗಳಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಗುರುವು ದೀಕ್ಷಾ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯನ ಮಸ್ತಕದಲ್ಲಿನ ಆ ಚಿತ್ಕಲೆ

ಯನ್ನು ನಿಜಪ್ರಭಾವದ ದೆಸೆಯಿಂದ ಆಕರ್ಷಿಸಿ ಇಷ್ಟಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಅದನ್ನು ಧ್ಯಾನಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕವಾದ **'ಮಹಾಮುಖ'** ವೆಂದು ಕರೆಯುವರು. ಶಿವಯೋಗ (ಷಟ್‌ಸ್ಥಲಮಾರ್ಗ) ದಿಂದ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿ ಶಿವತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕು. ಇದನ್ನೇ ಶ್ರುತಿಗಳು **"ಬ್ರಹ್ಮವೇದ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಭವತಿ," "ಈಶಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಅಮೃತಾ ಭವಂತಿ" "ತರತಿ ಶೋಕಮಾತ್ಮವಿತ್" "ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಶಾಂತ ಮತ್ಯಂತಮೇತಿ"** ಎಂಬುದಾಗಿ ನಿರ್ವಚನ ಮಾಡಿವೆ. ಪುರುಷಸೂಕ್ತವು ಸಹ "ಅವನನ್ನು ತಿಳಿದು ಮೃತ್ಯುವನ್ನು ಗೆಲ್ಲುತ್ತಾನೆ. ಅಮೃತತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೆ ದಾರಿಯಿಲ್ಲ" ವೆಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ॥ ೮, ೯ ॥

ಮೂಲ

ಸರ್ವಭೂತಸ್ಥಮಾತ್ಮಾನಂ ಸರ್ವಭೂತಾನಿ ಚಾತ್ಮನಿ ।
ಸಂಪಶ್ಯನ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಂ ಯಾತಿ ನಾನ್ಯೇನ ಹೇತುನಾ
॥ ೧೦ ॥

ದಹರಾಕಾಶದಲ್ಲಿರುವ ಪರವಸ್ತುವಿನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೇಳಿ ಅವನೇ ಸರ್ವದೇವತಾ ವಾಚಕನೆಂಬುದನ್ನೂ ದೃಢಪಡಿಸಿ, ಈ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತಸ್ಥಾವರ ಜಂಗಮಾತ್ಮಕವಾದ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೂ ಆ ಪರವಸ್ತುವಿಗೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಅರ್ಥ :—ಆತ್ಮಾನಂ=ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸರ್ವಭೂತಸ್ಥಂ=ಹುಲ್ಲುಕಡ್ಡಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮದವರೆಗಿನ ಸಕಲ ಚರಾಚರ ಭೂತಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ಅಡಗಿರುವನನ್ನಾಗಿಯೂ, ಆತ್ಮನಿ=ಆ ಪರವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಭೂತಾನಿ=ಸ್ಥಾವರ ಜಂಗಮಾತ್ಮಕ ಸಮಸ್ತವಸ್ತುಗಳೂ ನವಿಲಿನ ತತ್ತಿಯ ರಸದಲ್ಲಿ ಅದರ ಕರಚರಣಾದಿಗಳು ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪದಿಂದ ಅಡಗಿರುವಂತೆ ಅಡಗಿರುವುವೆಂದು (ಮುನಿಃ=ಸಾಧಕನಾದ ಶಿವಭಕ್ತನು) ಸಂಪಶ್ಯನ್=ಗುರುಮುಖದಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದು, ಪರಮಂ ಬ್ರಹ್ಮ=

ಆ ಪರಾತ್ಪರ ವಸ್ತುವನ್ನು ಯಾತಿ=ಸ್ವಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಅನ್ಯೇನ ಹೇತುನಾ=ಬೇರೆ ಮತ್ತಾವಮಾರ್ಗದಿಂದಲೂ ನ=ಹೊಂದಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಅಣುತೃಣಕಾಷ್ಠದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಬ್ರಹ್ಮದವರೆಗಿನ ಎಲ್ಲವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಣಿಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರವು ಸೇರಿರುವಂತೆಯೂ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿನ ಸೂರ್ಯನಂತೆಯೂ, ಗುಹೆಯಲ್ಲಿನ ದೀಪದಂತೆಯೂ, ಘಟದಲ್ಲಿನ ಆಕಾಶದಂತೆಯೂ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ, ವ್ಯಾಪಿಸಿದ್ದಾನೆ.

> ಮಣಿಗಳ ಸೂತ್ರದಂತೆ ತ್ರಿನಯನ ನೀನಿಪ್ಪೆಯಯ್ಯ, ಎಣಿಸುವೊಡೆ ತನು ಭಿನ್ನ. ಆತ್ಮನೊಬ್ಬನೆ. ಅಣುರೇಣು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಗುಣಭರಿತ ನೀನೆಂದು ಮಣಿಯುತಿಪ್ಪೆನಯ್ಯ, ರಾಮನಾಥಾ!"

ಅದರಂತೆಯೇ ಆ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಆಲದ ಬೀಜದಲ್ಲಿ ಆ ಮರದ ಪತ್ರ ಪುಷ್ಪ ರೆಂಬೆಕೊಂಬೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ಅಡಗಿರುವಂತೆ ಸಮಸ್ತ ಭೂತ ಪ್ರಪಂಚವೂ ನಾಮರೂಪ ಕ್ರಿಯಾ ಶೂನ್ಯವಾಗಿ ಅಡಗಿರುತ್ತದೆ. ಗೀತೆಯು 'ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ಥಾವರಜಂಗಮಾತ್ಮಕವಾದ ಭೂತವಸ್ತುವೂ ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಮತ್ತು ನಾಶವಾದಮೇಲೆ ಅವ್ಯಕ್ತವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಮಧ್ಯದ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ' (ಭ. ಗೀ. ಅ. ೨. ೨೮) ಎಂದು ಹೇಳಿರುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತದೆ.

'ಈಶ್ವರನು ಸರ್ವಭೂತಗಳ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದಾನೆ' 'ಆ ರುದ್ರ ರೂಪ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಬೆಂಕಿ, ನೀರು, ಓಷಧಿಗಳು ಮುಂತಾದ ಪ್ರಪಂಚ ದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದ್ದಾನೆ' 'ಆತನೇ ಸರ್ವಭೂತಗುಹಾಶಯನು' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. "ಎಲ್ಲಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಮ ಭಾವವನ್ನಿಟ್ಟ ಯೋಗಿಯು ತನ್ನನ್ನು ಸರ್ವಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಸರ್ವ ಭೂತಗಳನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಯಾವನ ನನ್ನನ್ನು ಎಲ್ಲೆಡೆ ಯಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನನ್ನಲ್ಲಿಯೂ ನೋಡುತ್ತಾನೆಯೋ ಅವನು ನನ್ನಿಂದ ದೂರನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ನಾನೂ ಅವನಿಂದ ದೂರನಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ನನ್ನಲ್ಲಿ ಲೀನನಾಗಿ, ಸಮಸ್ತ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಾಸಿಸುವ ನನ್ನನ್ನು ಭಜಿಸುವ ಯೋಗಿಯು, ಯಾವ ತೆರದಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸಿದರೂ, ನನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತಾನೆ'' (ಭ.ಗೀ. ಅ. ೬–೨೯–೩೦–೩೧). 'ಚಂದ್ರಕಾಂತಮಣಿಯಲ್ಲಿ ನೀರೂ, ಸೂರ್ಯಕಾಂತಮಣಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯೂ, ಬೀಜದಲ್ಲಿ ಮೊಳಕೆಯೂ ಹೇಗೆ ಅಡಗಿದೆಯೋ ಅದರಂತೆಯೇ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಶಿವನಿರುವನು' (ಸಿದ್ಧಾಂತ ಶಿಖಾಮಣಿ) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಾನುಭವಗಳಿಂದ ತಿಳಿದ ಸಾಧಕನು ಆ ಪರಶಿವನನ್ನು ಸ್ವಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಈ ಮಾರ್ಗದ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಟೋಮಾದಿ ಕರ್ಮಮಾರ್ಗದಿಂದ ಹೊಂದಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

"ಮರದೊಳಗೆ ಮಂದಾಗ್ನಿಯ ಉರಿಯದಂತಿರಿಸಿದೆ. ನೆರೆವಾಲೊಳಗೆ ತುಪ್ಪವ ಕಂಪಿಲ್ಲದಂತಿರಿಸಿದೆ. ಶರೀರದೊಳಗಾತ್ಮನ ಆರಾರು ಕಾಣದಂತಿರಿಸಿದೆ. ನೀನಿರಿಸಿದ ಭೇದಕ್ಕೆ ಬೆರಗಾದೆನಯ್ಯ ರಾಮನಾಥಾ''

ಮೂಲ

ಆತ್ಮಾನಮರಣಿಂ ಕೃತ್ವಾ ಪ್ರಣವಂ ಚೋತ್ತರಾರಣಿಮ್।
ಧ್ಯಾನನಿರ್ಮಥನಾಭ್ಯಾಸಾತ್ ಪಾಪಂ ದಹತಿ ಪಂಡಿತಃ ॥೧೧॥

ಮಾನವನು ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ತಿಳಿದೊ ತಿಳಿಯದೆಯೋ ಪುಣ್ಯ ಅಥವಾ ಪಾಪಲೇಪ ವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಅವನು ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನೆಗಾಗಲಿ ಅಮೃತತ್ವ ಕ್ಕಾಗಲಿ ಅರ್ಹನಾಗಲಾರನು. ಆದುದರಿಂದ ಇಂಥ ಪಾಪ ಧ್ವಂಸಕ್ಕೆ ಪ್ರಣವಧ್ಯಾನವೊಂದೇ ಮುಖ್ಯಸಾಧನವೆಂಬುದನ್ನು '**ಆತ್ಮಾನಮರಣಿಂ**' ಎಂಬೀ ಮಂತ್ರವು ನಿರ್ದೇಶಿಸುತ್ತದೆ.

ಅರ್ಥ:—**ಪಂಡಿತಃ**=ಆತ್ಮಾನಾತ್ಮ ವಿವೇಕ ಶೀಲನಾದ (ಪಿಂಡಜ್ಞಾನಿ) ಅನುಭವಿಯು; ಆತ್ಮಾನಂ='ಆತ್ಮಾ ಚಿತ್ತೇ ಶರೀರೇ ಚ' ಎಂಬ

ನಿಘಂಟುವಿನಂತೆ ತನ್ನ ನಿರ್ಮಲ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅರಣಿಂ=ಯಜ್ಞಾಗ್ನಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವ ಕೆಳಗಿನ ಕಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನಾಗಿಯೂ, ಪ್ರಣವಂ=ಅಕಾರ ಉಕಾರ ಮಕಾರಾತ್ಮಕ ಓಂಕಾರ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಉತ್ತರಾರಣಿಂ=ಮೇಲಿನ ಕಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನಾಗಿಯೂ ಕೃತ್ವಾ=ಮಾಡಿ, ಧ್ಯಾನನಿರ್ಮಥನಾಭ್ಯಾಸಾತ್ = ತೈಲಧಾರೆಯಂತೆಯೂ, ಘಂಟೆಯ ದೀರ್ಘನಿನಾದದಂತೆಯೂ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಪುನಶ್ಚರಣಾತ್ಮಕವಾದ ಧ್ಯಾನವೆಂಬ ಮಥನದ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಪಾಪಂ=ಕೈ ಮಾತು ಮನಸ್ಸುಗಳಿಂದ ತಿಳಿದೊ ತಿಳಿಯದೆಯೋ ಮಾಡಿದ ಸಮಸ್ತಪಾಪವನ್ನು ದಹತಿ=ಭಸ್ಮಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಅಥವಾ ಪಾಶಂ ಎಂಬ ಪಾಠಾಂತರವಿರುವದರಿಂದ ಪಾಶಂ=ಅಣವಾದಿ ಮಲತ್ರಯರೂಪ ಪಾಶವನ್ನು ಪ್ರಣವಚಿಂತನೆಯಿಂದ ದಹತಿ=ನಾಶ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—' ಮರ ಮರನ ಉಜ್ಜಿದಲ್ಲದೆ ಕಿಚ್ಚು ಉದಿಸದು ' ಎಂಬಂತೆ ಕಿಚ್ಚು ಉದಿಸಲು ಮಂಥನವು ಬೇಕು. ಅನಾದ್ಯವಿದ್ಯಾಸಂಬಂಧದಿಂದ ಶರೀರಧಾರಣೆಮಾಡಿದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ತಾಮ್ರದಲ್ಲಿ ಕಾಳಿಕೆ (ಕಿಲುಬು) ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಹತ್ತುವಂತೆ ಆಣವ, ಕಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಮಾಯಾಮಲ ಲೇಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮಲಮುಕ್ತನಾದ ಹೊರತು ಆತ್ಮನು ಶುದ್ಧನಾಗಲಾರನು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಣವಾಭ್ಯಾಸ ಮುಖ್ಯ ಸಾಧನ. ಇದು ಶಿವದೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಉಪಾಯವೆನಿಸಿದೆ.

ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಉತ್ಪತ್ತಿಮಾಡಲು **' ಅರಣಿ ನಿರ್ಮಂಥನ '** (ಎರಡು ಅರಳಿಮರದ ತುಂಡುಗಳನ್ನು ಉಜ್ಜಿ ಬೆಂಕಿ ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು) ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಪ್ರಣವಗಳೇ ಅರಣಿಗಳೆಂದೂ, ಧ್ಯಾನವೇ ಮಂಥನವೆಂದೂ ರೂಪಕ ಮಾಡಿದೆ. ಇದನ್ನೇ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಉಪನಿಷತ್ಕಾರನು ' ಪ್ರಣವವೇ ಧನುಸ್ಸು, ಆತ್ಮವೇ ಬಾಣ, ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಗುರಿ. ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಬಾಣಾನುಸಂಧಾನ ಮಾಡಿ ಗುರಿಯನ್ನು ಭೇದಿಸಿದರೆ ಬಾಣವು ಗುರಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವಂತೆ ಆತ್ಮನು ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ ' ಎಂದು ರೂಪಕಾಲಂಕಾರವಿಧಿಯಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

ಓಂಕಾರದ ವರ್ಣನೆ

ಓಂಕಾರವು ಅತ್ಯಂತ ವ್ಯಾಪಕವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿರ್ದೇಶವು. ಸತ್ ಅಸತ್, ಕ್ಷರ ಅಕ್ಷರ, ದೃಶ್ಯ ಅದೃಶ್ಯ, ಆತ್ಮ ಅನಾತ್ಮ, ಚಿತ್ ಅಚಿತ್ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಓಂಕಾರದಿಂದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗುವುವು. ಇದಲ್ಲದೆ ಆತ್ಮಾನಾತ್ಮ ಗಳಾಚೆಗಿರುವ ಅನಿರ್ದೇಶ್ಯವಾದ ಸತ್ಯವೂ ಓಂಕಾರದಿಂದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ವಾಗಿರುವುದು. ಓಂಕಾರವು ಸರ್ವವನ್ನು ಒಳಕೊಂಡಿರುವುದೆಂದು ಮಾಂಡೂಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಓಂಕಾರವು ಸರ್ವಪಾಪ ವಿಧ್ವಂ ಸಕವೆಂದು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ. ಓಂಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಅಕಾರ ಉಕಾರ ಮಕಾರಗಳಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ವೈಶ್ವಾನರ, ತೈಜಸ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಜ್ಞವೆಂಬ ಸಂಜ್ಞೆಗಳು ಬರುವುವೆಂದೂ, ಆತ್ಮನು ಜಾಗ್ರತ್ ಸ್ವಪ್ನ ಮತ್ತು ಸುಷುಪ್ತಿ ಗಳಲ್ಲಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ಈ ಮೂರವಸ್ಥೆಗಳಿಗೂ ಆಚೆಗಿರುವ ತುರೀಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪ ತಳೆವನೆಂದೂ ಈ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ.

ಪೃಥಕ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಓಂಕಾರ ಪ್ರಣವ ಮೂರು ಭಾಗಗಳ ಅರ್ಥ ಗಳನ್ನು ಸಂಜ್ಞೆಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿದಮೇಲೆ ಓಂಕಾರವು ನಾಲ್ಕನೆಯ, ತುರೀಯಾ ವಸ್ಥೆಯ ಸಂಜ್ಞೆ, ಅದು ಮಾತ್ರಾರಹಿತವು, ನಿರುಕ್ತ ರಹಿತವು, ಶಾಂತವು, ಅದ್ವೈತವು. ಅದರ ಜ್ಞಾನವೇ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು. ಅದರ ಜ್ಞಾನ ದಿಂದಲೇ ಪರಮಸ್ಥಿತಿಯು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದು. ಇದೇ **ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪ ಸಮಾಧಿಸ್ಥಿತಿ.** ಇದೇ **ಕೈವಲ್ಯಸ್ಥಿತಿ**ಯೆಂದು ಈ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತ ವಾಗಿದೆ.

"ಓಂಕಾರವು ಎಲ್ಲ ಮಂತ್ರಗಳಿಗೂ ಮೂಲವಾದುದು (ಕಠ.ಅಧ್ಯಾ. ೧. ವಲ್ಲಿ ೨. ಶ್ಲೋ. ೧೫-೧೬). ಮಾನವನು "ಪ್ರಣವಾಭ್ಯಾಸವೆಂಬ ನಾವೆಯಿಂದ ಸಂಸಾರಸಾಗರವನ್ನು ದಾಟುತ್ತಾನೆ. ಉಮಾರ್ಧವಿಗ್ರಹನೂ ಸತ್ಯಾದಿ ಲಕ್ಷಣನೂ ಆದ ಆ ರುದ್ರನೇ ಸಂಸಾರ ತಾರಕನೆಂಬುದೆ ಪ್ರಣವದ ಅರ್ಥ."

"ಯಾವುದನ್ನು ಜಪಿಸುವುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆ?" ಎಂದು ಕೇಳಿದಾಗ ಯಾಜ್ಞ್ಯವಲ್ಕ್ಯರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು. (ಜಾಬಾಲೋಪನಿಷತ್ ೩)

"ಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಶತರುದ್ರೀಯವೇ ಜಪ್ಯವಾದುದು. ಅದನ್ನು ಜಪಿಸುವುದರಿಂದ ಮಾನವನು ಮಹಾಪಾತಕ ಪಂಜರದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶತರುದ್ರೀಯಕ್ಕೆ ಸಮಾನ ವಾದ ಜಪ್ಯ ಮಂತ್ರವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಮಂತ್ರಮಾತೆಯೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯು ಶತರುದ್ರೀಯ ಅಷ್ಟಮಾನುವಾಕದಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಾದೇವನು ಸದಾ ನೆಲೆಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಈ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಆಚಾರ್ಯನ ಮೂಲಕ ಉಪದೇಶಮುಖದಿಂದ ಪಡೆದು ಜಪಿಸಿದರೆ ಲೋಹರಸನ್ಯಾಯದಂತೆ ರಸವೇಧದಿಂದ ತಾಮ್ರವು ತನ್ನ ತಾಮ್ರತ್ವವನ್ನು ಅಳಿದು ಸುವರ್ಣವಾಗುವಂತೆ, ಪ್ರಣವಯುಕ್ತ ವಾದ ಪಂಚಾಕ್ಷರೀ ಜಪದಿಂದ ಜೀವನು ಶಿವತ್ವಹೊಂದುತ್ತಾನೆ." ಈ ವಿಷಯವು ಶಿಕ್ಷಾವಲ್ಲಿಯ ಅಷ್ಟಮಾನುವಾಕ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತೃತ ವಾಗಿದೆ. ॥ ೧೧ ॥

ಪ್ರಸಾದಿ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಿ ಸ್ಥಳಗಳು

ಶಿವನಿಗೆ ಅನರ್ಪಿತವಾದುದನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಸೇವಿಸದೆ ಇರುವುದು. ಮತ್ತು ಶಿವನಿಗೆ ಅರ್ಪಿತವಾದುದನ್ನು ಬಿಡದಿರುವುದು **ಪ್ರಸಾದಿಸ್ಥಲ**ವೆನಿಸುವುದು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ವಾಸನಾಕ್ಷಯವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಬಾಹ್ಯ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಇದ್ದ ಅನುರಾಗವು ನಷ್ಟವಾಗಿ ಲಿಂಗವೇ ತನ್ನ ಪ್ರಾಣವು, ತನ್ನ ಪ್ರಾಣ ಬೇರೆಯಲ್ಲ ಲಿಂಗ ಬೇರೆಯಲ್ಲವೆಂಬ ಭಾವ ಹೆಪ್ಪುಗೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಲವೇ **ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಿಸ್ಥಲ.** ಜೀವನಿಗೆ ಈ ಅವಸ್ಥೆಯು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಮೂಲ

ಸ ಏವ ಮಾಯಾಪರಿಮೋಹಿತಾತ್ಮಾ ಶರೀರಮಾಸ್ಥಾಯ ಕರೋತಿ ಸರ್ವಮ್ । ಸ್ತ್ರ್ಯನ್ನಪಾನಾದಿ ವಿಚಿತ್ರಭೋಗೈಃ ಸ ಏವ ಜಾಗ್ರತ್ಪರಿತೃಪ್ತಿಮೇತಿ ॥ ೧೨ ॥

ಸ್ವಪ್ನೇ ಸ ಜೀವಃ ಸುಖದುಃಖಭೋಕ್ತಾ ಸ್ವಮಾಯಯಾ ಕಲ್ಪಿತಜೀವಲೋಕೇ । ಸುಷುಪ್ತಿಕಾಲೇ ಸಕಲೇ ವಿಲೀನೇ ತಮೋಽಭಿಭೂತಃ ಸುಖರೂಪಮೇತಿ ॥ ೧೩ ॥

ತುರೀಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಣವಾತ್ಮಕ ಇಷ್ಟಲಿಂಗಧ್ಯಾನದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿ '**ಸ ಏವ ಮಾಯಾ**' ಎಂಬ ಎರಡು ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಶಿವಲಿಂಗಾರ್ಪಣದ ವಿಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಅರ್ಥ :—ಸ ಏವ=ಪ್ರಣವಾತ್ಮಕ ಲಿಂಗರೂಪನಾದ ಪರಶಿವನೇ **ಮಾಯಾಪರಿಮೋಹಿತಾತ್ಮಾ**=ಅನಾದ್ಯವಿದ್ಯಾಸಂಬಂಧದಿಂದುಂಟಾದ ಕಿಂಚಿಜ್ಞತ್ವ ಕಿಂಚಿತ್ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿ ಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನೂ, ಸುಸಂಸ್ಕೃತನೂ, **ತ್ಯಾಗಾಂಗ**ಸಂಜ್ಞೆಯುಳ್ಳವನೂ ಆದ ಜೀವಾತ್ಮನು, **ಶರೀರಂ**=

ಇಂದ್ರಿಯ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ದೇಹವನ್ನು, ಆಸ್ಥಾಯ=ಧರಿಸಿ, ಸ್ತ್ರ್ಯನ್ನಪಾನಾದಿ ವಿಚಿತ್ರಭೋಗೈಃ=ಹೆಂಗಸು, ಅನ್ನ, ಬಟ್ಟೆ ಮುಂತಾದ ಸಮಸ್ತ ಭೋಗ ಸಾಧನಗಳಿಂದ, ಸರ್ವಂ=ಸಮಸ್ತ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು, ಕರೋತಿ=ಮಾಡು ತ್ತಾನೆ. ಸ ಏವ=**ವಿಶ್ವಾಖ್ಯ**ನಾದ ಆ ಜೀವನೇ, ಜಾಗ್ರತ್ಪರಿತೃಪ್ತಿಂ ಏತಿ= ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥೂಲೇಂದ್ರಿಯಾತ್ಮಕ ಆಚಾರಾದಿಲಿಂಗಗಳ ಮೂಲಕ ಪ್ರಸಾದರೂಪವಾದ ಸುಖಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ತೃಪ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ತರುವಾಯ ಸ್ವಪ್ನೇ=ದೇಹೇಂದ್ರಿಯ ವ್ಯಾಪಾರಶೂನ್ಯವಾದ ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆ ಯಲ್ಲಿ, ಸಜೀವಃ=**ತೈಜಸ**ನೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ **ಭೋಗಾಂಗ**ಸಂಜ್ಞಕನಾದ ಆ ಜೀವನು, ಸ್ವಮಾಯಯಾ ಜೀವಲೋಕೇ=ತನ್ನ ಸಂಕುಚಿತ ನಿಜಶಕ್ತಿ ಯಿಂದುಂಟಾದ ಈ ಜೀವಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಸುಖದುಃಖ ಭೋಕ್ತಾ=ತಾನು ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮವಾಸನಾನುಗುಣವಾಗಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮೇಂದ್ರಿಯ ಗಳ ಮೂಲಕ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮುಂದೆ **ಪ್ರಾಜ್ಞ**ನೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ತಳೆದ **ಯೋಗಾಂಗ**ನೆಂಬ ಆ ಜೀವನು ಸಕಲೇ ವಿಲೀನೇ=ಎಲ್ಲ ಇಂದ್ರಿಯವ್ಯಾಪಾರಗಳೂ ಅಡಗಿರುವ ತಮಸ್ಸಿ ನಿಂದ ಆವೃತವಾದ ಮಾಯಾರೂಪವಾದ ಸುಷುಪ್ತಿ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ, ಸುಖ ರೂಪಂ=ಸುಖಸ್ವರೂಪವಾದ ನಿದ್ರಾನಂದವನ್ನು, ಏತಿ=ಅನುಭವಿಸು ತ್ತಾನೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮವು ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪದಿಂದ ವಾಸಿಸು ತ್ತಿರುವುದು. ಹಾಗೂ ಅದು ಅವಸ್ಥಾಂತರಗಳನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಿರುವುದು. ಅದಕ್ಕೆ ಜೀವಾತ್ಮನೆಂದು ಹೆಸರು. ಅವನು ಹೊಂದುತ್ತಿರುವ ಅವಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ **ಜಾಗ್ರತ್, ಸ್ವಪ್ನ** ಮತ್ತು **ಸುಷುಸ್ತಿ**ಯೆಂದು ಹೆಸರು. ಇವುಗಳಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ **ವಿಶ್ವ, ತೈಜಸ** ಮತ್ತು **ಪ್ರಾಜ್ಞ**ವೆಂಬ ಮೂರು ಹೆಸರುಗಳಿವೆ ಯೆಂದು ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆ ಯಲ್ಲಿರುವಾಗ ಆತ್ಮನು ಸ್ಥೂಲಪಂಚಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಗೋಚರ ವಾಗುವ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವನು. ಇದನ್ನು ವೇದಾಂತದಲ್ಲಿ "**ಸಮಲಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆ**"ಯೆಂದು ಕರೆಯುವರು. ಅರ್ಥಾತ್ ಅದು ಬದ್ಧಜೀವನ ಸ್ಥಿತಿ. ಆದರೆ ವೀರಶೈವ ಪರಿಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ **ಭಕ್ತನು** ವಿಷಯ

ಗಳನ್ನು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂಲಕ ಅನುಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಕಣ್ಣು, ಕಿವಿ ಮುಂತಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವಲಿಂಗಾದಿ ಪಂಚಲಿಂಗಗಳು ಸ್ಥಾಪಿತ ವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷಯಗಳು ಲಿಂಗಾರ್ಪಿತವಾಗಿ ಲಿಂಗಮುಖದಿಂದ ಪ್ರಸಾದರೂಪವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಲ್ಪಡುವುವು. **'ಇಷ್ಟಲಿಂಗಾರ್ಪಿತಂ ಶುದ್ಧಂ'** ಎಂದು ಅನುಭವಸೂತ್ರ ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ **ಜಾಗ್ರತ್ ಸ್ವಪ್ನ ಸುಷುಪ್ತಿ** ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಜೀವನಿಗೆ **ವಿಶ್ವ ತೈಜಸ ಪ್ರಾಜ್ಞ** ಎಂಬ ಮೂರು ಹೆಸರುಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಿಗೆ ವೀರಶೈವ ಪರಿಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ **ತ್ಯಾಗಾಂಗ, ಭೋಗಾಂಗ, ಯೋಗಾಂಗ** ಸಂಜ್ಞಕವಾದ ಜೀವನ ಅವಸ್ಥೆಗಳು ಉಕ್ತ ವಾಗಿವೆ. ವೇದಾಂತದಲ್ಲಿ ಇವುಗಳಿಗೆ **ಸ್ಥೂಲ, ಪ್ರವಿವಿಕ್ತ** ಮತ್ತು **ಆನಂದ** ಎಂಬ ಪರ್ಯಾಯ ನಾಮಗಳಿವೆ. ಶೈವಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಇವನ್ನೇ **ರೂಪು, ರುಚಿ, ತೃಪ್ತಿ** ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಆದುದರಿಂದ ಜೀವನು (ಭಕ್ತನು) ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ **ರೂಪ**ವು ಇಷ್ಟಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಪಿತವಾಗಿ **ಶುದ್ಧಪ್ರಸಾದ**ವೆನಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಇದು **'ಅಮಲ ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆ'.** ಮುಮುಕ್ಷುಜೀವನ ಸ್ಥಿತಿಯೆಂದರೂ ಸಲ್ಲುವುದು. ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವಾತ್ಮನು ಸ್ಥೂಲದೇಹಾಭಿಮಾನಿಯೂ, ಪಂಚಪ್ರಾಣ, ಪಂಚಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ, ಪಂಚಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಸಾಗಿಸುವವನೂ, **ಮನ, ಬುದ್ಧಿ, ಚಿತ್ತ, ಅಹಂಕಾರ** ಗಳೆಂಬ ತತ್ವಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನೂ ಇರುವನು. ಇದು ಜೀವಾತ್ಮನ **ಮೊದಲನೆಯ ಅವಸ್ಥೆ.**

ಇನ್ನು ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಜೀವನು ಸ್ವಪ್ನಸ್ಥಿತಿಗೆ ಹೋದ ನೆಂದರೆ **ಭೋಗಾಂಗ** ಸಂಜ್ಞಕನಾದ (ತೈಜಸ) ಜೀವನೆನಿಸುವನು. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವನ ಸ್ಥಿತಿಯು ತನ್ನ ಅವಯವಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಆಮೆಯಂತೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವಾತ್ಮನು ಲಿಂಗಶರೀರದ ಅಂದರೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರದ ಅಭಿಮಾನಿಯಿದ್ದು ಸೂಕ್ಷ್ಮೇಂದ್ರಿ ಯಗಳಿಂದ ತಾನು ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಗಳ ವಾಸನೆಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಉಪಭೋಗ ಪಡೆಯುವನು. ಆ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಮನ,

ಬುದ್ಧಿ, ಚಿತ್ತ, ಅಹಂಕಾರಗಳು ಸೂಕ್ಷ್ಮ (ಪ್ರವಿವಿಕ್ತ) ರೂಪದಿಂದ ಆಯಾ ಉಪಭೋಗಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕವಾಗುವುವು. ಇಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸುವ ವಿಷಯ ಸುಖಗಳು ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಕ್ಕೆ ರುಚಿರೂಪದಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿತವಾಗಿ **ಸಿದ್ಧಪ್ರಸಾದ**ವೆನಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಇದು ಜೀವನ **ಎರಡನೆಯ ಅವಸ್ಥೆ.**

ಈ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ದಾಟಿ ಜೀವಾತ್ಮನು ಸುಷುಪ್ತ್ಯಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸೇರಿದನೆಂದರೆ ಅವನು **ಪ್ರಾಜ್ಞ**ನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವನು. ಇದನ್ನು **ಯೋಗಾಂಗ**ವೆಂದು ಕರೆಯುವರು. ಜೀವನ ಈ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳನ್ನೆಲ್ಲ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಸಿಕೊಂಡು ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕೋಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅವನು ತಮಸ್ಸಿನಿಂದ ಅಭಿಭೂತನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವನಲ್ಲಿ ಬಾಹ್ಯವಿಷಯೋಪಭೋಗದ ಆಸೆಯು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಲಯವಾಗಿ ಹೋಗಿರುವುದು. ಯಾವ ವಾಸನೆಗಳೂ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿರದಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವಾಗ ಜೀವಾತ್ಮರು ಕನಸುಗಳನ್ನು ಸಹ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ವಸ್ತುಗಳನ್ನರಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಪ್ರಜ್ಞಾನವು ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿ ತನ್ನಲ್ಲಿ ತಾನೇ ರತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಘನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೆ **ಚೈತನ್ಯಘನ** ಅಥವಾ **ಚಿದ್ಘನಸ್ಥಿತಿ**ಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವಾತ್ಮನು ಶುದ್ಧ ಚೈತನ್ಯದಿಂದ ಚಿತ್ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವನು. ಹೀಗೆ **ಯೋಗಾಂಗ** ಸಂಜ್ಞಕ (ಪ್ರಾಜ್ಞ)ನಾದ ಜೀವಾತ್ಮನು ಬಾಹ್ಯವ್ಯಾಪಾರರಹಿತನಾಗಿ ತನ್ನಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಲೀನನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವನು ಅನುಭವಿಸುವ ವಿಷಯ ಸುಖಗಳು ಭಾವಲಿಂಗಾರ್ಪಿತವಾಗಿ ತೃಪ್ತಿಯೆನಿಸುತ್ತವೆ. ಇದೇ ಅವನ ನಿಜವಾದ ಆನಂದದ ಸ್ಥಿತಿ. ಇದು ಜೀವನ **ಮೂರನೆಯ ಅವಸ್ಥೆ**ಯೆನಿಸುವುದು.

ಹೀಗೆ "ಜಾಗ್ರತ್ ಸ್ವಪ್ನ ಸುಷುಪ್ತಿ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಾರ್ಪಿತಮಾಡುದನ್ನೇ ಉಪಭೋಗಿಸುವುದರಿಂದ ಭಕ್ತನು ನಿರ್ಲಿಪ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅವನಿಗೆ ಪಾಪಭೀತಿಯಿಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರ ಲೋಕಾಚಾರ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಸಂತೋಷದಿಂದ ಪೂತವಾದುದನ್ನೇ ಲಿಂಗಾರ್ಪಿತಮಾಡಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಪೇಯಪಾನ, ಅಭಕ್ಷ್ಯ ಭಕ್ಷಣಾದಿಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಬರು

ವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಶಿವಾನುಭಾವಿಗೆ ಪಾಪಸಂಪರ್ಕವೇ ಇಲ್ಲ. ತುಪ್ಪವು ಕೈಗೆ ಜಿಡ್ಡು ಮಾಡೀತೇ ಹೊರತು ನಾಲಗೆಗೆ ಅಂಟಾಗಲಾರದು. ವಿಷಯವು ವಿಷಯಾತ್ಮಕವಾಗಿರುವವರೆಗೂ ಅದು ವಿಷಯಸುಖವೆನಿಸುವುದು. ಲಿಂಗಾರ್ಪಿತವಾಯಿತೆಂದರೆ ಪ್ರಸಾದವೆನಿಸುವುದು. ಕಾಡಿಗೆಯು ಕಣ್ಣು ಸುತ್ತಲೂ ಇದ್ದರೂ ಸಹ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಲೇಪವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ರೆಪ್ಪೆಗಳ ನಡುವೆ ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆ (ತಾರಕೆ) ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವಂತೆ ಲಿಂಗಭೋಗೋಪಭೋಗಿಯು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಆಚಾರಾದಿ ಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಅವನೇ ತಾನೆಂಬ 'ದಾಸೋಽಹಂ' ಭಾವಪರನಾಗಿರುವುದೇ **'ದಾಸೋಽಹಂ'** ಭಾವವೆನ್ನುವರು.

ರೂಪು, ರಸ, ಗಂಧ, ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ ಮತ್ತು **ರತಿ** ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ **ಶಿವ, ಗುರು, ಆಚಾರ, ಪ್ರಸಾದ, ಜಂಗಮ, ಮಹಾಲಿಂಗಗಳ** ಮೂಲಕವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ಉಳಿಯುವುದಿನ್ನೇನು? ಲಿಂಗಾರ್ಪಿತ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು ಎಲ್ಲ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮದೊಡನೆಯೇ ಅನುಭವಿಸುವನು. ಲಿಂಗದೇಹಿಯೂ, ಶಿವಾತ್ಮನೂ, ಲಿಂಗಾಚಾರನೂ ಆದವನು ಸರ್ವಲಿಂಗಮಯನಾದ್ದರಿಂದ ಇವನು ಲೌಕಿಕ ನರನಲ್ಲ. ಅವನು ಸೇವಿಸುವುದು ಕೇವಲ ಪ್ರಸಾದವೇ ಆದುದರಿಂದ ಅದು ತೃಪ್ತಿಯೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಈ ಅರ್ಪಣಜ್ಞಾನವು ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞನಾದ ಗುರುವಿನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು ಕೇವಲ ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಲಭ್ಯವಾಗತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ'' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಮಾಂಡೂಕ್ಯ, ಅನುಭವಸೂತ್ರ ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ॥ ೧೩ ॥

ಮೂಲ

ಪುನಶ್ಚ ಜನ್ಮಾಂತರಕರ್ಮಯೋಗಾತ್ಸ ಏವ ಜೀವಃ ಸ್ವಪಿತಿ ಪ್ರಬುದ್ಧಃ । ಪುರತ್ರಯೇ ಕ್ರೀಡತಿ ಯಶ್ಚ ಜೀವಸ್ತ ತಸ್ತು ಜಾತಂ ಸಕಲಂ ವಿಚಿತ್ರಮ್ । ಆಧಾರಮಾನಂದಮ ಖಂಡಬೋಧಂ ಯಸ್ಮಿನ್ ಲಯಂ ಯಾತಿ ಪುರತ್ರಯಂ ಚ

॥ ೧೪ ॥

ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಸರ್ವಾಧಿಷ್ಠಾನಭೂತವಾದ ಪರಶಿವಾತ್ಮಕ ಸಹಜಲಿಂಗಸ್ವರೂಪವನ್ನು '**ಪುನಶ್ಚ**' ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಅರ್ಥ:—ಪುನಶ್ಚ=ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ ತರುವಾಯವೂ, ಸ ಏವ=ಪ್ರಾಜ್ಞಾಖ್ಯನಾದ ಆ ಜೀವನೇ, ಜನ್ಮಾಂತರ ಕರ್ಮಯೋಗಾತ್=ಬೇರೆ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮವಾಸನಾ ಸಂಬಂಧ ದಿಂದ, ಸ್ವಪಿತಿ=ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಾನೆ, ತರುವಾಯ, ಪ್ರಬುದ್ಧಃ=ಎಚ್ಚರಗೊಂಡ ವನಾಗಿ, ಪುರತ್ರಯೇ=ಸ್ಥೂಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕಾರಣರೂಪವಾದ ಮೂರು ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ, ಕ್ರೀಡತಿ=ವಿನೋದಪಡುತ್ತಾನೆ, ಯಶ್ಚ ಜೀವಸ್ತು=ಯಾವ ಜೀವನಾದರೋ, ತತಃ=ಸೃಷ್ಟಿಯಾದ ಮೇಲೆ, ಜಾತಂ=ಉದಿಸಿದ, ವಿಚಿತ್ರಂ=ನಾನಾ ರೂಪಾತ್ಮಕವಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ, ಸಕಲಂ= ಚರಾಚರಾತ್ಮಕವಾದ ಜಗತ್ತು, ಚ=ಮತ್ತು, ಪುರತ್ರಯಂ= ಸ್ಥೂಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕಾರಣಾತ್ಮಕವಾದ ತನುತ್ರಯವೂ ಸಹ, ಯಸ್ಮಿನ್= ಯಾವ ಪರಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ, ಲಯಂ ಯಾತಿ=ವಿಲೀನವಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಅಂತಹ, ಆಧಾರಂ=ನಿಖಿಲ ವಿಶ್ವಕ್ಕೆ ಆಧಾರಭೂತವಾದ, ಆನಂದಂ= ನಿತ್ಯಾನಂದರೂಪವಾದ, ಅಖಂಡಬೋಧಂ=ಪರಿಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕವೆನಿಸಿ ರುವ ಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನೇ, ಯಾತಿ=ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ದೇಹಿಗಳು ಜಾಗ್ರತ್ ಸ್ವಪ್ನ ಸುಷುಪ್ತಿ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವ ತೈಜಸ ಪ್ರಾಜ್ಞತ್ವಾದಿ ಸಂಜ್ಞೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದು ತ್ತಿದ್ದರೂ ಸಹ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕರ್ಮಜ್ಞಾನಗಳಿಗನುಸರಿಸಿ ಸ್ವಪ್ನಪ್ರಬೋಧ

ಗಳನ್ನು ಪಡೆದು ಸ್ಥೂಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕಾರಣಾತ್ಮಕವಾದ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವರ್ಥವನ್ನು ಈ ಮಂತ್ರವು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. **'ಏತಸ್ಮಾತ್ ಜಾಯತೇ'** ಎಂಬ ಮುಂದಿನ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಪಂಚೋತ್ಪತ್ತಿಯ ವಿಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪರವಸ್ತುವಿನ ಸ್ಥಿತಿಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು. ಕಾಠಕಶ್ರುತಿಯು ಈ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

"ನಿದ್ರಿತರಾದವರಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರಿದ್ದು ನಾನಾ ಕಾಮನೆಗಳಿಗನುರೂಪವಾಗಿ ರೂಪಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿರುವ ಪುರುಷನೇ ಪವಿತ್ರವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವು. ಅದೇ ಅಮೃತವು. ಸರ್ವ ಲೋಕಗಳು ಅದರ ಆಶ್ರಯದಿಂದಲೇ ಇರುವುವು ಯಾರೂ ಅದರಾಚೆಗೆ ಹೋಗಲಾರರು. ಅದೇ ಇದು. ॥ ೮ ॥ ಒಂದು ಭವನವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಬೆಂಕಿಯು ಆಯಾ ವಸ್ತುಗಳಿಗನುರೂಪವಾದ (ಬೆಂಕಿ ಹತ್ತಿದಾಗ) ರೂಪಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವಂತೆ ಎಲ್ಲ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿರುವ ಒಬ್ಬನೆ ಆತ್ಮನು ನಾನಾ ರೂಪಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಆ ವಸ್ತುಗಳ ಹೊರಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವನು. ॥ ೯ ॥ ಒಂದು ಮನೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಒಂದೇ ಗಾಳಿಯು ಆಯಾ ವಸ್ತುಗಳಿಗನುರೂಪವಾದ ರೂಪಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವಂತೆ ಸರ್ವ ಭೂತಾಂತರಾತ್ಮನಾದ ಒಬ್ಬನೇ ಆತ್ಮನು ನಾನಾ ರೂಪಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳ ಹೊರಗೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವನು. ॥ ೧೦ ॥ ಸರ್ವ ಲೋಕದ ಕಣ್ಣಿನಂತಿರುವ ಸೂರ್ಯನು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವ ಬಾಹ್ಯ ದೋಷಗಳಿಂದ ನಿರ್ಲಿಪ್ತನಿರುವಂತೆ ಸರ್ವ ಭೂತಾಂತರಾತ್ಮನಾದ ಒಬ್ಬನೇ ಆತ್ಮನು ಲೋಕದ ದುಃಖಗಳಿಂದ ನಿರ್ಲಿಪ್ತನಿರುವನು. ಅವನು ನಿಮಿತ್ತ ಕಾರಣನಾದುದರಿಂದ ಲೋಕಬಾಹ್ಯನೂ ಆಗಿರುವನು. ॥ ೧೧ ॥ ಒಂದೇ ರೂಪವನ್ನು ನಾನಾ ರೂಪವಾಗಿ ಪ್ರಕಟಮಾಡುವ ಸರ್ವಭೂತಾಂತರಾತ್ಮನಾದ ಸರ್ವಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ಯಾವ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ತಮ್ಮ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ನೋಡುವರೋ ಅವರಿಗೆ ಅಕ್ಷಯ ಸುಖವು ದೊರಕುವುದು. ಇತರರಿಗೆ ಆ ಸುಖವು ದೊರೆಯಲಾರದು. ॥ ೧೨ ॥ (ಕಠ. ಅ. ೨. ವಲ್ಲಿ ೨. ೮-೧೨)

"ಸಮಸ್ತ ಭೂತಾತ್ಮಕವೂ, ವಿಚಿತ್ರವೂ ಅನೇಕ ರೂಪದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ಸಮಸ್ತವೂ ಆ ರುದ್ರನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. (ತೈತ್ತಿರೀಯ

ಶ್ರುತಿ) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಉದ್ಘೋಷಿಸುತ್ತವೆ. ಇದನ್ನೇ ವೀರಶೈವ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಲ, ಲಿಂಗ, ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ನಿರ್ವಚನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಜಗತ್ತು ಮತ್ತು ಪ್ರಾಕೃತ ಪೌರುಷವೂ ಸಹ ಮೊದಲು ಎಲ್ಲಿದ್ದಿತೋ ಮತ್ತೆ ಎಲ್ಲಿ ಲಯವಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಅದೇ '**ಸ್ಥಲ**' ಅದೇ '**ಲಿಂಗ**' ಎಂದು ಅನುಭವಸೂತ್ರ ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. "**ಯಸ್ಮಾದಿದಂ ಜಗದಜಾಯತ ಯತ್ರ ತಿಷ್ಠತ್ಯಂತೇ ಸಮಸ್ತಮಿದಮಸ್ತಮುಪೈತಿ ಯತ್ರ**" ಎಂದು ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಇದನ್ನೇ ಸಮರ್ಥಿಸಿರುತ್ತವೆ.

ಇನ್ನು ಪ್ರಪಂಚೋತ್ಪತ್ತಿ ಕ್ರಮವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ:—

ಮೂಲ

ಏತಸ್ಮಾಜ್ಜಾಯತೇ ಪ್ರಾಣೋ ಮನಃ ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಚ । ಖಂ ವಾಯುರ್ಜ್ಯೋತಿರಾಪಶ್ಚ ಪೃಥ್ವೀ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಧಾರಿಣೀ ॥ ೧೫ ॥

ಅರ್ಥ:—ಏತಸ್ಮಾತ್ = ಉಮಾಸಹಾಯಕವಾದ (ಶಕ್ತಿವಿಶಿಷ್ಟವಾದ) ಈ ಪರಶಿವಬ್ರಹ್ಮದ ದೆಸೆಯಿಂದ, ಪ್ರಾಣಃ=ಸರ್ವ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಅಂತರ್ವೃತ್ತಿಯಾದ ಪ್ರಾಣಾನಿಲವು, ಮನಃ=ಸಂಕಲ್ಪ ವಿಕಲ್ಪಾತ್ಮಕವಾದ ಮನಸ್ಸು, ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ=ಕಿವಿ, ಚರ್ಮ, ಕಣ್ಣು, ನಾಲಗೆ, ಮೂಗು ಎಂಬ ಪಂಚಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳೂ, ಮಾತು, ಕೈ, ಕಾಲು, ಪಾಯು, ಉಪಸ್ಥ ಎಂಬೈದು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳೂ, ಖಂ=ಬಯಲು, ವಾಯು=ಗಾಳಿ, ಜ್ಯೋತಿ=ಬೆಂಕಿ, ಆಪಃ=ನೀರು, ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಧಾರಿಣೀ ಪೃಥ್ವೀ=ವಿಶ್ವಂಭರಿಯಾದ ಪೃಥ್ವೀ ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಗುಣಗಳೆನಿಸಿದ ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಧಾತ್ಮಕ ಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರಗಳೂ, ಜಾಯತೇ=ಜನಿಸುತ್ತವೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:—ಕೈವಲ್ಯ ಶ್ರುತಿಯು '**ಉಮಾಸಹಾಯಂ ಪರಮೇಶ್ವರಂ**' ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿವಿಶಿಷ್ಟ ಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ನಿರ್ವಚನ

ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಜಗತ್ ಸೃಷ್ಟಿಸೂಚಕವಾದ ಈ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಆ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಉಮಾಸಹಾಯಕತ್ವವನ್ನು ಅವಶ್ಯ ಅಂಗೀಕರಿಸಲೇ ಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ '**ಏತಸ್ಮಾತ್**' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಶಕ್ತಿವಿಶಿಷ್ಟ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ವೆಂದು ಅನನ್ಯಗತಿಯಿಂದ ಅರ್ಥಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅಂದಮೇಲೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ '**ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ**' '**ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನ ಮನಂತಂ ಬ್ರಹ**' '**ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮ**' ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿ ಗಳಿಂದ ಅದ್ವಿತೀಯವೂ, ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ಸ್ವರೂಪವೂ, ಸಕಲ ಚರಾಚರ ಪ್ರಪಂಚಸ್ವರೂಪವೂ ಆದ ಪರಶಿವಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಅವಿನಾಭಾವ ಸಂಬಂಧ ದಿಂದ ಇರುವ ವಿಮರ್ಶಶಕ್ತಿಯ ಸ್ಫುರಣದಿಂದ ಶಿವಾದಿ ಪೃಥಿವಿಯವರೆಗಿನ ಮುವತ್ತಾರು ತತ್ತ್ವಾತ್ಮಕವಾದ ಜಗತ್ತು ಉದಿಸಿತೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಜಗತ್ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಕ್ರಮವು ಈ ರೀತಿಯಿದೆ:—'**ಬಹು ಸ್ಯಾಂ ಪ್ರಜಾಯೇಯ**' ಎಂಬ ಛಾಂದೋಗ್ಯ ಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರ ವಾಗಿ ಪ್ರಣವಪರ್ಯಾಯವಾದ (೬-೨-೩) ಉಮಾಸಹಾಯಕವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವು ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಉನ್ಮುಖವಾಯಿತು. ಆಗ ಆ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿನ ವಿಮರ್ಶ ಶಕ್ತಿಯು ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು.

> 'ಅನಾದಿ ನಿಧನಾಚ್ಛಾಂತಾಚ್ಛಿವಾತ್ ಪರಮಕಾರಣಾತ್ ।
> ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿರ್ವಿನಿಷ್ಕ್ರಾಂತಾ ತತೋ ಜ್ಞಾನಂ ತತಃ ಕ್ರಿಯಾ ॥
> ತತೋತ್ಪನ್ನಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಭುವನಾನಿ ಚತುರ್ದಶ ॥

ಎಂಬ ಆಗಮ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಆ ಪರಶಿವ ಬ್ರಹ್ಮದ ದೆಸೆ ಯಿಂದಲೇ ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿಯೂ, ಅದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಯೂ, ಕ್ರಿಯಾ ಶಕ್ತಿಯೂ ಆವಿರ್ಭವಿಸಿದವು. ಆ ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿಗೆ ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಯು ಅಂತರಂಗ ವಾಗಿಯೂ, ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಯು ಬಹಿರಂಗವಾಗಿಯೂ ಇರುವುವು. ಪರಶಿವಬ್ರಹ್ಮವು ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಫುರಿಸಿ '**ನಾನು ಸರ್ವಜ್ಞನು**' ಎಂಬ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಪಡೆಯಲು '**ಶಿವತತ್ತ್ವ**' ವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಜೇಡರಹುಳುವು ಜಾಲಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವಾಗುವಂತೆ, ಈ ಶಿವಾತ್ಮಕ ವಾದ ಪರಶಿವ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಜ್ಞಾನವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಾಕಾರದಿಂದ ಭಾವೀ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತ ಕಾರಣವಾಗುವುದು.

ಪರಶಿವ ತತ್ತ್ವವು ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಫುರಿಸಿ '**ನಾನು ಸರ್ವ ಕರ್ತೃವು**' ಎಂಬ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಪಡೆಯಲು '**ಶಕ್ತಿತತ್ತ್ವ**'ವೆನಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವುದು. ಜೇಡರಹುಳುವು ಜಾಲೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಯೋಗ್ಯ ಶರೀರ ವಿಶೇಷವನ್ನು ತಳೆದಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಆ ಜಾಲಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣವೂ ಆಗಿರುವಂತೆ ಈ ಶಕ್ತಿತತ್ತ್ವಾತ್ಮಕವಾದ ಪರಶಿವ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಕ್ರಿಯಾವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಾಕಾರದಿಂದ ಮುಂದಿನ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣವೂ ಆಗುತ್ತದೆ.

ಪರಶಿವ ಬ್ರಹ್ಮವು ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಅಭಿನ್ನ ನಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನಕಾರಣ ವಾಗುವುದೆಂಬುದನ್ನು '**ಯಥೋರ್ಣನಾಭಿಃ ಸೃಜತೇ ಗೃಹ್ಣತೇ ಚ**' (ಮುಂಡಕ ೧-೧-೭) ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಈ ಶಕ್ತಿತತ್ತ್ವವು ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿಗೆ ಅಂತರಂಗವಾದ ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ನೆನೆದು ಉಬ್ಬಿದ ಕಡಲೆಯಂತೆ, ಅಂಕುರಾಯಮಾಣವಾದ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಕುರಿತು '**ನಾನು ಈ ಪ್ರಪಂಚವು**' ಎಂದು ಅಭಿಮಾನ ವನ್ನು ಪಡೆಯಲು '**ಸದಾಶಿವತತ್ತ್ವ**'ವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಈ ಸದಾಶಿವತತ್ತ್ವವು ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿಗೆ ಬಹಿರಂಗವಾದ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿ ಯಲ್ಲಿ ಸ್ಫುರಿಸಿ ಒಳ್ಳೆ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತಿದ ಬೀಜದಂತೆ ಅಂಕುರಿತವಾದ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಕುರಿತು '**ಅಹಮಿದಂ**' ನಾನು ಈ ಪ್ರಪಂಚವು ಎಂಬ ಅಭಿಮಾನ ಪಡೆಯಲು '**ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವ**'ವೆನಿಸುವುದು.

ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವವೇ ಸಾಗರತರಂಗನ್ಯಾಯದಂತೆ '**ಅಹಮಿದಂ**' ನಾನು ಈ ಪ್ರಪಂಚವು ಎಂದರೆ '**ನಾನು**' ಎಂಬುದಕ್ಕೂ '**ಪ್ರಪಂಚ**' ಎಂಬುದಕ್ಕೂ ಅಭೇದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯಲು '**ಶುದ್ಧವಿದ್ಯಾತತ್ತ್ವ**' ವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಈ ಶುದ್ಧವಿದ್ಯಾತತ್ತ್ವವೇ ಮಯೂರಾಂಡರಸನ್ಯಾಯದಂತೆ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಭಾವೀ ಪ್ರಪಂಚ ನಿರ್ಮಾಣಕಾರಣವಾದ ಭೂತಸೂಕ್ಷ್ಮ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವರೂಪ ಭೇದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ತಳೆದು '**ಮಾಯಾತತ್ತ್ವ**'ವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಕಲಾ–ವಿದ್ಯಾ–ರಾಗ–ಕಾಲ–ನಿಯತಿಗಳೆಂಬ ಐದು ತತ್ತ್ವಗಳು ಪುರುಷನಿಗೆ ಕಂಚುಕರೂಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ '**ಪುರುಷತತ್ತ್ವ**'ವನ್ನು ಮೊದಲು ನಿರೂಪಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕಾಷ್ಠದಿಂದ ಅಗ್ನಿಕಣಗಳು ಆವಿರ್ಭವಿಸುವಂತೆ, ಪರಶಿವನ ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿಯ ಯೋಗದಿಂದ ಆವಿರ್ಭವಿಸುವ ಶಿವಾಂಶವೇ ಮಾಯಾಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ '**ಪುರುಷತತ್ತ್ವ**'ವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಈ ಪುರುಷತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ **ಮಾಯಾಮಲ** ಸಂಬಂಧವಿರುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅನಾತ್ಮತ್ವಜ್ಞಾನವೂ, ಅನಾತ್ಮವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಆತ್ಮತ್ವಜ್ಞಾನವೂ 'ನಾನು ಸುಖಿ' 'ನಾನು ದುಃಖಿ' ಎಂಬ ಬುದ್ಧಿಯು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವುದು. ಹೀಗೆ ಪುರುಷನು ಆಣವಾದಿ ಮಲವಿಶಿಷ್ಟನಾದ್ದರಿಂದ ಸಂಸಾರಿಯೆನಿಸುವನು. '**ಮಲಾವೃತಸ್ಸಂಸಾರೀ**' ಎಂಬ ಶಿವಸೂತ್ರವು ಇದನ್ನೇ ಹೇಳುವುದು.

ಮಾಯಾಮಲಾವೃತನಾದ್ದರಿಂದ ಪುರುಷನು ತನ್ನ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವ–ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ–ಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವ–ನಿತ್ಯತ್ವಸ್ವತ್ವ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಪಕತ್ವಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಕಿಂಚಿತ್ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡುವನು. ಪುರುಷನ ಈ ಕಿಂಚಿತ್‌ಕರ್ತೃತ್ವ ರೂಪಶಕ್ತಿಯೇ '**ಕಲಾತತ್ತ್ವ**'. ಕಿಂಚಿಜ್ಞತ್ವ ರೂಪಶಕ್ತಿಯೇ '**ವಿದ್ಯಾತತ್ತ್ವ**'. ಅಪೂರ್ಣತ್ವ ರೂಪಶಕ್ತಿಯೇ ಸ್ರಕ್ಚಂದನವನಿತಾದಿಗಳಲ್ಲಿನ ಪ್ರೀತಿರೂಪವಾದ '**ರಾಗತತ್ತ್ವ**'. ಅನಿತ್ಯರೂಪಶಕ್ತಿಯೇ, ಭೂತ ಭವಿಷ್ಯದ್ವರ್ತಮಾನಗಳ ವ್ಯವಹಾರ ಯೋಗ್ಯವಾದ '**ಕಾಲತತ್ತ್ವ**'. ಅವ್ಯಾಪಕತ್ವ ರೂಪಶಕ್ತಿಯೇ, ಇಂಥ ಕಾರಣದಿಂದ ಈ ಕಾರ್ಯವೇ ಹುಟ್ಟುವುದು; ಮತ್ತೊಂದು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ '**ನಿಯತಿತತ್ತ್ವ**'ವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಹೀಗೆ ಕಾರ್ಯೌನ್ಮುಖ್ಯ ಗರ್ಭಿತವಾದ ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿಯು, ಸ್ವಗತವಾದ ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿ, ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿರುವ '**ಜ್ಞಾನಂ ಕ್ರಿಯಾ ನ ಭವತಿ, ಕ್ರಿಯಾ ಜ್ಞಾನಂ ನ ಭವತಿ**' ಎಂಬ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವರೂಪ ಭೇದಬುದ್ಧಿ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಮಾಯಾತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಸ್ಫುರಿಸಲು '**ಪ್ರಕೃತಿತತ್ತ್ವ**'ವೆನಿಸುವುದು. ಈ ಪ್ರಕೃತಿತತ್ತ್ವವು ಸುಖದುಃಖ ಮೋಹಗಳಿಗೆ ಕಾರಣಗಳಾದ ಸತ್ವರಜಸ್ತಮೋಗುಣಗಳ ಸಾಮ್ಯಾವಸ್ಥಾರೂಪವಾಗಿದ್ದು,

ಮಹತ್ತತ್ತ್ವವೇ ಮೊದಲಾಗಿ ಪೃಥಿವ್ಯಂತವಾದ ೨೩ ತತ್ತ್ವಗಳಿಗೆ ಮೂಲ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು.

ಪ್ರಕೃತಿ ತತ್ತ್ವರೂಪವಾದ ಈ ಶಕ್ತಿತತ್ತ್ವವೇ 'ಇದಮಿತ್ಥಂ' 'ಇದು ಹೀಗೆಯೇ ಸರಿ' ಎಂಬ ನಿಶ್ಚಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದುದಾಗಿ "**ಬುದ್ಧಿ ತತ್ತ್ವ**" (ಮಹತತ್ತ್ವ)ವೆಂದೂ, ಬುದ್ಧಿತತ್ತ್ವ ರೂಪಶಕ್ತಿತತ್ತ್ವವೇ 'ನಾನು–ನನ್ನದು' ಎಂಬ ಅಹಂಕಾರ–ಮಮಕಾರಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿ '**ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವ**'ವೆಂದೂ, ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವ ರೂಪವಾದ ಶಕ್ತಿತತ್ತ್ವವೇ ಸಂಕಲ್ಪ ವಿಕಲ್ಪಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ '**ಮನಸ್ತತ್ತ್ವ**'ವೆಂದೂ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳು ವುದು. ಬುದ್ಧಿ, ಅಹಂಕಾರ ಮನಸ್ತತ್ತ್ವಗಳು ಶರೀರದೊಳಗಿರುವುದ ರಿಂದ ಈ ಮೂರೂ "**ಅಂತಃಕರಣ**"ವೆನಿಸುವುವು. ಇದು ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿ ಪ್ರಧಾನವಾದುದು.

ಅಂತಃಕರಣರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದ ಈ ಶಕ್ತಿತತ್ತ್ವವೇ ಬಾಹ್ಯ ಶರೀರವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಶಬ್ದಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿ '**ಶ್ರೋತ್ರತತ್ತ್ವ**' ವೆಂದೂ, ಸ್ಪರ್ಶಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿ '**ತ್ವಕ್ ತತ್ತ್ವ**' ಎಂದೂ, ರೂಪ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿ '**ನೇತ್ರತತ್ತ್ವ**'ವೆಂದೂ, ರಸಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನ ವಾಗಿ '**ಜಿಹ್ವಾತತ್ತ್ವ**'ವೆಂದೂ, ಗಂಧಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿ '**ಘ್ರಾಣ ತತ್ತ್ವ**' ವೆಂದೂ ಹೇಳಿಸಿಕೊಂಡಿತು. ಈ ಐದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಜ್ಞಾನ ಶಕ್ತಿಪ್ರಧಾನವಾದವುಗಳಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳಾದವು.

ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ ರೂಪವಾದ ಶಕ್ತಿತತ್ತ್ವವೇ ಉಚ್ಚಾರಣ ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಸಾಧನವಾಗಿ '**ವಾಕ್ತತ್ತ್ವ**'ವೆಂದೂ, ದಾನಾದಾನಾದಿ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೆ ಸಾಧನವಾಗಿ '**ಪಾಣಿತತ್ತ್ವ**'ವೆಂದೂ, ಗಮನಾಗಮನಾದಿ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೆ ಸಾಧನವಾಗಿ '**ಪಾದತತ್ತ್ವ**'ವೆಂದೂ, ಮಲಪರಿತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿ '**ಪಾಯುತತ್ತ್ವ**'ವೆಂದೂ, ರೇತೋಮೂತ್ರ ಪರಿತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿ '**ಉಪಸ್ಥಾತತ್ತ್ವ**'ವೆಂದೂ ಕರೆಯಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಈ ಐದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿ ಪ್ರಧಾನವಾದವುಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳಾದುವು. ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಬುದ್ಧಿತತ್ತ್ವದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗಿನ ಹದಿಮೂರು ತತ್ತ್ವಗಳು **ಇಚ್ಛಾ–ಜ್ಞಾನ–ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿ** ಪ್ರಧಾನಗಳಾಗಿರುವುವು.

ಈ ಶಕ್ತಿತತ್ತ್ವವೇ, ಕೇವಲ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿ "**ಶಬ್ದತತ್ತ್ವ**"ವಾಗಿಯೂ, ಕೇವಲ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿ "**ಸ್ಪರ್ಶತತ್ತ್ವ**"ವಾಗಿಯೂ, ಕೇವಲ ನೇತ್ರೇಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿ "**ರೂಪತತ್ತ್ವ**"ವಾಗಿಯೂ, ಕೇವಲ ಜಿಹ್ವೇಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿ "**ರಸತತ್ತ್ವ**"ವಾಗಿಯೂ, ಕೇವಲ ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿ "**ಗಂಧತತ್ತ್ವ**"ವಾಗಿಯೂ ಪರಿಣಮಿಸಿದೆ. ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಧ್ವನ್ಯಾತ್ಮಕ ವರ್ಣಾತ್ಮಕವೆಂದೂ, ಸ್ಪರ್ಶದಲ್ಲಿ ಶೀತೋಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶವೆಂದೂ, ರೂಪದಲ್ಲಿ ನೀಲಪೀತಾದಿ ರೂಪವೆಂದೂ, ರಸದಲ್ಲಿ ಮಧುರಾವ್ಲಾದಿ ರಸವೆಂದೂ, ಗಂಧದಲ್ಲಿ ಸುಗಂಧ—ದುರ್ಗಂಧವೆಂದೂ ವಿಭಾಗವು ವ್ಯಕ್ತವಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ಶಬ್ದಾದಿಗಳು '**ತನ್ಮಾತ್ರ**' ಗಳೆಂದು ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುವು.

ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಈ ಶಕ್ತಿತತ್ತ್ವವೇ ಶಬ್ದೈಕಗುಣವುಳ್ಳ "**ಆಕಾಶ ತತ್ತ್ವ**" ರೂಪವಾಗಿಯೂ, ಸ್ಪರ್ಶವೆಂಬ ಪ್ರಧಾನ ಗುಣವುಳ್ಳ "**ವಾಯುತತ್ತ್ವ**" ರೂಪವಾಗಿಯೂ, ರೂಪವೆಂಬ ಪ್ರಧಾನ ಗುಣವುಳ್ಳ "**ತೇಜಸ್ತತ್ತ್ವ**" ರೂಪವಾಗಿಯೂ, ರಸವೆಂಬ ಪ್ರಧಾನ ಗುಣವುಳ್ಳ "**ಜಲತತ್ತ್ವ**" ರೂಪವಾಗಿಯೂ, ಗಂಧವೆಂಬ ಪ್ರಧಾನ ಗುಣವುಳ್ಳ, "**ಪೃಥಿವೀ ತತ್ತ್ವ**" ರೂಪವಾಗಿಯೂ ಪರಿಣಮಿಸುವುದು.

ಈ ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತರೋತ್ತರ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವ ಪೂರ್ವ ಭೂತಗಳ ಗುಣಗಳು ಅನುವರ್ತಿಸುವುವು. ನಿಗಮಾಗಮ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಈ ಮುವತ್ತಾರು ತತ್ತ್ವಗಳು ಈ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಹು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಉಕ್ತವಾಗಿವೆ. ಇದೇ ಅರ್ಥವು '**ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋಽಸ್ಯ ಮುಖಮಾಸೀತ್**' ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿದೆ. ಈ ರೀತಿಯಾದ ತತ್ತ್ವೋತ್ಪತ್ತಿಯ ಕ್ರಮವು (ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ) ಸಿದ್ಧಾಂತ ಶಿಖಾಮಣಿಯಲ್ಲಿ '**ಯಸ್ಯೋರ್ಮಿ ಬುದ್ಬುದಾಭಾಸಃ ಷಟ್‌ತ್ರಿಂಶತ್ತತ್ತ್ವ ಸಂಚಯಃ**' ಎಂಬ ಮಂಗಲಾಚರಣೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಶಿವಾದಿ ಪೃಥಿವ್ಯಂತವಾದ ಈ ಜಗತ್ತು ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ರೂಪವಾದ ಶಕ್ತಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ಪರಶಿವ ಬ್ರಹ್ಮದ ಪರಿಣಾಮ ರೂಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ವೀರಶೈವ ಮತವು ಪರಿಣಾಮವಾದವನ್ನೂ ಜಗತ್ಸತ್ಯತ್ವ ವಾದವನ್ನೂ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.

ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾಗಿ ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತವು **ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ-ಅನುಮಾನ-ಶಬ್ದ** ಗಳೆಂಬ ಮೂರು ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದೆ. ಆದರೆ ಮಿಕ್ಕ ದಾರ್ಶನಿಕರು ಇನ್ನೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುವರು.

ಚಾರ್ವಾಕರು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೆಂಬ ಒಂದೇ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನೂ, **ವೈಶೇಷಿಕರು** ಮತ್ತು **ಬೌದ್ಧರು** ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ-ಅನುಮಾನಗಳೆಂಬ ಎರಡು ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನೂ, ಸಾಂಖ್ಯರು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ-ಅನುಮಾನ-ಶಬ್ದಗಳೆಂಬ ಮೂರು ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನೂ, **ಉದಯನಾಚಾರ್ಯಾದಿ ನೈಯಾಯಿಕರು** ಈ ಮೂರರ ಜೊತೆಗೆ ಉಪಮಾನವನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನೂ, **ಪ್ರಾಭಾಕರರು** ನಾಲ್ಕರೊಡನೆ ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಐದು ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನೂ, **ಭಾಟ್ಟ ಮತದವರು** ಮತ್ತು **ಅದ್ವೈತಿಗಳು** ಈ ಐದರ ಜೊತೆಗೆ ಅನುಪಲಬ್ಧಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಆರು ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನೂ, **ಪೌರಾಣಿಕರು** ಮತ್ತು **ಐತಿಹಾಸಿಕರು** ಆರರ ಜೊತೆಗೆ ಸಂಭವ ಮತ್ತು ಐತಿಹ್ಯಗಳೂ ಸೇರಿ ಒಟ್ಟು ಎಂಟು ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನೂ ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುವರು. ಹೀಗೆ ಅವರು ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುವ ಉಪಮಾ ಮೊದಲಾದ ಐದು ಪ್ರಮಾಣಗಳೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ-ಅನುಮಾನ ಮತ್ತು ಶಬ್ದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಅಂತರ್ಗತವಾಗುವುದರಿಂದ ಈ ಮೂರು ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವೀರಶೈವ ಆಚಾರ್ಯರು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಅನುಪಲಬ್ಧಿಯು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿಯೂ, ಉಪಮಾನ-ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿ, ಸಂಭವಗಳು ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿಯೂ, ಐತಿಹ್ಯವು ಶಬ್ದಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿಯೂ ಅಂತರ್ಭಾವವಾಗುವುವೆಂಬುದೇ ಇವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿರುವುದು.

ಶಕ್ತಯೋಽಸ್ಯ ಜಗತ್ ಕೃತ್ಸ್ನಂ ಶಕ್ತಿಮಾಂಶ್ಚ ಮಹೇಶ್ವರಃ ।
ಶಕ್ತಿಶಕ್ತಿಮತೋರ್ಯಸ್ಮಾತ್ ವ್ಯತಿರೇಕಂ ನ ಗಚ್ಛತಿ ॥
ತಾದಾತ್ಮ್ಯಮನಯೋರ್ನಿತ್ಯಂ ವಹ್ನಿದಾಹಕಯೋರಿವ ॥

ಎಂಬ ಆದ್ಯೋಕ್ತಿ ಹಾಗೂ **"ಶಕ್ತ್ಯಾದಿಪೃಥಿವ್ಯಂತಂ ಶಿವತತ್ತ್ವ ಸಮುದ್ಭವಂ"** ಮುಂತಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ನಿಖಿಲ ವಿಶ್ವವೂ ಶಿವಶಕ್ತಿ ಪರಿಣಾಮವೇ ಆಗಿದೆ. ॥ ೧೫ ॥

ಶರಣಸ್ಥಳ

ಈಷಣಾತ್ರಯವನ್ನು ಅಂದರೆ ವಿತ್ತೇಚ್ಛೆ, ಪುತ್ರೇಚ್ಛೆ ಮತ್ತು ಲೋಕೇಚ್ಛೆ ಇವುಗಳನ್ನು ದಾಟಿ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಶಿವಾರ್ಪಿತಮಾಡಿ ನಿತ್ಯಶಿವ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿರುವುದು ಶರಣಸ್ಥಲದ ಮುಖ್ಯಲಕ್ಷಣ. ಈ ಭಾವವು ಇಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ **ಶರಣಸ್ಥಲ**ವೆಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಪಂಚಾಂತರ್ಗತನಾದ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಅಭಿನ್ನತ್ವ ಅರ್ಥಾತ್ ಪರಶಿವಾಭಿನ್ನತ್ವವನ್ನು "**ಯತ್ಪರಂ**" ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಿಂದ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಮೂಲ

ಯತ್ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಸರ್ವಾತ್ಮಾ ವಿಶ್ವಸ್ಯಾಯತನಂ ಮಹತ್ ।
ಸೂಕ್ಷ್ಮಾತ್ಸೂಕ್ಷ್ಮತರಂ ನಿತ್ಯಂ ಸ ತ್ವಮೇವ ತ್ವಮೇವ ತತ್
॥ ೧೬ ॥

ಅರ್ಥ :—ಸರ್ವಾತ್ಮಾ=ಸಕಲ ಚರಾಚರ ಭೂತಾಂತರ್ಗತನಾಗಿ, ವಿಶ್ವಸ್ಯ = ಜಗತ್ತಿಗೆ, ಆಯತನಂ = ಆಲಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ, ಮಹತ್=ಮಹತ್ತಿಗೆ ಮಹತ್ತಾಗಿರುವ, ಸೂಕ್ಷ್ಮಾತ್ ಸೂಕ್ಷ್ಮತರಂ= ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರುವ, ನಿತ್ಯಂ=ತ್ರಿಕಾಲಾಬಾಧಿತವಾಗಿರುವ, ಪರಂ= ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ, ಯದ್‌ಬ್ರಹ್ಮ=ಯಾವ ಲಿಂಗಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ಮಹಾದೇವ ನಿರುವನೋ, ಸತ್=ಸತ್‌ರೂಪವಾಗಿರುವ, ತತ್=ಆ ಬ್ರಹ್ಮವೇ, ತ್ವಮೇವ=ಅಂಗ (ಜೀವ) ಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದ ನೀನೇ ಆಗಿರುವೆ, ತ್ವಮೇವ= ನೀನೇ, ತತ್=ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮವು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—"ಸ್ವಶಕ್ತಿಪ್ರಚಯೋಽಸ್ಯ ವಿಶ್ವಂ" (೩–೩೦) ಎಂಬ ಶಿವಸೂತ್ರಪ್ರಮಾಣದಂತೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಶಕ್ತಿವಿಕಾಸದಿಂದ ಪ್ರವೃತ್ತಿ

ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಶಿವಾದಿಪೃಥಿವ್ಯಂತವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮವು ಕಿರಿದರಿಂ ಕಿರಿದಾಗಿ ಹಿರಿದರಿಂ ಹಿರಿದಾಗಿ ಆದಿಮಧ್ಯಾಂತರಹಿತ ನಿತ್ಯಸತ್ಯವಾಗಿ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ನಿತ್ಯಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವಾದಿ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಪರಬ್ರಹ್ಮವೇ ಅಂಗಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾಗಿರುವ ಜೀವನಾಗಿರುವನೆಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದೆ. ಇದನ್ನೇ '**ತತ್ತ್ವಮಸಿ**' ಮುಂತಾದ ಮಹಾವಾಕ್ಯಗಳು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತವೆ.

ತತ್ತ್ವಮಸಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಜಹದಜಹ (ಭಾಗತ್ಯಾಗ) ಲ್ಲಕ್ಷಣ ಸ್ವೀಕಾರದಿಂದ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣಾಂಶತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ಕೇವಲ ವಿಶೇಷ್ಯ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಅದ್ವೈತವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳಾದ ಅವರು ಬ್ರಹ್ಮವು ಮಾಯೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಫಲಿಸಿ ಈಶ್ವರನೆಂದೂ, ಅವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಫಲಿಸಿ ಜೀವನೆಂದೂ ಹೆಸರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆಯೆಂದೂ, ನಿರ್ವಿಶೇಷವಾದ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಜೀವಜಗತ್ತುಗಳು 'ರಜ್ಜು-ಸರ್ಪ' ದಂತೆಯೂ 'ಶುಕ್ತಿ-ರಜತ'ದಂತೆಯೂ ವಿವರ್ತವೆಂದೂ, ಅಧ್ಯಸ್ತವೆಂದೂ ಒಪ್ಪಿ, ಜೀವ ಮತ್ತು ಜಗತ್ತುಗಳನ್ನು ಮಿಥ್ಯೆಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದರಿಂದ '**ಜೀವೋ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ನಾಪರಃ**' ಎಂಬ ಅವರ ಅದ್ವೈತಸಿದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಆದರೆ ವೀರಶೈವ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಈ ಮಾಯಾವಾದವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದೆ, ಜೀವನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಂಶವೆಂದೂ "**ತತ್ಸೃಷ್ಟ್ವಾ ತದೇವಾನುಪ್ರಾವಿಶತ್**" (ತೈ. ಆನಂದವಲ್ಲಿ ೬) ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಜಗತ್ತು ಶಿವನ ಪರಿಣಾಮವೆಂದೂ ಗ್ರಹಿಸಿ, ಜೀವಜಗತ್ತುಗಳು ಸತ್ಯವೆಂದೇ ಸಿದ್ಧಾಂತಮಾಡಿದೆ. ಅಂಶಾಂಶಿ ಭಾವದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರ ಐಕ್ಯವು ವಾಚ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೇ ನಿರ್ವಾಹವಾಗುತ್ತಿರುವಾಗ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿ (ಜಘನ್ಯವೃತ್ತಿ)ಸ್ವೀಕಾರವು ಅನಾವಶ್ಯಕವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತಮಾಡಿದೆ.

"ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಕೊಡ ಮೊದಲಾದುವು ಮಣ್ಣಿಗಿಂತಲೂ ಹೇಗೆ ಬೇರೆಯಲ್ಲವೋ, ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ನೊರೆ-ತೆರೆ-ಬುದ್ಬುದಾದಿಗಳು ಸಮುದ್ರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೇಗೆ ಬೇರೆಯಲ್ಲವೊ ಹಾಗೆಯೇ ಶಿವತತ್ತ್ವದಿಂದುತ್ಪನ್ನವಾದೀ ಜಗತ್ತು ಕಾರಣಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವಾದ್ದರಿಂದ

ಶಿವನಿಗಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ" (ಸಿ. ಶಿ. ಪ. ೧೦)ವೆಂದು ರೇಣುಕ ಭಗವತ್ಪಾದರೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಕಾರ್ಯರೂಪವಾಗಿದ್ದರೂ ಜಗತ್ತು ಕಾರಣಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ '**ತಸ್ಯೈವಾಹಂ**' 'ಅವನವನೇ ನಾನು' '**ತವೈವಾಹಂ**' 'ನಿನ್ನವನೇ ನಾನು' '**ತ್ವಮೇವಾಹಂ**' 'ನೀನೇ ನಾನು' ಎಂಬುದರಿಂದ ಅನುಭವ ಅನುಸಂಧಾನರೂಪವಾದ **ಶರಣಭಾವವು** ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ॥ ೧೬ ॥

ಐಕ್ಯಸ್ಥಳ

ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಮೂಲ

ಜಾಗ್ರತ್‌ಸ್ವಪ್ನಸುಷುಪ್ತ್ಯಾದಿಪ್ರಪಂಚಂ ಯತ್ಪ್ರಕಾಶತೇ ।
ತದ್‌ಬ್ರಹ್ಮಾಹಮಿತಿ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಸರ್ವಬಂಧೈಃ ಪ್ರಮುಚ್ಯತೇ ॥

ಅರ್ಥ :—ಯತ್=ಯಾವ ಪರಬ್ರಹ್ಮದ ದೆಸೆಯಿಂದ, ಜಾಗ್ರತ್‌ ಸ್ವಪ್ನಸುಷುಪ್ತ್ಯಾದಿಪ್ರಪಂಚಂ=ಜಾಗ್ರದಾದಿ ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳುಳ್ಳ ಸಮಸ್ತವ್ಯಾಪಾರವೂ ಸಹ, ಪ್ರಕಾಶತೇ=ಬೆಳಗುತ್ತದೆಯೋ, ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ= ಆ ಪರಶಿವಬ್ರಹ್ಮವೇ, ಅಹಂ=ನಾನೆಂದು, ಜ್ಞಾತ್ವಾ=ತಿಳಿದು, ಮುನಿಃ= ಶಿವಯೋಗಿಯು (ಮುಮುಕ್ಷುವು), ಸರ್ವಬಂಧೈಃ=ಅವಿದ್ಯಾ ಸಂಬಂಧ ವಾದ ಸಮಸ್ತ ಹೃದಯಗ್ರಂಥಿ (ಕಾಯಜೀವರ ಹೊಲಿಗೆ)ಗಳಿಂದ ಪ್ರಮುಚ್ಯತೇ=ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬಿಡಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಈ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತತ್ವಸ್ಥಿತಿ ಯನ್ನು "ಸ್ಥಿತಪ್ರಜ್ಞನ" ರೀತಿಗೆ ಹೋಲಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. **"ನ ತತ್ರ ಸೂರ್ಯೋ ಭಾತಿ....' ...ತಸ್ಯ ಭಾಸಾ ಸರ್ವಮಿದಂ ವಿಭಾತಿ'** (ಕಠ. ಅ. ೨. ೨. ೧೫.) (ಅವನ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದಲೇ ಇದೆಲ್ಲವೂ ಬೆಳಗು ತ್ತದೆ). **'ಯದ್ ಭಾಸಾ ಭಾಸತೇ ವಿಶ್ವಂ ಯತ್ಸುಖೇನಾನು ಮೋದತೇ'** (ಸಿ. ಶಿ. ಪ. ೧–ಶ್ಲೋ. ೪) (ಯಾವ ಪರವಸ್ತುವಿನ ಪ್ರಭಾವ ದಿಂದ ನಿಖಿಲವಿಶ್ವವು ಬೆಳಗುತ್ತದೆಯೋ ಮತ್ತು ಯಾವ ಪರವಸ್ತುವಿನ ಸುಖ ದಿಂದ ಆನಂದಿಸುತ್ತದೆಯೋ) ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರವಾಗಿ ಸರ್ವ ಪ್ರಕಾಶಕವೂ, ಸರ್ವ ಆನಂದದಾಯಕವೂ ಆದ ಆ ಪರಶಿವಬ್ರಹ್ಮದ ದೆಸೆಯಿಂದಲೇ ವಿಶ್ವತೈಜಸಪ್ರಾಜ್ಞಾಖ್ಯವಾದ ಜೀವನು ಜಾಗ್ರತ್‌ಸ್ವಪ್ನ ಸುಷುಪ್ತಿಗಳೆಂಬ ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ರೂಪ, ರುಚಿ, ತೃಪ್ತಿ ಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಂತಹ ಪರಶಿವಬ್ರಹ್ಮವೇ ತಾನೆಂದು

ಭಾವಿಸುವ ಸ್ಥಿತಿಯೇ "ಜೀವನ್ಮುಕ್ತ"ನ ಅವಸ್ಥೆ. ಇದನ್ನೇ '**ಬ್ರಾಹ್ಮೀ ಸ್ಥಿತಿ**'ಯೆಂದು (೨-೭) ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. "ಆಗ ಮನುಷ್ಯನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೇಳುತ್ತಿರುವ ಆಸೆಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಆತ್ಮದ ಮೂಲಕವೇ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗುವ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೈದುವನು. ಇದರಿಂದ ಅವನು ದುಃಖದಿಂದ ದುಃಖಿತನೂ, ಸುಖದಿಂದ ಆಶಾರಹಿತನೂ ಆಗಿ ರಾಗ, ಭಯ, ಕ್ರೋಧಗಳನ್ನುಳಿದು ಸ್ಥಿರಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಆಮೆಯು ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಅಂಗಗಳನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ವಿಷಯಗಳಿಂದ ಎಳೆದುಕೊಂಡ ಈ ಯೋಗಿಯು ನನ್ನಲ್ಲಿ ತನ್ಮಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಎಲ್ಲ ಆಸೆಗಳನ್ನೂ ತ್ಯಜಿಸಿ ಇಚ್ಛೆ-ಮಮತೆ-ಅಹಂಕಾರಗಳಿಲ್ಲದವನಾಗಿ ನಡೆಯುವವನೇ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತ ಅಥವಾ ಸ್ಥಿತಪ್ರಜ್ಞನೆಂದು ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ." (ಭ.ಗೀ. ಅ. ೨. ೫೫-೭೨)

ಇದರಿಂದ ಅವನ ಹೃದಯಗ್ರಂಥಿ ಎಂದರೆ ಕಾಯ ಮತ್ತು ಜೀವರ ಸಂಬಂಧವು ಸಡಿಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಅವನಿಗೆ ಆತ್ಮ-ಅನಾತ್ಮದ ವಿವೇಕವುದಿಸುತ್ತದೆ. ಪರಾವರ (ಪರಾತ್ಪರ) ವಸ್ತು ದರ್ಶನಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಅವನೆಲ್ಲ ಸಂಶಯಗಳೂ ನಷ್ಟವಾಗಿ ಕರ್ಮವು ಕ್ಷೀಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೆ '**ಭಿದ್ಯತೇ ಹೃದಯಗ್ರಂಥಿಃ**' ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಗಳು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತವೆ. ॥ ೧೭ ॥

ಮೂಲ

ತ್ರಿಷು ಧಾಮಸು ಯದ್‌ಭೋಗ್ಯಂ ಭೋಕ್ತಾ ಭೋಗಶ್ಚ ಯದ್ಭವೇತ್। ತೇಭ್ಯೋ ವಿಲಕ್ಷಣಸ್ಸಾಕ್ಷೀ ಚಿನ್ಮಾತ್ರೋಽಹಂ ಸದಾಶಿವಃ ॥ ೧೮ ॥

ಅರ್ಥ:—ತ್ರಿಷು ಧಾಮಸು=ಜಾಗ್ರತ್ ಸ್ವಪ್ನ ಸುಷುಪ್ತಿ ಎಂಬ ಮೂರು ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ, ಯತ್=ಯಾವ ವಸ್ತುವು, ಭೋಗ್ಯಂ=ಅನುಭವಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ವಸ್ತುವೊ, ಭೋಕ್ತಾ=ಅದನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ

ಜೀವನೂ, ಭೋಗಃ=ತದ್ರೂಪವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವೂ, ಯದ್‌ಭವೇತ್=ಯಾವುದುಂಟೋ, ತೇಭ್ಯಃ=ಆ ಮೂರಕ್ಕಿಂತಲೂ, ವಿಲಕ್ಷಣಃ-ಉಪಾದಾನಕಾರಣನಾದ್ದರಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ಸ್ವರೂಪನೂ, ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣನಾದ್ದರಿಂದ, ಸಾಕ್ಷೀ=ಸಾಕ್ಷಿಮಾತ್ರನೂ ಆದ ಚಿನ್ಮಾತ್ರಃ=ಕೇವಲ ಚೈತನ್ಯಮಯನಾದ, ಸದಾಶಿವಃ=ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪರಶಿವಬ್ರಹ್ಮವೇ, ಅಹಂ=ಅಹಂ ಶಬ್ದಗೋಚರನಾದ ನಾನೆಂಬುವನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—" ಶಿವೋ ಭೋಕ್ತಾ ಶಿವೋ ಭೋಗ್ಯಂ ಶಿವೋ ಭೋಗಃ ಶಿವೋಽಖಿಲಮ್ । ಶಿವ ಏವ ಶಿವೋಽಹಂ ತು ತಸ್ಮಾದನ್ಯನ್ನ ವಿದ್ಯತೇ ॥" ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರವಾಗಿ "ಯಾವನು **ಭೋಕ್ತೃ, ಭೋಗ್ಯ ಭೋಗ** ರೂಪಗಳಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಸಮಸ್ತಪ್ರಪಂಚವೂ ನಾನು ಕೂಡ ಶಿವನೇ ಆಗಿದ್ದೇನೆಂದು ದೃಢವಾಗಿ ಭಾವಿಸುವನೋ, ಅವನಿಗೆ ಶಿವಾತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ಯಾವುದೂ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ." ತಾನು, ತನ್ನವರು ಎಂಬ ಅಹಂಕಾರಮಮಕಾರಗಳೂ ಅವನಿಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತಪ್ರಪಂಚವನ್ನೂ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನೂ ಭಾವಿಸುವ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ. **'ಮಮಾತ್ಮಾ ಸರ್ವಭೂತಾಂತರಾತ್ಮಾ'** ಎಂಬ ಭಾವವು ಅವನಿಗೆ ದೃಢವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಪರಶಿವನಲ್ಲಿ ಅವಿನಾಭಾವಸಂಬಂಧದಿಂದಿರುವ ವಿಮರ್ಶಶಕ್ತಿಯು ಸತ್ವರಜಸ್ತಮೋಗುಣಗಳ ತಾರತಮ್ಯದಿಂದ ಶುದ್ಧಚಿದ್ರೂಪನಾದ **ಪರಶಿವ**ನಲ್ಲಿ **ಭೋಕ್ತೃ, ಭೋಜ್ಯ, ಪ್ರೇರಕ** ರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದು. ಕಿಂಚಿಜ್ಞತ್ವ **ರಜೋಗುಣ** ರೂಪವಾದ ಜೀವಚೈತನ್ಯವೇ **'ಭೋಕ್ತೃ'**ವು. ಅತ್ಯಂತ **ತಾಮಸೋಪಾಧಿ** ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಚೈತನ್ಯವು ರಸಾದಿರೂಪ **'ಭೋಜ್ಯ'**ವು. ಪರತತ್ತ್ವರೂಪ ಶುದ್ಧಸತ್ವಗುಣೋಪಾಧಿವಿಶಿಷ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮಚೈತನ್ಯವಾದ ಮಹೇಶ್ವರನೇ **'ಪ್ರೇರಕ'**ನೆನಿಸುವನು.

ಇದರಂತೆ ಮಾಯೋಪಾಧಿಯು ಶುದ್ಧ ಮತ್ತು ಅಶುದ್ಧವೆಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿರುವುದು. ಶುದ್ಧೋಪಾಧಿರೂಪ **ಪರಾಮಾಯೆ**ಯು ಶಿವನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಅವನಿಗೆ ಮೋಹವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ **'ಊರ್ಧ್ವಮಾಯೆ'**ಯೆಂದು ಹೆಸರು. ಅಶುದ್ಧೋ-

ಪಾಧಿ ರೂಪ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಜೀವನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು, ಅವನನ್ನು ಮೋಹಗೊಳಿಸುವುದು. ಇದಕ್ಕೆ '**ಅಧೋಮಾಯೆ**' (ಪ್ರಕೃತಿ)ಯೆಂದು ಹೆಸರು. ಅವಿದ್ಯಾಶಕ್ತಿಭೇದದಿಂದ ಜೀವನು ನಾನಾಪ್ರಕಾರನಾಗುವನು. ಅವಿದ್ಯಾಮೋಹಿತನಾದ ಜೀವನು '**ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ**' ಎಂಬ ಅಭೇದ ಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅವನು ಕಿಂಚಿಜ್ಞತ್ವ, ಕಿಂಚಿತ್ಕರ್ತೃತ್ವದಿಂದ ಕೂಡಿ ಘೋರಾಪಾರನಿಸ್ಸಾರಸಂಸಾರ ತಾಪತ್ರಯಾನಲದಂದಹ್ಯಮಾನನಾಗಿ ಜನನಮರಣರೂಪ ಪಾಶಬದ್ಧನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಇವನು ವೇಧಾ, ಕ್ರಿಯಾ, ಮನು ಎಂಬ ದೀಕ್ಷಾತ್ರಯದಿಂದ ಪಾಶಮುಕ್ತನಾಗಿ "**ಚಿನ್ಮಾತ್ರೋಽಹಂ ಸದಾಶಿವಃ**" ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯಾನುಭವಿಯಾಗುತ್ತಾನೆಂಬುದೇ ಈ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾಗಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

ಪಾಶವಿಮೋಚನೆಗೆ ಕರ್ಮ, ಜ್ಞಾನಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಭಕ್ತಿಯೇ ಮುಖ್ಯ ಸಾಧನವೆಂಬುದನ್ನು ಅನುಭವಸೂತ್ರ ಮೊದಲಾದ ವೀರಶೈವ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ. "**ಶ್ರದ್ಧಾಭಕ್ತಿಧ್ಯಾನಯೋಗಾದವೇಹಿ**" ಎಂಬುದರಿಂದ ಈ ಕೈವಲ್ಯಶ್ರುತಿಯು ಭಕ್ತಿಗೆ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವನ್ನಿತ್ತಿದೆ.

"**ಭೋಗ್ಯ, ಭೋಕ್ತಾ, ಭೋಗ** ಎಂಬುವುಗಳನ್ನು ಜಾಗ್ರತ್‌ಸ್ವಪ್ನಸುಷುಪ್ತಿ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸುವ ವಿಧಾನವನ್ನು ಅರಿತವನು ವಿಷಯಗಳಿಂದ ನಿರ್ಲಿಪ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. **ಕರ್ಮಕಾಂಡವು** 'ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾತ್ಮಕವಾದ ಎಲ್ಲ ಕರ್ಮಗಳಿಗೂ ನಾನೇ ಕರ್ತನೆಂಬ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. **ಜ್ಞಾನಕಾಂಡವು** ನಾನು ಕರ್ತೃವೂ ಅಲ್ಲ, ಇವನಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವವೂ ಇಲ್ಲ. ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ನಾನು ಸಾಕ್ಷಿಮಾತ್ರನು ಎಂಬ ಅಭಿಮಾನವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ. ಆದರೆ **ಭಕ್ತಿಕಾಂಡವು** ಮಾತ್ರ ಇವೆರಡಕ್ಕಿಂತ ಒಂದು ಹೆಜ್ಜೆ ಮುಂದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ನಾನು ಕರ್ತೃವೂ ಅಲ್ಲ' 'ನಾನು ಸಾಕ್ಷಿಯೂ ಅಲ್ಲ' 'ಈ ಎಲ್ಲ ಕರ್ಮಗಳಿಗೂ ಶಿವನೇ ಕರ್ತಾ ಮತ್ತು ಸಾಕ್ಷಿ' ಎಂಬ '**ಭರನ್ಯಾಸ**'ವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದರಿಂದ **ಭಕ್ತಿ**ಮಾರ್ಗವು ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು.

ಭಕ್ತಿಮಾರ್ಗದ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು "**ಶುಕ್ತಿಃ ಕರ್ಮಪದಂ**" ಎಂಬ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ರೂಪಕೋಪಮಾಲಂಕಾರ ರೂಪದಿಂದ ಮನೋಹರವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದೆ.

ಕರ್ಮವು ಮುತ್ತಿನ ಚಿಪ್ಪು, ಜ್ಞಾನವು ಕಮಲ, ಭಕ್ತಿಯು ಕಾಯ್ದ ಕಬ್ಬಿಣವಿದ್ದಂತಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಘದ ಸಂಸ್ಕಾರವೆಂಬ ನೀರು ಬಿದ್ದದ್ದಾದರೆ ಯಾವ ಯಾವ ಪರಿಣಾಮ ಹೊಂದುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಮುತ್ತಿನ ಚಿಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಮಳೆ ನೀರು ಮುತ್ತಾ(ಸಫಲವಾ)ಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ವೇದೋಕ್ತ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನದಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಐಹಿಕ ಫಲಗಳು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತವೆ. ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ನೀರು ಆಕಾರಮಾತ್ರದಿಂದ ಇದ್ದು ವಿಫಲತ್ವಂ ಎಂದರೆ ನಾಮರೂಪಗಳನ್ನಳಿದು ತದ್ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಜ್ಞಾನಮಾರ್ಗದಿಂದ ಜೀವನು ಜ್ಞಾನಮಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇನ್ನು ಕಾಯ್ದ ಕಬ್ಬಿಣದಮೇಲೆ ಬಿದ್ದ ಮಳೆ ನೀರು ಆಗಲೇ ಸಂಪೂರ್ಣ ತನ್ನ ಆಕಾರವನ್ನೆಲ್ಲ ಅಳಿದು ನಾಶ (ನಿರ್ಲೇಪ)ವೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಭಕ್ತಿಮಾರ್ಗಾನುಷ್ಠಾನಮಾಡಿ ಸರ್ವವೂ ಶಿವನೆಂದೇ ಭಾವಿಸುವುದರಿಂದ ಉರಿಯುಂಡ ಕರ್ಪೂರದಂತೆ ಜೀವನಿಗೆ ಕೈವಲ್ಯವೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂದಮೇಲೆ ಭಕ್ತಿಮಾರ್ಗದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಏನು ಹೇಳಬೇಕು?

ಭಕ್ತಿಮಾರ್ಗಗಾಮಿಯಾದ ಭಕ್ತನು ನಿವೃತ್ತಿಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಏರುತ್ತಿರುವಾಗ ಸದಾಶಿವ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದಾಗ '**ಸಾದಾಖ್ಯ**'ನೆನಿಸುವನು. ಇದಕ್ಕೆ 'ಸಾದಾಖ್ಯತತ್ತ್ವ'ವೆಂದೂ ಹೆಸರು. ಅಂದರೆ '**ಸತ್ ಆಖ್ಯಾತಿಃ**' ಯಾವುದರಿಂದ ಅಸ್ತಿತ್ವದ ಕಲ್ಪನೆ ಆರಂಭವಾಗುವುದೋ ಅದೇ ಸಾದಾಖ್ಯ ತತ್ತ್ವವಾಯಿತು. '**ಚಿನ್ಮಾತ್ರೋಽಹಂ ಸದಾಶಿವಃ**' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಸಾದಾಖ್ಯ'ನೆನಿಸಿದ ಜೀವನು ಚಿದ್‌ವಿಶಿಷ್ಟನಾಗಿ ಶಕ್ತಿ-ಶಿವ ತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯನಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಈ ತತ್ತ್ವವು ದ್ವಾರವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಈ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿದೆ. ॥ ೧೮ ॥

ಮೂಲ

ಮಯ್ಯೇವ ಸಕಲಂ ಜಾತಂ ಮಯಿ ಸರ್ವಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮ್ । ಮಯಿ ಸರ್ವಂ ಲಯಂ ಯಾತಿ ತದ್‌ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ವಯಮಸ್ಮ್ಯಹಮ್ ॥ ೧೯ ॥

ಇತಿ ಪ್ರಥಮಃ ಖಂಡಃ

ಅರ್ಥ :— ಮಯ್ಯೇವ ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಮಯ್ಯೈವ' ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು. (ಸಪ್ತಮೀವಿಭಕ್ತಿಯು ಛಾಂದಸ) ಮಯ್ಯೈವ = ಪರಶಿವ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪನಾಗಿ ನಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನಕಾರಣನೆನಿಸಿದ ನನ್ನಿಂದಲೇ ಸಕಲಂ = ಚರಾಚರಾತ್ಮಕವಾದ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಪಂಚವೂ ಜಾತಂ = ಆವಿರ್ಭವಿಸಿತು (ಸೃಷ್ಟಿ). ಮತ್ತೆ ಮಯಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಮತ್ತಃ ಎಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು. ಮತ್ತಃ = ನನ್ನ ದೆಸೆಯಿಂದಲೇ ಸರ್ವಂ = ನಿಖಿಲ ವಿಶ್ವವೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಂ = ಸುಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿದೆ, (ಸ್ಥಿತಿ) ಮಯಿ = ನನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಸರ್ವಂ = ಸಮಸ್ತವೂ ಲಯಂ = ಕಾಣದಿರುವಿಕೆಯನ್ನು (ಲಯ) ಯಾತಿ = ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ತತ್ = ಅಂತಹ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಲಯಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಅದ್ವಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ = ಸಜಾತೀಯ ವಿಜಾತೀಯ ಭೇದರಹಿತ ಸ್ವಗತ ಇಷ್ಟ ಪ್ರಾಣ ಭಾವಲಿಂಗ ರೂಪ ಭೇದ ಯುಕ್ತವಾದ ಪರಶಿವ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಅಹಮಸ್ಮಿ = ನಾನೇ ಆಗಿದ್ದೇನೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—'ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ, ಯೇನ ಜಾತಾನಿ ಜೀವಂತಿ, ಯತ್ಪ್ರಯಂತ್ಯಭಿಸಂವಿಶಂತೀತಿ' (ತೈತ್ತಿರೀಯ ಶ್ರುತಿ) ಯಾವುದರಿಂದ ನಿಖಿಲ ಭೂತ ಪ್ರಪಂಚವೂ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆಯೋ, ಯಾವುದರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದುದೆಲ್ಲವೂ ಜೀವಿಸಿರುತ್ತದೆಯೊ, ಕಡೆಗೆ ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಇದೆಲ್ಲವೂ ನಾಮರೂಪವಳಿದು ಅಡಗುತ್ತದೆಯೋ— ಅದೇ 'ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಚನಾನುಸಾರವಾಗಿ ಪರಶಿವ ಬ್ರಹ್ಮದ ಸ್ವರೂಪವಿರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ ಅನುಭವಸೂತ್ರಕಾರರು 'ಸ್ಥಲ'ವೆಂದು ನಿರ್ವಚನಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ "**ಪ್ರಕೃತಿ ಮತ್ತು ಪುರುಷತತ್ತ್ವ**ಗಳಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾದ ನಿಖಿಲ ಚರಾಚರ ಪ್ರಪಂಚವೂ ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿದ್ದು ಕಡೆಗೆ ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಲಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆಯೋ ಅದೇ

'**ಸ್ಥಲ**' ಶಬ್ದ ವಾಚ್ಯವಾದಪರಶಿವಬ್ರಹ್ಮ". ಆ ಸ್ಥಲವೇ "**ಲೀಯತೇ ಗಮ್ಯತೇ ಯತ್ರ ಜಗದೇತಚ್ಚರಾಚರಂ**" ಎಂಬುದರಿಂದ '**ಲಿಂಗ**' ಶಬ್ದ ವಾಚ್ಯವೂ ಆಗಿದೆ. '**ಏಕ ಏವ ರುದ್ರೋ ನ ದ್ವಿತೀಯಾಯ ತಸ್ಥೇ**' 'ರುದ್ರನೊಬ್ಬನೇ ಹೊರತು ಮತ್ತೊಬ್ಬನಿಲ್ಲ' ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರವಾಗಿ ಅವನೊಬ್ಬನೇ. ಅಂತಹ ಶಿವನಲ್ಲಿ '**ಶಿವೋಽಹಂ**' '**ಶಿವೋಽಹಂ**' ಎಂದು ಭ್ರಮರವನ್ನು ನೆನೆವ ಕೀಟದಂತೆ ಪದೇ ಪದೇ ನೆನೆಯುತ್ತಿರುವುದೇ ಶಿವತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಕಾರಣವು. ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ಶಿವನೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ತಾನೂ ಶಿವನೇ ಆಗಿರಬೇಕು ಎಂಬ ದೃಢನಿಶ್ಚಯದಿಂದ ಭಾವಿಸುತ್ತಿರುವ ಯೋಗಿಗೆ ಭವದೋಷಗಳು ಯಾವುವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.' (ಸಿ. ಶಿ. ಪ. ೧೬–೧೯)

ಇದಕ್ಕೆ "ಶಿವಪಂಚಾಕ್ಷರೀ" ಜಪವು ಮುಖ್ಯಸಾಧನವು. ಇಲ್ಲಿ '**ನಮಃ**' ಎಂಬುದು ಅಂಗ (ಜೀವ) ನನ್ನೂ '**ಶಿವಃ**' ಎಂಬುದು ಲಿಂಗವನ್ನೂ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. '**ಅಯ**' ಎಂಬ ಚತುರ್ಥೀ ವಿಭಕ್ತಿಯು ಜೀವ(ಅಂಗ)ನು ಶಿವನಿಗಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿರುವ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಪರಶಿವಬ್ರಹ್ಮವಾಚಕವಾದ ಪ್ರಣವಸಹಿತವಾಗಿ ಜೀವ ಬ್ರಹ್ಮರ ಐಕ್ಯಾನುಸಂಧಾನ ಪೂರ್ವಕವಾದ ಈ "ಶಿವಷಡಕ್ಷರೀ" ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುವುದರಿಂದ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಶಿವತ್ವರೂಪ ಕೈವಲ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅನುಭವ ಸೂತ್ರಕಾರರು '**ನಮಃ ಶಿವಾಯೇತಿ ಶಿವಂ ಪ್ರಪದ್ಯೇ**' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ '**ನಮಶ್ಶಿವಾಯ**' (ಜೀವನೇ ಶಿವನು) '**ಶಿವ ಪ್ರಸೀದ**' (ಶಿವನೇ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗು) '**ಶಿವಾತ್ ಪರಂ ನ**' (ಶಿವನಿಗಿಂತ ಬೇರಿಲ್ಲ) ಆದುದರಿಂದ '**ಶಿವೋಽಹಂ**' (ಶಿವನೇ ನಾನು)" ಎಂದು ಐಕ್ಯಸ್ಥಳದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ನಿರ್ವಚನಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಇನ್ನು 'ಅಂಗ' ಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ಜೀವನು ಶಿವಪಂಚಾಕ್ಷರೀ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಕಡೆಗೆ ಶಿವನೇ ಆದುದರಿಂದ ಅಂಗಸ್ಥಲೋಕ್ತವಾದ **ತ್ಯಾಗಾಂಗ, ಭೋಗಾಂಗ, ಯೋಗಾಂಗ** ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ **ಭಕ್ತ–ಮಹೇಶ; ಪ್ರಸಾದಿ–ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಿ; ಶರಣ–ಐಕ್ಯ** ಎಂಬ ಆರು ಅಂಗ ಸ್ಥಳಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ **ಸದ್ಭಕ್ತಿ–ನೈಷ್ಠಿಕಭಕ್ತಿ; ಅವಧಾನಭಕ್ತಿ–ಅನು**

ಭಾವ ಭಕ್ತಿ; ಆನಂದಭಕ್ತಿ–ಸಮರಸಭಕ್ತಿ ಎಂಬ ಭಕ್ತಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿ ಲಿಂಗಸ್ಥಲೋಕ್ತವಾದ **ಇಷ್ಟ, ಪ್ರಾಣ, ಭಾವಲಿಂಗ** ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ **ಆಚಾರಲಿಂಗ** (ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿ)–**ಗುರುಲಿಂಗ** (ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿ); **ಶಿವಲಿಂಗ** (ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿ)–**ಚರ**(ಜಂಗಮ) **ಲಿಂಗ** (ಆದಿಶಕ್ತಿ); **ಪ್ರಸಾದಲಿಂಗ** (ಪರಾಶಕ್ತಿ)–**ಮಹಾಲಿಂಗ** (ಚಿತ್ ಶಕ್ತಿ) ಎಂಬ ಲಿಂಗ ಸ್ಥಲಗಳಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯ ವಾಗುತ್ತವೆ. ಅಂದರೆ ಅಂಗಸ್ಥಲ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಭಕ್ತನು ಲಿಂಗಸ್ಥಲ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ಆಚಾರಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಸದ್ಭಕ್ತಿಯ ಮೂಲಕ ಸಾಮರಸ್ಯ ವನ್ನು ಹೊಂದುವನು. ಇದರಂತೆಯೇ ಮಹೇಶ್ವರನು ನೈಷ್ಠಿಕಭಕ್ತಿ ಯಿಂದ ಗುರುಲಿಂಗದಲ್ಲಿಯೂ, ಪ್ರಸಾದಿಯು ಅವಧಾನಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಶಿವಲಿಂಗದಲ್ಲಿಯೂ, ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಿಯು ಅನುಭವ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಜಂಗಮ ಲಿಂಗದಲ್ಲಿಯೂ, ಶರಣನು ಆನಂದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರಸಾದ ಲಿಂಗದಲ್ಲಿಯೂ, ಐಕ್ಯನು ಸಮರಸಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಮಹಾಲಿಂಗದಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಮರಸ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುವನು. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೇ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಶಿಖಾಮಣಿಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ:–'ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನು ಕೂಡಿಸಿದಂತೆಯೂ, ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕೂಡಿಸಿದಂತೆಯೂ, ಶಿವಾದ್ವೈತಿಯಾದ ವೀರಶೈವನು ಷಟ್‌ಸ್ಥಲಾಚರಣೆ ಯಿಂದ ಪರಶಿವ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಮರಸಗೊಂಡು ಏಕಾಕಾರನಾಗುವನು, ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಸುಳಿಗಾಳಿಯು, ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೀರ ಹನಿಯು ಕೂಡುವಂತೆ ಅಂಗಗತ ಚೈತನ್ಯವು ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಲಿಂಗಚೈತನ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೆರೆಯುವುದು. ಅದೇ "ಲಿಂಗಾಂಗಸಾಮರಸ್ಯ"ವು. ಆ ಸಾಮರಸ್ಯವಾಯಿತೆಂದರೆ ಅಂಗ ಸ್ಥಳದ ಸುಖದುಃಖಾದಿ ದ್ವಂದ್ವಗಳೆಲ್ಲ ಅಳಿದುಹೋಗಿ ಲಿಂಗ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿರುವ **ಸತ್, ಚಿತ್, ಆನಂದ, ನಿತ್ಯ, ಪರಿಪೂರ್ಣ** ಮುಂತಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಅಳವಡುವುವು. ಅಲ್ಲಿ ಅದ್ವೈತಾನಂದವಿರುವುದು. ಅದೇ **ಪರಮ ಗತಿಯು.** ಷಟಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯದಾದ **ಐಕ್ಯ ಸ್ಥಳವು** ಅದೇ. **ಶೂನ್ಯ ಸಂಪಾದನೆ**ಯೂ ಇದೆಯೇ. ಏಕೆಂದರೆ ಜಾಗ್ರತ್ ಸ್ವಪ್ನ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದೆಲ್ಲ. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಶೂನ್ಯವಾಗಿರುವುದು. ವೇದಾಂತಿಗಳು ಹೇಳುವ **ತುರೀಯ**ವೆಂಬ ಚತುರ್ಥ ಅವಸ್ಥೆಯು ಇದೇ. ಇದಕ್ಕೆ ಯೋಗಿಗಳು '**ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪ ಸಮಾಧಿ**' ಇಲ್ಲವೆ '**ಅಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತ**

ಸಮಾಧಿ' ಎನ್ನುವರು. ಈ ಅನುಭವವು ಅವರ್ಣನೀಯವೂ ವಾಙ್ಮನಕ್ಕೆ ಅಗೋಚರವೂ ಇರುವುದು. ಆ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯದ ಒಂದೇ ಒಂದು ಅನುಭವವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, **'ಜ್ಞಾತೃ-ಜ್ಞೇಯ-ಜ್ಞಾನ'** ಈ ತ್ರಿಪುಟಿಯು ಐಕ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ವರ್ಣನಾದಿಗಳು ಅಸಂಭವನೀಯ. ಈ ಅನುಭವದ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮುಂಡಕ ಶ್ರುತಿಯು '**ಯಥಾ ನದ್ಯಃ ಸ್ಯಂದಮಾನಾಃ ಸಮುದ್ರೇ ಅಸ್ತಂ ಗಚ್ಛಂತಿ ನಾಮ ರೂಪೇ ವಿಹಾಯ । ತಥಾ ವಿದ್ವಾನ್ನಾಮರೂಪಾದ್ವಿಮುಕ್ತಃ ಪರಾತ್ಪರಂ ಪುರುಷಮುಪೈತಿ ದಿವ್ಯಮ್ ॥**' (೩—೨—೮).

'ನದಿಗಳು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ನಾಮರೂಪಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸಾಮರಸ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುವಂತೆ, ಶಿವಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ಶಿವಭಕ್ತನು ನಾಮ ರೂಪಗಳಿಂದ ವಿಮುಕ್ತನಾಗಿ ಪರಶಿವನಲ್ಲಿ ಸಾಮರಸ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುವನು.' ಇದನ್ನೇ ಕೈವಲ್ಯ ಶ್ರುತಿಯು '**ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ವಯಮಸ್ಮ್ಯಹಮ್**' ಎಂದು ಉದ್ಘೋಷಿಸಿದೆ.

ಶಿವಾದ್ವೈತಪರವಾದ ಕೈವಲ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಸಾದಾಶಿವಭಾಷ್ಯದ ಮೊದಲನೆಯ
ಖಂಡಕ್ಕೆ **ಶಿವಾದ್ವೈತ ವಿದ್ಯಾಭೂಷಣ ಆಸ್ಥಾನ ವಿದ್ವಾನ್**
ಮ. ಗಂ. ನಂಜುಂಡಾರಾಧ್ಯರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ
'**ಭಾವಪ್ರಕಾಶ**'ವೆಂಬ ಕನ್ನಡ
ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಮುಗಿದುದು

ಎರಡನೆಯ ಖಂಡ

ಈ ಖಂಡದಲ್ಲಿ ಪೂಜ್ಯ ಮತ್ತು ಪೂಜಕರಿಗೆ ಅಭೇದವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾನೆ:

ಮೂಲ

ಅಣೋರಣೀಯಾನಹಮೇವ ತದ್ವ
ನ್ಮಹಾನಹಂ ವಿಶ್ವಮಹಂ ವಿಚಿತ್ರಮ್ ।
ಪುರಾತನೋಽಹಂ ಪುರುಷೋಽಹಮೀಶೋ
ಹಿರಣ್ಮಯೋಽಹಂ ಶಿವರೂಪಮಸ್ಮಿ ॥ ೨೦ ॥

ಅಪಾಣಿಪಾದೋಽಹಮಚಿಂತ್ಯಶಕ್ತಿಃ
ಪಶ್ಯಾಮ್ಯಚಕ್ಷುಃ ಸ ಶೃಣೋಮ್ಯಕರ್ಣಃ ।
ಅಹಂ ವಿಜಾನಾಮಿ ವಿವಿಕ್ತರೂಪೋ
ನ ಚಾಸ್ತಿ ವೇತ್ತಾ ಮಮ ಚಿತ್ಸದಾಹಮ್ ॥೨೧॥

ಅರ್ಥ:—ಅಹಮೇವ=ಕಿಂಚಿಜ್ಞತ್ವಾದಿ ಧರ್ಮವುಳ್ಳ ಶಿವೋಪಾಸಕನಾದ ನಾನೆಂಬುವನೇ, ಅಣೋರಣೀಯಾನ್=ಸೂಕ್ಷ್ಮವಸ್ತುವಿಗಿಂತಲೂ ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪನು, ತದ್ವತ್=ಅದರಂತೆಯೇ, ಮಹಾನ್=ಮಹತ್ತಿಗಿಂತಲು ಮಹತ್ತರನಾದವನೂ, ವಿಶ್ವಂ=ಜಗದ್ರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನೂ, ವಿಚಿತ್ರಂ=ಭಕ್ತಾನುಗ್ರಹಕ್ಕಾಗಿ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ, ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಮುಂತಾದ ವಿಲಕ್ಷಣ ಲೀಲಾಸ್ವರೂಪಧಾರಣೆ ಮಾಡಿರುವವನೂ, ಪುರಾತನಃ=ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನನೂ, ಪುರುಷಃ=ಸ್ಥೂಲ, ಸೂಕ್ಷ್ಮ, ಕಾರಣ ಪುರ(ಶರೀರ)ಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಗುಷ್ಠಮಾತ್ರದಿಂದ ವಾಸಿಸುವನೂ, ಈಶಃ=ಸಕಲ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೂ ಒಡೆಯನೂ, ಹಿರಣ್ಮಯಃ=ಸುವರ್ಣಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ ಜ್ಯೋತಿರ್ಲಿಂಗ ಸ್ವರೂಪನೂ

ಆದ, ಶಿವಃ=ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ, ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವ, ಸಚ್ಚಿದಾನಂದನಿತ್ಯಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಪಂಚಲಕ್ಷಣಗಳುಳ್ಳ ಪರಶಿವಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವೇ, ಅಹಂ ಅಸ್ಮಿ=ಅಹಂ ಗ್ರಹೋಪಾಸನೆಯಿಂದ ಜೀವತ್ವವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ॥ ೨೦ ॥

ಅಹಂ=ಪೂರ್ವೋಕ್ತಲಕ್ಷಣಯುಕ್ತ ಶಿವಸ್ವರೂಪನಾದ್ದರಿಂದ, ಅಪಾಣಿಪಾದಃ = ಇತರ ಪ್ರಾಣಿ ಸಾಮಾನ್ಯದಂತೆ ಕರಚರಣಾದಿ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಲ್ಲದವನಾದರೂ ಸಹ, ಅಚಿಂತ್ಯಶಕ್ತಿಃ=ನಡೆಯುವುದು ಹಿಡಿಯುವುದು ಮುಂತಾದ ಕ್ರಿಯೆಗಳುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದ ಊಹಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು, ಆದುದರಿಂದಲೇ, ಅಚಕ್ಷುಃ=ಪ್ರಾಕೃತ ಭೌತಿಕಚರ್ಮಚಕ್ಷು (ಕಣ್ಣು)ಗಳಿಲ್ಲದವನಾದರೂ, ಪಶ್ಯಾಮಿ=ನೇತ್ರಸ್ಥಾನೀಯವಾದ ಶಿವಲಿಂಗ ಮುಖದಿಂದ (ದಿವ್ಯದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ) ಸಮಸ್ತವನ್ನೂ ನೋಡುತ್ತೇನೆ. ಅಕರ್ಣಃ=ಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಕಿವಿಗಳಿಲ್ಲದವನಾದರೂ ಕರ್ಣಸ್ಥಾನೀಯವಾದ ಪ್ರಸಾದಲಿಂಗಮುಖದಿಂದ ಶೃಣೋಮಿ=ಶಬ್ದಗ್ರಹಣಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ಇದರಂತೆ ಉಳಿದ ಘ್ರಾಣ, ಜಿಹ್ವೆ, ತ್ವಕ್, ಮನಸ್ಸು ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಕೃತ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಲ್ಲದವನಾದರೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಆಯಾ ಇಂದ್ರಿಯಸ್ಥಾನೀಯಗಳಾದ ಆಚಾರಲಿಂಗ, ಗುರುಲಿಂಗ, ಜಂಗಮಲಿಂಗ ಮತ್ತು ಮಹಾಲಿಂಗಗಳ ಮೂಲಕ ಆಯಾ ವಿಷಯಗ್ರಹಣ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ವಿವಿಕ್ತರೂಪಃ=ಇಷ್ಟಪ್ರಾಣಭಾವಾತ್ಮಕ ವಿವಿಧ ರೂಪಗಳನ್ನು ತಾಳಿ ಅಥವಾ ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮನಾಗಿ, ಅಹಂ ವಿಜಾನಾಮಿ=ಸಮಸ್ತವನ್ನೂ ವಿಶೇಷ ರೀತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ. ಸದಾ=ನಿರಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ, ಅಹಂ=ನಾನು, ಚಿತ್=ಚೈತನ್ಯಮಾತ್ರನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಮಮ=ನನ್ನ ಮಹಿಮಾ ವೈಭವವನ್ನು, ವೇತ್ತಾ=ಬಲ್ಲವನು, ನಾಸ್ತಿ=ಮತ್ತಾರೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೨೧ ॥

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಅಹಂಗ್ರಹೋಪಾಸನೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದ ಉಪಾಸಕನು ಶಿವತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅವನ ಅನುಭವಪ್ರಕಾರವು ಈ ಖಂಡದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಯದ್ಯಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವಾದ ಮೇಲೆ ನಾನು, ಶಿವನು, ಇವು ವಿಷಯಗಳು, ಇವು ಅವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಇವನು

ಉಪಾಸಕ, ಇದು ಉಪಾಸ್ಯ ಎಂಬ ಭೇದಜ್ಞಾನವೆಲ್ಲ ಅಳಿದು, ಕೇವಲ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪತ್ವಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಆನಂದಮಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಂತಹ ಪರಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಆ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲಿನ ಸಾಧನ ಸ್ಥಿತಿ. ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿನ ಅಗಣಿತ ಮಹಿಮಾವಿಶೇಷಗುಣಗಳನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಭಾವಿಸಿಕೊಂಡು ಅನುಸಂಧಾನಮಾಡುವುದರಿಂದ ಲೋಹರಸನ್ಯಾಯದಂತೆ ತಾನೂ ತದ್ರೂಪನಾಗುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಅದರ ವಿಧಾನವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಮೊದಲಿನ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪರವಸ್ತುವಿನ ಅನಂತಕಲ್ಯಾಣ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

ಅಣುವಿಗಿಂತಲೂ ಅಣುವೂ, ಮಹತ್ತಿಗಿಂತಲೂ ಮಹತ್ತೂ, ಜಗತ್ತಿಗೆ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣನಾದರೂ ಸಹ ಜಗದ್ರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣತವಾಗಿರುವವನೂ, ಲೋಕವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಲೀಲಾ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನೂ ನಾನಾ ರೂಪಗಳನ್ನೂ ಪಡೆದವನೂ, ಸನಾತನನೂ, ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅಂಗುಷ್ಠಮಾತ್ರ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ವಾಸಿಸುವವನೂ, ಜ್ಯೋತಿರ್ಮಯನಾದ ಶಿವನೇ ನಾನಾಗಿರುವೆನೆಂದು ಉಪಾಸಕನು ಅನುಕ್ಷಣವೂ ಧ್ಯಾನಿಸುವುದರಿಂದ ಅವನಲ್ಲಿ ಶಿವಾತ್ಮಕತ್ವವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಉದಯಿಸುತ್ತದೆಯೆಂಬುದೇ ಈ ಮಂತ್ರದ ಆಶಯವು. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ವಿಶೇಷ ಗುಣಗಳು '**ಅಣೋರಣೀಯಾನ್**' (ತೈ. ಆ. ೭–೧೦) '**ಈಶಾನೋ ಭೂತಭವ್ಯಸ್ಯ**' (ಕಠ. ೨–೧೩) '**ಅಂಗುಷ್ಠಮಾತ್ರಃ ಪುರುಷಃ**' (ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರ. ೩–೧೩) '**ನಮೋ ಹಿರಣ್ಯಬಾಹವೇ**' (ತೈ. ಆ. ೭–೨೨) ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿವೆ.

ಇನ್ನು ಎರಡನೆಯ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ತದ್ಧ್ಯಾನಬಲದಿಂದ ಬರುವ ತತ್ತ್ವಾನುಭವವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಈಶಾವಾಸ್ಯದಲ್ಲಿನ '**ಅನೇಜದೇಕಂ**' '**ಸಪರ್ಯಗಾಚ್ಛುಕ್ರ**' (ಈಶ. ೧, ೪·೮) ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಲಿಂಗ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಆತ್ಮವು ಅಚಲವು, ಏಕವು, ಮನಸ್ಸಿಗಿಂತ ವೇಗವುಳ್ಳದ್ದು. ಯಾವುದು ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮೊದಲೇ ಆದುದಾದ್ದರಿಂದ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಸಹ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಲಿಲ್ಲವೋ ಅಂತಹ ಆ ವಸ್ತುವು ತಾನು ನಿಂತಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದರೂ ಧಾವಿಸುತ್ತಿರುವ ಮಿಕ್ಕ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ದಾಟಿ ಹೋಗುವುದು. ಆ ಪರ

ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿನ ವಾಯು (ಪ್ರಾಣಲಿಂಗವು) ಅಂದರೆ ವಿಶ್ವನಿರ್ಮಾಣ ಶಕ್ತಿಯು ಅಪ್ಪನ್ನು ಎಂದರೆ ಕರ್ಮಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು. ಅಂತಹ ಮಹಾಲಿಂಗಸ್ವರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನೇ ಎಲ್ಲ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪಸರಿಸುವನು. ಅವನು "ತೇಜಸ್ವಿಯು, ಅಶರೀರನು, ಘಾಯರಹಿತನು, ಸ್ನಾಯುರಹಿತನು, ಶುದ್ಧನು, ಪಾಪಲೇಪವಿಲ್ಲದವನು, ಕವಿಯು, ಬುದ್ಧಿವಂತನು, ಸರ್ವವ್ಯಾಪಿಯು, ಸ್ವಯಂಭುವು, ಅವನು ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದ ಸಕಲ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಮಾಡಿರುವನು" ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಆದರೆ ಹೀಗೆ ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಹ ಅವನು ಸಕಲ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಶಕ್ತಿಪ್ರದಾತೃವಾಗಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಣ್ಣಾಗಿಯೂ, ಕಿವಿಗೆ ಕಿವಿಯಾಗಿಯೂ, ಮೂಗಿಗೆ ಮೂಗಾಗಿಯೂ, ತ್ವಕ್ಕಿಗೆ ತ್ವಕ್ಕಾಗಿಯೂ, ಜಿಹ್ವೆಗೆ ಜಿಹ್ವೆಯಾಗಿಯೂ, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮನಸ್ಸಾಗಿಯೂ ಇರುವನೆಂಬುದನ್ನು ಕೇನೋಪನಿಷತ್ತು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

"**ಕೇನೇಷಿತಂ**" ಮುಂತಾದ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಯಾರ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಸಂಕಲ್ಪ ವಿಕಲ್ಪಾತ್ಮಕವಾದ ಅಧ್ಯವಸಾಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತದೆ? ಪ್ರಾಣವು ಯಾರ ಅಪ್ಪಣೆಯಿಂದ ಶರೀರದ ಹೃದಯಾದಿ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತದೆ? ಇದರಂತೆ ವಾಕ್ಕು, ಕಣ್ಣು, ಕಿವಿ ಮುಂತಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ತಮ್ಮತಮ್ಮ ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಧಾದಿ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುತ್ತವೆ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ಉಪನಿಷತ್ತು ಈ ರೀತಿ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತದೆ. "ಯಾವುದು ಕಿವಿಗಳ ಕಿವಿಯೋ, ಮನಸ್ಸಿನ ಮನಸ್ಸೊ, ವಾಣಿಯ ವಾಣಿಯೊ, ಅದು ಪ್ರಾಣದ ಪ್ರಾಣವು; ಕಣ್ಣುಗಳ ಕಣ್ಣು; ಧೀರರು ಇವುಗಳಾಚೆಗಿರುವ ಇಂದ್ರಿಯಾತೀತವಾದ ಆ ಪರವಸ್ತುವನ್ನು ಕಂಡು ಶರೀರಾಭಿಮಾನವನ್ನು ತೊರೆದು ಅಮೃತಪದವಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವರು" ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ವೀರಶೈವ ಪರಿಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಮಂತ್ರಾರ್ಥವು ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿ ಸಂಗತವಾಗುತ್ತದೆ. ಘ್ರಾಣ ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಅಂಗಗಳೆಂದೂ, ಆಯಾ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿರುವ ಆಚಾರಾದಿ ಲಿಂಗಗಳು ಅಂಗವುಳ್ಳವು

ಗಳೆಂದೂ ಹೇಳಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಲಿಂಗವು ಕರ್ತೃವೆಂದೂ, ಇಂದ್ರಿಯವು ಕರಣವೆಂದೂ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಕರಣಗಳು ಕರ್ತೃವಿನ ಗಂಧಾದಿ ಪದಾರ್ಥಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕೆ ಸಾಧನಗಳಾಗಿ ಕರ್ತೃನಿಷ್ಠಗಳೇ ಆಗುತ್ತವೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಆ ಕರಣಗಳು ಕರ್ತೃಸ್ವರೂಪಗಳೇ ಆದವು. ಆ ಕರ್ತೃಗಳೂ ಸಹ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಪರಮಕರ್ತೃ (ಆತ್ಮ) ವಾದ **ಮಹಾಲಿಂಗ**ನಿಷ್ಠವಾದವು. ಆದುದರಿಂದ ಆ ಕರಣಗಳು ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಅಭಿನ್ನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ಲಿಂಗಗಳೆಂದು ಸಿದ್ಧ ವಾಯಿತು. ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತದಂತೆ ಶಿವನ ಸಂಕುಚಿತಗಳಾದ ಷಡ್ವಿಧ ಶಕ್ತಿ ಗಳೇ ಮನಸ್ಸು ಮೊದಲಾದ ಆರು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಾದವು. ಸಾಧಕನು ಬಾಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ತಡೆದು **ಚಿತ್ತ**ವೆಂಬ ಅಂತರಿಂದ್ರಿಯವನ್ನು ಮಹಾ ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಸಮರಸಮಾಡಲು ಆ ಚಿತ್ತವು ಶಿವನ ಚಿಚ್ಛಕ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ತರುವಾಯ ಆ ಚಿಚ್ಛಕ್ತಿಯೂ ಮಹಾಲಿಂಗವೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಇದರಂತೆ ಉಳಿದ ಕಣ್ಣು, ಕಿವಿ, ಮುಂತಾದ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಆಯಾ ಶಿವಶಕ್ತಿ ರೂಪಗಳಾಗಿ ಆಯಾ ಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಸಮರಸವಾಗಿ ಆಯಾ ಲಿಂಗ ರೂಪಗಳೇ ಆಗುತ್ತವೆ. ಆದುದರಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಲಿಂಗಗಳೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ತುರೀಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ದಹರೋಪಾಸನೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದ ಸಾಧಕನ ಭಕ್ತ್ಯಾದ್ಯಂಗರೂಪಶಕ್ತಿಗಳು, ಘ್ರಾಣಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಆಚಾರಾದಿ ಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿತವಾಗಲು, ಅವುಗಳಿಗೆ ಅಂಗಾಂಗಿ ಭಾವವೇರ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಆಗ ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಕರ್ತೃವಾದ **ಊರ್ಧ್ವಲಿಂಗ (ಮಹಾಲಿಂಗ)** ವೊಂದೇ ಇವುಗಳಿಗೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾಗಿ ಪ್ರೇರಕವಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಕ್ರಮದಂತೆ ಗಂಧವೂ, ಅದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯವೂ ಅದಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಪೃಥಿವೀತತ್ವವೂ **ಆಚಾರಲಿಂಗ**ದಲ್ಲಿ ಸಮರಸ ವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಂತೆ ರಸ, ರಸನೇಂದ್ರಿಯ ಮತ್ತು ತದಾಶ್ರಯವಾದ ಜಲತತ್ವಗಳು **ಗುರುಲಿಂಗ**ದಲ್ಲಿಯೂ; ರೂಪ, ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ತೇಜಸ್ತತ್ತ್ವಗಳು **ಶಿವಲಿಂಗ**ದಲ್ಲಿಯೂ; ಸ್ಪರ್ಶ, ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯ, ವಾಯುತತ್ತ್ವಗಳು **ಜಂಗಮಲಿಂಗ**ದಲ್ಲಿಯೂ; ಶಬ್ದ,

ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯ, ಆಕಾಶತತ್ತ್ವಗಳು **ಪ್ರಸಾದಲಿಂಗ**ದಲ್ಲಿಯೂ; ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸು, ಅದಕ್ಕಾಶ್ರಯವಾದ ಜೀವಾತ್ಮನು **ಮಹಾಲಿಂಗ**ದಲ್ಲಿಯೂ ಸಮರಸವಾದಾಗಲೆ **ತೃಪ್ತಿ**ಯೆಂದರೆ ನಿಜಾನಂದ ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆ ಈ ಆರು ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ **ಆಚಾರಲಿಂಗ**ವನ್ನು ಗುರು ಲಿಂಗದಲ್ಲಿಯೂ, **ಗುರುಲಿಂಗ**ವನ್ನು ಶಿವಲಿಂಗದಲ್ಲಿಯೂ, **ಶಿವಲಿಂಗ**ವನ್ನು ಚರ (ಜಂಗಮ)ಲಿಂಗದಲ್ಲಿಯೂ, **ಜಂಗಮಲಿಂಗ**ವನ್ನು ಪ್ರಸಾದಲಿಂಗ ದಲ್ಲಿಯೂ, **ಪ್ರಸಾದಲಿಂಗ**ವನ್ನು ಮಹಾಲಿಂಗದಲ್ಲಿಯೂ, ಸಮರಸ ಮಾಡುವುದೇ ಶಿವಾದ್ವೈತಿಯ ಅನುಭವಮಾರ್ಗ. ಇಂಥವನಿಗೆ ಉಪನಿಷತ್ತು '**ಧೀರ**' ಎಂಬ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರದಾನಮಾಡಿದೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಮಹಾಲಿಂಗಸ್ವರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನು ಶ್ರೋತ್ರಕ್ಕೆ ಶ್ರೋತ್ರವೂ, ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಣ್ಣೂ, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮನಸ್ಸೂ, ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಣವೂ ಆಗಿರುವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ "**ಅಪಾಣಿ ಪಾದೋ ಜವನೋ ಗ್ರಹೀತಾ ಪಶ್ಯಾತ್ಯಚಕ್ಷುಃ ಸ ಶೃಣೋತ್ಯ ಕರ್ಣಃ**" (ಅ. ೩–೧೯) ಮುಂತಾದ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಇದೇ ಅರ್ಥವು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಈ ಅಂಶವನ್ನು ಅನುಭವಸೂತ್ರ, ಸಿದ್ಧಾಂತಶಿಖಾಮಣಿ ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಈ ದಹರೋಪಾಸನೆಯ ಅನುಷ್ಠಾನವು ಘನೀಭೂತವಾದಂತೆಲ್ಲ ಸಾಧಕನು '**ಚಿದಾನಂದರೂಪಃ ಶಿವೋಽಹಂ ಶಿವೋಽಹಂ**' ಎಂಬ ನಿರತಿಶಯಾಭೇದಚಿತ್‌ಸ್ವರೂಪತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದಿರುತ್ತಾನೆ. ಇಂತಹ ದುರೂಹಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ "**ಚಿನ್ಮಾತ್ರ**"ವಾದ ಆ ಸ್ಥಿತಿಯು ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಅರಿಯುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ? ॥ ೨೦, ೨೧ ॥

ಮೂಲ

ವೇದ್ಯೈರನೇಕ್ಯೈರಹಮೇವ ವೇದ್ಯೋ
ವೇದಾಂತಕೃದ್ವೇದವಿದೇವ ಚಾಹಮ್ ।
ನ ಪುಣ್ಯಪಾಪೇ ಮಮ ನಾಸ್ತಿ ನಾಶೋ
ನ ಜನ್ಮದೇಹೇಂದ್ರಿಯಬುದ್ಧಿರಸ್ತಿ ॥ ೨೨ ॥
ನ ಭೂಮಿರಾಪೋ ನ ಚ ವಹ್ನಿರಸ್ತಿ
ನ ಚಾನಿಲೋ ಮೇಽಸ್ತಿ ನ ಚಾಂಬರಂ ಚ ।
ಏವಂ ವಿದಿತ್ವಾ ಪರಮಾತ್ಮರೂಪಂ
ಗುಹಾಶಯಂ ನಿಷ್ಕಲಮದ್ವಿತೀಯಮ್ ॥ ೨೩ ॥
ಸಮಸ್ತಸಾಕ್ಷಿಂ ಸದಸದ್ವಿಹೀನಂ
ಪ್ರಯಾತಿ ಶುದ್ಧಂ ಪರಮಾತ್ಮರೂಪಮ್ ॥೨೪॥

ಅರ್ಥ:—ಅನೇಕ್ಯೈಃ ವೇದ್ಯೈಃ=ಋಗ್ಯಜುಸ್ಸಾಮಾಥರ್ವಣರೂಪವಾದ ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳಿಂದ, ಅಹಮೇವ=ದಹರೋಪಾಸನೆಯಿಂದ ಶಿವಸ್ವರೂಪ ನಾದ ನಾನೇ, ವೇದ್ಯಃ=ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ, ವೇದಾಂತಕೃತ್=ವೇದ ಗಳ ಅಂತ್ಯಭಾಗಗಳೆನಿಸುವ ಈಶಾದಿ ಉಪನಿಷದುಕ್ತವಾದ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಸಹ ಕರ್ತೃವೂ, ವೇದವಿತ್=ವೇದೋಕ್ತವಾದ ನಿಖಿಲ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬಲ್ಲವನೂ ಆಗಿದ್ದೇನೆ. ಮಮ=ನನಗೆ, ಪುಣ್ಯಪಾಪೇ= ಧರ್ಮ ಅಧರ್ಮದಿಂದುಂಟಾದ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳೆರಡೂ ಸಹ, ನಾಸ್ತಿ=ಇರು ವುದಿಲ್ಲ, ನಾಶಃ=ಸಾವು, ಜನ್ಮ=ಹುಟ್ಟುವಿಕೆಯೂ, ಕೇವಲ ಲಿಂಗದೇಹಿ ಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ದೇಹ=ಶರೀರ, ಇಂದ್ರಿಯ=ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಇವುಗಳ ವಿಷಯಕವಾದ, ಬುದ್ಧಿಃ=ತಿಳುವಳಿಕೆಯು ಸಹ, ಮಮ=ನನಗೆ, ನಾಸ್ತಿ=ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೨೨ ॥

ಸರ್ವಾಂಗ ಲಿಂಗಸ್ವರೂಪನಾದ, ಮೇ=ನನಗೆ, ಭೂಮಿಃ=ನೆಲವು, ಆಪಃ=ನೀರು, ವಹ್ನಿಃ=ಬೆಂಕಿಯು, ಅನಿಲ=ಗಾಳಿಯು, ಚ=ಮತ್ತು, ಅಂಬರಂ=ಆಕಾಶವೂ ಸಹ ಆಯಾ ಭೂತಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯಗಳಾದ ಲಿಂಗ

ಗಳಲ್ಲಿ ವಿಲೀನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ನನಗಿಂತ ಅತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ, ನಾಸ್ತಿ= ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಏವಂ=ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ, ನಿಷ್ಕಲಂ=ಅವಿದ್ಯಾದಿ ಕಲಂಕರಹಿತವೂ, ಅದ್ವಿತೀಯಂ = ಎರಡನೆಯದಿಲ್ಲದುದೂ, ಗುಹಾಶಯಂ = ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತವಾದುದೂ, ಸಮಸ್ತ ಸಾಕ್ಷಿಂ=ನಿಮಿತ್ತ ಕಾರಣವಾಗಿ ಜಗತ್ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿಯೂ, ಸದಸದ್ವಿಹೀನಂ=ಜಡ ಮತ್ತು ಅಜಡ ಪ್ರಪಂಚಶೂನ್ಯವೂ ಆದ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ, ಪರಮಾತ್ಮಾನಂ= ಪರವಸ್ತುವೆಂಬುದಾಗಿ, ವಿದಿತ್ವಾ=ಅನುಭವಮಾರ್ಗದಿಂದ ತಿಳಿದು, ಶುದ್ಧಂ=ನಿರ್ಮಲವಾದ, ಪರಮಾತ್ಮರೂಪಂ=ಅದೇ ಪರಶಿವಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ, ಪ್ರಯಾತಿ=ಅನೇಕ ನದಿಗಳು ತಮ್ಮ ನಾಮರೂಪಗಳನ್ನಳಿದು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಲೀನವಾಗುವಂತೆ ಲಿಂಗಾಂಗಸಾಮರಸ್ಯ ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ. ॥ ೨೩, ೨೪ ॥

ತಾತ್ಪರ್ಯ :—ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ದಹರೋಪಾಸನಾಸಕ್ತನಾದ ಶಿವಾದ್ವೈತಿಯು ಶಿವತ್ವಾಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಅನುಸಂಧಾನಶೀಲನಾಗಿರುವನೆಂಬುದನ್ನು ಅರಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ವೇದವೇದ್ಯನಾದ ಆ ಪರವಸ್ತುವು ಸರ್ವಜ್ಞನಾದುದರಿಂದ ನಿಖಿಲ ವೇದವೇದಾಂತ ಕರ್ತೃವಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅಂದರೆ ಮಂತ್ರ ದ್ರಷ್ಟೃಗಳಾದ ಋಷಿಗಳ ಹೃದಯದಲ್ಲಿದ್ದು ತನ್ಮೂಲಕ ನಿಖಿಲ ಜ್ಞಾನಭಂಡಾರ (ವೇದಗಳನ್ನು)ವನ್ನೂ ಬಿತ್ತರಿಸಿದ್ದಾನೆ. 'ಅವನು ಸರ್ವವಿದ್ಯೆಗಳಿಗೂ ಒಡೆಯ'ನೆಂಬ ಅಂಶವನ್ನು '**ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್**' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನಾದ ಬಾದರಾಯಣನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಿಯೇ ಇದ್ದಾನೆ. 'ಆತನು ಲೋಕಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತೃವಾದ ಚತುರ್ಮುಖಾದಿಗಳಿಗೂ ಸಹ ಕಾರಣನು' 'ನಿಖಿಲ ವೇದಗಳೂ ಆ ಪರವಸ್ತುವಿನ ಉಚ್ಛ್ವಾಸ ನಿಶ್ವಾಸರೂಪಗಳೇ ಆಗಿವೆ'. ಎಂದರೆ ವೇದವು ಈಶ್ವರೀಯಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಣಾನಿಲದಂತಿದೆಯೆಂದು ಪುರುಷಸೂಕ್ತ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಇನ್ನು ಪರಮಪುರುಷತ್ವ ಸಿದ್ಧಿಗೆ ಮಾನವನಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳು ಯಾವುವೂ ಇರಬಾರದೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವಿದೆ. ಪುಣ್ಯವು ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಸುಖಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವಂತೆ ಪಾಪವು ನರಕಾದಿ ದುಃಖಗಳಿಗೆ ಕಾರಣ

ವಾಗಿದೆ. ಇವೆರಡೂ ಅನಿತ್ಯ. ಮಾನವನು ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದರೂ, **'ಕ್ಷೀಣೇ ಪುಣ್ಯೇ ಮರ್ತ್ಯಲೋಕಂ ವಿಶಂತಿ'** ಎಂಬ ವಚನಾನುಸಾರವಾಗಿ ಪುಣ್ಯತೀರಿದಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ಮರ್ತ್ಯಲೋಕದಲ್ಲಿಯೇ ಅವತರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕಾಗಲಿ ನರಕಕ್ಕಾಗಲಿ ಮರ್ತ್ಯಲೋಕ ದಿಂದಲೇ ಹೋಗಬೇಕು. ಇದು ಮಾನವನನ್ನು ಮಾನವತ್ವವನ್ನು ಇಲ್ಲವೆ ಮಾನವತ್ವದಿಂದ ದೇವತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಕರ್ಮಶಾಲೆ (ಕಾರ್ಖಾನೆ) ಯೆನಿಸಿದೆ. ಇದನ್ನೇ ಮಹಾನುಭವಿ ಬಸವಣ್ಣನವರು **'ಮರ್ತ್ಯವೆಂಬುದು ಕರ್ತಾರನ ಕಮ್ಮಟವಯ್ಯಾ! ಇಲ್ಲಿ ಸಲ್ಲುವವರು ಅಲ್ಲಿಯೂ ಸಲ್ಲುವ ರಯ್ಯಾ!'** ಎಂಬ ಅಮೃತ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ನುಡಿದು ಮಾನವನು ಸತ್ಕರ್ಮ (ಕಾಯಕ)ನುಷ್ಠಾನದಿಂದ ಶಿವಕಾರುಣ್ಯಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗಬೇಕೆಂದು ಬೋಧಿ ಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದುದರಿಂದ ಶಿವಾನುಭವಾನುಸಂಧಾನದಿಂದ ಲಿಂಗರೂಪಿ ಯಾದ ಸಾಧಕನಿಗೆ ಯಾವ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳ ಲೇಪವೂ ಇರುವ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನೇ **'ಅಪಾಪವಿದ್ಧಃ' 'ಪುಣ್ಯಪಾಪೇ ವಿಧೂಯ ಪರಾತ್ಪರಂ ಪುರುಷಮುಪೈತಿ'** ಎಂದು ಶ್ರುತಿಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿವೆ. ಆದುದರಿಂದ ಅಂಥ ದಿವ್ಯಾತ್ಮವನ್ನು ತಳೆದ ಸಾಧಕನಿಗೆ ಜನನ, ಮರಣ ಪರಿವೆಯಿರು ವುದಿಲ್ಲ. ದೇಹ, ಇಂದ್ರಿಯ, ಬುದ್ಧಿ ಮುಂತಾದ ತಿಳಿವು ಅಳಿದು ಸರ್ವಾಂಗಲಿಂಗಮಯನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷಯಗಳೂ, ಅವುಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿ ಪಂಚಭೂತಗಳ ಗೋಜೂ ಅವನಿಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆಂದು ದೃಢಪ್ರಜ್ಞನಾಗಿ ಸಿದ್ಧಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಪಡೆದ ಸಾಧಕನು ವಿದ್ಯಾದಿ ಕಲಾರಹಿತನೂ, ಅದ್ವಿತೀಯನೂ, ಪ್ರಾಣಿಗಳ ದಹರಾಕಾಶ ದಲ್ಲಿ ,ಅಂಗುಷ್ಠಮಾತ್ರ ಚೈತನ್ಯಮಯ ಜ್ಯೋತಿಸ್ಸ್ವರೂಪವಾಗಿ ಬೆಳಗು ವವನೂ, ಸಕಲ ಪ್ರಪಂಚಸಾಕ್ಷಿಯೂ, ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ನಿತ್ಯ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಸ್ವರೂಪನೂ ಆಣವ ಕಾರ್ಮಿಕ ಮಾಯಾಮಲರಹಿತನಾದುದರಿಂದ ಪರಿ ಶುದ್ಧನೂ ಆದ ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದು, ಕಡೆಗೆ ನಾನಾ ನಾಮ ರೂಪು ಭೇದಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ನದಿಗಳು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ತಮ್ಮ ಹಿಂದಿನ ನಾಮರೂಪುಗಳನ್ನಳಿದು ಕೇವಲ ಸಮುದ್ರವಾಗುವಂತೆ ಲಿಂಗಾಂಗ ಸಾಮರಸ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಇದನ್ನೇ **'ಯಥಾ ನದ್ಯಃ ಸ್ಯಂದ ಮಾನಾಃ'** ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತವೆ.

ಫಲಶ್ರುತಿಃ

ಮೂಲ

ಯಶ್ಶತರುದ್ರೀಯಮಧೀತೇ ಸೋಽಗ್ನಿಪೂತೋ ಭವತಿ ಸ ವಾಯುಪೂತೋ ಭವತಿ, ಸ ಆತ್ಮಪೂತೋ ಭವತಿ, ಸ ಸುರಾಪಾನಾತ್ಪೂತೋ ಭವತಿ, ಸ ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾಯಾಃ ಪೂತೋ ಭವತಿ, ಸ ಸುವರ್ಣಸ್ತೇಯಾತ್ಪೂತೋ ಭವತಿ, ಸ ಕೃತ್ಯಾಕೃತ್ಯಾತ್ಪೂತೋ ಭವತಿ ॥

ತಸ್ಮಾದವಿಮುಕ್ತಮಾಶ್ರಿತೋ ಭವತಿ । ಅತ್ಯಾಶ್ರಮೀ ಸರ್ವದಾ ಸಕೃದ್ವಾ ಜಪೇತ್ ॥

ಅನೇನ ಜ್ಞಾನಮಾಪ್ನೋತಿ ಸಂಸಾರಾರ್ಣವನಾಶನಮ್ । ತಸ್ಮಾದೇವಂ ವಿದಿತ್ವೈನಂ ಕೈವಲ್ಯಂ ಪದಮಶ್ನುತೇ ಕೈವಲ್ಯಂ ಪದಮಶ್ನುತೇ ॥ ೨೪ ॥

ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಃ ಖಂಡಃ .

ಅರ್ಥ :—ಯಃ ಅತ್ಯಾಶ್ರಮೀ=ಅತ್ಯಾಶ್ರಮಿಯೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಶಿರೋವ್ರತಿಯಾದ ಯಾವ ಮಹಾ ಪಾಶುಪತವ್ರತಶೀಲನಾದ ಶಿವಭಕ್ತನು, ಶತರುದ್ರೀಯಂ = ಮಂತ್ರಮಾತೆಯೆನಿಸಿರುವ ಶಿವಪಂಚಾಕ್ಷರೀ ಮಹಾಮಂತ್ರವನ್ನೊಳಗೊಂಡಿರುವ ರುದ್ರಾಧ್ಯಾಯವೆನ್ನು, ಅಧೀತೇ=ಲಿಂಗಾಭಿಷೇಕ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯನ ಪಾರಾಯಣಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ (ಈ ಕೈವಲ್ಯೋಪನಿಷತ್ತನ್ನು ಪಠಿಸುವನೋ), ಸಃ=ಅವನು ಅಗ್ನಿಪೂತೋ ಭವತಿ=ಶಿವಜ್ಞಾನಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಕರ್ಮನಿರ್ಲಿಪ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅಥವಾ ಜಠರಾಗ್ನಿ ಸಂಬಂಧದಿಂದುಂಟಾದ ಪಾಪ (ದೋಷ) ಗಳಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಹೊಂದಿ ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ಪವಿತ್ರನೂ, ಅಗ್ನಿತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ದೃಷ್ಟಿದೋಷಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತನೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಸ ವಾಯುಪೂತೋ

ಭವತಿ=ಶಿವಮಂತ್ರ ಸ್ಮರಣೆಯಿಂದ ಅವನ ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸಗಳು ಪರಿಶುದ್ಧವಾಗುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಣಾಪಾನಾದಿ ಪಂಚಪ್ರಾಣ ಕೃತದೋಷ ಗಳಿಂದಲೂ, ಅನಿಲತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶರೀರಕೃತ ಪಾಪಗಳಿಂದಲೂ, ವಾಗಿಂದ್ರಿಯಕೃತವಾದ ದೋಷಗಳಿಂದಲೂ ಬಿಡುಗಡೆಹೊಂದಿ ಅನಿಲ ತತ್ತ್ವದಂತೆ ಪವಿತ್ರನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆತ್ಮಪೂತೋ ಭವತಿ=ಮನಸ್ಸು ಅಥವಾ ಆತ್ಮದಿಂದ ಸ್ವಸ್ವರೂಪ ಇಷ್ಟಲಿಂಗಾನುಸಂಧಾನ ಮಾಡುವುದ ರಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಜೀವಕೃತವಾದ ಪಾಪಗಳಿಂದ ವಿಮುಕ್ತನಾಗು ತ್ತಾನೆ.

ಹೀಗೆ ಕಾಯಿಕ ವಾಚಿಕ ಮಾನಸಿಕ ರೂಪವಾದ ತ್ರಿಕರಣ ಕೃತ ಪಾಪಗಳೂ ಸಹ ಸ್ಥೂಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕಾರಣ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿರುವ ಇಷ್ಟ ಪ್ರಾಣ ಭಾವಲಿಂಗಾನುಸಂಧಾನದಿಂದ ನಾಶವಾಗಿ ಹೋಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಅಪೇಯಪಾನ, ಅಭಕ್ಷ್ಯಭಕ್ಷಣ, ಅಗಮ್ಯಗಮನ ರೂಪವಾದ ಯಾವ ದೋಷಗಳೂ ಅಂಟುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಸುರಾಪಾನಾತ್ಪೂತೋಭವತಿ=ಅಪೇಯಪಾನದಿಂದುಂಟಾದ ಮಹಾ ಪಾಪದಿಂದ ಬಿಡಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾಯಾಃ ಪೂತೋ ಭವತಿ= ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಮಹಾಪುರುಷವಧೆಯಿಂದುಂಟಾದ ಮಹಾ ಪಾತಕ ಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಸುವರ್ಣಸ್ತೇಯಾತ್ ಪೂತೋ ಭವತಿ=ಚಿನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದ ಬೆಲೆಯಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕದಿಯುವುದರಿಂದುಂಟಾದ ದೋಷಗಳಿಂದ ಬಿಡಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಕೃತ್ಯಾಕೃತ್ಯಾತ್ ಪೂತೋ ಭವತಿ= ಕಾರ್ಯ ಅಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದುಂಟಾದ ದೋಷಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗಿ ಪರಿಶುದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ. ತಸ್ಮಾತ್=ಆದುದರಿಂದ ಅತ್ಯಾಶ್ರಮಿ ಯಾದ **ಶಿರೋವ್ರತಿಯು** ಸರ್ವದಾ=ನಿರಂತರವೂ ಉಚಿತಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ವಾ=ಅಥವಾ, ಸಕೃತ್=ಒಮ್ಮೆ ವಾಚಿಕವಾಗಿಯಾದರೂ ರುದ್ರಾಧ್ಯಯನ ಪೂರ್ವಕ ಈ ಕೈವಲ್ಯೋಪನಿಷತ್ತನ್ನು ಜಪೇತ್=ಜಪಿಸಬೇಕು. ಹಾಗೆ ಜಪಿಸಿದ್ದೇ ಆದರೆ ಅವನು ಅವಿಮುಕ್ತಂ ಆಶ್ರಿತೋ ಭವತಿ='**ಅವಿಮುಕ್ತ**' ವೆಂಬ ಪರಶಿವಪದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಅಂಥವನು—

ಅನೇನ=ಈ ಕೈವಲ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಜಪದಿಂದ ಸಂಸಾರಾರ್ಣವ ನಾಶನಂ=ಸಂಸಾರಸಾಗರವನ್ನು ದಾಟಿಸುವ ಜ್ಞಾನಂ=ಪರಶಿವಬ್ರಹ್ಮ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಆಪ್ನೋತಿ=ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ತಸ್ಮಾತ್=ಆದುದರಿಂದ ಏವಂ=ಇದುವರೆಗೆ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಿಂದ ವಿದಿತ್ವಾ=ಅರಿತು ಏನಂ= ನಿಗಮಾಗಮಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಕೈವಲ್ಯಂ ಪದಂ=ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಅಶ್ನುತೇ= ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ದ್ವಿರುಕ್ತಿಯು ಉಪನಿಷತ್ಸಮಾಪ್ತಿಸೂಚನೆಗಾಗಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಉಪಕ್ರಮ ಉಪಸಂಹಾರಗಳ ಸಂಬಂಧವಿರುವ ಕೃತಿ ಪರಿಪೂರ್ಣ ವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ (ಮಹೇಶಸ್ಥಳ) ದಹರೋಪಾಸನಾಶೀಲನಾದ ಶಿವಾದ್ವೈತಿಯ ಸಾಧನವಿಧಾನವು **'ವಿವಿಕ್ತ ದೇಶೇ'** ಎಂಬುದರಿಂದ ಆರಂಭವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಶಿವಾದ್ವೈತಸಾಧನಾ ರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಯನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ **'ಅತ್ಯಾಶ್ರಮಸ್ಥಃ'** ಎಂದು ಋಷಿಯು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅತ್ಯಾಶ್ರಮಪದವು ವರ್ಣಕ್ಕೂ ಉಪಲಕ್ಷಿತವಾದ್ದರಿಂದ **'ಅತಿವರ್ಣಾಶ್ರಮ'** ವೆನಿಸುವ ವ್ರತವು **ಮಹಾಪಾಶುಪತವ್ರತ**ವೆಂದೂ, ತತ್ರಾಪಿ ವಿಧ್ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಶಿವದೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ಲಿಂಗಧಾರಣಮಾಡಿರುವಿಕೆಯೇ ಮಹಾಪಾಶುಪತವ್ರತ ವೆಂದೂ, ಇದೇ **'ಶಿರೋವ್ರತ'** ವೆಂದೂ ಮುಂಡಕಶ್ರುತಿ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಹಿಂದೆಯೇ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದೆ. ಅಂಥ ವೀರಶೈವನು ಭಕ್ತಾದಿ ಐಕ್ಯಾಂತವಾದ ಷಟ್‌ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ ತರುವಾಯ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಉಪಸಂಹರಿಸುವ ಫಲಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಮತ್ತೆ **'ಅತ್ಯಾಶ್ರಮಿ'** ಎಂದು ಕರೆದಿರುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಸಮಂಜಸವೂ ಮಹತ್ವವೂ ಉಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಯಾದ ಅತ್ಯಾ ಶ್ರಮಿಯೇ ಮುಕ್ತಿಭಾಜನನೆಂಬುದನ್ನು ಶ್ರುತಿದೇವಿಯು ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾಳೆ. ಇದನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣ ಗಳನ್ನಿತ್ತು ವಿಸ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

"ಅತ್ಯಾಶ್ರಮಿ ನಿರಾಭಾರಃ ಷಟ್‌ಸ್ಥಲೀ ಜಂಗಮಶ್ಚರಃ । ಶಿವಯೋಗಯತಿರ್ವೀರೋ ನಾನ್ಯೇಷು ನ ಕದಾಚನ" ಎಂಬ ವೀರಾ

ಗಮ ವಚನಾನುಸಾರವಾಗಿ **"ಅತ್ಯಾಶ್ರಮಿ"** ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಶಿವ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪಡೆದ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾದ್ಯಾಶ್ರಮಾವಲಂಬಿಗಳೆಲ್ಲರಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುವುದಾದರೂ ಸಹ ಈಷಣಾತ್ರಯವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿರುವ ನಿರಾಭಾರಿ (ಜಂಗಮ) ವೀರಶೈವನಿಗೆ ವಿಶೇಷತಃ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆಯೆಂದು **"ಮೌನ ವದಿತರೇಷಾಮುಪ್ಯುಪದೇಶಾತ್"** (೩–೪–೧೪–೪೯) ಎಂಬ ಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪತಿಪಂಡಿತರು ವಿಚಾರಮಾಡಿ ಕಡೆಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಧಿ ಕಾರವು ಎಲ್ಲ ಆಶ್ರಮಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ಶಿವದೀಕ್ಷಾಯುಕ್ತರಿಗೂ ಇರುವು ದೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದರೂ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ತಕ್ಕ ಅರ್ಹತೆ ಅಭ್ಯಾಸಗಳಿಲ್ಲದೆ ಅದು ಸಿದ್ಧಿಯಾಗದು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ **'ಅನಾವಿಷ್ಕುರ್ವನ್ನನ್ವಯಾತ್'** (ಬ್ರ. ಸೂ. ೩. ೪. ೧೬. ೫೦) ಎಂಬ ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಾಧಕನು ಭಕ್ತಿ, ಜ್ಞಾನ, ವೈರಾಗ್ಯ, ಶಮ, ದಮಾದಿ ಸದ್ಗುಣಗಳನ್ನು ಕೇವಲ ದಂಭಕ್ಕಾಗಿ ಆಚರಿಸದೆ ನಿರಂತರವೂ **ಶ್ರವಣ, ಮನನ, ನಿಧಿಧ್ಯಾಸ, ಧ್ಯಾನ, ಧಾರಣ, ಅವಧಾನ, ಸಮಾಧಿ** ಎಂಬ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡುತ್ತಾ ಶಿವಜ್ಞಾನ ನಿಷ್ಠೆಯಲ್ಲಿ ಬಲ್ಲಿದನಾಗಿರಬೇಕೆಂದೂ, ಅವನು ಮಗುವಿನಂತೆ ಸರಲಸ್ವಭಾವಿಯಾಗಿರ ಬೇಕೆಂದೂ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳ ಅಭಿಮಾನ ವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದ ಅಂತಹ ಶಿವಯೋಗಿಯ ಎಲ್ಲ ಮನೋವೃತ್ತಿಗಳೂ ಶಿವನಲ್ಲಿ ಕೇಂದ್ರೀಕೃತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಇದನ್ನೇ, **'ಜ್ಯೋತಿರ್ಲಿಂಗಂ ಭ್ರುವೋರ್ಮಧ್ಯೇ ನಿತ್ಯಂ ಧ್ಯಾಯೇತ್ ಸದಾ ಯತಿಃ'** ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಹೀಗೆ ಶಿವಜ್ಞಾನೈಕನಿಷ್ಠನಾದ ಶಿವಾದ್ವೈತಿಯ ಸಕಲ ಕರಣ ವೃತ್ತಿಗಳೂ ಶಿವಾತ್ಮಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವನು ಅಗ್ನಿ, ವಾಯು, ಜಲ ಮುಂತಾದ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದ ಪರಿಶುದ್ಧನಾಗಿ ನಿರ್ಮಲಾಂತಃಕರಣ ನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅವನು ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯಗಳು, ಸೇವಿಸುವ ವಸ್ತುಗಳು, ವಿಹರಿಸುವ ಸ್ಥಾನಗಳು ಇವೆಲ್ಲವೂ ಸಹ ಲಿಂಗಾ ರ್ಪಣ ಯೋಗ್ಯವಾದವುಗಳೇ ಆಗಿರುತ್ತವೆ; ಅಲ್ಲದೆ ಅವನು ಅನುಭವಿ ಸುವ ವಿಷಯಸುಖಗಳೆಲ್ಲ ಲಿಂಗಮುಖವಾಗಿ ಅರ್ಪಿತವಾಗಿ ಪ್ರಸಾದರೂಪ

ವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವನಲ್ಲಿ ಅಪೇಯಪಾನ, ಅಭಕ್ಷ್ಯಭಕ್ಷಣ, ಅಗಮ್ಯಗಮನ ಮುಂತಾದ ದೋಷಗಳಾವುವೂ ಇರುವುದೇ ಇಲ್ಲ.

ಒಂದುವೇಳೆ ಅವನು ಕರ್ಮವಶದಿಂದ ಅಂತಹ ಮಹಾಪಾತಕ ಉಪಪಾತಕಗಳನ್ನು ತಿಳಿದೊ ತಿಳಿಯದೆಯೋ ಮಾಡಿದ್ದರೂ ಸಹ ಸುಕೃತವಿಶೇಷದಿಂದ ಗುರುಕಾರುಣ್ಯಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗಿ ಶಿವದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪಡೆದು ಶತರುದ್ರೀಯಾಧ್ಯಯನಪೂರ್ವಕ ಕೈವಲ್ಯೋಪನಿಷತ್ತನ್ನು ಪಠನಮಾಡಲು ಉಜ್ಜುಗಿಸಿದ್ದೇ ಆದರೆ ಅವನೂ ಸಹ ಪರುಷಸೋಂಕಿದ ಕಬ್ಬುನದಂತೆ; ಸಜ್ಜನ ಸಹವಾಸದಿಂದ ದುರ್ಜನನೂ ಸತ್ಪುರುಷನಾಗುವಂತೆ ಪರಿಪೂತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ **"ಅಹಂ ತ್ವಾಂ ಸರ್ವಪಾಪೇಭ್ಯೋ ಮೋಚಯಿಷ್ಯಾಮಿ ಮಾ ಶುಚಃ"** ಎಂದು ಭರವಸೆ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಯತ್ಕಿಂಚಿತ್ ಪುಣ್ಯ (ಸುಕೃತ) ವಿಶೇಷವಿಲ್ಲದೆ ಅವನಿಗೆ ಇಂಥ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ಹುಟ್ಟುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಧೂತಕಲ್ಮಷನಾದ ಧರ್ಮಾರ್ತನಾದ ಸಾಧಕನಿಗೆ ಶಿವಕಾರುಣ್ಯ ದೊರೆಯುವುದೇ ಶಿವಸಂಕಲ್ಪವಾಗಿದೆ.

ವೀರಶೈವಧರ್ಮ ವಿಶ್ವಧರ್ಮ—ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಯಾರುಬೇಕಾದರೂ ಈ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಮುಕ್ತರಾಗಬಹುದೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿವೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ಪ್ರಾಕೃತ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಧರ್ಮದವರೂ ಕೂಡ ಷಟ್‌ಸ್ಥಳ ಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠನಾದ ಸದ್ಗುರುವನ್ನು ಹೊಂದಿ ೩-೬-೯-೧೨ ವರ್ಷ ಅಥವಾ ಗುರುಕಟಾಕ್ಷ ಆಗುವವರೆಗೆ ಸೇವೆಗೈದು ಶಿವದೀಕ್ಷಾ ಸಂಸ್ಕಾರದ ಮೂಲಕ ಮಹಾಪಾಶುಪತ ವ್ರತನಿಷ್ಠ ಅತಿವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಧರ್ಮಿಗಳಾಗಿ ಮುಕ್ತರಾಗಲು ವೀರಶೈವ ಮತವು ಅವಕಾಶವಿತ್ತಿದೆ. ಇದರಿಂದ ವೀರಶೈವ ಮತವು ಸರ್ವಜನಶ್ರೇಯಃಪ್ರದವಾದ **ವಿಶ್ವಮತ**ವೆಂದು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ—

ವರ್ಷತ್ರಯಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ತು ಕ್ಷತ್ರಿಯಂ ವರ್ಷಷಟ್ಕ ಚ ।
ನವವರ್ಷಾತ್ ಪರಂ ವೈಶ್ಯಂ ಶೂದ್ರಂ ದ್ವಾದಶವರ್ಷಕಮ್ ॥
ಪರೀಕ್ಷ್ಯ ಬಹುಧಾ ಸಮ್ಯಕ್ ದೀಕ್ಷಯಾ ಯೋಜಯೇದ್ಗುರುಃ ॥

ವೀರಶೈವಾಚಾರಕೌಸ್ತುಭ—ಪುಟ ೧೬೭

" ಶ್ರೀ ಗುರುವಾದಾತನು ಸಕಲ ಮಂಗಳಹೃದಯವನರಿದು, ತನ್ನ ಆದಿಮಧ್ಯಾವಸಾನವಂ ತಿಳಿದು, ಸರ್ವಾಚಾರವು ತನ್ನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಂ ಮೂರು ವರ್ಷ ನೋಡಬೇಕು, ಕ್ಷತ್ರಿಯನಂ ಆರು ವರ್ಷ ನೋಡಬೇಕು, ವೈಶ್ಯನಂ ಒಂಭತ್ತು ವರ್ಷ ನೋಡಬೇಕು, ಶೂದ್ರನಂ ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷ ನೋಡಬೇಕು. ಅದೆಂತೆಂದೊಡೆ

ವೀರಾಗಮೇ—

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ತ್ರೀಣಿ ವರ್ಷಾಣಿ ಕ್ಷತ್ರಿಯಂ ವರ್ಷ ಷಟ್ಸು ಚ ।
ವೈಶ್ಯಂ ತು ನವವರ್ಷಾಣಿ ಶೂದ್ರಂ ದ್ವಾದಶವರ್ಷಕಮ್ ॥

ಇಂತೀ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥವನರಿಯದೆ ಉಪಾಧಿವಿಡಿದು ಉಪದೇಶವಂ ಮಾಡಿದಾತ ಗುರುವಲ್ಲ. ಉಪದೇಶವಿಡಿದು ಉಪಾಧಿಯಲ್ಲಿ ದೀಕ್ಷೆಯ ಕೊಂಬಾತ ಶಿಷ್ಯನಲ್ಲ. ಇವರಿಬ್ಬರ ನಿಲವು ಒಂದೇ, ಠಕ್ಕನ ಮನೆಗೆ ಠಕ್ಕ ಬಂದಂತೆ, ಆ ಗುರು ಶಿಷ್ಯರಿಬ್ಬರನ್ನು ರೌರವ ನರಕದಲ್ಲಿಕ್ಕುವ ನಮ್ಮ ಕೂಡಲ ಚೆನ್ನಸಂಗಮದೇವರು-"

ನ ವೀರಶೈವಸದೃಶಂ ಮತಮಸ್ತಿ ಜಗತ್ತ್ರಯೇ ।
ಸರ್ವಭೋಗಪ್ರದಂ ಪುಣ್ಯಂ ಶಿವಸಾಯುಜ್ಯದಾಯಕಮ್ ॥
ನ ವೀರಶೈವಾದಧಿಕಫಲದಂ ಮತಮಸ್ತಿ ಹಿ ।
ನ ವೀರಶೈವಾಚ್ಚ ಮತಂ ನಾಸ್ತಿ ಮುಕ್ತೇಃ ಪರಂ ಸುಖಮ್ ॥

(ಪಾರಮೇಶ್ವರತಂತ್ರ ಪಟಲ ೧–೧೦)

ಸಾಂಖ್ಯಯೋಗಸಹಸ್ರೇಣ ಜನ್ಮನಾದ್ವೈತಗೋ ಭವೇತ್ ।
ತನ್ಮತಸ್ಯ ಸಹಸ್ರೇಣ ಸೌರವಂ ಮತಮಶ್ನುತೇ ।
ತತ್ಸಹಸ್ರಸಮಾಭ್ಯಾಸಾದ್ಗಾಣಾಪತ್ಯಮತೋ ಭವೇತ್ ।
ತತ್ಸಹಸ್ರೇಣ ಭೂಲೋಕೇ ವೈಷ್ಣವಂ ಮತಮಿಾರ್ಯತೇ ।
ತದ್ವೈಷ್ಣವಸಹಸ್ರೇಣ ಶಾಕ್ತೋ ಭವತಿ ಸರ್ವದಾ ।
ತತ್ಸಹಸ್ರಾನ್ಮಹಾಭಾಗಶ್ಶೈವ ಸಾಮಾನ್ಯ ಉಚ್ಯತೇ ।
ತತ್ಸಹಸ್ರೇಣ ವಿಪ್ರೇಂದ್ರಾ ವೀರಶೈವಮತೋ ಭವೇತ್ ।
ತೇನೈವ ಮುಕ್ತಿಮಾಪ್ನೋತಿ ನಾನ್ಯಥಾ ಬಹುಯತ್ನತಃ ॥ (ಇತಿ ಸ್ಕಾಂದೇ)

(ಶ್ರೀಕರಭಾಷ್ಯ ಪುಟ ೧೪)

ಸನತ್ಕುಮಾರಪ್ರಮುಖಾ ಜ್ಞಾನನಿಷ್ಠಾ ಯಶಸ್ವಿನಃ ।
ಧೃತಲಿಂಗಾಂಗಭಾವಾಶ್ಚ ವಿರಾಜಂತೇಽನಿಶಂ ಮುದಾ ।
ಅಗಸ್ತ್ಯೋ ಜೈಮಿನಿಶ್ಚೈವ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರೋಽಥ ಕಾಶ್ಯಪಃ ।
ಭರದ್ವಾಜೋಂಽಗಿರಾ ಅತ್ರಿರ್ವಸಿಷ್ಠೋ ರೋಮಹರ್ಷಣಃ ॥
ಏತೇ ಸರ್ವೇ ಮಹಾಭಾಗಾ ಅತಿವರ್ಣಾಶ್ರಮೇ ರತಾಃ ।

ವೀರಶೈವಾಸ್ಸಮಾಖ್ಯಾತಾ **ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಾ** ನ ಸಂಶಯಃ ।
ಯೇಷಾಂ ತು ಜನ್ಮ ಚರಮಂ ತೇಷಾಮತ್ರ ಮತಿರ್ಭವೇತ್ ॥

(ಕ್ರಿಯಾಸಾರ–ಉಪದೇಶ ೧)

ಮತ್ತಮಾಪರಮೇಶ್ವರ ನಿರ್ಮಿತಮಾದ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ವೀರಶೈವ । **ಚರಮಶರೀರಿ** । ಸರ್ವೋತ್ತಮವ್ರತಿ । ಅಪ್ರತಿಹತ ಶಿವವ್ರತನು । ಲೋಕಪಾವನನೆಂದು ಸಮಸ್ತ ಸಜ್ಜನರಿಂ ಕೊಂಡಾಡಲ್ಪಟ್ಟು । ಸಮಸ್ತ ಶೈವರೊಳಗೆ ವರಿಷ್ಠನಾಗಿ । . . . .
. . . . ಜಗತ್ಪೂಜ್ಯನಪ್ಪಾತನೇ ವೀರಶೈವನಪ್ಪಂ ॥

(ವಿವೇಕಚಿಂತಾಮಣಿ–ಪ್ರಕರಣ ೨)

ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಹೀಗೆ ಶಿವಾಖ್ಯಪರಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠನಾದ ಪರಮೇಷ್ಠಿಯೆಂಬ ಸದ್ಗುರುವು ಆಶ್ವಲಾಯನನೆಂಬ ಸಚ್ಛಿಷ್ಯನಿಗೆ ಉಪದೇಶಮಾಡಿದ ಶಿವಾದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಪರವಾದ ಕೈವಲ್ಯೋಪನಿಷತ್ತನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡವನು ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಭವಸಾಗರವನ್ನು ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ ದಾಟಿ ನಿರತಿಶಯಾನಂದಾಮೃತ ಸ್ವರೂಪವಾದ **'ಕೈವಲ್ಯಪದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವನು' 'ಕೈವಲ್ಯಪದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವನು'** ಎಂದು ಎರಡುಸಾರಿ ಹೇಳಿ ಉಪನಿಷತ್ತು ಸಮಾಪ್ತವಾಗಿದೆ. ॥ ೨೫ ॥

ಉಪನಿಷತ್ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿ ಸೂಚನೆಗಾಗಿ **'ಸಹ ನಾವವತು'** ಎಂಬ ಶಾಂತಿಮಂತ್ರವನ್ನು ಮತ್ತೆ ಪಠಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಇಂತು ಸಖರಾಯಪಟ್ಟಣದ ಹಾಲುಸ್ವಾಮಿ ಮಠದ ಪಟ್ಟಾಧ್ಯಕ್ಷರಾದ
ಶ್ರೀ॥ ಷ॥ ಬ್ರ॥ ಶ್ರೀ॥ **ಸದಾಶಿವ ಶಿವಾಚಾರ್ಯ** ವಿರಚಿತ ಶಿವಾದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತ
ಪರವಾದ ಕೈವಲ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಸಾದಾಶಿವಭಾಷ್ಯದ ಎರಡನೆಯ
ಖಂಡಕ್ಕೆ **ಶಿವಾದ್ವೈತ ವಿದ್ಯಾಭೂಷಣ ಆಸ್ಥಾನ ವಿದ್ವಾನ್**
ಮ. ಗಂ. ನಂಜುಂಡಾರಾಧ್ಯರಿಂದ ರಚಿತವಾದ
'ಭಾವಪ್ರಕಾಶ'ವೆಂಬ ಕನ್ನಡ
ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಮುಗಿದುದು

1045–49. ಬೆಂಗಳೂರು ಸಿಟಿ ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸೂಪರಿಂಟೆಂಡೆಂಟರಾದ
ಜಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಯರವರು ಮುದ್ರಿಸಿರುವರು

परिशिष्टम् १

कैवल्योपनिषत् सादाशिवभाष्ये उदाहृतानां प्राचीनग्रन्थानां अनुक्रमणिका

पण्डितप्रवराणामभिप्रायाः

१

आस्थानविद्वान् के. पि. नारायणशास्त्री

अद्वैतवेदान्त प्रोफ़ेसर्, श्रीचामराजेन्द्रसंस्कृतकालेज्

बेङ्गळूर

भाष्यमिदं साद्यन्तमापादचूडमस्माभिर्दृष्टिकर्मीकृतम् । वीरशैवसिद्धान्तानुयायिनां सर्वेषां अत्यन्तमानुकूल्यसम्पादनद्वारा पठनपाठनादौ बहूपकारकमित्यत्र न कापि संशीतिः । शिवाद्वैत-सिद्धान्तात्मकस्य भाष्यस्यास्मदन्तेवासिना आस्थानविदुषा नञ्जुण्डाराध्येनकृता कर्णाटभाषामयी भावप्रकाशाख्यव्याख्यापि तत्सिद्धान्त रहस्यार्थगर्भीकृता गीर्वाणभाषानभिज्ञजनानामत्यन्तोपकारिणी शक्तिविशिष्टाद्वैतमततत्त्वजिज्ञासूनामनायासेनाखिलतत्त्वावबोधिनीत्यतस्सर्वेऽपि ग्रन्थस्यास्य पठनपाठनादिना तदीयमायासं सफलीकुर्वन्त्वित्यभ्यर्थये ।

सहृदयजनविधेयः

दिनाङ्कः ३०–३–१९५०

के. पि. नारायणशास्त्री

आस्थान विद्वान् प्रो. के. कृष्णशास्त्री

व्याकरणप्रधानोपाध्यायः, श्रीचामराजेन्द्रसंस्कृतकालेज्
बेङ्गलूर

सादाशिवं भाष्यमिदमान्तमवलोकितमस्माभिः । उपनिषदश्च सर्वास्सर्वश्रेयोमार्गनिदानभूता इत्यत्र न कापि विमतिः कस्यचिदपि सचेतसः । सर्वाण्यपि भाष्याणि तत्तदाचार्यवर्यैः तत्तन्मतसिद्धान्तप्रचिकटयिषया विरचय्य प्रसिद्धिं नीतानि लोके सर्वत्र दरीदृश्यन्ते । प्रकृते कैवल्योपनिषदः शक्तिविशिष्टाद्वैतमतानुसारीदं सदाशिवशिवाचार्यविरचितं भाष्यं वीरशैवसिद्धान्तं करतलामलकवदखिलमनोरञ्जकतया समर्पयत् निगमागमप्रमाणवचननिकुरुम्बैरुपबृंहितं सत् महाजनैरत्यन्तसमादरणीयताकोटिमाटीकते इति दृढतरं विश्वसिमः ।

अस्य च भाष्यस्य भावप्रकाशाख्यसुललितकर्णाटभाषामयव्याख्यापि श्रीचामराजेन्द्रसंस्कृतमहापाठशालाविद्योतितशक्तिविशिष्टाद्वैत सहायोपाध्यायेन, शिवाद्वैतविद्याभूषणबिरुदभाजा आस्थानविदुषा एम्. जि. नञ्जुण्डाराध्याभिधेन विरचिता बहुप्रमाणवचनप्रसञ्चिता वीरशैवसिद्धान्तरहस्यार्थप्रकाशिनी सती गीर्वाणभाषानभिज्ञजनमनोविनोदकारितयात्यन्तोपयुक्तेति महानस्माकमानन्द इति सहृदयजनतायाः पुरतस्सामोदमावेद्यतेऽस्माभिः । अपि चानयोर्ग्रन्थकारयोरायासः पठनपाठनादिद्वारा सर्वैस्सफलीकरणीय इति चाभ्यर्थये ।

२५-३-१९५०
बेङ्गलूर सिटि

के. कृष्णशास्त्री

ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳು

೩

ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು ವೈದಿಕಕಾಲದ ಭಾರತೀಯ ಋಷಿಗಳ ಅಗಾಧವಾದ ಜ್ಞಾನಸಂಪತ್ತಿಯ ಭಾಂಡಾಗಾರವಾಗಿರುವವು. ಎಲ್ಲ ದಾರ್ಶನಿಕ ವಿಚಾರ ವಾಹಿನಿಗಳ ಉಗಮಸ್ಥಾನಗಳೂ ಅವೇ! ಭಾರತೀಯ ತತ್ತ್ವವೇತ್ತರು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳನ್ನು ಅಪೌರುಷೇಯಗಳೆಂದೇ ಹೇಳುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ಮಾತು ಸತ್ಯವಾಗಿರುವದರಲ್ಲೇನೂ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಜ್ಞಾನದ ಮಹತ್ವಾತಿಶಯದಿಂದ ಸಂಕುಚಿತವಾದ ಪುರುಷತ್ವಾಭಿಮಾನವು ನಷ್ಟವಾಗಿ ಸರ್ವಾತ್ಮ(ದೇವ) ಭಾವದಲ್ಲಿ ನಿಂತುಕೊಂಡ ಋಷಿಗಳ ಶುದ್ಧವಾದ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಅವರ ಮುಖದಿಂದ ಹೊರಸೂಸಿ ಬಂದ ಅನುಭವ ಮಾತುಗಳು ಅಪೌರುಷೇಯಗಳಾಗದೇನು! "ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು ಯಾರ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಹೊರಟು ಬಂದಿರುವವೋ ಅವರನ್ನು ಮನುಷ್ಯ ಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಗಣನೆಮಾಡುವದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ" ಎಂಬ ಜರ್ಮನ್ ದೇಶದ ಪಂಡಿತನಾದ ಶೋಪನಹಾರನ ವಚನವು ಮೇಲಿನ ಮಾತನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತದೆ.

ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು ಅನೇಕ ನಿಗೂಢ ತತ್ತ್ವಗಳಿಂದ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುವವು. ಆದು ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿಯೇ ಅವು ತತ್ತ್ವಬುಭುತ್ಸುಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಮಾನ್ಯವಾಗಿವೆ. ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಆಳವಾದ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟನಾದ ಶೋಪನಹಾರನು, "ಮಾನವ ಜೀವನವನ್ನು ಉನ್ನತ ಮಟ್ಟಕ್ಕೇರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಗಿಂತ ಸಮರ್ಥಗಳಾದ ಬೇರೆ ಯಾವ ಗ್ರಂಥಗಳೂ ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ನನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಮೃತ್ಯುಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಶಾಂತನಾಗಿರಬಲ್ಲ ಯೋಗ್ಯತೆಯು ನನಗೆ ಬಂದದ್ದು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದಲೇ!" ಎಂದು ಉದ್ಗಾರ ತೆಗೆದಿರುವನು. ಇದರ ಮೇಲಿಂದ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಪ್ರಭಾವವು ಎಷ್ಟು ಮಹತ್ವದ್ದೆಂಬುವದು ಬುದ್ಧಿವಂತರಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದಿರದು.

ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಸಂಖ್ಯೆಯು ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿದುಬಂದಿಲ್ಲ. ಈಗ ೨೨೦ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು ಉಪಲಬ್ಧವಾಗಿರುವವು.

ಮುಕ್ತಿಕೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ೧೦೮ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುವ ವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಕೆಲವು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟವೆಯೆಂದೂ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ನೂರೆಂಟು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಕೈವಲ್ಯೋಪನಿಷತ್ತು ಒಂದು ಮಹತ್ವಸ್ಥಾನ ಪಡೆದಿರುವದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಉಪಾಯ ಇವು ಆಶ್ವಲಾಯನ ಪ್ರಜಾಪತಿ ಸಂವಾದರೂಪದಲ್ಲಿ ಸುಬೋಧವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಗಳಾಗಿವೆ. ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯ ಮುಂತಾದವರು ಈಶ. ಕೇನ, ಕಠ, ಪ್ರಶ್ನ, ಮುಂಡಕ, ಮಾಂಡೂಕ್ಯ, ತೈತ್ತಿರೀಯ, ಐತರೇಯ, ಛಾಂದೋಗ್ಯ, ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ ಮತ್ತು ನೃಸಿಂಹಪೂರ್ವತಾಪಸೀ ಈ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಮೇಲೆಯೇ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಯಾಗಿ ಭಾಷ್ಯ, ಹಾಗೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳನ್ನು ಬರೆದಿರುವರು. ಈ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು ಬಹು ಪ್ರಾಚೀನವಾದವೆಂದು ಪಂಡಿತರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವುಂಟು.

ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ತತ್ವಬೀಜಗಳು ಹುದುಗಿಕೊಂಡಿವೆ. ಅದು ಕಾರಣವಾಗಿಯೇ ಆಯಾ ಸಿದ್ಧಾಂತಕಾರರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿ ವೈಭವದಿಂದ ಆಯಾ ತತ್ವಬೀಜಗಳನ್ನು ಆರಳಿಸಿ ಸಿದ್ಧಾಂತರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೊಳಿಸಿರುವರು. ಶಂಕರ, ರಾಮಾನುಜ, ಮಧ್ವ, ವಲ್ಲಭ, ನಿಂಬಾರ್ಕ ಮುಂತಾದವರು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅದ್ವೈತ, ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತ, ದ್ವೈತ, ಶುದ್ಧಾದ್ವೈತ, ದ್ವೈತಾದ್ವೈತ ಮೊದಲಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುವದು ಎಲ್ಲ ವಿದ್ಯಾವಂತರಿಗೂ ತಿಳಿದ ಸಂಗತಿಯೇ ಆಗಿದೆ. ಇರಲಿ.

ಈಗ ಕೈವಲ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಶಕ್ತಿ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತ ಪರವಾಗಿ ಸಖರಾಯಪಟ್ಟಣದ ಶ್ರೀ ಸದಾಶಿವ ಶಿವಾಚಾರ್ಯರು ಭಾಷ್ಯ ಬರೆದಿರುವದನ್ನು ನೋಡಿ ನಮಗೆ ತುಂಬಾ ಸಂತೋಷವಾಗಿದೆ. ಪಟ್ಟಾಧ್ಯಕ್ಷರು ಆಚಾರ ವಿಚಾರ ಸಂಪನ್ನರಾಗಿದ್ದು ಯಾವಾಗಲೂ ತಮ್ಮ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವದರಲ್ಲಿಯೇ ತೊಡಗಿರುವದು ಇತರ ಮಠಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೂ ಆದರ್ಶವಾಗಿರುವದು. ಆಸ್ಥಾನ ವಿದ್ವಾನ್

ಪಂಡಿತ ನಂಜುಂಡಾರಾಧ್ಯರು ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಅನುವಾದಮಾಡಿ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆಲ್ಲಾ ಪರಮೋಪಕಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಉಭಯರ ಪರಿಶ್ರಮವನ್ನು ಕನ್ನಡ ಬಂಧುಗಳು ಮತ್ತು ಇತರ ತತ್ವಬುಭುತ್ಸುಗಳು ಮನದಂದು ಅವರ ಉಪಕೃತಿಯನ್ನು ತೀರಿಸಲು ಮುಂದೆ ಬರಬೇಕಾಗಿ ನಮ್ಮ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ.

ಪಂಡಿತ ನಾಗಭೂಷಣ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು
ಅಖಿಲ ಭಾರತ ವೀರಶೈವ ವಿದ್ಯಾಪೀಠದ ಕಾರ್ಯಾಧ್ಯಕ್ಷರು
ಮತ್ತು
'ಸಾವಧಾನ' ಸಂಪಾದಕರು, ಗದಗ.

೪

'ವೀರಶೈವವು ವಿಶ್ವಮಾನ್ಯವು' ಎಂಬುದನ್ನು ಸಾರಬಹುದಾದ ಮೂರು ಮುಖ್ಯ ವಿಷಯಗಳು ವೀರಶೈವ ಮತದಲ್ಲಿರುವವು. ಪಂಚಾಚಾರ, ಅಷ್ಟಾವರಣ, ಷಟ್‌ಸ್ಥಲವೆಂಬವುಗಳೇ ಅವು.

ಪಂಚಾಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ವೀರಶೈವರ ಜಗನ್ಮಾನ್ಯ ನೀತಿ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಯಿದೆ. ಅಷ್ಟಾವರಣದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾಂಗ ಸುಂದರ ಸಮಾಜ ರಚನೆಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಿದೆ. ಷಟ್‌ಸ್ಥಲದಲ್ಲಿ ತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರ ಸಿದ್ಧಾಂತವಿರುವುದು.

ಭಾರತೀಯ ತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಂಧ, ಬಂಧ ಕಾರಣ, ಮೋಕ್ಷ, ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯವೆಂಬ ಚತುರ್ವ್ಯೂಹದ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ, ಅಥವಾ ಜೀವ, ಜಗತ್ತು, ದೇವರು, ಇವರ ಸ್ವರೂಪ, ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧ, ಜೀವನು ದೇವರಾಗುವ ಉಪಾಯ ಇವುಗಳ ತಾತ್ವಿಕ ವಿವೇಚನೆ ಇರುವುದುಂಟು.

ವೀರಶೈವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ—ಆತ್ಮನು ಜೀವಭಾವದಿಂದ ಶಬ್ದಾದಿ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ವಿಷಯರೂಪದಿಂದ ಭೋಗಿಸುವುದೇ ದುಃಖರೂಪವಾದ ಬಂಧವು. ಈ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ನಾನು ಪಡೆದಿರುವೆನು. ಇವು ನನ್ನವು ಎಂಬ

ಅಹಂಕಾರ ಮಮಕಾರಾತ್ಮಕವಾದ ತಪ್ಪು ತಿಳುವಳಿಕೆ (ಅಜ್ಞಾನ)ಯೇ **ಬಂಧಕಾರಣ.** ಇನ್ನು ಜೀವನು ಶಿವನಾಗಿ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಶಿವಪ್ರಸಾದ ರೂಪದಿಂದ ಭೋಗಿಸುತ್ತ ನಿತ್ಯತೃಪ್ತನಾಗಿರುವುದೇ **ಮೋಕ್ಷವು.** ಜೀವ ಶಿವರ (ಅಂಗಲಿಂಗಗಳ) ಸಂಬಂಧವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಗುರುಕೃಪಾಲಬ್ಧ ಶಿವದೀಕ್ಷೆಯೇ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ **ಮುಖ್ಯೋಪಾಯವು;** ಜ್ಞಾನ, ಕ್ರಿಯೆ, ಉಪಾಸನಕ್ರಮ, ಶಾಸ್ತ್ರಬೋಧೆ ಮೊದಲಾದ ಇನ್ನಿತರ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯಗಳು ದೀಕ್ಷಾಂಗವಾಗಿಯೇ ಲಬ್ಧವಾಗುವವು. ಇವುಗಳ ತಾತ್ವಿಕ ವಿವೇಚನೆಯು ಷಟ್‌ಸ್ಥಲ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿ ಒಡಮೂಡಿರುವುದು. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಶಿವಜೀವರ ಸ್ವರೂಪ ಸಂಬಂಧಾದಿಗಳೂ, ಜಗತ್ತೆಂಬುದು ಜೀವನಿಗೆ ಶಿವಕೃಪಾಲಬ್ಧ ಪ್ರಸಾದವಾಗಿರುವುದೆಂಬುದೂ ಆ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಷಟ್‌ಸ್ಥಲ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ವೀರಶೈವ ತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬುದು ನಿರ್ವಿವಾದ.

ತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಪ್ರಮಾಣವಾದ—ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಅನುಮಾನ, ಶಬ್ದ ಇವು ಮೂರು ಭಾರತೀಯ ತತ್ವ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಗಳು. ಉಪಮಿತಿ ಮೊದಲಾದ ಇನ್ನಿತರ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಈ ಮೂರರಲ್ಲಿಯೇ ಅಂತರ್ಗತವಾಗುವವು. ಮೂರರಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಪ್ರಮಾಣದ ವಿಷಯವಾಗಿಯೇ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾದವಿರುವುದು. ಆಪ್ತವಾಕ್ಯಗಳೇ ಶಬ್ದ ಪ್ರಮಾಣಗಳು. ಇಲ್ಲಿ ಆಪ್ತ ಪದಕ್ಕೆ ಅನಾದಿಮುಕ್ತನಾದ ಪರಶಿವನೂ, ಪರಶಿವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದ ಆದಿಮುಕ್ತರಾದ ಋಷಿ ಪ್ರಮಥಾದಿಗಳೂ ವಾಚ್ಯರಾಗುವರು. ವೇದಾಗಮಗಳು ಪರಶಿವಲಬ್ಧವಾದವುಗಳು. ಇನ್ನುಳಿದವರಿಂದ ರಚಿತವಾದವುಗಳೇ ಸ್ಮೃತಿಗಳು ಎಂಬುದೇ ವೀರಶೈವ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರ ನಿರ್ಣಯವು.

ಸಖರಾಯಪಟ್ಟಣದ ಹಾಲುಸ್ವಾಮಿ ಮಠಾಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಶ್ರೀ॥ ಷ॥ ಬ್ರ॥ ಶ್ರೀ॥ ಸದಾಶಿವ ಶಿವಾಚಾರ್ಯರು ಷಟ್‌ಸ್ಥಲ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಉಪನಿಷನ್ಮತ ಸಮ್ಮತವೆಂಬುದನ್ನು ತಮ್ಮ ಕೈವಲ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುಸಂಸ್ಕೃತ ಪ್ರಸಾದವಾಣಿಯಿಂದ ನಿರ್ಣಯಿಸಿರುವರು.

ಈ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಪುಷ್ಟೀಕರಿಸುವ ಅನೇಕ ವೇದಾಗಮ ಸ್ಮೃತಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸುವವು. ಶ್ರೀಗಳ ಗುರುಕರ್ತವ್ಯ ರೂಪವಾದೀ ಭಾಷ್ಯರಚನೆಯು ಅವರ ಶಿವಾಚಾರ್ಯ ಪದವಿಯನ್ನು ಸಾರ್ಥಕಪಡಿಸಿ, ವೀರಶೈವ ಗುರುವರ್ಗಕ್ಕೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕವಾಗಿರುವುದು. ಪೂಜ್ಯಪಾದರು ಇದರಂತೆ ಇನ್ನಿತರ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಗೂ ವೀರಶೈವ ಪರಭಾಷ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ, ಸಮಾಜವನ್ನುದ್ಧರಿಸುವ ಸ್ವಕಾಯಕದಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಲೆಂದು ನನ್ನ ಹಾರೈಕೆ.

ಭಾವಪ್ರಕಾಶ–ಶಿವಾದ್ವೈತ ವಿದ್ಯಾಭೂಷಣ ಆಸ್ಥಾನ ವಿದ್ವಾನ್ ಮ. ಗಂ. ನಂಜುಂಡಾರಾಧ್ಯರು ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥದ ಭಾವವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ ತಮ್ಮ 'ಭಾವಪ್ರಕಾಶ'ವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ವಿಮರ್ಶಾತ್ಮಕ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಸರಳವಾದ ನಲ್ಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ವಿದ್ವತ್ಪೂರ್ಣವಾದ ಶೈಲಿಯಿಂದ ರ[illegible] ವೀರಶೈವರಿಗೆ ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಸರ್ವ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೂ ಸ್ತುತ್ಯರಾಗಿರುವರು. ಉತ್ಸಾಹಿಗಳಾದೀ ತರುಣಪಂಡಿತರ ಗ್ರಂಥರಚನಾಕಾರ್ಯವು ಇತೋಽಪ್ಯತಿಶಯವಾಗಿ ನಡೆದು ಇವರ ಪ್ರತಿಭಾಶಕ್ತಿಯ ವಿಕಾಸಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಸಾಧನವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಲೆಂದು ಕೋರುವೆನು.

ಬಳ್ಳಾರಿ
ತಾ॥ ೧೫–೬–೧೯೫೦

ವೈ. ನಾಗೇಶ ಶಾಸ್ತ್ರೀ
ಸರ್ವದರ್ಶನತೀರ್ಥ
ಪ್ರಧಾನ ಕನ್ನಡ ಪಂಡಿತರು, ವೀರಶೈವ ಕಾಲೇಜು

1041–49. ಬೆಂಗಳೂರು ಸಿಟಿ ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸೂಪರಿಂಟೆಂಡೆಂಟರಾದ
ಜಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಯರವರು ಮುದ್ರಿಸಿದುದು.

ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ಇತರ ಗ್ರಂಥಗಳು

ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಶಿವಪೂಜಾವಿಧಿ
ವಿಶೇಷ ಶಿವಪೂಜಾವಿಧಿ
ಪಶು ಮತ್ತು ಪತಿಧರ್ಮ ವಿವೇಕ ಅಥವಾ ಗುಟ್ಟು
ಕುಮಾರೇಶ್ವರ ವಚನ
ಕುಮಾರೇಶ್ವರ ರಗಳೆ
ದೀಕ್ಷಾವಿಧಿ
ನಡೆ–ನುಡಿ ಪದಮಾಲೆ
ವೀರಶೈವ ಸಂಸ್ಕೃತಿ
ಚಿದ್ಗುರು ಪ್ರಶಂಸೆ
ಅರುವಿನ ಬೋಧೆ
ಅನುಭವ ಲಹರಿ

ಸಂಪಾದಿತ

ಶೀಲವಂತಯ್ಯಗಳ ತ್ರಿವಿಧಿ ಮತ್ತು
ತ್ರಿಭುವನ ತಾತನ ಗುರು ರಗಳೆ

ಜಗದ್ಗುರು ನಿಡುಮಾಮಿಡಿ ಪ್ರಬೋಧ ಪುಸ್ತಕಮಾಲೆಯ ದೊರೆಯುವ ಗ್ರಂಥಗಳು

ಗುರುವಿನ ಗೆಲುವು (ಶ್ರೀ ನಿಡುಮಾಮಿಡಿ ಸನ್ನಿಧಿಯವ
ಸಮ್ಯಕ್‌ಜ್ಞಾನಿ ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣ (ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನ ವಿಶೇಷಗಳು) ,,
ಅಣ್ಣನ ಬದುಕು ,,
ಕಾರಣಿಕ ಕುಮಾರಯೋಗಿ ,,
ಸೀಳ್ನುಡಿ ,,
ಇಮ್ಮಡಿ ಕರಿಬಸವೇಂದ್ರರ ಒಸಗೆ ,,
ಮುಪ್ಪಿನಾರ್ಯರ ಭಾವಪಾತ್ರಗಳು ,,
ಹೆಮ್ಮೆಗಳು ,,
ವಚನಾಂಜಲಿ ,,
ಆಯ್ದಕ್ಕಿ ಮಾರಯ್ಯ (ನಾಟಕ) ,,
ಮಹಾದೇವಿಯಕ್ಕನ ಯೋಗಾಂಗ ತ್ರಿವಿಧಿ ,,
ಅಕ್ಕನ ಲಾವಣಿ ,,
ಜೀವಜ್ಯೋತಿ (ಆಸ್ಥಾನ ವಿದ್ವಾನ್ ಎಂ. ಜಿ. ನಂಜುಂಡಾರಾಧ್ಯ
ಶಿವನ ಸೋಲು (ನಾಟಕ) ,,
ಅಭಿನವ ಕಾಳಿದಾಸ ಬಸವಪ್ಪಶಾಸ್ತ್ರೀ (ಜೀವನ-ಕೃತಿ ವಿಮರ್ಶೆ) ,,
ಸಂಸ್ಕೃತ ಸ್ತವನಮಂಜರೀ ,,
ರೇಣುಕ ವಿಜಯ (ಅಪೂರ್ಣ) ,,
ಪಕ್ಷ್ಮಲಾಕ್ಷಿ (ಕಾವ್ಯ) ,,
ಶಿವದೇವ ವಿಜಯ (ಶರೀಫ ಕವಿ ಕೃತ) ,,
ಇಷ್ಟಲಿಂಗ-ವಿಜ್ಞಾನ ,,
ವೀರಶೈವ ಪೂರ್ವಪ್ರಯೋಗರತ್ನಂ (ಸಸ್ವರ-ಸಟೀಕ-ಸಚಿತ್ರ) ,,
ಹೇಮರೆಡ್ಡಿ ಮಲ್ಲಮ್ಮ-ರಾಜಯೋಗಿ ವೇಮಣ್ಣ ,,

ಅಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ

ಪಂಡಿತಾರಾಧ್ಯ ಚರಿತ್ರಮು (ತೆಲುಗು) (ಪಾಲ್ಕುರಿಕೆ ... ಕವಿ ಪ್ರಣೀತ)
ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಮು (,,) (ಇಡಗೂರು ರುದ್ರಕವಿ ಕೃತ)